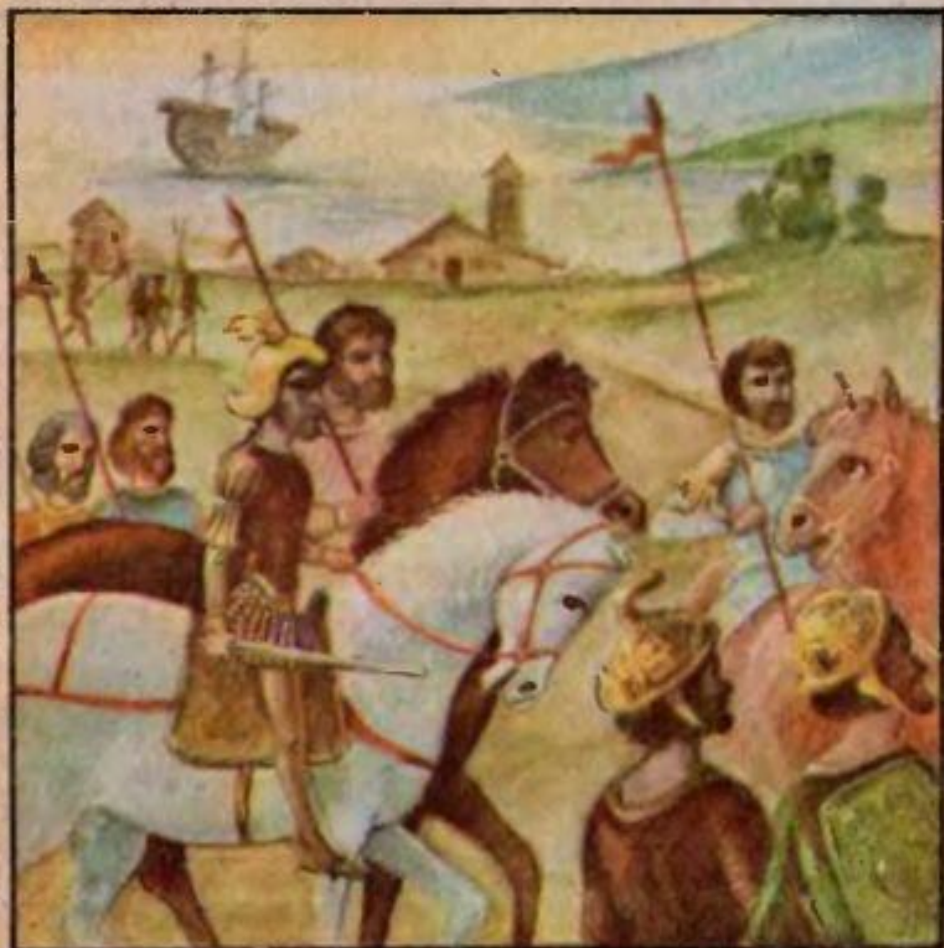
COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

Germán Arciniegas

CAVALERUL DIN ELDORADO

COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

GERMÁN ARCINIEGAS

CAVALERUL DIN ELDORADO

Versiunea digitală 1.0 – noiembrie 2023

Realizată după volumul apărut la Editura Univers, Bucureşti, 1987

Titlul lucrării în original: Germán Arciniegas – *EL CABALLERO DE EL DORADO,* Editorial Revista de Occidente, S.A., 1969, Madrid, Espana

Traducere: Paul Alexandru Georgescu şi Ruxandra Maria Georgescu
Prefaţă şi note: Paul Alexandru Georgescu
Coperta colecţiei: Vasile Olac

GERMÁN ARCINIEGAS ŞI NARAŢIUNEA ISTORICĂ

UN ANALIST EXEMPLAR AL AMERICII HISPANICE

Îmbrăţişând literaturile hispano-americane şi gândindu-le ca un ansamblu coerent şi semnificativ, ni se învederează linia fundamentală a devenirii lor: strădania scriitorilor acestui „continent vulcanic” de a descoperi şi valorifica artistic originalitatea lor americană, de a căuta şi exprima, în vers sau proză, identitatea omului care creează Lumea Nouă şi e creat de ea.

Căutarea s-a desfăşurat în două direcţii şi a folosit două modalităţi principale.

În trecut – un trecut de aproape patru sute de ani – *lo americano*, specificul hispano-american, a fost căutat în extensiune, orizontal, în anumite fapte şi circumstanţe, dintre care cele mai evidente şi mai impresionante erau impactul unei naturi mirifice şi ameninţătoare totodată şi tensiunile metisajului. Lor li se adăugau alte obstacole, la fel de concrete: aberaţiile caudillismului, cruzimea războaielor civile, intensitatea coloristică a unor personaje populare ca rebelul, cântăreţul, pălmaşul. Fenomenologia aceasta inedită a prilejuit cristalizări literare la început limitate la un scriitor sau o operă, dar remarcabile prin autenticitate şi chiar valoare artistică. Astfel, în *Comentariile regale* (1609, 1617) ale peruanului Garcilaso de la Vega, condiţia de metis a autorului se făcea subtil, dar categoric simţită prin elogiul pasionat şi evocarea melancolică a măreţiei incaşe dispărute, iar poemele lui Andrés Bello, îndeosebi *Alocuţiune poeziei* (1823) şi oda *Agriculturii zonei toride* (1826) exaltau frumuseţea exuberantă a naturii americane şi invitau muzele să părăsească desuetul Olimp pentru a se muta în noua splendoare. Mai târziu, căutarea identităţii dă naştere unor specii literare tipic americane: poezia gauchescă, al cărui orizont de libertate, curaj şi loialitate dobândeşte amploare epică în *Martin Fierro* al lui José Hernández şi romanul indianist, apoi indigenist, protestatar şi revendicator, axat pe demnitatea umană şi drepturile sociale ale indienilor. Mai aproape de noi, romanul teluric, de pildă *Vâltoarea* (1924) de José Eustasio Rivera şi romanul metisajului, ajuns la cel mai înalt nivel valoric prin José Maria Arguedas (1913–1969), au introdus în căutarea orizontală nu numai violenţă şi patetism, dar şi două voci adânci şi misterioase – ale pământului şi sângelui –, care erau nişte invitaţii la explorarea mai profundă a identităţii şi la definirea ei categorială.

În prezent, căutarea identităţii hispano-americane este angajată într-un proces de adâncire şi problematizare, caracterizat prin depăşirea datelor

empirice. Specificitatea nu mai derivă simplu şi nemijlocit din fapte – inevitabil multiple şi incoerente –, ci dintr-o construcţie epistemică în jurul unei categorii profunde sau a unei valori esenţiale. Direcţia căutării nu mai este orizontală, ci verticală, scriitorii hispano-americani ambiţionând să descopere, prin sau sub circumstanţe, atitudini existenţiale, moduri de a fi. Desigur, demersurile propriu-zise variază de la un gen literar la altul şi, de asemenea, sunt în funcţie de personalitatea căutătorului. În poezie, demersul vertical înseamnă „călătoria spre sămânţă”, dezvăluirea rădăcinilor rasiale (Nicolás Guillén), istorice (Pablo Neruda) sau metafizice (Octavio Paz). În roman se foloseşte demersul abisal, coborârea în subconştientul colectiv (mitul arhaic şi totuşi justiţiar la Miguel Angél Asturias), demersul problematic, proiectarea americanităţii pe un fundal de conflicte şi soluţii esenţiale (răul şi absolutul salvator la Ernesto Sábato), sau, în sfârşit, demersul fabulos, raportarea la un concept central, enigmatic şi proliferator, cum este circularitatea fatidică degradantă – singurătate, eroziune, moarte – la Garcia Márquez. Anterioara modalitate exterioară, superficial-pitorească, de a concepe specificitatea este acum ironizată şi s-a spus, de exemplu, că *el gaucho* este o glumă inventată de cai ca să se distreze (Borges) şi că indigeniştii argentinieni consecvenţi ar trebui să umble îmbrăcaţi în piei de animale sălbatice şi să ţină cursuri de fizică atomică în guarani (Sábato). În fond, astfel de surâsuri confirmă şi ele specificitatea omului hispano-american sub semnul preţios al umorului.

În acest proces prin care literatura şi cultura hispano-americană ajung la conştiinţa de sine, locul şi rolul operei lui Germán Arciniegas sunt de primă importanţă. De curând, ele au fost din nou şi solemn afirmate[1]. În cadrul schemei noastre, prezentate mai sus, putem şi trebuie să spunem că, datorită celor patruzeci de cărţi scrise de autor despre un singur personaj – America –, trecerea de la un mod de căutare la altul nu se face prin excludere, ci prin integrare şi depăşire dialectică. Arciniegas păstrează fenomenologia faptică şi circumstanţială, cu întregul farmec al multiplicităţii colorate, mai ales în abordarea narativă a temei americane, iar revelarea identităţii profunde, categoriale, domină îndeosebi abordarea eseistică, însă cele două modalităţi nu există şi nu funcţionează separat. În fiecare carte a scriitorului, ele se îmbină cu măiestrie, formând o sinteză cu sens neîndoielnic ascendent: analistul este exemplar datorită capacităţii pe care Eugenio d’Ors o denumeşte „trecerea de la anecdotă la categorie”. Altfel spus, Germán Arciniegas ordonează materialul istoric într-o categorie

---

[1] La 31 august 1986 a avut loc la Biblioteca Naţională din Bogotá dezvăluirea unui bust şi sărbătorirea scriitorului cu prilejul împlinirii a 85 de ani.

umanistă – emanciparea, libertatea şi justiţia multitudinare –, care constituie în acelaşi timp o structură în adâncime a identităţii hispano-americane şi un model de *cambio*, de schimbări radicale, cerute peste tot într-un continent mai mult decât oricând vulcanic.

INTELIGENŢĂ, EMPATIE, LUCIDITATE

După ce am situat opera lui Germán Arciniegas în intertextualitatea ei, referind-o la căutările şi la dezlegările altor autori, să o examinăm acum infratextual, în raport cu autorul însuşi, indicând sursele adânci ale scrierilor sale: facultatea psihică pe care ele se întemeiază, atitudinea existenţială de care se prevalează, disponibilităţile generale pe care le utilizează.

Pentru cine întreabă, ascultând de Taine, care este facultatea dominantă – *la faculté maîtresse* – în alcătuirea sufletească a scriitorului, răspunsul este evident: centrul ei iradiant îl constituie o inteligenţă exuberantă şi inventivă, curioasă şi eficientă, perfect adaptată atât la lucruri cât şi la idei, conştientă de propriile ei resurse şi de propriul ei farmec. Toate scrierile autorului învederează aceste sclipitoare facultăţi în diferite chipuri şi culori, de la verva dezbaterilor din cartea sa de început, *Studentul la masa rotundă* (1932), până la pătrunzătoarea şi curajoasa interpretare a independenţei hispano-americane propusă recent în *Bolivar şi revoluţia* (1984). Între aceste limite temporale, s-au succedat, spre satisfacţia unor cercuri tot mai largi, naţionale şi internaţionale, de cititori: vasta panoramă şi triplul discurs exuberant – istoric, romanesc şi eseistic –, din *Biografia Caraibelor*, tradusă şi în româneşte; comentariu erudit, alert şi nuanţat din *Continentul cu şapte culori*; savuroasele notaţii personale din *Jurnalul lui Noe*; răsturnarea tradiţionalului eurocentrism şi înfăţişarea argumentată a unei Europe îndatorate Americii Latine din *Reversul istoriei.*

Desigur, istoricul Arciniegas cunoaşte mai bine decât oricine primejdiile intelectului generator adesea de abstracţiuni himerice şi de „fanatisme ale intransigenţei". Ceea ce l-a ferit pe scriitorul columbian de aceste pericole a fost atitudinea sa existenţială – empatia – mult mai amplă şi mai importantă decât se credea, la începutul secolului, pe baza lucrărilor de estetică ale lui Volkelt şi Lipps. La Arciniegas, empatia continuă, fireşte, să însemne proiectarea înţelegătoare şi cordială înlăuntrul lucrurilor şi întâmplărilor, dar de asemenea, ea denumeşte acum capacitatea autorului de a se insera, prin această proiectare, în concretul istoriei pe care o însufleţeşte şi umanizează. Atitudinea empatetică este determinantă nu numai în naraţiunile lui Germán Arciniegas, după cum vom vedea imediat, vorbind

despre *Cavalerul din Eldorado*, dar şi în eseurile sale care nu vor să fie şi nu sunt un joc paradoxal şi gratuit, menit să flateze sau să uimească, aşa cum e prea des cazul colegilor europeni, ci o asumare activă, interioară, a imperativelor vremii, un act de angajare şi revendicare cu puternic colorit personal.

În sfârşit, la nivelul disponibilităţilor generale, operele mai sus menţionate presupun şi beneficiază din plin de luciditatea caracteristică spiritului autorului. Din nou trebuie să avertizez că în scrierile sale, chiar în sprinţarul şi amuzantul *Jurnal al lui Noe*, Arciniegas dă ludicului un conţinut şi o semnificaţie care depăşesc cu hotărâre teribilitatea şi infantilismul jocurilor entuziast acceptate de mulţi scriitori de seamă ai Americii hispanice („gliglicul" la Julio Cortázar). Luciditatea lui Arciniegas se leagă, spre a le completa, cu cele două componente principale analizate: este consecinţa exerciţiului facultăţii intelective şi expresia cordialităţii atitudinii empatetice. Pe de altă parte, ea posedă virtuţi proprii dintre care cele mai însemnate sunt îmbogăţirea şi potenţarea existenţei, ridicarea ei la un nivel superior de frumuseţe şi expresivitate. În cazul lui Germán Arciniegas, luciditatea înlocuieşte o realitate anodină, ştearsă, cenuşie şi mai ales irelevantă, cu alta vie, colorată, sugestivă, bogată în racordări valorice şi operantă clar în devenirea istorică. Acest salt calitativ se realizează cu toate mijloacele ironiei – răsturnare de perspectivă, piruetă logică, determinant surprinzător – şi pentru a învedera consecinţele lui extraordinare, e de ajuns un exemplu, luat din *Cavalerul din Eldorado*. Istoria a înregistrat de multă vreme şi cu justificată neîncredere pretenţiile Spaniei oficiale că scopul conchistei era evanghelizarea indienilor, „spălarea lor de noroiul păgânismului", iar pe de altă parte a consemnat cu dezaprobare presiunea şi opresiunea exercitate de Inchiziţie şi de ordinul iezuiţilor, care supravegheau, extindeau şi întăreau zelul religios acasă, în peninsulă. Luciditatea lui Arciniegas pune în relaţie aceste situaţii, le inversează ironic și spune că Spania a evanghelizat într-adevăr – şi încă vehement! – dar nu pe indieni, ci pe propriii cetăţeni, prelucraţi temeinic de cele două vajnice instituţii. Spania s-a autoevanghelizat! Iată perspectiva adânc deschisă prin luciditate: fanatismul se întoarce în cele din urmă asupra lui însuşi, iar răul, nestăvilit, proliferează nu numai în afară, ci şi înlăuntru. Ironia se varsă în filosofia istoriei.

CAVALERUL QUESADA PORNEŞTE DIN ISTORIE

El caballero de El Dorado – Cavalerul din Eldorado – e o carte pe cât de valoroasă şi atrăgătoare, pe atât de greu de definit şi de integrat într-un

anume gen sau specie literară. Alegându-şi ca protagonist un personaj absolut real, pe Gonzalo Jiménez de Quesada (1500–1579), cuceritorul Noului Regat al Granadei (Columbia de azi) şi fundatorul capitalei Santa Fe de Bogotá, şi ca temă, absolut ireală, mirajul Eldorado-ului unde oraş, palat şi veşmânt regal – pudră presărată – pe corp – erau „cu totul şi cu totul de aur”, scriitorul nu putea recurge la soluţii absolute. O tratare pur istorică – erudită, abundentă şi amănunţită, ceva de genul *zwei Bände und vier Hefte* – era rebarbativă şi ucidea mitul; alta pur fantezistă risca abracadabrantul gratuit. Atunci Germán Arciniegas a recurs la simbioza realităţii cu ficţiunea, la sinteza sui generis pusă sub semnul empatiei şi inteligenţei. Nu voi supune o carte prin excelenţă captivantă teoriilor mult mai puţin captivante despre romanul istoric, ci voi arăta concret cum a procedat autorul. Materia cărţii este „adevărată” în întregime: toate personajele, toate întâmplările au existat şi Arciniegas, chiar când sursele istorice tac, nu inventează, în locul istoriei, istorii pe bază de cocoşaţi, muşchetari sau măşti de fier. Păstrează materialul autentic al faptelor, dar îl esenţializează şi îl distribuie în mari ansambluri, cu sensuri clare şi concretizări sugestive. Circumstanţele se grupează în epoci majore, epocile sunt aşezate sub egida unei semnificaţii dominante, semnificaţiile se fac văzute pitoresc, dramatic, comic.

În *Cavalerul din Eldorado*, această elaborare duce la o schemă ale cărei componente mi se par a fi următoarele:

a) la început se află *iureşul* renascentist sporit de disponibilitatea războinică spaniolă. E o mişcare frenetică, o goană continuă a personajelor, un perpetuum mobile care cuprinde şi zona colectivă şi cea transcendentă. Toţi aleargă: conchistadorii după aur, indienii după refugii, regele (invizibil, dar tangibil prin consecinţe) după stindardele înfipte tot mai departe şi chiar Fecioara după capela promisă de fugăreţul călugăr las Casas... Arciniegas concepe subtil şi materializează narativ complexitatea acestui dinamism superlativ. În dezlănţuirea lui intră nu numai interesul material, setea de aur, succes şi putere, ci şi curiozitatea, pasiunea de a şti ce este dincolo şi mai departe, precum şi iluzia, capacitatea de autoamăgire, imaginaţia încinsă a fericirii miraculoase.

b) al doilea element al schemei îl constituie *obstacolul*, teribilele primejdii de moarte – jungla, caimanii, viermii, săgeţile otrăvite ale indienilor, foamea – care nu pot fi înfruntate şi învinse decât printr-o violenţă şi cruzime la fel de paroxistice.

c) în sfârşit, în carte se profilează, prin întemeierea oraşului Santa Fe de Bogotá şi întocmirea Noului Regat al Granadei, *aşezarea unei noi vieţi*, americane, bazate pe sentimentul independenţei duse până la răzvrătire şi

pe perspectiva de jos, a grupului sau mulţimii, care apare ca un fel de promisiune de democraţie socială.

Cu această grilă, lectura *Cavalerului*, ca naraţiune istorică, devine pasionantă şi edificatoare.

În ce măsură şi prin ce procedee naraţiunea faptelor istorice, astfel ordonate şi semnificate, asumă valorile unei naraţiuni literare?

În primul rând, prin trăire empatetică, prin proiectarea autorului în epocă, în personaje şi întâmplări. Scriitorul dă cititorului senzaţia continuă de martor ocular: pare că e permanent alături de cavaler şi de soldaţii săi. Chiar când se dedă la reflecţii şi comentarii, rămâne în apropierea lor, nu-i pierde din vedere. Citatele din cronicari întăresc impresia de lucru trăit şi asistăm cu uimire şi oroare la pregătirea veninului pentru săgeţi: o zeamă incredibilă de ciuperci, viermi, lilieci, cu ingrediente de bolboroseli vrăjitoreşti. Arta de a participa şi a face pe ceilalţi să participe este o artă literară, rezultat al darurilor subiectului povestitor, al scriitorului, şi nu al însuşirilor obiectului.

Cartea despre cavalerul Quesada aparţine literaturii prin încă un element, emotiv, care va trece asupra altor opere şi le va face faima, cum va fi cazul cu *Un veac de singurătate*, romanul lui Gabriel Garcia Márquez. E vorba de uimirea în faţa unei lumi noi, de sentimentul proaspetei descoperiri, când lucrurile sunt atât de recente încât le lipsesc numele. În cartea lui Germán Arciniegas, furtuni albastre, electrice, care plăsmuiesc privelişti de sticlă, râuri mai grozave ca Nilul biblic, animale „primordiale” de peisaj geologic (caimanii), toate se oferă ca un nemaivăzut amestec de mirific şi teribil, promovat, cum am văzut, de romanul teluric. Cititorii care, pe baza celor spuse tot de noi, vor căuta în această carte calităţile actualei naraţiuni hispano-americane, problematizantă şi fantezistă, vor găsi, de pildă, o „ştergere a diferenţelor umane sub privire divină” care precede cu zece ani pe aceea celebră din *Teologii* lui Borges. E drept, textul e numai reprodus de Arciniegas, dar întreaga atitudine a scriitorului faţă de indieni îl confirmă şi dezvoltă: „În faţa lui Dumnezeu, acele ciudate făpturi de culoarea ciocolatei erau, cu pomeţii lor ieşiţi şi cu ochii lor oblici, fiinţe raţionale capabile de aceleaşi drepturi ca un hidalgo spaniol sau ca primarul Londrei”.

Să mai spunem că semnele tehnicii literare sunt de asemenea prezente: descrieri poetice, comentarii ingenioase, asociaţii conceptuale sau imagistice sugestive.

Argumentul hotărâtor în favoarea caracterului şi valorii literare ale cărţii rămâne totuşi interpretarea creatoare a lui Quesada, transformarea lui din conchistador istoric în personaj romanesc.

QUESADA AJUNGE ÎN FICŢIUNEA CERVANTINĂ

Cu aceasta pătrundem în centrul generator al cărţii şi ni se deschide perspectiva de a determina – alături de clasificările tradiţionale, dar nu chiar contra lor – definiţia care părea aproape imposibilă. *Cavalerul din Eldorado* este un *Selbstbildungsroman* care narează, cu material istoric, o metamorfoză voluntară, o mutaţie ascendentă dorită şi împlinită de mutant. Este povestea unui personaj care îşi construieşte altă identitate, superioară, aproape altă fiinţă, folosind şi integrând în ea supremele puteri şi daruri omeneşti: răscumpărarea, întemeierea şi proiectarea într-un sistem exemplar, gândit diamantin.

Pornind de la datele acum cunoscute, Quesada se construieşte pe el însuşi, devine „altul" – un proto-quijote îl denumeşte autorul – la trei niveluri: temperamental, etic şi prospectiv.

La primul nivel, Quesada fusese un personaj plural şi vertiginos, cu o vitalitate strălucitoare, à la Lope. Fusese pe rând student în Salamanca, om de legi în Granada, soldat în Italia, descoperitor şi cuceritor în Indii, solicitant umilit şi ameninţat la Curtea regală spaniolă, pelerin prin Europa, unde îşi cheltuise în petreceri aurul şi smaraldele strânse în America. Când se apropie de cincizeci de ani, hotărăşte să se adune şi să se adâncească în sine, ceea ce face retrăgându-se la Bogotá unde trăieşte un sfert de veac în austeritate, nevoi şi solitudine, scriind istorie şi punându-şi sufletul de acord cu Dumnezeu, cu oamenii şi mai ales cu identitatea lui de acum, ultimă, definitivă. Acest al doilea Quesada, recules, meditativ, răscumpără pe cel dintâi, care, fără să ajungă în niciun fel la perfidia lui Cortés sau cruzimea fraţilor Pizarro, trecuse oricum prin vehemenţa şi apetiturile conchistei.

A doua metamorfoză, la nivel moral, este cea mai impresionantă. Faţă de deosebirile de temperament dintre cei doi Quesada, distanţa etică este incomparabil mai importantă, căci ea reprezintă o schimbare de semn. Don Gonzalo trece de la gândirea şi acţiunea egotice la virtuţile şi gesturile altruiste. Faptul fundamental care declanşează şi susţine metamorfoza este *întemeierea*, crearea unei noi aşezări, a unei noi vieţi. Pentru a le face puternice şi înfloritoare, trebuia neapărat să uite plăcerile autocomplezenţei, ispitele autoafirmării, pentru a practica devoţiunea faţă de ceilalţi, îndeosebi faţă de cei pe care îi nedreptăţise. Astfel devine un apărător al băştinaşilor, la sinod unde susţine calitatea şi drepturile lor umane, cât şi pe sfoara lui de pământ unde anulează datoriile peonilor indieni. Figura i se luminează acum de loialitate şi generozitate. Prima sub forma ocrotirii concetăţenilor şi salvării capitalei de la distrugere; a doua exercitată chiar fată de detestatul guvernator, Montoño, implacabilul său

persecutor. Arciniegas are toată dreptatea să sublinieze asemănarea cu don Quijote, care combătea nedreptăţile şi ocrotea pe cei năpăstuiţi, chiar dacă aceştia, după eliberare, îi plăteau (ca ocnaşii) cu ingratitudine şi pietre. În scrierile sale, Quesada ia apărarea lui Carol Quintul, atacat de Paolo Giovio, deşi împăratul, ca răsplată pentru imensul regat pe care i-l dăruise conchistadorul, îi ignorase meritele şi fusese gata să-l arunce în temniţă. Sfaturile de guvernare înţeleaptă şi omenoasă pe care Quesada le dă regelui în scrisorile sale sunt aproape aceleaşi cu cele date de don Quijote „guvernatorului” Sancho Panza. În sfârşit, demnitatea pregătirii pentru moarte şi testamentul în favoarea nepoatei – cei ca don Quijote sau Quesada n-au descendenţă directă, imediată – fac din cavalerul din Eldorado un model posibil al ficţiunii cervantine.

Ultima componentă a acestui Quesada voit şi făurit de el însuşi şi anume proiecţia într-un sistem exemplar, confirmă quijotismul său, dar pune şi o problemă de imaginaţie interpretativă.

Ce a fost Eldorado pentru Quesada? Răspunde Arciniegas: credinţă obsesivă într-o iluzie, fixaţie într-o himeră echivalentă cu fantasmele cavalereşti – uriaşi, vrăjitori, prinţese fermecate, imperii fabuloase – pe care le va vedea şi urmări Cavalerul Tristei Figuri. Un miraj după care conchistadorul merge lunatic şase ani – câte trei de fiecare expediţie – plini de primejdii şi suferinţe şi pe care îl lasă moştenire nepoatei şi soţului ei. Desigur, toate acestea sunt adevărate, dar nu ne putem închipui mai mult decât nebunia? Cred că da. Quesada – *ultimul* Quesada – nu putea să nu aibă dorinţa altei lumi, mai frumoase, mai strălucitoare, mai umană, o lume a plenitudinii şi a fericirii. Poate spera obscur, fără să-şi dea seama, ca Eldorado să fie o insulă rămasă din trecut, din epoca de aur a omenirii despre care citise la Salamanca în Ovidiu şi Vergiliu... Într-un pasaj celebru din *Don Quijote*, Cervantes realizează exact această proiecţiune în trecut a plenitudinii. „Fericită vârstă şi fericite veacuri cele pe care cei vechi le-au numit «de aur» şi nu pentru că în veacurile acelea norocite aurul, care în era noastră de fier e la atâta preţ, s-ar fi putut culege de pe jos fără nicio trudă, cât pentru că cei care vieţuiau pe atunci nu cunoşteau cuvintele *al tău* şi *al meu*... Toate erau atunci numai împăcare, numai prietenie, numai bună învoire!”

Este totuşi Eldorado un mit desuet? Nu cred, e de ajuns să fie proiectat în viitor, ca sistem exemplar, să i se dea un conţinut nou şi un nume care să fie şi un imbold: a spori umanitatea din om!

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

GABRIELEI
Bogotá 1939 – Caracas 1967

I
SANTA MARTA, ORAŞ VAGABOND ŞI AVENTURIER

Şi, terminându-se cucerirea maurilor, care durase mai mult de opt sute de ani, a început aceea a indienilor, pentru ca spaniolii să lupte mereu cu necredincioșii și cu dușmanii sfintei credințe a lui Isus Hristos.

LOPEZ DE GOMARA

În cucerirea Americii există oameni ca Hernán Cortés, fraţii Pizarro, Alvarado, Belalcázar sau Quesada, iar, alături de ei, un personaj pitoresc, vagabond, sărac şi răbdător: oraşul. Oraşul astăzi este şi mâine nu mai este: îl întemeiază un conchistador, ridicând câteva colibe din paie şi trestii pe care le distrug indienii cu o ploaie de săgeţi. Azi cuprinde douăzeci de case şi a doua zi este o pânză de cenuşă. Focul şi vântul distrug totul într-o clipă. Dramele pricinuite de foame, lăcomie şi invidie se desfăşoară în acest nefericit scenariu. Santa Marta sau Coro sunt personaje tot atât de umane ca şi Pizarro sau Cortés.

Primul oraş – dacă se poate numi aşa – pe care îl întemeiază Columb este Puerto Real. În Puerto Real amiralul lasă treizeci şi opt de spanioli: toţi vor fi mâncaţi de indieni după ce el va pleca la curte, în Spania. La Santo Tomé de Cibao, fortăreaţa pe care o construiesc apoi însoţitorii amiralului, se aprind într-o seară lumânările şi în noaptea următoare un suflu de tragedie le stinge. Tot aşa se întâmplă cu viaţa conchistadorilor: din o sută care ajung în Antile, sau pe coastele mării Caraibelor, nouăzeci şi nouă ies de pe scena istoriei la un sfert de oră după ce au iluminat-o cu prezenţa lor. Rămâne cel mult, câte unul care rezistă dârz, neclintit, iureşului vieţii americane.

Când căpitanul Avellaneda botează localitatea Burgos, în Noul Regat al Granadei, el nutreşte speranţa că aşezarea va dura şi va deveni cândva un oraş mare. Şi ce s-a întâmplat?

„Încheindu-şi cuvântarea şi scuzându-se că nu datorită funcţiei sau vinei sale au ajuns în acel loc şi în acea situaţie, căpitanul întemeie o aşezare, sau cetate, pe care o numi oraşul Burgos şi desemnă ca primari şi consilieri pe ofiţerii săi, potrivit obiceiului stabilit în această privinţă. Şi au început să-şi facă acolo case şi cabane, nutrind zadarnica nădejde că acea localitate, sau oraş, avea să dureze, aşa că fiecare construia şi cultiva tot ce putea, imitând munca păianjenilor care scot substanţa lucrării lor din propriile măruntaie, istovindu-şi puterea şi viaţa spre a ţese nişte pânze subţiri care nu le sunt

folositoare decât pentru a prinde muşte, cum se spune, şi pentru a-şi duce zilele...”

Uneori, oraşul era un simplu accesoriu al omului, ceva de felul cămăşii, pe care omul o poartă unde pofteşte. Tamalemque a fost întemeiat de trei ori: prima dată pe ţărmurile lui Rio Grande, în faţa lui Mompós; a doua oară mai sus, în savanele din jurul vechiului Tamalemque; a treia oară în savanele de la Chingalé. Pricina acestor schimbări a fost o faţă bisericească, licenţiatul Bartolomé Balzera, care, fiind o fire foarte întreprinzătoare, când se certa cu regidorii[2], pleca, luând cu el imaginile bisericii, ridica un altar portativ pentru a celebra sfânta slujbă, agăţa clopotele de un copac şi poruncea să le tragă în ajun de sărbători. Oamenii se vedeau obligaţi să-şi mute locuinţele ca să-şi poată îndeplini îndatoririle religioase.

Santa Marta va fi redusă la cenuşă de mai multe ori, Cali îşi va schimba locul, Santa Maria la Antigua din Darién va fi înghiţită de pământ.

Altă istorie este aceea a motivelor care îi mânau de colo-colo pe întemeietori.

Unii atribuie descoperirea regiunii Santa Marta lui don Rodrigo de Bastidas, „spunând că acesta, persoană bogată şi puternică, locuia în insula spaniolă Santo Domingo, de unde a plecat pe continent pentru a lua sclavi şi astfel a descoperit-o”. Sunt însă alţii care cred, totuşi, că descoperitorul nu a fost Bastidas, ci Pedrarias: „în căutare de aur, venea Pedrarias”. Cel mai probabil este că teritoriul a fost descoperit de „un anume Juan de Ojeda, care trăia din furt şi vânzare de sclavi”.

Cei care soseau ca şefi ai expediţiilor nu erau nici teologi, nici moralişti, ci aventurieri prădalnici şi puternici, aşa cum o cerea caracterul războinic al întreprinderii. Despre Juan de la Cosa şi despre Cristóbal Guerra, care umbla cu Bastidas să descopere Santa Marta, spune Restrepo Tirado: „Adoratori ai viţelului de aur, îndeletnicirea lor era nu numai să-şi umple vasele cu aur, perle şi lemn de brazil, pe care le luau cu sila de la indieni, dar şi să-i prindă pe acei nefericiţi pentru a-i vinde ca sclavi, ceea ce a pricinuit poprirea bunurilor lor şi judecata care i-a urmat. Ca să se dezvinovăţească, au scos locuitorilor de pe coasta Santa Marta faimă de caraibi, ceea ce însemna pe atunci mâncători de oameni şi duşmani ai umanităţii.”

Împrejurările luptei imprimă până şi clericilor sentimente care se potrivesc mai mult cu ambianţa conchistei decât cu practicile creştine. Ei trebuie să joace rolul de balsam în campaniile pe care le poartă conchistadorii pentru a-i supune pe indieni şi a le smulge aurul. Urmând

---

[2] Conducători locali corespunzători consilierilor municipali.

ordinele regelui, înainte de a descărca archebuzele şi a se arunca asupra indienilor cu caii şi cu câinii, trebuia să-i întrebe pe băştinaşi dacă sunt dispuşi să creadă în Dumnezeu, unul ca fiinţă şi întreit ca persoane, care, spre a mântui lumea, s-a întrupat în Hristos, fiul Fecioarei Maria. Cerinţa aceasta o impunea regele cu ochii aţintiţi atât la Dumnezeu, cât şi la instrucţiunile papei, dar perplexitatea indienilor, care nu înţelegeau nimic din chestiile astea şi rămâneau uluiţi auzindu-le, făcea ca soldaţii să înainteze cu avântul pe care îl dă lăcomia.

În Santa Marta se află un sfânt: San Luis Beltrán. Lui don Luis i se spune că, aproape de oraş, există un idol prin gura căruia demonul a prevestit unui şef indian că, dacă primeşte botezul, va pieri împreună cu femeia şi fiica lui. Sfântul, însufleţit de spiritul divin, se deplasează acolo unde găseşte idolul şi îl dărâmă cu lovituri de picior.

Despre episcopul Tomás Ortiz, guvernatorul Garcia de Lerma afirmă că este eretic şi hoţ. Fray[3] Tomás Ortiz, în calitate de capelan al trupei, el însoţeşte pe nepotul guvernatorului în descoperirea fluviului Rio Grande din regiunea Magdalena. Nu şovăie în faţa aventurii, hotărât să nu permită abuzurile, silnicia sau maltratarea indienilor, astfel încât aceştia să fie aduşi cu binele şi prin daruri la sentimente de prietenie şi la ascultare. După ce începe expediţia, episcopul se arată în predicile sale ca un prieten al indienilor. Mergând ei fără oprire, ajung la un sat pe care indienii îl părăsiseră pentru a-i înşela pe conchistadori. Învăţaţi cu războaiele din Europa, soldaţii spanioli pregătesc un campament şi, când dorm liniştiţi, indienii se întorc pe neaşteptate. Văzduhul se umple de urlete şi în aer şuieră puzderie de săgeţi repezi. De spaimă şi în învălmăşeală, episcopul crede că e înţepat şi că va înnebuni de vârfurile otrăvite. Pus în faţa realităţii, ne spune părintele Aguado, „îşi schimbă deodată părerea şi începe să îndemne pe soldaţi, strigându-le să-i urmărească pe indieni, să-i rănească şi să-i supună cu armele, că el le va da iertarea cuvenită”.

Fray Tomás Ortiz revine furios din expediţia în care plecase ca misionar al păcii. Trupa, înfometată şi zdrenţuroasă, aduce totuşi vase şi granule de aur, precum şi un şir de sclavi în lanţuri.

La puţină vreme de la întoarcere, spaniolii încep să-l prigonească pe călugăr. Apar certurile cu guvernatorul, i se confiscă bunurile, i se iau sclavii, aşa încât, simţindu-şi primejduită chiar viaţa, se întoarce în Spania. De atunci nu mai osteneşte să vestejească în Peninsulă bestialitatea indienilor. I-au ars de două ori mânăstirea pe care o întemeiase în Santa Marta. Ca

[3] Apocopă a substantivului *fraile* – călugăr. Precede numele membrilor anumitor ordine religioase.

răzbunare, le atribuie toate viciile imaginabile. Îi face măcelari şi bandiţi, canibali, incestuoşi şi mârşavi, trădători murdari şi canalii, idolatri, neruşinaţi şi răzvrătiţi. Nu uită cuvioşia sa să includă în mustrarea sa şi pe spanioli, dar oricum spaima de indieni era mai mare decât amărăciunea cauzată de guvernator. Vocea lui ajunge până la rege şi iniţiază seria acuzaţiilor care se vor înmulţi până ce fray Bartolomé de las Casas le va combate şi, în parte, le va distruge.

Printre cei care vorbesc despre bestialitatea indienilor figurează şi alt călugăr, Herodotul istoriei Noului Regat al Granadei, Pedro Simón, din ordinul franciscanilor.

În prima dintre informaţiile sale despre originea indienilor, fray Pedro Simón ajunge la ipoteza, pe care o prezintă ca foarte verosimilă, că indienii sunt descendenţi al Israelului. Mai precis: vin din tribul lui Isaciar, pentru că ei par a împlini profeţia făcută de patriarhul Iacob când a spus: „Isaciar va fi un asin puternic care va fi ţinut între două treburi: va vedea că recolta e bună şi pământul roditor, va pune umărul să ducă povara şi va sluji pentru a plăti tributul".

E admirabil – spuse cronicarul – că în atât de puţine cuvinte, patriarhul Iacob a putut cuprinde atâtea lucruri. Primul dintre ele sare în ochi şi anume că indienii sunt măgari, ceea ce este o evidenţă indiscutabilă. Afirmaţia profetului că Isaciar şi urmaşii lui au să fie asemeni asinilor, pare a fi fundamentul pe care l-a avut în vedere episcopul din Santa Marta când, referindu-se la condiţia indienilor, îi numeşte măgari. „Şi – adaugă – nu e greşit să fie denumiţi astfel, judecând după ce ni se întâmplă cu ei, căci, după Berchoreo, «asin» se spune şi derivă din această vorbă: (a) sinos, care înseamnă fără sens, şi indienii într-adevăr că nu îl au, după cât sunt de ascultători faţă de povară; ei se arată într-adevăr a fi atât de supuşi tuturor celor care vor să-i folosească, încât par fără simţire."

Santa Marta şi împrejurimile ei sunt cazanul în care fierb şi locul din care pleacă cei care descoperă Noua Granadă, Venezuela, Panamá şi Perú. Punctul de plecare al lui Núñez de Balboa, Pedrarias şi Pizarro. Cei dintâi care au zărit coastele ei au fost Juan de la Cosa şi Américo Vespucci, adică cei care au dat nume şi contur continentului. Din Santa Marta a plecat don Pedro de Heredia, cel cu nasul tăiat, pentru a întemeia Cartagena. Tot din Santa Marta purcede la descoperirea şi popularea Noului Regat al Granadei Jiménez de Quesada. Aventurieri şi sfinţi, călugări certăreţi şi cronicari de seamă, femei cu sânge fierbinte şi soldaţi dezmăţaţi, toţi se adună în Santa Marta şi duc lupte continui: guvernatorul cu preoţii, tatăl cu fiul, căpitanul cu soldatul, bărbatul cu femeia, părintele cu amanţii fiicelor, totul condimentat cu lovituri de pumnal şi de spadă, cu excomunicări, răpiri şi

trădări, în timp ce piraţii europeni bântuie ţărmurile, iar indienii, din umbră, ameninţă cu arcurile.

Guvernatorii sunt şi ei supuşi unor schimbări asemănătoare de soartă: Santa Marta răstoarnă şi încoronează în chipul cel mai neaşteptat şi amabil. Întemeietorului, lui don Rodrigo Bastidas, îi dăunează două lucruri: că are învăţătură şi că este molâu. Fiind de fel din Triana, se spune că e marinar. Părintele las Casas adaugă: „Era pus pe făcut avere”. Aflându-se ca grefier la Sevilla, în cartierul numit Triana, încep să-i ajungă la urechi vorbe şi ştiri despre călătoriile lui Columb şi plănuieşte o întreprindere îndrăzneaţă. America are opt ani de viaţă fantastică. Cristofor Columb făcuse trei călătorii, dar din relatările lui nu se cunosc decât veştile pe care spusele poporului le umflă şi le deformează. Suntem în primul leat al veacului: 1500. De cinci ani, regii dăduseră învoire spaniolilor să meargă în Indii pentru a face descoperiri şi avere, iar cu optsprezece luni în urmă sosise ştirea că a fost descoperită coasta denumită Paria. Faptul stârneşte entuziasmul aventurierilor. Ojeda, cel dintâi, echipează patru vase: cu el călătoreşte Américo Vespucci. Vin apoi fraţii Pinzón, de faimoasă amintire. Ultimul e Bastidas. Când acesta se pregăteşte să vină în America, nici Ojeda, nici fraţii Pinzón nu se întorseseră în Peninsulă, împrejurare ce sporeşte valoarea aventurii. La cinci luni după ce obţine aprobarea regală, Bastidas pleacă spre noul continent. Îl întovărăşeşte Juan de la Cosa, care era „cel mai bun pilot pe mările acelea”.

Navele lui Bastidas dau formă noului continent, conturează coastele Venezuelei, ale Cartagenei, Santei Marta, golful Urabá... În fiecare punct pe care îl atinge, soldaţii iau sclavi şi aur. Corăbiile încep însă să crape, mâncate de moluşte, iar Bastidas trebuie să se întoarcă în grabă la Jamaica, pe Insula Española. Aici încep necazurile cu justiţia. În Española, comendadorul Bobadilla pune mâna pe el şi-l aruncă în închisoare pentru că jefuise de aur pe oamenii din Xaraguá. Când se întoarce, judecat, la Cádiz, e târât în procese de către slujbaşii regelui. O anumită cantitate de aur şi de perle pe care o predă ca datorie cuvenită monarhului îmblânzeşte justiţia şi Bastidas devine liber. Adevărata recompensă a călătoriei rămâne a fi lanţurile pe care i le prinsese la mâini Bobadilla, în Santo Domingo. Şi totuşi, Bastidas e pătruns de febra Americii. Oricât ar arunca cu săgeţi indienii, ar muşca frigurile şi s-ar scurge printre degete aurul, cine a călcat în acest infern, în acest infern se întoarce. E ca o vrajă. Bastidas revine la Santo Domingo şi se apucă să-şi refacă averea. Dobândeşte vite, organizează bande pentru a-i vâna pe caraibi, vinde sclavi, capătă aur şi perle în schimbul unor mărgele colorate de sticlă. Ca de obicei, apar şi creditori.

Atunci Santa Marta prinde să-l ispitească pe Bastidas. „A început să se simtă atras de ea”, spune cronicarul. Până atunci, viitorul oraş nu era decât conturul vag al unor ţărmuri, dar acolo se capturau sclavi, se găsea ceva aur. Nimeni nu se încumetă însă să o populeze. Se numea Castilia de aur. Renăscând pe coastele caraibe, prin faptele uimitoare ale conchistadorilor, regatul Castiliei nu mai însemna şesurile pe care le lăsaseră acasă, în Peninsulă, ci castele de aur, ţinuturi cu mirodenii, cu aromă de scorţişoară, scăldate de soarele tropical. Lumea Nouă era pe atunci misterioasă şi mică. Oceanul Pacific avea zece ani de când se născuse. Continentul se dezvăluia cu voluptatea leneşă pe care o dă căldura tropicului. Totul creşte ca într-un vis în jurul Mării Caraibelor. Din mica insulă Santo Domingo – Española –, se lărgeşte în valuri tot mai mari cercul primei pietre pe care a aruncat-o Columb în apele adormite ale mării necunoscute. De dimineaţa până seara, pământurile care înconjură Marea Caraibelor şoptesc conchistadorilor cuvintele unui îndemn stăruitor: „Fă un pas mai departe... Fă încă unul şi vei cuprinde aurul cu mâinile tale...”

Bastidas încheie actul prin care regele îi permitea să cucerească şi să populeze regiunea Santa Marta în Castilia de aur, cu condiţia să aducă cu el cincizeci de locuitori şi, dacă e cu putinţă, inşi căsătoriţi. Începe munca grea de a-i convinge pe timizi, a le entuziasma pe femei, a-i amăgi pe bandiţi. În Santo Domingo nu se găsesc însă cincizeci de îndrăzneţi care să se aventureze la cucerirea Santei Marta! Bastidas nu poate pleca.

Trec trei ani. Santa Marta continuă să fie un punct pierdut la marginea unui golf minunat. Prin deschiderea largă, apărată de două turnuri, intră marea. Golful este rotund, verde-albastru ca apele Mediteranei, trasat cu perfecţiune geometrică de compasul unui soare aprig. Timpul, apa şi vântul îşi dau mâna şi îşi învârtesc hora într-un vast inel de limpezime. Cerul se dezlipeşte de marginile de nisip, înălţându-se ca o imensă boltă albastră, pe unde se fugăresc nori de pomină în chip de turme trecătoare. Aerul arde, ţărmul e uscat, praful plajei zboară spre interiorul ţinutului, împins de briza mării. Înlăuntrul ţinutului se află aurul!

Din Santo Domingo, Bastidas continuă să scruteze, cu gândul, golful, când îi parvine o nouă scrisoare de la rege. O sărută cu emoţie, o pune pe cap, ca semn de recunoştinţă şi supunere. Ea îi acordă din nou permisiunea de a coloniza portul şi provincia, a creşte cirezi de vite, a pescui şi a-şi însuşi perle, a tăia lemn de brazil şi guayacán, a construi vase, a duce războaie, a face sclavi, a dobândi aur. Va aduce cu el treizeci de locuitori căsătoriţi. Va construi o fortăreaţă împotriva caraibilor şi, pentru a o apăra, va avea opt oameni şi patru mânuitori de lombarde. Timp de şase ani, nici el, nici locuitorii nu vor plăti taxele de încărcare şi descărcare a mărfurilor. Din aur

nu vor da regelui a cincea, ci a zecea parte. Va mai duce cu el trei preoţi care vor fi plătiţi din zecimea regelui. Îi va trata pe indieni cu milostivire...

De data aceasta, cei din Santo Domingo sunt plini de entuziasm. Pe insulă domneşte tirania şi neînţelegerea. Bastidas pregăteşte navele – cinci caravele! –, cumpără provizii, scoate din nimic tot ce trebuie pentru a-şi înarma oamenii, până ce punga i se goleşte. Începe atunci să-şi stoarcă prietenii. Apoi, face datorii. Se roagă, imploră, inventând restituiri şi promiţând recompense fabuloase. Nu-i de ajuns! Ia tot ce poate din casetele regale. În sfârșit, flota e gata. Vor pleca patru sute cincizeci de oameni. Unora le-a dat banii înainte. În casa lui, masa e pusă tot timpul pentru o sută cincizeci de persoane. Pe cheiuri, bărcile sunt pline de soldaţi. Pe plajă răsună strigătele – „Cu bine!" – ale fricoşilor care acum se întristează că au pierdut prilejul aventurii, ale femeilor care ar dori să se alăture lor şi să rămână cu soldaţii pentru a ajunge în Castilia de aur. Urcându-se pe caravele, câţiva pehlivani vor pune întinderea mării între ei şi organele judiciare. Numai Bastidas e pe uscat, nu se urcă. Nu se urcă pentru că nu poate să se urce: creditorii îl ţintuiesc pe loc. După câte a făcut cu stăruinţă şi hărnicie, cu toată dârzenia pusă în redobândirea avantajelor, nu a izbutit să ajungă decât la situaţia de a vedea, în orice loc şi-ar îndrepta privirea, chipul rânjit al vreunui creditor... Cu vădită părere de rău, vede cum navele pe care le-a armat tenacitatea lui, sunt pe punctul de a pleca. Echipajul îşi întinde mâinile spre el; cămătarii nu-l vor lipsi de această ultimă strângere de mâini. Bastidas înaintează spre una din caravele şi urcă pentru a-şi lua adio de la soldaţii lui şi a-i îmbrăţişa pentru ultima oară.

— Ura şi adio! răsună dinspre vase glasurile răguşite ale marinarilor spanioli. Hărmălaia se preface în insulte, blesteme, strigăte de veselie şi de luptă. Adio, domnule Nătăntol, pământul să te-nghită, strigă un soldat creditorului său.

La repezeală se ridică ancorele, se manevrează velele, se foloseşte suflarea caldă a vântului din Caraibe care umflă pânzele şi face să scrâşnească încheieturile corăbiilor. Soldaţii l-au furat pe propriul lor căpitan! În faţa ochilor holbaţi ai creditorilor, Rodrigo de Bastidas cu oamenii lui se îndreaptă spre marea largă, Marea Caraibelor, în drum spre Santa Marta.

Rodrigo de Bastidas şi soldaţii lui coboară pe nisipurile din Santa Marta. Un grup de indieni scrutează feţele noi-sosiţilor. În privirile indigenilor alternează curiozitatea şi teama. Cu hărnicie zorită, spaniolii golesc caravelele. Dinspre plaja mare, dintr-un punct minuscul în acest peisaj care creşte şi se lărgeşte, trupa priveşte cerul limpede, marea deschisă, ţinutul misterios al şirurilor de munţi. Lângă soldaţi se află câţiva cai, câteva femei,

ceva archebuze şi scuturi, puşti, lombarde şi arbalete; proviziile pe care au putut să le adune: vin, carne, mălai, ulei, oţet; var, cărămizi, vălătuci şi drumul aventurii înaintea lor.

Bastidas lasă numai un vas pentru a se întoarce cu el căpitanul Samaniegos, după ce vor prinde sclavi pe coasta Nombre de Dios şi vor face rost de ceva aur ca să-i mai potolească pe creditori. Apoi, hotărând de unul singur, arde corăbiile asemenea lui Cortés. Sau nu prea asemănător fiindcă, după cum povesteşte Bernal Diaz del Castillo: „Distrugerea navelor s-a făcut cu acordul şi sfatul tuturor celor care eram prieteni ai lui Cortés”. În cazul de la Santa Marta, Bastidas singur ia asupră-şi întreaga responsabilitate. „Lăsând pe uscat – spune părintele Aguado – soldaţii pe care îi ducea cu el, distruse vasul pentru ca oamenii să piardă speranţa de a se întoarce pe mare...”

Se construiesc în grabă căsuţe de trestii şi paie – una din ele, mai mare, va fi biserica. Se alternează aceste munci cu vizite făcute triburilor de indieni. Aurul pe aici nu este de o calitate prea bună. Cei mai didactici încep să-i instruiască pe indieni ca să le servească drept interpreţi, iar unii se iniţiază în limbile băştinaşilor. Alimentele se alterează. Se iveşte epidemia dizenteriei. Dar ţinutul e liniştit, prind sclavi şi curând se gândesc să stabilească negoţ prin schimb cu Jamaica: aur şi sclavi în schimbul alimentelor şi îmbrăcămintei. Însuşi Bastidas pleacă în campanie. Băştinaşii îl lasă să treacă fără cel mai mic obstacol. Să fi mers vreo douăzeci de leghe, când ajunge la poalele unei localităţi situată pe vârful unei înălţimi. Se caţără pe o scară făcută din lespezi de piatră. Împarte mărgele şi podoabe de sticlă şefilor indieni şi spune mulţimii, prin gura interpreţilor, că vine ca prieten şi îi îndeamnă să se instruiască în religia catolică şi să stea cu credinţă în serviciul Maiestăţii Sale, din care fapt vor avea mari foloase. Locuitorii din Tayro se grăbesc să aibă grijă de oaspeţi, să le procure adăpost şi hrană. În mijlocul acestui entuziasm, doi din ei îl iau în braţe pe Bastidas şi îl duc la o groapă mare cu frunze. Aici, îi spun, se topeşte aurul întregii regiuni şi îi arată de departe locul extracţiei lui. Ca amintire a acestei vizite, îi dăruiesc vreo şase sute pesos[4] de aur...

Triumful şi bucuria sunt efemere. Bastidas va muri în acelaşi fel ca Almagro şi fraţii Pizarro, ca Lope de Aguirre, Pedro de Heredia sau Juan de la Cosa. În America viaţa se termină prin pumnal sau săgeţi. Lui Bastidas două lucruri i-au dăunat: ştia să citească şi să scrie şi păstra o urmă de omenie. Asupra acestui ultim punct, toate mărturiile sunt zdrobitoare. Toţi,

[4] Monedă de aur sau argint.

Herrera, Quintana, fray Pedro Simón, fray Pedro Aguado, Bartolomé de las Casas, vor spune despre el lucrul cel mai îngrozitor: că era bun!

În timp ce Bastidas călătoreşte procurându-şi aur şi stabilind înţelegeri cu indienii, în Santa Marta se urzeşte moartea lui. Conspiratorii se vor răzvrăti şi vor pune mâna pe pământurile, aurul şi indienii din Santa Marta. Nemulţumirea provine din paşii lui Bastidas: prea înceţi faţă de lăcomia celorlalţi. Spun căpitanii: „De ce să umblăm cu atâta vorbărie, când cel mai bun lucru e să năvălim peste ei cu caii şi câinii şi să-i aducem cu forţa la robie, cât mai repede şi cât mai eficace?"

Bastidas află despre conspiraţie, dar sufletul lui candid nu dă crezare celor destăinuite de prieteni. Mai mult: porunceşte să fie spânzurat cel mai credincios dintre soldaţii lui, ca urmare a acuzaţiilor aduse contra lui chiar de conspiratori. Într-o noapte, în timp ce doarme, intră asasinii. Bastidas e în pat, aproape gol, aşa cum se obişnuieşte pe coastele caraibe. Soldaţii socotesc că cel mai potrivit e să-l înjunghie. Încearcă să o facă, dar pumnalul vechi nu e ascuţit, nu taie. Guvernatorul sare din pat şi-l prinde de braţe pe cel mai îndrăzneţ. Nu e totuşi pregătit să se apere de ceilalţi ucigaşi. Rănit de cinci lovituri de pumnal, se prăbuşeşte, iar nemernicii pleacă, socotindu-l mort. Pe unde se scurge sângele, intră moartea. Timp de câteva zile, i se aplică leacuri barbare. Speră să-şi revină datorită călătoriei de întoarcere la Santo Domingo. Caută pacea şi o găseşte, pentru totdeauna, în închisoarea unde este aruncat atunci când soseşte în Cuba. Lasă ca moştenire datorii de două mii de pesos.

Santa Marta e un Perú în miniatură. Cu aurul pe care îl scoate de aici, Pedro de Heredia se duce în Spania şi obţine să fie guvernatorul Cartagenei. Antonio Ponce, cu patru mii de pesos de aur pur, furat de la indieni, „şi cu alte două mii pe care guvernatorul le câştigase la joc de cărţi, pleacă în Spania şi trăieşte în linişte şi îndestulare la Carrión de los Condes". Normal însă este să trăieşti, să joci, să suferi şi să mori în America, aşa cum a făcut Bastidas. Sau ca însoţitorul său Juan de la Cosa, pe care indienii l-au transformat într-un Sfânt Sebastian, străpungându-l cu săgeţi otrăvite.

În Santa Marta, atmosfera magică a Lumii Noi îi cuprinde pe oameni şi îi împrăştie pe care încotro. Pe unii spre glorie, pe alţii spre moarte sau, poate, spre crimă. Soldatul loial, un oarecare Sierra, e spânzurat din ordinul lui Bastidas. Pe Palomino, care se proclamă guvernator fără să ţină seama de rege şi de justiţia regală, îl târăsc apele tulburi ale unui râu. Lui don Luis Beltrán i se aprinde zelul de misionar şi ajunge sfânt. Pedro de Heredia o apucă pe căile faimei durabile. Bastidas e la închisoare unde şi moare. Fray Tomás Ortiz se întoarce în Spania, pentru a prezenta Consiliului Indiilor un memoriu celebru în care afirmă, printre multe alte lucruri: „Oamenii din

continentul Indiilor consumă carne de om şi sunt mai sodomiţi decât oricare alţii. Nicio justiţie nu există la ei, umblă goi; nu cunosc iubirea, nici ruşinea; sunt ca asinii, îndobitociţi, nebuni, smintiţi... se îmbată cu fum şi cu anumite ierburi care îi scot din minţi... sunt vrăjitori, ghicitori, necromanţi... sunt fricoşi ca iepurii, murdari ca porcii; mănâncă păduchi, păianjeni şi viermi vii; n-au barbă şi, dacă unora le creşte, şi-o smulg...”

Dacă oraşul îi preface în acest fel pe bărbaţi, ce se întâmplă cu femeile? Aceea a guvernatorului deschide un tripou chiar în reşedinţă şi interzice vânzarea de cărţi de joc dacă nu sunt însemnate de ea; desfrâul izbucneşte în forme cu neputinţă de controlat. O bandă de treizeci şi cinci de negri, care vin la Valle de Upar să vâneze indieni, timp de şapte ani intră în sate şi prefac casele în cenuşă; bărbaţilor le fură femeile. Le mână pe nefericite ca pe o turmă, omoară în timpul drumului pe copiii care cad obosiţi sau plâng. Nici preoţii nu scapă acestor impulsuri. Unul din ei, Agustin Ruiz Herrezuelo, „care duce o viaţă foarte păcătoasă, timp de treizeci de ani trăieşte cu o văduvă căreia îi face unsprezece copii şi mai are alţi patru de la diferite femei, toţi fiind metişi de Ruiz şi de Herrezuelo”.

Un episcop spune că la Santa Marta vin preoţii ca să scape de jugul religiei şi să se bucure de libertate, pentru că pământurile astea, după cum cred ei, sunt pavate cu aur şi mâncăruri alese. Despre vicarul general Juan de la Vega se spune că e un idiot care nu cunoaşte literele şi spune liturghia cu zgârcenie...

În aşezări, uimitor nu e ansamblul modest de căsuţe, ci fundalul. E America virgină. Ca şi în Cartagena, în Panamá, în toate porturile întemeiate de spanioli, pânza de fond e aceeaşi: în faţă marea care va fi a piraţilor şi în fund pământul necunoscut, mlaştinile şi paragina, caimanii şi indienii, capcanele şi întăriturile, parii ascuţiţi şi săgeţile, într-un cuvânt: bogăţia de care vorbea Pizarro. Când Garcia de Lerma vine ca guvernator, succedând lui Bastidas, nu are niciun fel de experienţă a Americii şi presupune că se va război cum fac regii Franţei: cu multă servitorime şi serviciu de curte în ariergardă. Soseşte cu fumuri de mare senior: a obţinut credite de la bancherii germani Belzares, care au cumpărat Venezuela. La puţin timp de la venirea lui în Santa Marta, proiectează cucerirea populaţiei indigene din Tayro, împins în mare parte de fray Tomás Ortiz. Acesta trebuia să însoţească armata, dar în ultima clipă îşi schimbă părerea şi refuză să plece din Santa Marta. Pleacă Garcia de Lerma, foarte fudul, cu veselă de argint şi pat de campanie.

La căderea nopţii, în campament, servitorii îi servesc mâncărurile – yucca, să zicem – cu tot ceremonialul de la un palat. Afară, străjile veghează. Guvernatorul îşi închipuie că pentru a-i învinge pe indienii tayro vor fi de-

ajuns cuvintele pe care le vor adresa în numele dumnezeului creştinilor. Guvernatorul înaintează, fericit să-şi vadă viitorii vasali atât de supuşi. Pe măsură însă ce se apropia de pământul care trebuia cucerit, începe să crească o anumită tăcere pe care călăuzele o socotesc rău prevestitoare. O tăcere „care era un lucru înspăimântător". În sufletul guvernatorului se naşte îndoiala, în acela al soldaţilor, teama. Fiecare îşi duce, fără să vrea, mâna la spadă. Cei cu archebuzele se pregătesc. Deodată, se aude un ţipăt venit parcă de nicăieri. Pe neaşteptate, totul e acoperit de un zgomot sălbatic de glasuri. Sute, mii, nori de indieni se abat asupra spaniolilor. Cad pietrele, şuieră săgeţile. Guvernatorul se vede încolţit de nişte fiinţe feroce care strigă, ameninţă, ţintesc cu arcurile. Dumnezeu şi caii, spadele şi praful de puşcă deschid un drum care nu este acela larg al victoriei, ci acela ruşinos şi greu al retragerii. Pe câmp, alături de sute de indieni morţi, zac cadavre de spanioli. Un servitor o ia înainte: merge călare şi duce de căpăstru un catâr încărcat cu serviciul de argint al guvernatorului. Plouă săgeţile asupra servitorului. El, eroic, înaintează până la ţărmul râului, înfige pintenii în cal şi trage de catâr. De altfel, e de prisos să se mai îndemne animalele speriate de atacurile indienilor. În mijlocul râului, ele sunt străpunse de săgeţi, încărcăturile plutesc pe apă. Soldaţii şi servitorul uită de primejdia ce le ameninţă viaţa şi se aruncă după saci, după vesela de argint. Lui Garcia de Lerma îi apare acum luminos adevărul Americii. Îşi dă seama că viaţa şi guvernământul lui sunt puse sub semnul săgeţii înveninate. El însuşi se simte prins de febră. Are gura plină de băşici. Să fie efectul ierburilor otrăvitoare? Întorcându-se spre soldaţi, le strigă: „Lăsaţi să se piardă vesela, înapoi la Santa Marta!"

II
EUROPA SAU PARADISUL NEBUNILOR

Din părţile septentrionale şi de asemenea din Franţa şi Italia veneau turme de cărţi de politică şi de raţiune de stat, aforisme, discursuri, comentarii despre Cornelius Tacitus sau despre Republicile lui Platon şi Aristotel. Primea această păgubitoare marfă un cenzor venerabil, pe a cărui frunte se vădea un spirit curat şi chibzuit; acesta, la sosirea ziselor încărcături, spuse: O, cărţi cu recunoscute primejdii pentru cel care socoteşte că adevărul şi religia servesc numai convenienţele! Câte tiranii aţi introdus în lume şi câte regate s-au pierdut din pricina sfaturilor voastre!...

SAAVEDRA FAJARDO

La începutul secolului al XVI-lea, Spania se revarsă nu numai în America, ci şi în Europa; în părţile acestea, atlantice, ea trimite steagurile conchistei; în cele europene, datorită lui Carol Quintul, Spania şi Europa dau o impresie de nebunie. Regimentele spaniole – *los tercios*, care vor deveni celebre – duc între ramurile victoriei un aer de barbarie. Cultura umaniştilor luptă ca să se impună împotriva fanatismului acestor cruciaţi târzii care tocmai îi învinseseră pe arabi. Între cei care pornesc spre America, sunt soldaţi care au străbătut Europa în lung şi-n lat: uneori jefuind Roma, alteori ajunând până la Viena pentru a lupta contra lui Soliman Magnificul. Asistăm la acest act final în care se va afirma predominarea creştinilor asupra vechiului continent: ei îi expulzează prin Bosfor pe turci şi prin Spania pe arabi. În caravelele ce pleacă din Cádiz spre Indii se numără bandiţi, sfinţi, pungaşi, cărturari, capitalişti... Oameni. Oameni care în creuzetul unei lupte contradictorii apucă unii pe drumul sfinţeniei, alţii pe acela care duce la bronzurile eroice. În fond, aceleaşi pasiuni dau impulsul şi formează ţesutul vieţii. Întâmplarea îl aşază pe Cutare pe piedestalul gloriei şi pe alt Cutare îl afundă în noroiul infamiei. Aici se va ridica Aguirre ca un tiran, dincolo Cortés ca un zeu. Substanţa din care sunt făcuţi unii şi alţii e aceeaşi. Acelaşi lut.

„Şi eu îmi amintesc – spune cronicarul Oviedo – că regii catolici au trimis poruncă în toată Castilia judecătorilor şi delegaţilor judecătoreşti ca pe cei

pe care ar trebui să-i osândească la moarte, sau la tăierea mâinii, sau a piciorului, sau să le dea altă pedeapsă corporală şi infamă, să-i exileze în aceste Indii pentru totdeauna sau pe timp limitat, după felul delictului lor, ca o favoare, în locul pedepsei sau morţii astfel comutate...”

Aici îşi au izvorul multe mărimi. Istoria va fabrica genealogii false, le va croi pe măsură, pentru că nu e frumos ca eroii să descindă din acest nămol de mizerii.

În sine, genealogia este o ştiinţă încâlcită. Quesada, întemeietorul oraşului care avea să ajungă capitală, Santa Fe de Bogotá, şi descoperitor al Regatului Granadei, nu este Quesada, ci Jiménez. Sau o fi Quijada?... Sau Quijano? Sau... Quijote? În această privinţă, cazul lui e asemănător cu acela al lui Columb. Spaniolii îi spuneau Colón, dar el era Colombo. Colombo înseamnă porumbel. Şi Quesada este de asemenea Paloma (porumbel) sau Palomela. Descinde dintr-o infantă Palomela care avea pe blazon două porumbiţe. În arborele acestei familii, arborele binelui şi al răului, pe de o parte şi-au oprit zborul păsări de pradă, iar pe de alta se află porumbiţa lui Columb. Amândouă sunt ale lui Quesada!

În chestiunea aceasta a originii eroilor, este bine ca istoria să se mulţumească cu puţin şi să învingă legenda. Marii căpitani ai cuceririi Americii se nasc în America: Hernán Cortés în Cuba, Pizarro în Panamá, don Pedro de Heredia în Santa Marta. Se nasc cu barba deasă şi corpul acoperit de cicatrice. Tinereţea lor se pierde în conjecturi fabuloase pe care le înnobilează biografi cu pene şi genealogişti neobosiţi. În cazul familiei Quesada, numele ei aminteşte de o bătălie pe care a dat-o contra maurilor unul din strămoşi, alcalde al cetăţii Quesada. Alcaldele se numea Palomeque. Din cei doi fii ai lui Sancho Palomeque, unul se va numi Gonzalo Palomeque şi altul Pedro Djaz Carrillo de Toledo, schimbându-şi numele pentru a rămâne señor de Garcias şi apoi de Quesada. Cervantes însuşi va spune: „Iscusitului hidalgo îi veni chef să-şi pună şi lui un nume şi-şi bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească don Quijote, de unde, aşa cum am spus, cei care au scris despre această poveste atât de adevărată traseră încheierea că fără nicio îndoială n-avea cum să se numească altfel decât Quijana şi nu Quesada, cum au pretins alţii”.

Primii Quesada au fost de viţă aleasă. Apoi, mozarabi[5], când s-au amestecat cu maurii în Toledo, păstrându-şi însă condiţia de creştini. Culmea nobleţei familiei era reprezentată prin Palomela, care avea, cum am spus, un blazon cu câmp de argint şi, pe acest fond, două porumbiţe albastre. Don Juan Flórez de Ocariz, marele genealogist, va găsi peste tot diverşi

[5] *Mozarabes*, spanioli creştini rămaşi în teritoriile stăpânite de mauri.

Quesadas, comendadori şi, oricum, întotdeauna iluştri, fără precupeţire. Când ajungem în antecamera conchistei aflăm că don Luis Jiménez şi soţia lui, Isabel de Rivera, au avut ca fii pe Gonzalo Jiménez, Hernán Pérez, Francisco Jiménez, Jerónimo Jiménez, Melchor Quesada, Andrea Jiménez şi Magdalena de Quesada. Arborele care fusese semănat cu atâta grijă, când se transplantă în America, decade, nu mai dă bărbaţi sau produce vlăstare invizibile, bastarde. Iată o rapidă viziune viitoare a familiei Quesada:

1. Gonzalo moare fără să aibă urmaşi sau având unii ascunşi, incerţi; se spune că lepra îi pune capăt vieţii în Mariquita;

2. Hernán se duce să cucerească pământuri în Noul Regat al Granadei şi în Guayana, moare lovit de un trăsnet;

3. Francisco moare de asemenea din cauză de trăsnet, în Santa Marta, necăsătorit şi fără urmaşi;

4. Jeronimo: de el nu se ştie nimic;

5. Melchor, cleric, nu pleacă în Indii;

6. Andrea se căsătoreşte cu Hernando de Oruño şi pe linia aceasta ramura se întinde şi proliferează;

7. Magdalena se căsătoreşte în Granada cu licenţiatul Luis Berrio şi lasă mulţi fii.

Când Quesada vine pe lume, la sfârşitul secolului al XV-lea, continentul fabulos, cuprins de nebunie, nu este America, ci Europa. Nu este prima oară când în căutarea bunului simţ şi a sănătăţii mintale, trebuie să întoarcem privirea spre partea aceasta a Atlanticului! Descoperirea şi cucerirea Americii nu impresionează atât de mult ca faptele din Europa vremii. Spania deţine un rol de prim ordin. Cardinalii săi ajung să ocupe sfântul scaun de la Roma. Soldaţii spanioli invadează Italia. Catalanii şi aragonezii poruncesc la Neapole şi la Roma. Există o regină spaniolă care îşi pierde minţile. Există un rege spaniol care cumpără coroana Germaniei cu opt sute de mii de florini.

Quesada, născut într-un ţinut locuit de mauri, îşi petrece copilăria în timp ce regii umilesc populaţia maură şi pornesc declarat o persecuţie implacabilă împotriva evreilor. Edictul contra lor este dat în 1492, acelaşi an cu descoperirea Americii. „Cu sfatul şi părerea unor prelaţi şi a unor granzi şi cavaleri din regatele noastre, precum şi a altor persoane cu ştiinţă şi conştiinţă, din consiliul nostru, după multă deliberare asupra acestei chestiuni, am hotărât să poruncim plecarea tuturor numiţilor evrei şi evreice din regatele noastre şi interzicerea să se întoarcă vreodată în ele sau în vreunul din ele şi, pentru aceasta, trimitem scrisoarea de faţă prin care poruncim tuturor evreilor şi evreicelor de orice vârstă ar fi, care trăiesc sau locuiesc şi se află în numitele noastre regate şi stăpâniri, atât cei născuţi cât şi cei care nu s-au născut în ele, în orice fel ar fi venit şi s-ar afla în ele, ca

până la sfârşitul lunii iulie din acest an, să plece din toate regatele şi stăpânirile noastre cu fii şi fiice, cu servitori şi servitoare şi rude evreice, fie mari, fie mici, de orice vârstă ar fi: şi să nu îndrăznească să se întoarcă în ele şi nici să stea cu locuinţa în vreo parte din ele nici în trecere, nici, în vreun alt chip, sub pedeapsa că, dacă nu vor face aşa şi nu vor îndeplini întocmai porunca, şi dacă vor fi găsiţi că s-au stabilit în numitele noastre regate şi stăpâniri sau au venit în ele în orice fel, vor suferi pedeapsa cu moartea şi confiscarea tuturor bunurilor lor în favoarea camerei noastre sau a fiscului şi vor suferi aceste pedepse de fapt şi de drept fără alt proces, sentinţă sau declaraţie... Şi, totodată, dăm învoire zişilor evrei şi evreice să poată scoate din regatele şi stăpânirile noastre bunurile şi averea lor pe mare sau pe uscat, cu condiţia să nu scoată aur, nici argint, nici monezi bătute, nici alte lucruri oprite de legile regatelor noastre, decât numai în mărfuri şi să nu fie lucruri oprite sau pentru schimb."

De acum înainte, persecutarea evreilor se va transforma în faptul cel mai dramatic, mai ales în oraşele care erau recucerite de curând. În Portugalia, Italia, Olanda, soseau neîncetat aceşti *marranos*[6] expulzaţi din Spania. În acelaşi timp, papii spanioli publică bule contra evreilor convertiţi. Benedetto Croce spune în studiul său asupra Spaniei despre viaţa italiană din Renaştere: „S-a mărit imigrarea în Italia a evreilor şi a evreilor convertiţi persecutaţi în Spania, unde îi ardeau: împotriva lor au publicat bule Sixt al IV-lea în 1483 şi Inocenţiu al VIII-lea în 1487. În 1492 a izbucnit marea persecuţie spaniolă contra lor; evreii soseau din Spania gălbejiţi, slabi, istoviţi, cu ochii înfundaţi ca nişte cadavre ambulante şi îşi întindeau corturi în oraşele noastre." La Neapole – scrie un cronicar în luna august a aceluiaşi an – încep să ajungă nave încărcate cu evrei, provenind unele din Sicilia, altele din Spania, toţi fiind expulzaţi de regele spaniol. La Roma, se scrie în iunie 1493: „*De prima parte marrani steterunt in maxime quantitate extra portam Appiam, ibi tentone tendentes, intraveuntque in urbem secreto modo*." [7] În Ferrara, în iulie, se vorbeşte de „anumiţi *marranos* expulzaţi de regele Spaniei". Între aceşti evrei se aflau oameni învăţaţi, de mare valoare, „ca acel Iuda Abrabanel care s-a numit mai târziu Leon Hebreo..."

Lista lucrurilor care se întâmplă concomitent cu descoperirea Americii: se încheie cucerirea Granadei, se edictează expulzarea evreilor, spaniolul Alejandro Borgia ajunge papă şi, ca Alexandru al VI-lea, îi înmânează lui

---

[6] Termen peiorativ dat în Evul Mediu evreilor convertiţi.

[7] „La început acei *marrani* s-au aşezat în afara porţii Appia în cea mai mare parte, şi-au întins corturi şi au intrat pe ascuns în oraş." (lat.).

Cezar, fiul lui bastard, toiagul pastoral al Valenciei, arhidioceza cea mai bogată din Spania. Din nou Benedetto Croce:

„Luptele cu taurii ca şi jocurile, cu lănciile nu se mai văzuseră la Roma de pe vremea lui Calixt, cu Inocenţiu al VIII-lea, şi atunci, sub pretextul cuceririi Granadei, *plures Prelati Hispaniae nationis... tanzos donarunt publice occidendos*[8]. Cezar împărtăşea pasiunea compatrioţilor săi pentru corride; la Roma, de ziua Sfântului Ioan, la 24 iunie 1500, în spatele bisericii Sfântu Petru, îmbrăcat ca toreador, cu spadă scurtă şi muletă[9], a înfruntat cinci tauri pe care i-a omorât, tăind capul unuia; altă dată, când s-a oprit la Casena, a oferit poporului un spectacol asemănător, omorând un taur special crescut pentru lupte. Ia pe seama lui şi a suitei corridele care au avut loc în 1502 când s-a celebrat căsătoria lui Alfonso d'Este cu Lucreţia Borgia, care aduse cu ea mai multe doamne spaniole, ca Angela Borgia, Catalina, Juana Rodriguez, iar în anumite ocazii apare îmbrăcată spanioleşte...”

Dacă politica Europei e pusă în mişcare de impulsurile tinereţii, istoria Americii e făcută de persoane cu judecata matură. Carol Quintul şi Jiménez de Quesada se nasc la diferenţă de câteva luni. Jiménez de Quesada aşteaptă treizeci şi şase de ani pentru a întreprinde cucerirea Noului Regat al Granadei, pe când Carol Quintul câştigă coroana Germaniei la douăzeci şi nouă. Cezar Borgia devine cardinal tot la nouăsprezece ani, iar Columb nu ajunge amiral decât la sfârşitul vieţii.

Când Jiménez de Quesada împlineşte douăzeci de ani – este deja licenţiat în drept –, priveliştea care i se înfăţişează nu poate fi mai atrăgătoare. De o parte se încoronează ca împărat al Germaniei regele Carol Quintul şi, de alta, Hernán Cortés cucereşte Mexicul. Cucerirea Mexicului este rezultatul unui război temerar în care forţele spaniole şi indigene, pe care le conduce Cortés, se mişcă sub impulsul priceperii şi combinaţiilor lui diplomatice. În schimb, cumpărarea coroanei Germaniei e urmarea unui acord între bancheri şi tinerei lipsiţi de experienţă. În Cuba, rivalitatea dintre guvernatorul Diego Velázquez şi Cortés e un război între oameni cu barba căruntă. În Germania şapte mari electori aşază coroana pe capul băiatului care le plăteşte suma de bani cea mai ispititoare.

Când moare împăratul Maximilian, solicită coroana Germaniei trei tineri: unul este Carol I, regele Spaniei, altul Francisc I al Franţei, care are douăzeci şi cinci de ani, iar al treilea, Henric al Angliei, douăzeci şi opt. Iniţiaţi în treburile cârmuirii de stat, deopotrivă de lacomi şi dotaţi cu personalităţi puternice, toţi îşi pun ochii pe această coroană – şi ce coroană! – la vârsta la

---

[8] Mai mulţi prelaţi de origine spaniolă au oferit spectacole de ucidere a taurilor (lat.).

[9] Băţul pe care matadorul întinde pânza roşie.

care junii obişnuiţi se duc la cârciumă ca să vorbească despre fete, sau să pună la cale revoluţii de cartier.

Triumful va fi obţinut de cel care-i va măguli mai mult pe electori. Măgulirea este o chestiune de bani şi abilitate. Bancherii vor spune ultimul cuvânt. Soarta Germaniei se va decide printr-un fel de joc de bursă. Pe când trăia, Maximilian cheltuise şase sute de mii de florini ca să cumpere voturile electorilor pentru nepotul său, regele Carol al Spaniei. După moartea împăratului însă, „din nou se impuse bunul-simţ al electorilor", cum spune Wyndham Lewis. Electorii declară târgul uitat şi deschid o licitaţie publică pentru adjudecarea coroanei.

Regele Francisc afirmă că va cheltui trei milioane, iar unuia dintre electori, unui ecleziast, Mainz, îi oferă o sută douăzeci de mii de florini şi nunţiatura în Germania pe viaţă. Electorul Brandemburgului şi episcopul Kölnului sunt de asemenea cumpăraţi de Francisc.

La rândul lui, Henric al Angliei sau Wolsey, capelanul lui, trimite pe Pace cu misiunea de a face oferte la licitaţie. Capelanul Wolsey, stăpân în consiliul lui Henric al VIII-lea, nu e un om cu ambiţii mărunte: de două ori îşi prezintă candidatura la scaunul papal; Leon al X-lea îl face cardinal şi capelanul mânuieşte jumătate din politica Europei. Totuşi, Pace rămâne învins faţă de dărnicia lui Carol şi a lui Francisc şi sfătuieşte să se retragă discret candidatura lui Henric, recomandare căreia Wolsley, ca bun englez, îi dă ascultare.

Carol cumpără coroana cu opt sute cincizeci şi două de mii de florini. „Episcopul de Magentia, povesteşte Wyndham, după oarecare discuţie, se arată dispus să accepte cei cinci sute de mii de florini ai lui Carol." De acum înainte, vom vedea pe Carol umăr la umăr cu aceşti vechi bancheri care dobândeau poziţii tot mai predominante încă din zilele îndepărtate în care Andrei Fugger, denumit de contemporanii lui *bogatul Fugger*, fusese făcut cavaler, în 1452. *„Poderoso Caballero es don Dinero..."*[10]

În timp ce aceşti tineri îşi dispută astfel coroana Germaniei, Hernán Cortés, de treizeci şi cinci de ani, cu câteva sute de aventurieri nevoiaşi, luptă împotriva unor armate de mii de indieni, se încunună cu victorii şi cunoaşte asprimea înfrângerilor, până ce câştigă o Nouă Spanie pentru împăratul Carol.

Aceste două exemple servesc drept învăţătură tânărului avocat Jiménez de Quesada. Douăzeci de ani mai târziu va fi el însuşi subiectul unei întâmplări, asemănătoare acestei scene, în care Carol, Francisc şi Henric îşi dispută un nou regat. După cum cei trei regi ai Spaniei, Angliei şi Franţei îşi

---

[10] Vers celebru al lui Quevedo: „Puternic cavaler e domnul Ban" (sp.).

dau întâlnire în 1519 pentru a vedea cine pune mâna pe coroana Germaniei; trei necunoscuţi, Jiménez de Quesada, Sebastián de Belalcázar şi Nicholás de Federman se află faţă în faţă în 1539, pe culmea Anzilor, pentru a-şi disputa cucerirea Noului Regat al Granadei. Diferenţa stă în faptul că aici nu se vor lupta pentru regat trei adolescenţi, cumpărând voturile episcopilor şi electorilor, ci trei căpitani care şi-au pus în joc vieţile în cele mai îndrăzneţe expediţii pe care le aminteşte istoria. În spatele fiecărui conchistador nu se află pompa nici unei curţi, ci soldaţi roşi de foame şi de osteneli.

Cu figura reginei Juana la Loca[11], romanul tragic în care se mişcă Spania se îmbogăţeşte cu încă un capitol.

Să fi avut Jiménez de Quesada abia şapte ani, când într-o noapte soseşte la Granada cortegiul funebru care întovărăşea resturile pământeşti ale lui Filip cel frumos. Regele murise la Burgos, cu trei luni înainte.

Doña Juana, soţia lui, nu s-a îndepărtat nicio clipă de la căpătâiul bolnavului. Gelozia, care o chinuise atunci când Filip, chipeş şi elegant, îşi dobândise renumele de „cel Frumos" a revenit sporită acum când corpul atât de dorit începu să se topească în flăcările frigurilor. Juana, care atingea cu aviditate şi spaimă trupul soţului, văzu cum febra se preschimbă în gheaţă. Încrucişă atunci mâinile regelui pe pieptul lui bărbătesc. Ascultă încordată vântul pentru a auzi zgomotul sferelor în timp ce sufletul regelui se desprindea din învelişul mortal în care locuise. Ochii ei nu se umeziră cu nicio lacrimă, buzele ei nu se dezlipiră pentru a spune un cuvânt şi, între murmurele călugărilor, la lumina făcliilor, merse după sicriu la mânăstirea Miraflores, unde petrecu nouăzeci de zile veghind şi păzind corpul regelui. În apropierea Crăciunului, regina Juana porunceşte să se aşeze sicriul într-o splendidă caleaşcă. E noapte şi în curţile mânăstirii răsună copitele cailor, glasul adânc al clopotelor, rugăciuni, murmure. Un şir de servitori aprind făcliile. Regina porneşte la drum spre Granada. Nu vrea ca soarele să-i mai atingă vreodată părul, nici să-şi privească faţa în oglinzi de cristal. O văduvă – spune – care a pierdut soarele sufletului său, nu trebuie să se mai arate, niciodată, luminii zilei. Copii de prin sate, care pregătesc colinde şi se bucură de venirea pruncului dumnezeiesc, privesc de la ferestrele întredeschise armata de oameni-umbre care, la lumina torţelor cu răşină, străbat drumurile înväluiţi în pânze cernite şi scot scântei în smalţul albastru al nopţii.

Când cortegiul se apropie de Torquemada, regina face popas într-o mânăstire pe care o crede a fi de călugări. Deodată vede că soseşte o călugăriţă şi doña Juana se cutremură de oroare. Dă imediat poruncă de

[11] Ioana Nebuna, mama împăratului Carol Quintul.

plecare şi cortegiul părăseşte locul. Vântul şuieră, piaptănă flăcările torţelor, le stinge. O scânteiere tragică încoronează cu stele capul răvăşit al nebuniei. Regina este acum mai liniştită: a deschis sicriul şi a atins resturile trupeşti ale lui Filip. Ţăranii duc din om în om povestea aproape fără să îndrăznească a o spune. În oraş sunt momente de spaimă şi stupoare. Cântecele de colind tremură în umbră, ca luceferi pătrunşi de frig. Regina se retrage din lume. De aci înainte nu va mai ieşi dintre zidurile mânăstirii. Pe tot cuprinsul Spaniei se vor întretăia drumurile imaginare pe unde oamenii simplii vor vedea trecând umbra reginei Juana, în timp ce fiul său, Carol, rege al Spaniei şi împărat al Germaniei, îşi înclină capul şi îşi adânceşte ochii pentru a le recrea în misterul eternităţii.

La 14 martie 1525 se află la Madrid despre victoria asupra armatelor franceze. Francisc în persoană a căzut în mâinile spaniolilor. Niciodată nu visaseră soldaţii lui Carol Quintul un lucru atât de extraordinar. Mesagerul, smulgând ţipete pietrelor cu copitele calului său zburător, făcuse o lună de la Pavia la Madrid. În timpul acesta, pe unde trecea, deştepta entuziasmul unanim. Când soseşte la palat, în faţa regelui, face o reverenţă adâncă. Apoi, cu vocea încă tulbure de emoţie, îi dă vestea lui Carol şi îi remite nişte plicuri. Regele priveşte mesagerul, îl măsoară de sus şi până jos, ia cunoştinţă de tot, tace şi se retrage pentru a se ruga. În palat victoria sună potolit, în surdină. Mai mult pare ecoul unei orgi liturgice, decât cântul unei trâmbiţe războinice.

Spania suferă permanentele şocuri ale unei naţiuni care trăieşte în Evul Mediu şi se izbeşte seara şi dimineaţa de valul arzător al Renaşterii în Italia, de mareea Reformei în Germania, de ironicul şi subtilul curent umanist din Ţările de Jos. În toată Europa se simte o dorinţă aprinsă de a schimba valorile, de a revizui viaţa intelectuală. Numai Spania, cu Carol – care îşi termină viaţa într-o mânăstire –, cu regii ei catolici, rămâne mută şi semeaţă, acordând strunele Inchiziţiei. Este patria lui Domingo de Guzmán şi a lui Ignacio de Loyola. În universităţi, gândurile sunt îndrumate mai mult spre rugăciune decât spre studiu. Conflictul moral nu există, nu există neliniştea de a pune, în toate nopţile, pe talerele conştiinţei de o parte adevărul tradiţional şi de alta posibilitatea de a-l nega. Spaniolul credincios bisericii este stăpânul adevărului absolut şi misiunea lui se reduce la a-i ciomăgi pe necredincioşi. Ştirile care sosesc din alte ţări nu servesc decât să-i aprindă dorinţa de a combate pe eretici, de a maltrata pe cei „călduţi”, de a izgoni pe evrei sau de a arde cărţi.

În acelaşi an în care spiritul contradictoriu al lui Columb atingea pământul Americii, se naşte în Valencia un om care îşi va împodobi viaţa cu cele mai alese calităţi ale spiritului: Luis Vives. Luis Vives, discipol şi

admirator al lui Erasmus, pasionat prieten al adevărului, filosof al educaţiei. Ca descendent din evrei, simte cu toată fiinţa sa că inteligenţa nu poate aprinde lămpi liniştite pe pământul Spaniei. I se oferă o catedră la Universitatea din Alcalá, dar o refuză şi îşi petrece viaţa în Ţările de Jos sau în Anglia, dialogând cu autorii *Elogiului nebuniei* şi *Utopiei*. Se sustrage Spaniei lui Domingo de Guzmán. „Dacă s-ar fi stabilit în patria sa – ne spune biograful său – ar fi adus mai puţine servicii literelor şi ar fi riscat să aibă aceeaşi soartă ca Juan de Vergara, Bernardino Tovar, Pedro de Lerma, Luis de la Cadena, Alonso de Virués şi atâţia alţi renascentişti contemporani, victime ale implacabilei îndârjiri inchiziţionale.”

La universitatea din Alcalá este profesor teologul Diego López de Zúñiga. Sub protecţia cardinalului Cisneros, a luat parte la alcătuirea Bibliei poliglote cu care se va mândri Spania multe secole. Când Erasmus publică al său *Novum Testamentum*, elogiat de papa Leon al X-lea şi de cei mai renumiţi învăţaţi ai creştinătăţii, Zúñiga îl tratează drept „necunoscător al sfintelor, scripturi, neştiutor al artei gramaticale, stupid, ignorant, inapt, calomniator care delirează, abrutizat de untul şi de berea patriei sale”.

Conchistadorii care pleacă în America trebuie să se priceapă mai mult la treburile omeneşti decât la cele divine. Cei care rămân în Spania, în fruntea oastei bisericii, vor fi apărători arzători ai credinţei. În anul în care Jiménez de Quesada dă viaţă şi formă Noului Regat al Granadei, Ignacio de Loyola întemeiază confreria lui Isus, organizaţia iezuiţilor. Şi în timp ce, ani mai târziu, Francisco de Borja va ocupa locul lui Ignacio de conducător al Confreriei, ruda lui, don Juan de Borja, va veni să administreze la Santa Fe de Bogotá alte treburi, ca preşedinte al Audienţei regale...

Adevărata operă de propagare a credinţei o face Spania nu în America, ci chiar în Spania.

Şi în ce chip!

III
POVESTEA A DOI CAPITALIŞTI ŞI A UNUI LICENŢIAT

Publicarea unei bule date de papa Paul al III-lea la 2 iunie 1537, cu privire la indigenii din America, a pricinuit surpriză în lumea creştină pentru care era concepută. Din această bulă Europa află că acele ciudate figuri de culoarea ciocolatei erau, cu pometii lor ieşiţi şi cu ochii lor oblici, fiinţe raţionale capabile să primească toate sfintele taine şi demne, în faţa lui Dumnezeu, de aceleaşi drepturi umane ca un hidalgo spaniol sau ca primarul Londrei...

D. B. WYNDHAM LEWIS

Nici Welser, nici Federman, nici Alfinger, reprezentanţi ai băncilor germane în Venezuela, nu au venit în America pentru a face operă de evanghelizare. Cât despre spanioli, Insulele Canare au fost un exemplu de ce va face conchista în America. Cu mult timp înainte de Columb, încă din 1400, cei care trăiau din negoţul cu sclavi făcuseră incursiuni în Insulele Canare sub pretextul de a-i aduce pe necredincioşi la creştinism. Niciunul dintre aceşti vânători de oameni nu se gândea să-i facă creştini pe băştinaşi, îi luau captivi ca păgâni şi îi vindeau pe pieţele Spaniei, asociind şi coroana la câştig, cu a cincea parte, pentru a legaliza afacerea. Papalitatea autoriză aceste treburi, considerându-le salutare pentru interesele credinţei. În fapt, regii câştigă puţin şi au scrupule religioase. Obiectează faţă de modul de a proceda, ceea ce însă nu-i împiedică să reînnoiască înţelegerile cu conchistadorii şi să primească beneficiul corespunzător.

În acelaşi an în care Columb porneşte în prima lui călătorie, Alonso Fernández de Lugo încheie cu Regii Catolici contractul de cucerire a Insulei La Palma, „care se află în stăpânirea băştinaşilor necredincioşi”. Se stipulează că toate cincimile, datorate regelui după vânzarea celor aduşi în captivitate, să rămână în punga lui Fernández de Lugo, căruia i se vor mai plăti şi indemnizaţii pentru cheltuielile făcute pentru expediţie.

Fernández de Lugo întemeiază casa „Alonso Lugo şi compania”, societate comercială pentru cucerirea Insulei La Palma. Despre cum acţionează avem un exemplu. Fernández de Lugo născoci minciuna că băştinaşii pregăteau o răscoală şi le-o luă înainte. Făcu o sută patruzeci de prizonieri. Potrivit contractului societăţii, don Alonso trebuia să împartă prada cu asociaţii săi,

dar el vru să ia nu treizeci sau patruzeci din cei prinşi, ci pe toţi o sută patruzeci. Cearta ajunse în faţa tribunalelor. Fernández de Lugo se apără ca un erou.

Fiul şi nepotul lui Fernández de Lugo văd cum afacerea cuceririlor se amplifică gigantic odată cu perspectiva Americii. Ceea ce pentru primul Fernández de Lugo fusese doar un modest început în care cel mult se câştigau câteva sute de sclavi, se va transforma, crede el, în cel mai fabulos comerţ cu carne de necredincioşi pe care îl vor ascunde sub steaguri cu numele lui Hristos.

Don Pedro se gândea că guvernarea Insulelor Canare se va termina odată cu el şi era convenabil să privească acum spre alte conchiste pentru a-şi spori bogăţia şi a-i face şi fiului său un rost pe potrivă. Tocmai atunci se întâmplă să sosească în Insulele Canare şi să ajungă în casa lui un oarecare Francisco Lorenzo, soldat al lui Rodrigo de Bastidas în prima lui incursiune în Santa Marta. Rodrigo le-a zugrăvit Santa Marta în culori ispititoare: aurul indienilor tayrona, pescuitul perlelor, fabuloasa bogăţie a continentului care se întindea dincolo de cetate şi aştepta să fie explorat.

— Domnia voastră să rămână aici, îi spuse Alonso Luis tatălui său, încălzind scaunul de guvernator al Insulelor, că eu jur să obţin la curte guvernământul Santei Marta. Pregătiţi nave şi vorbiţi cu oamenii de trebuinţă fiindcă peste câteva luni vom cunoaşte noul continent şi vom aduna aurul cu grămada.

Alonso Luis se duse la curte. Arătă cum bunicul său cucerise Insulele La Palma şi Tenerife, iar în bătălia de la Tangaos îi învinsese pe arabi şi în cea de la Bezebriche pe negrii din Africa, fiind apoi numit guvernator al Insulelor Canare pe două vieţi: a lui şi a fiului care i-a succedat.

— Bunicul meu, spunea don Alonso, a făcut fapte mari în bătălia de la Tangaos. Împreună cu soldaţii lui a rupt rândurile duşmanului; asemeni prorei unei corăbii spinteca valurile furioase ale unei mări de necredincioşi. Apoi se ridica nevătămat şi mai puternic, lăsând pe câmp sute de morţi. Opt sute de călăreţi arabi şi patru sute de pedestraşi!

Zugrăvi apoi bogăţiile tatălui său şi spuse că va organiza expediţia pe cheltuiala lui. Vorbi cu armatori, negustori şi soldaţi, aprinzând în toţi dorinţa de cucerire.

Ideea acelei Santa Marta fabuloase era ceva mai mult decât povestea unui soldat. López de Gómara, deşi scrie cu câţiva ani după plecarea lui Fernández de Lugo, face un tablou corespunzător aceluia închipuit de cei care urmau să se îmbarce cu guvernatorul.

„Se află în Santa Marta mult aur şi aramă, pe care o poleiesc cu ajutorul unei ierbi anumite, tocată şi stoarsă; freacă arama cu ea şi îi scot o strălucire

ca de foc; cu atât mai vie e culoarea cu cât mai multă iarbă folosesc, iar metalul e atât de fin încât a înşelat mulţi spanioli la început. Există şi chihlimbar, jasp, calcedonie, safire, smaralde şi perle; pământul e rodnic şi, irigat, dă mari cantităţi de porumb, yucca, usturoi şi cartofi. În Cuba, Haiti şi în alte insule, yucca crudă e mortală, dar aici e comestibilă; ei o mănâncă fie crudă, fie prăjită, la tigaie sau în supă şi în orice fel e gustoasă. Se mândresc cu casele lor gătite cu rogojini de palmier sau trestie, vopsite sau zugrăvite, cu podoabe de aur, perle mici sau bumbac, de care s-au mirat mult spaniolii noştri; de colţurile paturilor atârnă şiraguri de melci de mare care dau un sunet plăcut. Melcii sunt de multe feluri, mari şi frumoşi, mai fini şi mai strălucitori decât sideful. Merg goi, dar bărbaţii se încing cu nişte ţesături din bumbac cu fire de aur sau cu coji de dovleac care fac un fel de pâlnie; femeile poartă şorţuri. Unele îşi împodobesc capul cu nişte diademe din pene mari... Gătite astfel, sunt foarte atrăgătoare şi par mai înalte decât sunt şi din pricina asta se spune că arată bine şi sunt frumoase; indienele de pe acolo nu sunt mai mici decât femeile de aici, dar pentru că nu poartă pantofi cu tocul de o palmă sau o palmă jumătate şi niciun fel de încălţări, par mai micuţe...”

Vorbeşte apoi cronicarul despre anumite uşurătăţi şi indecenţe ale indienilor şi vicii ale indienilor, aşa cum mergea zvonul printre cei care aveau cunoştinţe despre America şi stârneau curiozitatea soldaţilor.

La curte se perfecţionează negoţul cu guvernatoriile. Regele acordă privilegii magnifice. Jurisdicţia lui Fernández de Lugo se va extinde de la guvernământul Venezuelei şi Cabo de Vela, care sunt date în seama familiei Belzar, până la Cartagena pe care o are Pedro de Heredia, cel cu nasul tăiat. Pe regi îi interesează datoriile faţă de Dumnezeu: vor, deci, descoperiri fără ucideri, fără furturi de la indieni şi fără înrobiri; să nu fie trimişi băştinaşii să lucreze în mine fără voia lor; de fiecare dată când conchistadorul pleacă să facă descoperiri, să ducă împreună cu trupa doi oameni ai bisericii. Şi primul lucru pe care îl au de făcut cu indienii să fie citirea cu voce tare şi limpede a cererii scrise de Francisco de Cobos, în care sunt întrebaţi dacă primesc adevărata religie a lui Hristos, dacă cred în Dumnezeu, unul ca fiinţă şi întreit ca persoane, dacă se supun Duhului Sfânt şi lui Isus Hristos, singurul fiu care s-a născut din Sfânta Fecioară Maria...

Acceptate toate astea, Fernández de Lugo părăseşte palatul plin de planuri şi ambiţii. La dracu cu creştinarea indienilor şi alte blândoşenii! De partea cealaltă a Atlanticului nu există decât un singur lucru pozitiv, adică două: aurul şi sclavii. Îi vine să râdă când se gândeşte ce figură o să facă bieţii caraibi când – în limba Castiliei – îi va întreba călugărul: „Credeţi în Duhul Sfânt şi în fiul său unic, Isus Hristos, născut din Fecioara Maria?”

Bineînţeles, se va face totul, dar dacă într-o zi se va întoarce în Spania, va fi cu punga plesnind de aur şi având în desagi pumni de perle. Hernández de Oviedo scrie:

„Curtea îl expedie (pe guvernator) la Sevilla cu mai puţini bani decât ar fi vrut el şi, în timp ce un toboşar, pe de o parte, şi, pe de altă parte un călugăr şi câţiva clerici, care i se adaugă sub cuvânt că vor converti pe indieni, merg şi scot din minţi pe oameni, promiţând bogăţii acelora care habar n-au de nimic, căpitanul se gândeşte să aducă schimbări şi să cumpere nave obosite şi vechi, care să sosească acolo (în America) din mila Domnului şi cu puterea pompelor duble de scos apă, iar odată sosite să nu poată să se întoarcă şi nici să ducă în Castilia vreo ştire despre încărcătura ce aduseseră. Pe de altă parte, un tinerel care face pe secretarul lui, deşi niciodată n-a ştiut ce e un secret, şi cu alţi neobrăzaţi şi linguşitori pe care căpitanul îi vede mai curând ca uneltitori împotriva lui, se pricep să vorbească şi să-i atragă pe bieţii oameni la două lucruri: unul, să împrumute căpitanului bani în schimbul făgăduielilor deşarte pe baza unei recunoaşteri în scris, pe care cel care o primeşte o socoteşte a fi o poliţă şi, astfel, bietul părtaş dă puţinii bani care i-au mai rămas şi, dacă se prelungesc pregătirile, îşi vinde mantia şi haina, rămânând în cămaşă, ca Guillote, pentru că i se pare că, afară de faptul că merge într-o ţară caldă, va sosi bine îmbrăcat cu favorurile care i-au fost făgăduite şi pe care le aşteaptă...”

O parte din flotă pleacă din San Lúcar – optsprezece nave. În Insulele Canare, la Tenerife, se vor adăuga celelalte. Vor fi o mie cinci sute de oameni! Între ei, Quesada.

Quesada se născuse într-o casă care nu era a familiei tatălui, ci a mamei lui, în cartierul Fuentesana. Studiase dreptul, ca şi tatăl. Din nefericire, pornit pe urmele acestuia, căruia profesiunea îi dăduse oarecare însemnătate, se amestecase într-un proces dubios, care îl pusese în conflict cu ai săi. Justiţia intentase un proces penal împotriva unor boiangii din oraş, acuzându-i de falsificarea scandaloasă a vopselelor. Quesada se oferise să-i apere şi pierduse procesul. Nu pierduse prestigiul profesional, dar defăimase familia mamei sale, care era amestecată în tărăşeniile boiangiilor. Autorul unui cântec apocrif spune: „Va căuta mângâiere pentru înfrângerea sa în iubirea unei femei”. Quesada nu se lasă înfricoşat: pe străzi dă frâu liber firii sale vesele, vioaie, vorbăreţe. I se stinge verva şi se mâhneşte numai când e singur sau îşi deschide sufletul fetei care îl răsfaţă.

Nu trebuie, totuşi, să te cufunzi în zadarnice tristeţi în plină tinereţe! Tu eşti, Gonzalo Jiménez, puternic şi curajos. Vei ajunge într-o zi stăpân peşte oameni. Acest eşec trecător nu poate fi poarta care se închide pentru un om

îndrăzneţ şi hotărât. De cealaltă parte a oceanului se află Indiile. Du-te acolo şi întemeiază un regat, ridică un oraş ca Granada, care să ajungă faimos.

Pe cel mai frumos oraş
Granada eu l-aş numi
spre-a-mi aminti de tristeţi
ce odinioară trăii.
Şi pe drum, spre doamna mea,
credincioasa mea iubită,
gândul cu drag îmi va zbura,
amintindu-mi cum plângea
când am plecat din Granada
din vina ce m-alunga...

Într-o zi din noiembrie 1535 se desprind de cheiul portului Tenerife navele lui Fernández de Lugo. Vântul umflă pânzele cenuşii ale corăbiilor. Scrâşnesc încheieturile şi cântă funiile întinse ca atunci când pădurile se pleacă sub mânia vijelioasă a uraganului. Steguleţele înfig culori vii pe pagina albastră a cerului. Sunt multe femei pe plajă: unele râd, altele plâng.

Guvernator şi şef al expediţiei este don Pedro Fernández de Lugo. Judecător şef şi înlocuitor al său, licenţiatul Gonzalo Jiménez de Quesada.

Puţine ori, pe navele care iau drumul Americii s-au reunit atâţia oameni cutezători ca pe acelea comandate de don Pedro Fernández de Lugo, fiind, cel mai avid dintre toţi, alături de propriul său fiu, Alonso Luis, căpitan şi prieten al soldaţilor, având un caracter labil şi un strălucit viitor. Alături de el, don Pedro pare o figură opacă, ceea ce, dacă nu-i diminuează personalitatea, reliefează, în schimb, îndrăzneala lui Alonso cel impetuos.

Două luni lungi durează navigaţia. Două luni pe care fiecare le petrece imaginându-şi, cu belşug de fantezie, cum stau lucrurile pe noul continent. Briza mării, soarele caraib, senzaţia fizică de îndepărtare de Spania pe care o dă nava, lăsând în urmă Peninsula, în drumul ei spre necunoscut, şterg cu un burete de aur avertismentele regelui catolic şi ale reginei nebune despre cum trebuie trataţi indigenii. Când primii soldaţi văd pământul, se străduiesc să fixeze profilul coastei care se iveşte şi se pierde între unduirea valurilor şi fulguraţia orizontului de foc. Inimile bat cu repeziciune. Voci nedesluşite comunică ştiri şi comenzi de la navă la navă. Căpitanii, ajunşi la ceasul poruncii şi al importanţei, împart primele ordine şi arborează uniforme de gală. Soldaţii îşi adună lucrurile şi se uită la maldărul de paie pe care au dormit în fiecare noapte, privind în jur ca şi câinii când îşi revăd colţurile propriei case. Vasele se aşază în şir pentru a intra în golf. Înlăuntru,

briza se potoleşte şi se subţiază, anunţând un adăpost prielnic. Steguleţe şi banderole împodobesc catargele. America se oferă vederii. Se desenează primele grupuri de curioşi care aşteaptă pe ţărm. Casele de paie. De pe caravele porneşte un salut militar în sunet de marş. Guvernatorul Fernández de Lugo își priveşte trupa, navele, bogăţia expediţiei, cu mândrie şi încredere. Alonso Luis scrutează scenariul viitoarelor lui întreprinderi. Mai ferm şi liniştit, mai tăcut şi energic este licenţiatul Jiménez de Quesada.

Don Pedro, don Alonso şi licenţiatul recunosc continentul. Biete colibe şi cabane. Curând proviziile scad, trupa se îmbolnăveşte. Se văd de departe indieni războinici, canibali. Făina şi grăunţele aduse din Spania încep să se altereze. Din cauza căldurii şi umidităţii. Frigurile îi paralizează pe soldaţi sau îi omoară. Izbucneşte epidemia de dizenterie. Guvernatorul îi vizitează pe bolnavi, conduce construirea de noi cabane, discută cu primii întemeietori, tratează cu indienii. Nu îl descumpăneşte întâiul salut al Americii şi făureşte planuri fantastice. Indienii sunt goi, desigur, dar au aur. Cu artă diplomatică cere tributul. Săracii aduc foarte puţin, iar şeful indienilor din Bonda nu se apropie. Guvernatorul plănuieşte cea dintâi expediţie.

Pentru prima dată se înşiră înaintea colibelor din Santa Marta o armată ordonată. Oricât de mulţi ar zăcea roşi de friguri, rămân totuşi destui în picioare pentru a constitui formaţii militare ca în Europa. Nu puţini, văzând apropiindu-se aventura, se însufleţesc şi duc mâna la şold, pe spadă, pregătesc armurile. Veteranii, cei care au venit cu Bastidas sau cu Garcia de Lerma, privesc aceste preparative cu scepticism şi le iau în derâdere. Don Pedro nu ştie ce e America. Aci nu se află cetăţi înconjurate de ziduri, nici drumuri deschise, ci pădure, arbuşti şi mărăcinişuri, urcuşuri abrupte de pe înălţimile cărora indienii aruncă pietre enorme pomenite şi-n cronicile conchistei – şi săgeţi înveninate sau gropi pline de pari ascuţiţi în care alunecă pedeştrii străpunşi ca inimile lui Cupidon.

Noii europeni, îmbrăcaţi în zale, care se înarmează asemeni cavalerilor feudali – atât de ferchezi şi mândri! –, vor afla repede că apărătorile lor metalice nu le folosesc la nimic. Conchista îi învaţă că noul continent va fi timp de secole o ţară de gherile şi ambuscade. Indianul şi pădurea îşi bat joc de european. Îl obligă să se adapteze la noua climă şi la stilul oamenilor de aci. Când cel de curând sosit vede că veteranii, care au învăţat lecţia, îmbracă „armuri de bumbac”, râde. Băgaţi între saltelele acelea, par mai de grabă paiaţe decât soldaţi. Dar când veninul săgeţilor începe să le închege sângele, atunci vor râde ca cei posedaţi de demoni în drum spre casa morţilor.

Spaniolul are archebuzele, praful de puşcă, petardele care bagă spaima în indieni. Băştinaşul american, săgeata otrăvită. Omoară spaniolii mii de

arcaşi, dar rămâne pădurea fecundă care dă naştere la alte pâlcuri, din care răsar mulţimi. Armata spaniolilor e puţin numeroasă şi nu are ariergardă, nici sursă care să îi hrănească şi să le umple golurile. Indianul se cutremură la sunetul prafului de puşcă. Spaniolul înnebuneşte muşcat de săgeţi.

După patru secole de la conchistă, vor veni în America europenii ca să caute ierburile otrăvitoare şi să le scoată sucul pentru a-l folosi în războiul din Europa. Va fi un filon nou al industriei din secolul XX. În modestul secol XVI, câţiva cronicari fac primele cercetări asupra ierburilor otrăvitoare. Cieza de León scrie un mic tratat cu acest titlu: *Despre cum se pregătește iarba atât de veninoasă cu care indienii din Santa Marta și Cartagena au ucis mulțime de spanioli*. Povesteşte că indienii aleg nişte arbori otrăvitori, *manzanillos*, şi sapă sub ei ca să scoată rădăcini foarte mici. Pun la foc aceste rădăcini în tigăi de pământ şi fac din ele o pastă. Caută apoi furnici mari cât un cărăbuş, din acelea foarte negre şi foarte rele, care numai dacă înţeapă un om îl lasă fără simţire, şi le pisează cu pasta rădăcinilor. Mai bagă în aluat păianjeni foarte mari şi viermi păroşi. Aceşti viermi sunt atât de primejdioşi încât, spune Cieza, într-o zi „unul m-a înţepat la gât şi am petrecut cea mai chinuită noapte din viaţa mea, în cele mai mari dureri”. Formula veninului se perfecţionează cu aripi de liliac, broaşte râioase, cozi de năpârci şi muşeţel otrăvitor. Departe de sat, o indiană blestemată mestecă fiertura într-o oală, pusă la foc mare, ca de rug, până ce amestecul se desăvârşeşte. Indiana care a tras în piept aburul şi mirosul unei licori atât de ciudate, își dă sufletul.

Pentru a contracara veninul, remediile medicinii spaniole constau în a tăia carnea adânc şi a scoate bucata de săgeată care a rămas în rană. De obicei, rămâne un vârf ca de patru degete înfipt în carne „pentru că aşa îl meşteşugiseră indienii”. „Îndată, continuă fray Pedro Aguado, se bagă (în rana deschisă) sublimat măcinat, atâta cât încape îndesându-l cu putere, şi apoi cu un cuţit mare de fier încins la foc se arde toată rana jur-împrejur şi la mijloc, încât să rămână bine curăţată şi, apoi, cu acelaşi instrument de fier arzând, se trece peste partea din afară în sus şi în jos, pentru a opri şi evita spasmul care e primul lucru pricinuit de iarba veninoasă. După toate astea, rănitul este culcat în odaia cea mai liniştită şi adăpostită şi uscată cu putinţă, în aşa fel încât nicio suflare de aer să nu-l atingă şi pătrundă, iar acolo este lăsat trei zile şi trei nopţi fără să mănânce nici să bea, după care i se dau câteva înghiţituri de supă foarte slabă, în cantitate de opt uncii, nu mai mult.”

Odată, în ţinuturile învecinate cu Santa Marta, spre Venezuela, s-au răsculat indienii împotriva unui *encomendero*[12] numit Rodrigo de Arguello. Au furat şi au ars oraşul şi le-au făcut prizoniere pe nevasta lui Rodrigo şi pe cele trei fiice ale lor. Pe fete le-au dus ca să fie plăcerea şefilor lor, dar pe doña Juana au dezgolit-o şi au spânzurat-o, atârnând-o apoi de creanga unui copac cu căpăstrul unui cal. Îndată tot tribul trase cu săgeţi în ea, lăsând-o ca pe un arici, Când au sosit spaniolii şi au tăiat căpăstrul pentru a lua corpul femeii, aceasta a căzut în picioare, rămânând aşa, susţinută de săgeţile care o împodobeau.

Fernández de Lugo porneşte ca un cavaler la luptă contra indienilor Bonda. Potrivit instrucţiunilor lui Carol Quintul şi ale reginei doña Juana, când vede indigeni, îi întreabă de trei ori dacă cred în Dumnezeu, unul şi întreit şi în mama lui, Fecioara Maria, şi în toate dogmele. Cum aceste brute nu înţeleg o iotă, guvernatorul dă năvală peste ei, le arde satele, îi urmăreşte. Sfârşitul aventurii e înspăimântător: între moloz şi cenuşă, între mormane de cadavre, zbiară soldaţii spanioli înnebuniţi de săgeţi. Abia dacă s-au putut apăra veteranii datorită armurilor de bumbac. Europa de fier, umilită şi cu mâinile goale! Scapă numai cei cu saltelele.

Dacă tatăl suferă un astfel de eşec, poate fiului să-i meargă mai bine. Santa Marta nu are destule resurse pentru a susţine o populaţie atât de crescută prin adăugarea celor veniţi pe navele lui Fernández de Lugo şi e nevoie să se organizeze expediţii pentru ca armata să găsească hrană la populaţiile indigene. Cu acest scop, don Alonso porneşte să exploreze ţinuturile indienilor tayrona. Mai prudent decât tatăl lui şi trăgând învăţăminte din bătăliile anterioare, el înaintează cu grijă, dar şi cu îndrăzneală prin munţi şi râpi, îi înfruntă pe indieni şi aproape totdeauna îi învinge, dă foc la case şi le fură aurul. Acum străbate ţinuturi mai bogate. Prin cenuşa de la incendierea satelor, găseşte pepite de aur. „A jefui vreun sat, spune fray Pedro Aguado, şi a lua tot ce aflau acolo, asta numeau ei «a rancia» căci colibelor li se spunea *ranchos*, iar aurul dobândit în felul acesta era aur «ranciat»; astfel îşi ascundeau lăcomia şi jafurile cu vorbe atrăgătoare şi neobişnuite.” Dacă rabdă de foame şi mor mulţi din trupă, cel puţin le străluceşte în mâini comoara Americii. Când grămada de aur e destul de mare, Alonso Luis se gândeşte să se întoarcă la Santa Marta. Dar încolţeşte în mintea lui o idee luminoasă: să nu împartă cu nimeni, nici cu tatăl său, câştigurile victoriei. Dacă merge în Spania şi îşi cumpără titlul de guvernator, va ajunge la faima şi puterea bunicului său. Simte că

[12] Persoană căreia i se atribuiau, prin concesiune regală, indieni pentru lucrarea pământului. *Encomienda* era proprietatea acordată în aceste condiţii.

impetuozitatea cuceritorului Insulelor Canare renaşte în fiinţa lui. Chiar dacă mai avea oarecare milă în suflet, această deşteptare a ambiţiei o suprimă.

Îi convoacă pe căpitani. Discută cu ei întoarcerea la Santa Marta. Puţin mai departe de ţinutul indienilor tayrona, cutreieră un neamţ lacom, Nicolás de Federman, împuternicit al familiei Belzares. I s-a pus în vedere să nu calce cumva pământul Santei Marta. Germanul, precaut şi temător de forţele lui Fernández de Lugo, se retrage şi rămâne pe lângă Coro. Alonso se mişcă între domeniile germanului şi ale tatălui său. Ţinutul de care dispune a fost deja „ranciat". Pe deasupra, indienii înaintează, îl încercuie, îl înăduşesc. Dacă nu izbuteşte să fugă, riscă să rămână toţi ţintuiţi. Transformaţi în arid de săgeţile indienilor, ca Juana de Ulloa.

Hotărăsc să încerce a scăpa noaptea, în timp ce indienii dorm. Pe un drum îngust, între arbuşti şi buruieni, se strecoară armata. O sută de oameni merg în avangardă. Încalţă sandalele tăcerii şi ale prudenţei. Ochii se silesc să străpungă întunericul, să nu-i surprindă vreun trib ascuns în pădure. Cu gesturi delicate, rup ramurile, fără a îndrăzni să folosească cuţitele lungi, *los machetes*. Deodată însă, spaniolii cad într-o cursă. Indienii întinseseră de-a curmezişul drumului o funie de care atârnaseră tigve de dovleac şi oase. În timp ce avangarda armatei dă peste această urzeală, sunetul se răspândeşte în pădure şi, ca împinşi de un resort, indienii sar dintre arbuşti. Întunericul favorizează totuşi mai mult lucrarea săbiilor şi a lăncilor decât aceea a săgeţilor. Ieşind din ambuscadă cu puţine pierderi, armata înaintează cu hotărâre spre Santa Marta.

Don Alonso intră în Santa Marta împreună cu şirul de indieni prizonieri, încărcaţi cu aur. Cât aur, nimeni nu ştie. Don Alonso a declarat căpitanului San Martin, care face pe contabilul, sume care nu au nimic de-a face cu realitatea. Don Alonso, ca un autentic om al conchistei, intenţionează să pună mâna pe toată prada. Soldaţii încep să murmure bănuiala lor, iar ofiţerii să o spună cu glas tare. Însuşi tatăl său îi cere socotelile şi îl învinuieşte că încearcă să ascundă ce a adus. Guvernatorul are nevoie de aur ca să plătească datoriile făcute, iar soldaţii văd în metalul lucitor singura recompensă pentru strădaniile şi suferinţele lor. Între tată şi fiu se schimbă cuvinte grele, strigate. Neîncrederea începe să pătrundă în campament. Deodată, totul se linişteşte. Se linişteşte datorită prudenţei lui don Alonso.

Când soldaţii se deşteaptă a doua zi după cearta dintre Fernández de Lugo şi fiul lui, află că don Alonso a fugit. Şi-a pus aurul într-o ambarcaţiune folosită la transportul mărfurilor şi a pornit spre Spania. Trupa înţelege că primul înşelat şi furat a fost chiar guvernatorul şi nu are contra cui să-şi verse furia. Ca în prima zi, când sosiseră la Santa Marta, căpitanul Jiménez

de Quesada priveşte această mică lume în descompunere de pe un al doilea plan. Pupilele lui sumbre se luminează, în mijlocul oamenilor dezamăgiţi, cu o lucire de speranţă.

Fernández de Lugo este al doilea guvernator care îşi pierde vesela de aur. Când vede că soldaţii, sătui de foame şi friguri, de săgeţi, de mizerie şi acum, punând vârf la toate, de furtul întregii lor prăzi, încep să se ridice cu gânduri şi vorbe de rebeliune, le predă tot ce are. În primul rând, serviciul de argint: frumoasa veselă pe care, în chip de mare senior, o adusese, imitându-l pe Garcia de Lerma. La dracu', să se piardă vesela, dar să fie pace în campament! Şi, totuşi, e mai amar să-ţi pierzi vesela, obligat de un fiu tâlhar, decât fugind de indieni...

Tot ce face guvernatorul nu foloseşte decât să liniştească pentru un moment o populaţie care suferă asediul foamei şi al frigurilor. Odată cu sosirea soldaţilor, care străbătuseră cu don Alonso ţinuturile indienilor tayrona, epidemiile revin, sporite. Disperat de dăngănitul permanent al clopotelor, Fernández de Lugo opreşte să le mai tragă. Nu e timp să-i mai îngropi pe toţi cei care mor. Într-o singură zi se aruncă în groapa comună douăzeci de cadavre. Cei care pot, părăsesc cetatea în ambarcaţiuni jalnice, pentru a căuta, în orice parte a coastei sau într-o riscată călătorie până la Cartagena, perspective mai bune. În faţa ochilor guvernatorului se amplifică, în cercuri danteşti, frigurile, fuga, descurajarea, trădarea, moartea. În mijlocul acestei agonii, trebuie privit spre un orizont nou, căutat un remediu radical, înainte ca să se destrame definitiv cea mai strălucită expediţie pornită din Spania.

Dincolo de Santa Marta, înlăuntrul continentului, spre drumurile care duc în inima Americii, se ridică perdele de imagini care termină prin a prinde culoare în minţile spaniolilor. În primul rând, cum se vede, sunt indienii războinici. Mai departe însă, mai departe se află poate pământurile unei ţări vaste. Gurile gigantice şi tulburi ale lui Rio Grande, acest puhoi de ape, dezvăluie fabuloase ţinuturi interioare, îndeamnă la descoperiri. Poate că pe culmile munţilor se află Eldorado.

Ce îndemn mai puternic la călătorie decât să urci râul spre izvoare, să te caţări pe povârnişurile unor munţi prefăcuţi în fantasme magice! Trupa, care era acum mai disperată decât atunci când o sfâşiau mărăcinişurile pământurilor descoperite şi îndura atacul arcaşilor, vrea să plece. Privesc în jur, căutând un căpitan care să-i călăuzească. Cunoşteau prea bine destoiniciile: cea slabă a guvernatorului şi cea excesivă a fiului.

„Şi, oferindu-se locţiitorul Jiménez de Quesada, în care, deşi om crescut între cărţi, în liniştea şi odihna studiului, sălăşluia o putere şi înălţime sufletească şi soartă prielnică, care îl împingea să îmbrăţişeze acea grea şi

obositoare faptă şi să ia asupră-şi descoperirea şi călătoria spre izvoarele lui Rio Grande de la Magdalena, conducătorul hotărî cu tot sufletul ca, făcând noi cheltuieli, să pună în mişcare acea întreprindere.”

IV
NAUFRAGIAŢI PE USCAT ŞI PE MARE

Deoarece în mlaştinile prin care se putea trece pe jos pătrundeau destui caimani – care, precum am spus, sunt nişte peşti lungi de câte zece, douăsprezece, cincisprezece, douăzeci şi chiar mai multe picioare, cu aspect de şopârle şi feroce ca nişte fiare sângeroase şi sălbatice –, unii soldaţii erau înşfăcaţi cu violenţă de către aceştia în timp ce treceau prin mlaştini şi râuri, cufundaţi în apă, fără a putea fi salvaţi sau ajutaţi, şi astfel îi ajungea o moarte cât se poate de cumplită şi crudă.

FRAY PEDRO AGUADO

Să presupunem că sunt o mie şi ceva de spanioli în Santa Marta. Dintre aceştia, între şapte sute cincizeci şi opt sute vor merge cu Quesada. Ceilalţi vor rămâne cu guvernatorul. Dintre cei care vor pleca să facă descoperiri, unii vor merge pe uscat, iar alţii pe mare. Cei care merg pe uscat, în frunte cu Jiménez de Quesada, vor parcurge un drum plin de mlaştini şi ciulini până ce vor ajunge pe malurile fluviului Magdalena. Cei care vor întinde velele, şi pe care-i va comanda Diego de Urbina, vor naviga pe mare, aproape de ţărm, până la gurile lui Rio Grande de la Magdalena. Apoi, mergând contra curentului, se vor întâlni cu Jiménez de Quesada la Chiriguaná sau în alt punct oarecare.

Aşteptarea îi însufleţeşte pe soldaţi. Santa Marta devine un atelier în care munceşte toată lumea. Cei de pe nave îşi petrec ziua răsucind parâme, cârpind vele, echipând noi brigantine, tăind cu fierăstrăul trunchiuri groase, pregătind catranul şi câlţii pentru călăfătuitul vaselor. Curioşi, indienii privesc cu uimire munca albilor. Fierarii suflă în forje improvizate. Cei care lucrează la nicovale sau fixează scândurile pentru corăbii ciocănesc fără-ncetare. Călăreţii îşi repară hamurile, îşi asigură trăgătoarele de şa, îşi cos chingile şi-şi vătuiesc din nou şeile de lemn. Prin diferite colţuri ale taberei stau lăncile deja curăţate, iar căpitanii au grijă să-şi facă săbiile să strălucească. Indienii îndatoritori, încântaţi de această nouă viaţă pe care nu o înţeleg şi nici nu o pot înţelege, merg din oraş la pădure şi din oraş la corăbii cărând trunchiuri, butoaie, provizii. Spaniolii îi vor lăsa liberi şi apoi le va veni rândul să fie sclavi celor din interiorul ţinutului. Pentru cei care rămân, tributul va fi mai puţin greu.

Căpitanii lui Quesada sunt oameni cu îndelungată tradiţie în privinţa artelor. Au făcut războiul în Europa sau i-au însoţit pe alţi descoperitori în călătorii îndrăzneţe pe Atlantic. Au cunoscut clipe de izbândă şi clipe de cruntă restrişte. Juan del Junco, căpitan locţiitor al lui Quesada, s-a luptat în Ungaria şi în Italia şi şi-a completat foaia de serviciu însoţindu-l pe Sebastián Gaboto la Rio de la Plata. Junco ştie cum se luptă regii în Europa şi cum un mare descoperitor al Americii, Gaboto, s-a întors în cele din urmă în Spania „distrus, şi nu atât din vina sa cât din aceea a oamenilor săi".

Alt căpitan al lui Quesada este Gonzalo Suárez Rendón, care s-a luptat în Italia. În bătălia de la Pavia l-a văzut căzând prizonier al trupelor spaniole pe regele Francisc I şi a participat la asediul şi cucerirea Florenţei. La Viena i-a văzut pe turci, după ce distruseseră armata Ungariei, înaintând asupra Europei creştine, şi pe mândrul Soliman Magnificul, oprindu-se la porţile oraşului şi retrăgându-se în derută sub presiunea forţelor germane şi spaniole. Şcoală, după cum se ştie, deloc potrivită pentru a veni acum să comande nişte tăietori de copaci pe malurile fluviului Magdalena. Dar ce importanţă are?

Acestea nu-s cazuri unice. Toţi căpitanii, sublocotenenţii şi soldaţii îşi au povestea lor. În Spania, Juan de Céspedes a făcut parte din trupele regelui care au înfrânt la Toledo mişcarea comuneros-ilor[13], Antón de Olalla a fost recrut în războaiele din Italia. Printre soldaţi sunt mulţi care au luptat în Flandra. Sunt bărbaţi pe care viaţa militară i-a împins să vină din Europa în America, în căutare de noi şi mai mari emoţii. Iar căpitanul Quesada, care a studiat dreptul în Spania, iar armele în Italia, pare a reuni toate experienţele.

La 6 aprilie 1536 Jiménez de Quesada pleacă din Santa Marta cu trupele de uscat: navele nu sunt încă gata, iar flota va ridica ancora numai peste douăzeci şi cinci de zile. În frunte merge Gonzalo, pe un cal andaluz. După el vin vreo cinci sute de soldaţi. Ca soldaţi din regimente de infanterie, la început păstrează un anumit ritm de mers şi această plecare are în ea ceva european, se vorbeşte de o „armată aleasă". Apoi apare o dezordine mai omenească. Nu există drumuri, nici formaţie de marş şi nici uniforme pentru această armată îmbrăcată în petice. Printre soldaţi se amestecă sute de hamali indieni goi. Sunt de asemenea trei căpitani privilegiaţi, însoţiţi de trei indiene. Ceilalţi duc în spate, ca un fel de raniţă, o legătură făcută după arta şi tehnica soldaţilor, pe care nu-i însoţesc nevestele ca să se îngrijească de

---

[13] Mişcare de revoltă armată, cu caracter democratic şi popular împotriva absolutismului împăratului Carol Quintul (1519–1521). *Comuneros* erau membrii comunităţilor orăşeneşti care îşi apărau drepturile tradiţionale.

valize. Optzeci de cai, încărcaţi cu alimente şi provizii, par să aparţină unei şatre. Un măgar solitar, găsit prin păduri, dovadă că mai trecuseră pe acolo alţi compatrioţi, completează tabloul, imprimându-i o notă filosofică şi spaniolă plină de demnitate.

E luna lui aprilie şi, ca atare, plouă mult. După puţin mers, ploi torenţiale cad asupra soldaţilor, muindu-le hainele. Norii trec cu iuţeală şi se îndepărtează împreună cu vârtejul lor de apă, lăsând pământul băltos. Vine apoi soarele puternic al tropicului şi câmpul care fumegă. Aerul se subţiază. Cerul e transparent. În ceea ce priveşte peisajele, acestea sunt de o mare varietate. Mai întâi vin nisipurile, dunele: frânturi de plajă care pătrund puţin în păduri. Apoi, pământul negru care devine lut. Mai departe, mlaştini, de unde apar: iguana, şopârla, şarpele. Unii soldaţi, dintre cei care abia învaţă alfabetul uceniciei în America, fac acum cunoştinţă cu caimanul, şopârlă monumentală, asemănătoare crocodilului despre care se povesteşte că trăieşte în apele Nilului, figură de peisaj geologic, cu o beregată în care cu uşurinţă poate încăpea un om. Vederea acestor animale produce un amestec de entuziasm, spaimă şi uimire. Ca şi cum săgeata otrăvită n-ar fi suficientă pentru a învăţa ce înseamnă America, caimanul li se pare primul fapt caracteristic Lumii Noi.

Pentru a campa, se poposeşte acolo unde pământul este mai puţin îmbibat de apă. În unele nopţi se doarme sub cerul liber, în lumina aceea albastră şi electrică a furtunilor care plăsmuiesc neverosimile peisaje de sticlă şi scutură buretele verde al copacilor. Nu există haine care să se usuce şi nici ac care să le cârpească. La căderea trăsnetului caii se strâng speriaţi unul în altul. Indienii, la adăpostul vreunui frunziş, nu pierd niciun fulger ca să vadă spaima acestor animale. Când se luminează de zi, dacă ziua e atât de senină ca soarele să încălzească, hainele se usucă pe corpurile amorţite. Pe cei care simţeau că li se făcea pielea ca de găină, îi arde flacăra fierbinte a tropicului.

Uneori dau peste colibe pe care stăpânii lor le părăsiseră şi e o mare uşurare. Dacă fuga indienilor a fost precipitată, au norocul să găsească ceva alimente: rădăcini de yucca, boabe de porumb. Când prin jur există vreun ogor, armata îl curăţă ca un nor de lăcuste. Trupa a plecat din Santa Marta cu o bună provizie de alimente: ele aveau să dureze o săptămână. Curând a început să li se simtă lipsa; ceea ce dau pădurea şi râurile – vânat, peşte şi fructe – nu e suficient pentru hrănirea unei armate de cinci sute de oameni. Efectivul mare al trupei e cea mai grea problemă şi piedică. În plus, armata care a plecat din Santa Marta era deja bântuită de friguri. Încep să se vadă chipuri desfigurate, soldaţi care imploră să li se dea o gură de apă, dârdâind de frig, ceea ce reprezintă primul semn al morţii. De pe buzele lui Quesada

nu se desprinde decât un singur ordin: înainte. Trebuie să ajungă la Magdalena. Cine nu mai poate să meargă, se urcă pe cai. Dar nu sunt decât nişte schelete învelite în zdrenţe pe care viaţa le părăseşte foarte curând. Din fericire, nu lipsesc preoţii: iată-i pe călugărul Pedro Zambrano şi pe preoţii Anton de Lescamez şi Juan de Legaspes. „Fiule, căieşte-te de păcate, teme-te de chinurile iadului, că eu te iert în numele Tatălui...” Şi apoi la groapă. O groapă care se sapă şi se astupă în grabă cu doi-trei pumni de pământ. Uneori, o mână – căci nu e timp să fie amândouă încrucişate pe piept – rămâne afară, spunându-le adio celor care continuă drumul: o trupă de umbre, printre care cei purtaţi călare sunt, în general, deja cadavre.

Comandantul Quesada se îndreaptă spre ţinuturile înalte, ca să scape de mlaştini. Dar va trebui să coboare pe malurile Magdalenei pentru a întâlni corăbiile care trebuiau să urce. Cu ele vor putea transporta bolnavii şi tot cu ele soseşte mâncare. Brânză, vin, sare, untdelemn...

Din când, în când, unii căpitani fac incursiuni prin împrejurimile taberei. În timp ce trupa de infanterişti înaintează încet, cei care merg pe cai pot prăda. Terenul este propice ascunzătorilor şi ambuscadelor. Indienii fug, se ascund, atacă ferindu-şi capul pe după arbuşti. Spaniolii au mijloacele trebuincioase pentru a-i mirosi: nasurile copoilor. Dacă indianul o ia la fugă, câinii au misiunea de a-l face bucăţi. Omul, calul şi câinele formează marea trilogie a conchistei. După fiecare incursiune, căpitanii se întorc cu yucca, porumb şi indieni de povară. Într-o zi, în timp ce soldaţii se bucurau de alimentele prădate de la indieni, o indiană năvăleşte în tabără goală printre soldaţi, plângând cu disperare. Sigur şi repede, se îndreaptă spre locul unde se află indienii prizonieri şi se aruncă în braţele celui mai tânăr. Se sărută cu duioşie. Lui Jiménez de Quesada i se explică, prin intermediul tălmacilor, ce se întâmplă: este o mamă care cere un loc printre cei captivi ca să nu se despartă de fiul ei. Conchistadorul le redă amândurora libertatea. În mijlocul dramei de sălbăticie a conchistei există aceste paranteze de dragoste sau milă.

Pe măsură ce spaniolii înaintează prin ţinuturile înalte, pătrund tot mai adânc în regiunile populate de arcaşi: de indienii chimilas. Sunt oameni viteji, cărora armata nu le răpeşte nimic, pentru că nu au nimic, dar în mâinile lor rămân, de obicei, câţiva morţi. Ploaia continuă să se reverse în rafale implacabile şi, pe măsură ce armata se apropie de Rio Grande, se înmulţesc mlaştinile. Trebuie să se adăpostească pe înălţimi, ca indienii.

Vinele de apă se umflă. Rio Grande îşi iese din matcă şi ies din matcă şi afluenţii lui. Armata ajunge pe malurile râului Ariguani. Curentul năvalnic şi adâncimea lui fac imposibilă trecerea. Soldaţii se tem de caimani. În orice

caz, râul trebuie trecut. Din liane şi trunchiuri se face un pod împletit. Trebuie să treacă soldaţi, indieni, indiene, cai, câini, călugări, măgarul, poverile şi armele. Soldaţii privesc curentul care târăşte animale moarte, copaci, flori, prin ape tulburi care se acoperă de spumă. Se munceşte cu zel, aproape cu disperare, sub biciuirea răpăielilor torenţiale. Se face podul. Se trece râul. Trebuie să se ajungă pe malurile lui Rio Grande. Pe orice mal înalt, sigur, pe care să se poată aştepta sosirea brigantinelor. Trupa trece torenţii cu odgoane de liane. Se pierd arme, provizii. Noroc că se înaintează şi că vor putea avea veşti de la cei care vin pe apă.

Sunt deja aproape de liman. Prin tălmacii indieni se fac recunoaşteri. Nimic, corăbiile nu sosesc. Poate că s-au oprit la gurile lui Rio Grande. Poate că s-au războit cu indienii arcaşi. Ne aflăm în ţinutul indienilor tamalemques. Cel puţin aici se găsesc alimente, iar indienii sunt mai puţin ostili. Flota întârzie, Quesada înaintează puţin câte puţin. Drumul trece prin savane pustii şi mlăştinoase, unde nu se poate campa. Călăreţii se îndepărtează de trupă pentru a vâna. Dar trupa e încă prea numeroasă ca să se poată hrăni. Când moartea va reduce mai mult efectivele armatei, va fi mai uşor: se va merge mai repede, nu vor mai fi greutăţi cu transportul bolnavilor şi, de bine de rău, pământul va da de mâncare unei mâini de oameni. Cei patru sute sau cinci sute de soldaţi mănâncă tot ce le cade în mână: broaşte, şopârle, şerpi.

După două săptămâni în care au rătăcit pe teritoriul indienilor tamalemques, se ajunge în ţinuturi mai populate. Aici băştinaşii nu au gânduri războinice. Privesc trupa fără teamă. O armată măcinată de atâtea suferinţe poate fi întâmpinată cu steagul alb. Peste puţin timp se zăreşte Tamalemque. Prezenţa oraşului indigen se anunţă prin ogoare foarte îngrijite. Pământul e fertil. Să cucereşti Tamalemque nu e însă treabă uşoară. Oraşul se apără cu ajutorul apelor: e ca o insulă. Doar pe o fâşie îngustă de uscat care traversează lacul se poate ajunge la el. Indienii sunt vâslaşi buni şi fac comerţ cu canoele. În depărtare e râul Zazare. În jur, lagune, mlaştini. Spaniolii lui Lugo şi cei ai lui Alfinger ajunseseră până aici, fără să se încumete să intre. De data aceasta, totuşi, foamea şi nevoia insuflă mai mult curaj oamenilor. Quesada ordonă să se înainteze pe drumul de pământ.

Indienii şi-au retras canoele, ca să nu le poată folosi spaniolii, şi-i hărţuiesc cu săgeţile lor. Soldaţii se apără cu scuturi rotunde şi-i străpung cu lancea pe cei care sunt mai aproape. Câinii se aruncă în apă şi seamănă spaimă printre indieni, muşcându-i fără milă. Pete de sânge se deschid ca nişte flori acvatice pe lac şi se extind în cercuri roz tot mai mari. Sunt indieni răniţi la frunte, loviţi la cap, străpunşi de lăncii. Plutesc morţii cu trupul gol, oacheş, arămiu, ca buştenii din marea selvă americană. Armata, în deplină

ordine, pe îndelete, înaintează fără zor. Indienii care urmăresc desfăşurarea luptei pas cu pas, înţeleg că orice rezistenţă e inutilă. Părăsesc câmpul. Imediat, armata înaintează. Casele au rămas pline de alimente. Pentru prima oară trupa se va odihni în voie. Rio Grande este aproape. Quesada îl trimite pe San Martin cu câţiva soldaţi să exploreze.

Urmează douăzeci de zile de răgaz, de odihnă, în care timp bolnavii dorm sub un acoperiş şi asistă fără grabă la evoluţia febrei în atmosfera unui spital. Cei care mai au putere, cercetează împrejurimile şi au grijă să cureţe harnaşamentele. Cei care se bucură cel mai mult de odihnă sunt caii şi măgarul, ale cărui urechi lungi şi mobile continuă să-i minuneze pe indieni la fel de mult ca bărbile spaniolilor. De asemenea, începe să-şi facă loc în gândul spaniolilor posibilitatea unei întoarceri. Dacă străbaterea unui drum atât de îngrozitor este o adevărată aventură, continuarea lui ar fi de-a dreptul temerară. Ar însemna o sfidare a lui Dumnezeu care a recurs la aceste vrăjmăşii ca la un obstacol pentru ca europeanul alb să-l lase liniştit pe indianul arămiu. Ei se află încă, practic, la gurile unui fluviu care prin debitul său prezice infinita distanţă pe care o are de parcurs de la izvoarele sale şi până la mare. După mlaştini şi călduri infernale vor urma coaste abrupte care vor duce pe culmi înzăpezite. Bolnavii, în special, simt că-i părăsesc puterile. E mai bine să-ţi dai ultima suflare în colibele din Tamalemque decât să te ridici în picioare ca să înaintezi prin mlaştini. Nu mai visează atât la ţara aurului cât se uită în delir la mâinile călugărului, care taie aerul deasupra pieptului lor, făcându-i să moară ca buni catolici şi iertându-le toate nelegiuirile şi hoinărelile unei vieţi păcătoase, după atâtea chinuri prin care au trecut.

După douăzeci de zile soseşte un mesaj de la căpitanul San Martin, de pe Rio Grande: corăbiile sunt departe, în urmă, şi se deplasează încet. El s-a instalat la gurile râului Zazare sau César, un râu cu ape bogate, şi nu vrea să plece de acolo de teamă ca indienii să nu-i ia apoi locul şi să împiedice marşul. Quesada primeşte mesajul şi ordonă să se meargă mai departe. Cei care mai au puţină viaţă în ei se entuziasmează din nou. Aventura le-a devenit un obicei: e o sete constantă care nu permite odihna. În plus, masa de-a gata pe care au găsit-o la Tamalemque s-a terminat. Îndrăzneala şi foamea vorbesc aceeaşi limbă în ceea ce priveşte incitarea la continuarea drumului. Ca şi cum ar fi prima dată! Soldaţii îşi pun în ordine echipamentul, indienii de povară sunt aşezaţi unul după altul, caii sunt cedaţi bolnavilor, căpitani şi soldaţi muncesc cu aceeaşi ardoare. Generalul însuşi strânge chingile calului ca un scutier oarecare. Marşul continuă. Din nou se traversează lagune, se ridică poduri, se învârtesc în aer *machetes*, vârtelniţa armatei. Şi tot aşa până la malurile râului Zazare. Acolo soldaţii lui Quesada

și ai lui San Martin se întâlnesc. Își dau mâinile murdare, fierbinți, frățești. Buzele arse de febră surâd din nou.

Trec râul Zazare în canoe. Intră în ținutul Sompallón și întâlnesc noi păduri pe care tăietorii de lemne le doboară zgomotos, noi trestii pe care le leagă așa cum cer podurile pentru a fi trecute! Și așa până ajung, prin acest infern, la ogoarele indienilor sompallones. Se numără trupa și se constată că din fiecare cinci oameni unul a murit. Armata, care la plecarea din Santa Marta părea o dantură curată și completă, este acum gura știrbă și murdară a unui bătrân. Ca și cum s-ar fi scurs peste ea patruzeci de ani. Se poposește din nou. Trec câteva săptămâni. Brigantinele nu sosesc. S-a suferit mult și încă nu se poate spune că s-a făcut vreo descoperire. Prin aceste locuri au mai trecut trupele celor care au venit din Venezuela, pe aici a cutreierat Alfinger și au ajuns câțiva porniți din Santa Marta. Dar sunt mulți cei care acum fac cunoștință pentru prima dată cu un râu american, un adevărat râu, cu albia lată și adâncă. Opriți pe un mal, văd dincolo, pe celălalt, un peisaj pe care albastrul distanței și focul tropical l-au învăluit într-un fel de flacără de alcool. Copacii par pitici, dacă, în cele din urmă, li se poate zări forma. Oamenii își bagă mâna în apă și simt că forța curentului e din ce în ce mai puternică în adânc: brațul musculos al tăietorului nu poate sta neclintit la întâlnirea cu forța fluviului. Spaniolul care nu a ieșit din Spania nu cunoaște râuri din acestea decât din sfânta scriptură. Așa trebuie să fie Nilul, gândesc clericii și visează învățații.

Căpitanul San Martin nu poate rămâne inactiv. Quesada hotărăște să-l trimită în josul râului până ce se va întâlni cu cei de pe brigantine. La Sompallón lumea continuă să moară. Dacă brigantinele nu apar, bolnavii nu se vor putea aventura în noi acțiuni. Și, practic, lipsește încă totul pentru continuarea drumului și pentru a face descoperiri.

Totuși, lui Quesada nu-i trece prin minte ideea întoarcerii. Se gândește la Pizarro, la Cortés, la inima Americii sale. America este deja a lui, iar el va fi un fiu al Americii care își va înălța definitiv capul pe culmea celui mai înalt munte. Căpitanul San Martin pleacă în josul râului cu câțiva soldați și indieni. Asupra celor care pleacă și asupra celor care rămân, din ochii săi mari și umezi, sprijinit pe cele patru picioare ale calului și speriind țânțarii cu coada, aruncă priviri domoale măgarul cu urechi lungi și păroase...

Să ne întoarcem acum în Santa Marta. Când Quesada și ai lui au plecat însoțiți de zarva și de urările: „Dumnezeu și Fecioara Maria să vă apere”, ale celor care rămâneau, și când ultimul dintre infanteriști nu se mai zărea, „orașul” a apărut ca o biată scenă plină de scaieți și bălării. Cei care aveau să meargă pe mare, pentru a ajunge la gurile lui Rio Grande, și-au reluat lucrul la corăbii. Ce s-a întâmplat cu ei?

Alături de ei, ca să-i încurajeze, se afla guvernatorul, care, cu cât vor pleca mai repede, cu atât mai liniştit şi mai plin de nădejdi va rămâne. Şi tot acolo se mai află Diego de Urbino, care va merge ca şef al flotilei, şi Diego Cardona şi Diego Sandoval, care vor deveni fraţi atât datorită numelui cât şi sfârşitului aventurilor lor, şi Luis de Manjarrés, Ortún Velasco şi Diaz Cardoso, şi Juan Chamorro şi călugărul Juan Zambrano. Toţi înjură şi dau ordine indienilor şi muşilor. Trebuie grăbită clipa în care pe apele verzi ale golfului vor pluti pânzele acelea murdare.

În afară de aceasta, trebuie să plece din Santa Marta. Cu toate că populaţia s-a redus atât de mult, pământul nu va da hrană nici măcar pentru o gură. Guvernatorul însuşi spune că va pleca mai târziu, după flotă, urmându-l pe Quesada. E o consolare că Dumnezeu i-a făcut pe oameni capabili să-şi creeze iluzii. În faţa tuturor dezastrelor, şi a morţii, şi a febrei, şi a scaieţilor, mintea acestor visători se desfată închipuindu-şi un nou regat plin de bogăţii, regatul de unde izvorăşte Rio Grande dintre păduri de smarald şi nisip presărat cu aur.

Suntem în Sfânta Săptămână a Patimilor. În miercurea sfântă se oficiază o liturghie dintre acelea care preced marile călătorii. Apoi, timp de câteva ore se aud strigăte de comandă şi alergături întretăiate de îmbrăţişări de rămas bun. Căpitanul discută în taină asupra înşelătoriilor ce urmează să se întreprindă cu prada de război. Seara se întind pânzele. Quesada şi ai săi au plecat de douăzeci de zile. Acum e rândul acelora ai lui Urbino care, pe nişte brigantine şi galere proaste – să tot aibă şapte corăbii mica flotă, iar echipajul vreo două sute, două sute cincizeci de oameni – pleacă să descopere ţara de unde izvorăşte Rio Grande de la Magdalena.

Îşi petrec noaptea într-un golfuleţ bine apărat. În joia mare se ridică ancorele, dis-de-dimineaţă se întind pânzele, se intră în plină mare a Caraibelor. Cine spune caraib, spune curajos. Caraibii sunt indieni antropofagi. „Oamenii erau curajoşi”, aveau să scrie cronicarii referindu-se la răscoalele indigenilor. Marea Caraibelor este o mare agitată: se frământă brusc, prinde viaţă spumegându-şi valurile şi începe să rostogolească, în chip de gheme de fum, nori grei încărcaţi de furtună. Alteori adoarme jucându-se cu valurile care aruncă spume albe ca nişte fulgi de vată. E o mare trădătoare şi ciudată. Vinerea mare n-a fost o zi urâtă: aurie şi albastră, ritmică şi galbenă; gem cordajele, cântă marinarii. Nu la fel sâmbăta mare... Atunci lumina zilei s-a tulburat. Valurile au început să muşte carcasa corăbiilor, care, prost alcătuite, scârţâie şi se mişcă groaznic. Membrii echipajelor simt că moartea le dă târcoale. Unii se rostogolesc pe fundul plin de apă al galerelor – ele se clatină cel mai mult – şi, bălăbănindu-se, se ridică în picioare pentru a se prinde de parâme şi a contribui cât de cât

la manevrele pe care le ordonă căpitanii. Sunt oameni de mare, dar nu de o mare atât de sălbatică. Corăbiile se îndepărtează una de alta ca să nu se ciocnească. În curând cârmacii se pierd din vedere. Sunt la gurile fluviului, dar clocotul apei, furia fluviului, resping pe oricine încearcă să intre. Ploaia biciuieşte aceste spectre de vase care formează o mică flotă fantomatică. Valurile arcuite ale fluviului şi ale mării sunt mult mai înalte decât galerele şi brigantinele. Se aruncă-n mare arme, provizii, încărcătura pe care soldaţii de pe uscat o încredinţaseră oamenilor lui Urbina pentru a-şi uşura marşul. Echipajele nu se gândesc decât la salvarea lemnului corăbiilor pe care plutesc ca nişte naufragiaţi. Cu cât e mai uşoară corabia cu atât mai sus şi mai puternic şi-o aruncă unul altuia pe spate armăsarii apei.

Diego de Urbino ocoleşte bariera de nisip şi se îndreaptă spre ţărmurile care se află în apropiere de Cartagena. A fost o victorie şi un act temerar. Brigantina care urmează după el încearcă să facă acelaşi lucru şi, prrr!, se desface, sub iureşul teribil al valurilor, în scândurile care o alcătuiau. Nu se mai văd decât ţăndări în ploaia cenuşie. Oamenii plutesc, apar pentru o clipă, se lovesc de scândurile care zboară aruncate de valuri, până ce nu mai rămâne niciunul singur în viaţă. Nici nu se ştie încotro se vor îndrepta cadavrele mânate de valuri, pentru festinul rechinilor. Brigantina lui Urbino este târâtă la opt leghe de gurile fluviului. Un val puternic o prinde, o înalţă în aer, o scutură şi, zvârrl!, o striveşte de o stâncă de pe ţărm. Uzi, istoviţi de oboseală şi rău de mare, echipajul şi căpitanul se privesc însinguraţi printre stâncării şi nisip, fără arme şi aproape goi.

Altă brigantină va împărtăşi aceeaşi soartă. Catargul cel mare se clatină, scârţâie, pare că o să se facă bucăţi. Cincizeci de oameni se lovesc, se înghesuie în această coajă de nucă ce nu se poate vedea decât la lumina albastră a fulgerelor. Trece bariera de nisip, dar este purtată mai degrabă de voinţa lui Dumnezeu decât de aceea a oamenilor. Imediat, ca într-o singură rafală, zboară în linie dreaptă câteva leghe şi se zdrobeşte de ţărm. Când membrii echipajului deschid ochii, sunt deja pe uscat, iar corabia lor e făcută ţăndări. Nimeni nu se poate mişca, atât sunt de obosiţi şi de bolnavi. A trecut furtuna. Soarele începe să usuce hainele care au mai rămas pe ei. Indienii izbutesc să vadă, parcă desenată pe nisip, minuscula armată. Se înalţă un strigăt de entuziasm. Puzderie de războinici arămii ţâşnesc de pe ţărm, din apă, din lăstărişul tânăr, dintre stânci şi străpung aerul cu săgeţile lor otrăvite. Seara, spaniolii cu trupurile arse rău de soare, cu mâinile şi picioarele sfârtecate, ei, care au vrut să sfideze Rio Grande, sunt pradă uşoară în mâinile indienilor antropofagi.

Încă două brigantine au trecut dincolo de gurile lui Rio Grande, dar acestea, ca prin minune, au ajuns cu bine la Cartagena. Nu mai au însă nimic

din încărcătură: a înghiţit-o în întregime Marea Caraibelor. Cel puţin oamenii sunt vii, chiar dacă înspăimântaţi. Împreună cu soldaţii lui Urbino debarcă, ajutaţi de unii indieni care nu le arată vrăjmăşie, îşi dau mâinile, se privesc ca şi cum s-ar fi născut a doua oară, se gândesc cu groază la soarta pe care vor fi avut-o ceilalţi.

Alte două vase s-au salvat şi au intrat pe fluviu în sus. Pentru că erau mai încete, n-au putut ajunge aşa de repede acolo unde se afla mama furtunilor. În prima noapte au ancorat la un ţărm apărat şi a doua zi au intrat pe braţul cel mai îngust al fluviului. Ajung în ţinutul Malambo, aşteaptă restul flotei şi cum zilele trec fără veşti, se găseşte un viteaz care se hotărăşte să se ducă la Santa Marta pe jos ca să-l informeze pe guvernator în legătură cu ceea ce s-a întâmplat. În timp ce acesta soseşte, trei dintre cei care au nimerit la Cartagena iau o caravelă ca să meargă şi ei la Santa Marta. Guvernatorul a trimis încă o corabie încărcată cu provizii care urcă tot pe Rio Grande în ajutorul trupelor lui Quesada. Şi pe aceasta o înghit apele caraibe, şi cincisprezece supravieţuitori rămân pe ţărm, ca dovadă a nenorocirii.

Don Pedro Fernández de Lugo aşteaptă la Santa Marta veşti de la expediţionari. Este ultimul vis amăgitor al guvernării sale. Încep să sosească mesagerii. Ajung întâi cei trei de la Cartagena. Îi relatează naufragiul vasului căpitan, apoi cel plecat de la Malambo care îi spune cum au ancorat singurele două corăbii care au trecut de gurile fluviului, în aşteptarea unor întăriri pentru a-şi putea continua drumul. În sfârşit, un trimis al lui Quesada îi relatează în ce stare se găsesc trupele acestuia, decimate de moarte şi cu speranţa numai în ajutorul care le va veni pe fluviu.

Cei din Cartagena spun că spaima nu-i lasă pe camarazii lor să se întoarcă. Cei trei Diego, care nu cu multe zile în urmă încurajau echipajele, punându-le în faţa ochilor steagurile lui Jiménez de Quesada, iau, împreună cu călugărul Juan Zambrano, un vas de la Cartagena şi hotărăsc să plece în Perú să-şi rişte viaţa alături de fraţii Pizarro. Toţi sunt de acord că furtuna a fost o nenorocire şi că Diego de Urbino era un încăpăţânat care a plătit cu propriul său eşec faptul de a se fi încumetat să treacă gurile fluviului, căci au fost destui cei care i-au expus riscul: era ca şi cum l-ar pune la încercare chiar pe Dumnezeu. Stângăcii, cutezanţă, eşecuri. Unica scăpare continuă să fie sosirea în inima munţilor. Quesada nu poate fi abandonat şi nici cei de la Malambo nu pot fi lăsaţi să aştepte întăriri ca să urce fluviul sau să rămână la Santa Marta, suferind de foame. Pe plajă sunt două brigantine vechi, aproape distruse. Guvernatorul dă ordin să fie călăfătuite, reparate, refăcute. De data aceasta noua flotă nu-i va mai fi încredinţată unui simplu soldat: cel care o va conduce va fi tot un licenţiat în drept, căci s-a văzut doar că sunt

mai buni nişte Quesada culţi decât nişte soldaţi temerari. Licenţiatul Gallegos devine căpitan al acestei noi flote.

De la Cartagena soseşte o altă brigantină şi cu ea se întorc câţiva dintre cei care plecaseră cu Urbino. Astfel vor fi trei brigantinele care vor încerca acum să treacă de gurile fluviului. Se adună două sute de oameni sub comanda lui Gallegos. După plecarea flotei nu mai rămâne la Santa Marta decât o mână de oameni. Tot ceea ce contează şi e de soi pleacă pe drumul cuceririi unui nou regat. Fernández de Lugo nu priveşte linia verde-albăstrie a golfului, ci muntele accidentat şi verde din spatele oraşului. Nu aceste corăbii, spune el, ci altele, şi noi oameni, şi el însuşi îl vor urma pe licenţiatul Jiménez de Quesada. Îl trimite pe Luis de Manjarrés la Santo Domingo să cumpere, dacă se poate, o caravelă şi trei galere. I-a mai rămas ceva aur şi i-l încredinţează lui Manjarrés, consultându-se cu unii şi cu alţii în acest ultim efort de salvare. Când Manjarrés ajunge la Santo Domingo, avocaţii de pe insulă pun mâna pe el: îi amintesc că are vechi datorii neachitate şi, mai ales, că e obligat la o anumită căsătorie. În mijlocul iureşului de la Santa Marta se uitase că Manjarrés era un potlogar. Şi don Luis de Manjarrés, cu puţinul aur al guvernatorului Fernández de Lugo, rămâne, deocamdată, îngropat în închisoarea de la Santo Domingo.

Să-l lăsăm pe acest nenorocit în închisoare pentru câteva momente şi să profităm de ocazie pentru a termina cu guvernatorul din Santa Marta. Fostul guvernator al Insulelor Canare, fiul celui care a cucerit cu arta, cu banii şi cu vitejia sa; fiul celui care a omorât mauri şi negri în numele lui Hristos; stăpân al unei averi atât de mari încât a putut echipa cea mai mare expediţie, a găsit în Lumea Nouă săgeata indienilor, trădarea fiului său, foametea din oraș, dizenteria, aventura lui Quesada, dezmembrarea flotei încredinţate lui Urbino şi arestarea lui Manjarrés. Mai bine ar fi murit! Şi moare. În timp ce Gallegos urcă fluviul, guvernatorul, cu sufletul îmbătrânit şi mai alb decât barba, îşi dă duhul, murind în braţele episcopului. Fiul său, hoţul, se ţine chiar la vremea aceasta de chefuri în Peninsulă, cucerind cu aur şi minciuni orice femeie-i iese în cale.

V
DE LA JUDECĂTOR SUPREM LA CĂPITAN RĂZVRĂTIT

Doamne, Dumnezeule! Să poată acești oameni numai pielea și osul să taie două sute de leghe de codru des cu propriile lor mâini, când era atât de mare și întunecos desișul încât abia puteau toţi laolaltă să taie-ntr-o singură zi cu unelte bune una sau două leghe! Câte boli n-au zdruncinat multe dintre aceste trupuri care fuseseră crescute cu gingășie în regiunea cea mai binevoitoare? Câte friguri pestilenţiale și alte boli, de care cei mai mulţi mureau, nu i-au adus pe alţii în asemenea stare încât să nu se poată ţine pe picioare, trebuind totuși să muncească?

LUCAS FERNÁNDEZ DE PIEDRAHITA

Pe apele lui Rio Grande nu s-a văzut alunecând până atunci decât canoea mică şi uşoară, pe care indianul o împinge cu vâsla lată. Canoea face parte din peisaj, precum bâtlanul sau caimanul. Apa o împinge, o mângâie; e un trunchi inteligent care nu se lasă înghiţit de vârtej, care tiveşte malurile, punând la dispoziţia omului dezbrăcat, a pescarului, a vânătorului, atât bogăţiile fluviului cât şi pe acelea ale pădurii. Indianul se strecoară iute printre vizuini de caimani, iar caimanul îl vede ca pe o pradă care niciodată nu va fi a lui. Dar ceea ce urcă acum împotriva curentului este de-a dreptul monstruos. Nu e canoea, ci brigantina. O construcţie din lemn care uneori apelează la ajutorul pânzei. O fortăreaţă plutitoare plină de oameni păroşi ca animalele. Indienii îşi ascund canoele în rămurișul de pe ţărmuri ca să se ferească de întâlnirea cu aceste maşinării. Patru urcă pe fluviu. Iată-i pe duşmani. Dacă spaniolilor, care au ajuns pentru prima dată, le-au trebuit zece ani ca să pătrundă în inima Americii, în schimb indienii, prin complicata reţea a drumurilor lor, au făcut să circule imediat vestea despre oamenii cu barbă, despre câini şi chiar despre Dumnezeul creştinilor. Unele populaţii încearcă să se opună invaziei. Atunci fluviul devine negru de canoe. Sunt o mie, două mii de canoe – fiecare indian are una, iar indianul şi canoea sunt un singur trup –, care se ivesc deodată, fără să se ştie de unde, apar din neant şi se înfig în coasta brigantinelor. Soldaţii se adăpostesc în spatele pânzelor, se ascund în locuri mai ferite, în timp ce săgeţile le trec şuierând

pe deasupra capetelor. După fiecare atac brigantinele seamănă cu nişte imense perne de ace.

Brigantinele urcă cu greu, aproape-ntotdeauna trase de pe mal cu odgoane sau mişcate cu pârghia, aşa cum va fi mai târziu navigaţia „şampanelor”. Soldaţii nu se grăbesc. Mai mult decât să-l ajungă pe Jiménez de Quesada, despre care nu se ştie nimic, îi interesează explorarea malurilor, să descopere ceea ce norocul va pune în mâinile lor. Uneori, când apare vreo potecă, pătrund departe pentru a cerceta ţinutul în căutare de ogoare. Astfel trece mult timp până ce, într-o zi, cineva semnalează o canoe pe care strălucesc arme ca ale spaniolilor, apoi se conturează chipurile unor soldaţi. Imediat îl văd pe căpitanul San Martin care îi salută.

Licenţiatul Gallegos și căpitanul San Martin se îmbrățișează. Soldaţii se amestecă și-și comunică noutăţi. Cronica naufragiilor și descoperirilor devine interminabilă. Sunt deja foarte aproape de Quesada şi e neapărat nevoie să ajungă repede pentru a-i ajuta pe cei bolnavi. Trebuie accelerat mersul, renunţându-se la înaintarea leneşă. Gallegos reacţionează şi-i încurajează din nou pe ai săi. Dorinţa de a strânge mâinile puţinilor ce au scăpat cu viaţă din această îndelungată aventură întăreşte muşchii, însufleţeşte pârghiile, accelerează manevrele. Câteva zile încă şi vor fi cu toţii la Sompallón.

Opt zile se odihnesc cele două expediţii la Sompallón. Bolnavii sunt transportaţi pe brigantine, spitale plutitoare. Între oboseală şi friguri se iscă un val cordial de optimism care-i înviorează. Quesada şi căpitanii săi fac schimburi de păreri. Trebuie să se continue. Această idee pe care cei mai îndrăzneţi o susţin ca pe o fatalitate, Quesada o poartă ţintuită bine în minte, ca pe o obsesie. Pe măsură ce urcă, valea va trebui să se îngusteze şi nu vor mai fi mlaştinile astea, care fac drumurile impracticabile. Ploile au umflat din nou cursul fluviului. Sompallón începe să nu mai fie hambarul plin din prima zi. Dacă mai stau mult, va izbucni foametea în tabără. Se decide continuarea drumului. Brigantinele vor merge pe fluviu în sus cu viteză mai mare. Cei de pe uscat se vor îndepărta de malul inundat şi-şi vor deschide drum prin munţi. Jerónimo de Inzá va merge ca şef al tăietorilor de drum. Călugării iau parte la discuţii şi încurajează cum pot: sunt Antón de Lezcámez, originar din Mula, şi Domingo de las Casas, care tocmai şi-a pierdut calul. În ziua plecării, când toţi au gata pregătit echipamentul şi animalele sunt înhămate, Antón de Lezcámez spune liturghia pe care toţi o ascultă cu devoţiune. „Dumnezeu şi Fecioara Maria să fie cu noi, să ne apere şi lumineze”, repetă în linişte nenorociţi! aceştia care stau la porţile necunoscutului. În timp ce oficiază, Lezcámez miruieşte oamenii la fiece mişcare. Las Casas îşi vântură prin cap o mie de idei: cele ale misiunii lui

creştineşti, cea a aventurii, cea a calului pe care tocmai l-a pierdut şi care nu valora mai puţin de șaizeci de pesos...

Pădurea. E de ajuns să te adânceşti câţiva paşi, să laşi în urmă primele trunchiuri, ca peisajele din Sompallón să dispară. Aici nu mai e lumină, ci o transparenţă difuză care se înfierbântă printre frunze, până ce se transformă într-o penumbră umedă, călduţă, grea de miros de vegetaţie. Mai întâi soldaţii se trezesc în întuneric, dar pe măsură ce ochii li se obişnuiesc, capătă formă trunchiurile roşietice, trunchiurile albastre şi verzi, ramurile, lianele care formează corzi acoperite de mucegai, de muşchi, de licheni. Ziua se ghiceşte după lumina care se trezeşte încet, lăptoasă şi matinală. La amiază lumina devine roz, seara se topeşte în nuanţe albăstrii care anunţă noaptea de cobalt întunecat, de cărbune. Niciodată nu ai veşti de la soare. Acoperişul de frunze nu e atât de rar încât să răzbată vreo rază diagonală şi nici lumina de la zenit să cadă perpendicular. Există, în funcţie de ore, o transparenţă albă, roz sau albastră, care învăluie trunchiurile albastru-verzui sau ca scorţişoara, adoarme printre frunze, se contagiază de coloritul vegetal. Noaptea zboară insecte cu ochi de foc. Soldaţii stau la pândă, nu care cumva să-i surprindă pupila fosforescentă a pumelor.

Aproape tot timpul, soldaţii tac. Îi sperie rezonanţa muzicală a pădurii. „Acum înţelegem de ce vechii celţi deveneau vrăjitori în păduri.” E un zumzet metalic de insecte. Papagalii se bulucesc în stoluri zgomotoase. Călcând pe o liană, cel care se sperie uşor sare ca un arc, crezând că e o năpârcă. Şi frunza care cade şi şopârla care fuge dau impresia unui şarpe. O ceată de maimuţe atârnă ca un feston al crengilor. Un fluture enorm de mătase albastră, un fluture de sidef, bate din aripi în aer ca un mesaj al Orientului, reflex al mării la miazăzi, faianţă vie smulsă copacilor din Andalucia. În faţă, doboară copaci „geniștii” lui Jerónimo de Inzá. Cu satâre, toporişti, sape, taie liane, deschid drumuri. În spate, trupa ajută caii, care se poticnesc şi cad în genunchi. Infanteriştii mai sănătoşi îşi oferă braţul celor mai slăbiţi. Din nou se face simţită foamea. Au plecat din Sompallón aproape fără pic de porumb, iar pădurea nu este chiar un hambar. Rădăcini tari şi amare, sucuri aproape imposibil de stors. Aerul dens, călduţ, umed, dă ameţeli şi alcătuieşte un obstacol greu de depășit. Soldatul, de nevoie, mănâncă ce găseşte. În ceaune fierb şopârle, şerpi, broaşte, curele tăiate din harnașamentele cailor. Când moare vreun cal, e banchet.

Unii rămân în urmă. Se ascund după copaci. Astfel încât nimeni să nu bage de seamă şi să-i oblige să mai facă un pas. Nu vor altceva decât să treacă liniştiţi în lumea cealaltă, singura care-i mai atrage.

Quesada întăreşte paza pentru a împiedica aceste fugi în eternitate. Sunt suspectaţi cei care omoară caii ca să facă rost de o bucată de carne. Calul este marea pârghie a conchistei şi Quesada dă ordin să se aplice pedeapsa cu moartea celui care va omorî un cal. Partea cumplită a acestor ordine este că se şi îndeplinesc. În sfârşit, se interzice să se mănânce carne de cal pentru a se înlătura ispita.

Un soldat, dintre cei care au plecat plini de putere şi energie din Santa Marta, se vede acum la porţile lumii celeilalte. E împreună cu fiul său şi-şi ia rămas bun de la el. „Tu trebuie să continui până la sfârşitul acestor cuceriri, căci eu rămân aici, pentru a-mi aştepta moartea.” Fiul îşi face curaj, capătă forţă din slăbiciune, îl ia în spate pe tatăl său şi înaintează. Pe umerii tânărului, febra, convulsiile muribundului devin un tremur continuu. În cele din urmă, tatăl scoate ultimul oftat. Călugărul las Casas îl prohodeşte. Las Casas şi Lezcámez şi-au împărţit munca spirituală: lui las Casas îi revine aceea în legătură cu muribunzii. Deasupra cadavrului bătrânului, fiul pune câteva mâini de pământ. Acesta e cu adevărat, pentru cei care au parte de el, *tierra firme*[14]. Trupa-şi continuă marşul.

Nu trebuie să fii reţinut de scrupule. Se mănâncă şi carne de om. Camaradul mort e transformat în bucăţi care intră-n ceaunul de gătit. Sunt grupuri funeste de soldaţi care se înţeleg în taină asupra acestor lugubre banchete. Şi deja se spionează, în privirea camaradului, posibilitatea unui asasinat. Noaptea e plină de pericole: pumele, oamenii, şerpii. Juan Serrano doarme în hamac şi ajunge până la el o pumă. Prima dată izbutesc să o alunge, dar fiara, vicleană, dă înapoi cu paşi catifelaţi, pândeşte în jur; iar când tabăra s-a liniştit, se întoarce şi, dintr-un salt, îl înhaţă pe spaniol cu aceeaşi uşurinţă cu care pisica prinde un şoarece, după cum relatează cronicarul.

Uneori se iese din pădure. Atunci, soldaţii trebuie să treacă mlaştini şi crânguri. În crânguri se găseşte vânat pe care cei călare îl prind fără greutate. Mlaştinile sunt împânzite de caimani. Când ajung la vreun râu şi poposesc mai multe zile, se construiesc poduri sau se caută vreun vad şi se aruncă în apă cadavrele celor care mor. Caimanii, care au simţit gustul sângelui de om, urmează trupa atât de generoasă. Aceste fiare devin un pericol atât de mare, încât soldaţii, pentru a lua apă din râu, trebuie s-o facă cu nişte jumătăţi de dovleac scobit pe care le leagă de capătul unui băţ. Juan Lorenzo, bun înotător, trece fluviul pentru a tăia de pe malul celălalt un arbore de capoc şi a căuta astfel o punte pentru trupă. Când revine înotând,

---

[14] *Tierra firme* înseamnă „pământ ferm, nemişcat” (mormântul), dar şi „uscatul, continentul” dorit de conchistadori.

nimereşte în gura unui caiman. Simţindu-se pierdut, strigă ajutor, dar corpul său dispare într-o clipă şi deasupra apei rămâne plutind o pată de sânge. Şi puma merge pe urmele armatei care oferă, în trecere, de mâncare.

Quesada munceşte fără-ncetare. Cea mai mare parte a drumului o face pe jos, ca să se folosească bolnavii de calul lui. Lovitura seacă a tăietorilor de copaci trezeşte-n pădure conştiinţa unei noi vieţi omeneşti. Unii râd şi spun câte o glumă pe fundalul acestor nenorociri. E destul de tragică traversarea mlaştinilor şi a pădurilor pentru a întări, în plus, inutil, vaietele. Lorenzo Martin improvizează catrene. „Înainte, băieţi, că va veni şi ziua când vom scăpa de necazuri", spune Jerónimo de Inzá, încurajându-i pe tăietorii de copaci. Quesada pare să repete cuvintele lui Pizarro: pe aici ne-ndreptăm spre belşugul şi gloria de mâine. Lorenzo exclamă:

Paşii ce-i faceţi acum
slab, greoi şi lenevos,
mândri vă vor deveni
când vă veţi hrăni vârtos
şi-asta în curând va fi.

Ploile continuă să umple burdufurile mlaştinilor. Nori de ţânţari îi hăituiesc pe soldaţi. Alte insecte se strecoară „între piele şi carne", se-ngraşă acolo şi cresc, umflând partea corpului unde pătrund.

„Constelaţia cerului – avea să spună mai târziu fray Pedro Aguado – nu le era deloc favorabilă alor noştri, pentru că, pe lângă atmosfera grea şi aburii vătămători care se infiltrau în pământ şi erau pricina multor boli şi a proastei dispoziţii, mai cădeau şi nişte ploi torenţiale care, împreună cu exhalaţiile solului, viciau aerul şi din picăturile de apă lua naştere în răni un fel de viermi ciudaţi care pătrundeau de altfel în trupul oamenilor, chiar fără să existe vreo rană sau vreun abces; apoi acest vierme creştea şi se fixa pe nesimţite în partea cea mai sănătoasă a corpului şi, văzându-se intrat acolo, lăsa în partea de afară un mic orificiu, ca vârful unui ac de gămălie, pe unde respira, iar el pe dinăuntru se refăcea şi se dezvolta datorită substanţei cărnii şi astfel ajungea la fel de mare ca orice vierme dintre aceia care infectează boii – aşa numiţii *barros* – şi care se distrug punându-li-se deasupra un plăsturaş cu talion sau terebentină."

Pâraiele se prefac în torente în care apa saltă ca nişte berbeci sau nişte cai. Se înteţeşte iarna. De pe brigantina lui, licenţiatul Gallegos zăreşte nişte colibe. Sunt vreo treizeci, în jurul unei pieţe mici. Se împlineşte speranţa de a ajunge în ţinuturi locuite. Valea se îngustează. Pe versanţii abrupţi curg mai multe râuri tributare lui Rio Grande de la Magdalena. E ţinutul Tora de

las Barrancas Bermejas; în punctul Cuatro Brazos, Gallegos trimite câţiva soldaţi la Quesada ca să-i comunice descoperirea. Quesada primeşte vestea cu entuziasm. În trei canoe, la care vâslesc doi indieni şi-un negru, pleacă pe-nserate Quesada şi fratele său, împreună cu Antonio Lebrija, Antón de Olalla, Aguirre, Velasco şi Venegas. Vâslesc toată noaptea pe apele negre ale fluviului. Aerul rece se îndulceşte cu muzica greierilor. Cei șapte conchistadori sunt ca şapte santinele care nu închid ochii şi scrutează malurile fără să vadă nimic. Când se luminează de zi, zăresc o canoe. Indienii, speriaţi, fug iute. Apoi, la un cot al fluviului dau de Tora. Când debarcă spaniolii nu e picior de indian în sat. Parcă ar fi o proprietate a lui Gallegos.

Curând toţi spaniolii ajung la Tora. Satul este înconjurat de semănături. Mai multe cărări indică posibilitatea escaladării flancurilor lanţului muntos. În plus, râurile care se varsă în Magdalena sunt atât de mari încât pot înainta cu brigantinele pe ele. Să urmeze mai departe cursul lui Rio Grande ar însemna ca aventura să nu se mai termine. Trebuie căutate variante. În timp ce grosul trupei se odihneşte şi se aşteaptă potolirea ploilor, Quesada ordonă câteva explorări. Brigantinele urcă pe primul râu care se vede. Deoarece vântul nu-i ajută, sunt nevoiţi să tragă vasele cu ajutorul frânghiilor şi pârghiilor, în timp ce velele stau lipite de catarge. Treisprezece zile merg brigantinele şi nu găsesc nimic. O mâhnire adâncă pune stăpânire pe sufletul spaniolilor când exploratorii se întorc cu mâinile goale. Quesada insistă. Îi trimite pe alţii să găsească noi rute. Cei mai sănătoși se aventurează pe cărări şi pâraie.

La Tora sunt semănături de porumb, dar Quesada anunţă printr-o ordonanţă că cel care se va atinge de un știulete va fi condamnat la pedeapsa cu moartea. După foamea îndurată trebuie să se dozeze boabele de porumb pentru ca stomacul să se obişnuiască din nou să primească alimente. Soldaţii care mor sunt aruncaţi în apă. Începe să circule un zvon tainic de revoltă. De şase luni merg şi n-au găsit nimic. Era mai bine la Santa Marta, unde cel puţin veneau de obicei corăbii din Santo Domingo, din Cuba şi din Cartagena. Acesta e un loc unde poţi putrezi, cu râurile revărsate şi fără hrană pentru oameni. Până la urmă se găseşte cineva care să-şi înalţe glasul până la general şi să-i spună, după cum relatează Piedrahita:

— Cine, domnule licenţiat, văzând atât de decimată o armată aleasă ca aceea care a plecat de pe coastă, fără să fi străbătut mai mult de o sută cincizeci de leghe, să nu chibzuiască cât de aproape se află de ameninţarea de a pieri cu totul? Nu sunt indienii vrăjmaşi cei care înfricoşează spiritele crescute în provinciile Spaniei, ci foamea şi bolile împotriva cărora puţin poate face vitejia în faţa morţii. Niciun conducător nu a suferit atât de multe

chinuri ca cel care ne călăuzeşte şi tocmai de aceea e cu atât mai trist să piară acolo unde nu pot rămâne nici semne, nici amintiri ale curajului său de neînvins. Îndurarea atâtor nenorociri a putut ajunge până aici fiindcă s-a hrănit din speranţă, dar, trecând dincolo de aceste locuri, fără nădejde, tăria devine disperare. Să vezi numai munţi în care nu-s nici oameni civilizaţi şi nici hrană, ci numai animale feroce şi riscuri de neînlăturat, nu e o distracţie pe care să o urmezi până la moarte, cu atât mai puţin cu cât lipsesc veştile care, înşelând sufletul, să aducă cel puţin o linişte trecătoare. Conducătorul nu îşi câştigă faima prin încăpăţânarea care îl împinge acolo unde lipsesc acţiuni care să o îndreptăţească, ci acolo unde spada lui îşi poate deschide drumul spre o ţintă glorioasă. Şi astfel, ajungând în faţa guvernatorului nostru, acesta va recunoaşte, prin marele număr de morţi, încercările prin care au trecut cei care au ajuns vii şi chiar spiritele cele mai pretenţioase vor găsi justificat faptul că strădania unei inimi neînvinse nu a putut merge mai departe.

Discursul poate fi o invenţie a lui Piedrahita, dar adevărul, oricum, e aproape de el. Numai că, dacă în faţă nu e decât hazardul, întoarcerea e la fel de nefericită ca moartea în mijlocul selvei. Dacă se merge înainte, poate se ajunge la acelaşi sfârşit pe care-l au cei ce servesc drept hrană caimanilor. Le va oferi însă Santa Marta o moarte mai bună? În mintea lui Quesada se vântură gânduri ambiţioase. Ştie că, dacă va da peste pământuri bogate, dacă va cuceri un regat, va fi guvernator sau poate chiar vicerege şi va avea mai multe avuţii decât Fernández de Lugo. Precaut, nu răspunde celor care-i vorbesc de întoarcere, îi lasă pe ceilalţi să vorbească, îi caută pe cei care nu sunt interpreţii groazei, ci ai ambiţiei. Se preface într-atât încât cei mai temerari să simtă dorinţa de a-l îmbărbăta. Şi astfel, întâi cu graţie şi delicateţe, apoi cu fermă hotărâre, împinge din nou trupa prin infernul verde.

Privind în jur nu întâlneşte decât ochi care trădează oboseala şi febra; soldaţi cu barba murdară şi părul încâlcit, care, în hainele lor sfâşiate, par o adunătură de cerşetori nenorociţi; încrezători ieri, azi şi-au pierdut nădejdea; camarazi care mai întâi au crezut în Eldorado şi care acum, derutaţi, melancolici, îşi îndreaptă credinţa către Dumnezeu şi Fecioara Maria.

Călugărul las Casas e mai îndrăzneţ şi mai ambiţios decât mulţi din trupa aceea decimată. Exaltă onoarea soldaţilor, misiunea apostolică a conchistei, îndatorirea de a-l urma pe general, perspectiva bogăţiilor pe care va trebui să le găsească la capătul aventurii.

Antón de Lezcámez şi măgarul îl privesc pe Quesada dintr-un unghi îndepărtat. Soldaţii, dubitativi, îşi şterg sudoarea cu fâşii de mâneci. Caii

alungă ţânţarii cu coada. Căpitanul Fernández de Valenzuela, care crede că surprinde o umbră de tristeţe pe chipul generalului, îi adresează un discurs (îl inventează un erudit, doar toate discursurile sunt inventate):

Fernández de Valenzuela
aşa-i grăia lui Jiménez:
Nu te întrista, Gonzalo,
arată-ţi, dar, vitejia.
Să murim toţi deodată
nu câţiva fiece zi;
Rendón, floarea-a curtoaziei,
te-nsoţeşte cu credinţă,
alături ţi-e, spre-ntărire,
vajnicul Lázaro Fonte.
Nu te întrista, Gonzalo,
lângă tine e Garcia
cel ce cu sine aduce
o mulţime curajoasă,
călăreţi şi pedestraşi;
ca un bun creştin ce eşti
să nu te pătrundă teama,
eşti granadin ne-ntrecut,
în curaj şi dibăcie.
Arată-ţi chipul curat,
sufletul cu bucurie
şi-astfel întărit atacă
o natură duşmănoasă
care pare o armată
de eretici şi de mauri.

Adevărul este că pentru Quesada, clipa aceasta are ceva din aceea care l-a făcut pe Cortés să-şi plece capul în noaptea cea tristă. Se află pe acelaşi meridian, cunoscut şi de Columb în nefericita lui viaţă, şi anume în ultimele zile ale lui septembrie 1942, când, cu puţin înainte de a zări orizontul american, se vede asediat de echipajul neîncrezător până la disperare. Atunci „toată ziua, toată noaptea, cei care erau treji nu mai încetau cu trăncăneala, cei care se puteau aduna bombăneau şi făceau planuri asupra felului în care s-ar putea întoarce”. Quesada se afla chiar în punctul unde a ajuns Pizarro pe insula Gallo, când a tras o linie, spunând: „Pe acolo se merge-n Panamá, unde se mănâncă o pâine amară şi se trăieşte ca cei învinşi

şi insultaţi. Pe aici se merge spre foametea şi mizeria de azi şi spre belşugul, bogăţia şi faima de mâine. Să mă urmeze cei cu inima puternică.” Dar Quesada, în această clipă, îşi are sfertul său de oră de melancolie:

Și licențiatu-nțelept
astfel i se adresa:
Nu, Fernández, eu doream
lupta a o apăra,
căci eu sângele mi-aș da
pentru-a nu mă-napoia.
Tu, iubite Valenzuela,
ești prea bun și prea loial
și-avându-te camarad,
curajul aș căpăta,
de-a supune-acest Regat
și-a urca aceste culmi.
Aș stăpâni patru lumi
și încă mi-ar prisosi.
Imnuri multe-aș înălța
regelui, Spaniei și mie
cu faptele-acestui braț,
floare a cavaleriei,
și chiar eu aș povesti
istoria-acestor izbânzi,
că sunt cărturar și pana
aș mânui-o ca spada;
însă-Alhambra, țara mea,
foarte mult mă întrista
văzându-i pe-ai mei soldați
pierind fără a lupta.

Sare şi pături de bumbac! Asta aduc Albarracin şi Luis Cardoso, care s-au dus să prade. E sare albă, bulgări, care nu seamănă deloc cu aceea pe care o scoate lumea din mare. Nu poate proveni decât dintr-o mină. Şi e sare de care are nevoie trupa. De zile-ntregi mănâncă fără acest condiment de neînlocuit. Prin împrejurimile Sompallónului, indienii „o fac din urină umană şi pudră de palmieri”. Sarea de acum, cea pe care au găsit-o Albarracin şi Cardoso, are formă de trunchiuri ce seamănă cu nişte „căpăţâni de zahăr”. Şi cu sarea aceasta în mână, indicând ţinutul dinspre munţi cu măruntaie albe, răspunde Quesada la toate discursurile.

Căpitanul San Martin pleacă în canoe cu douăzeci sau douăzeci și cinci de oameni, pentru a explora drumul pe care vor trebui să ajungă în ţinutul sării. Pe măsură ce înaintează canoele, speranţele renasc. Își continuă drumul pe uscat pe poteca pe care o găsesc, ascunzându-și canoele în niște boschete. Mai întâi întâlnesc două sau trei colibe, apoi şase şi, pe măsură ce înaintează către povârnişurile munţilor, descoperă locuinţe în care de fiecare dată găsesc bulgări de sare şi pături roşii de bumbac. Şi porumb. Drumul care va trebui să-i ducă în imperiul indienilor chibcha a fost descoperit. Când ajung la poalele munţilor, chibzuiesc. E timpul sa se întoarcă. Căpitanul nu se poate aventura cu douăzeci și cinci de oameni într-o populaţie de indieni care este probabil numeroasă.

Când San Martin intră în Tora, înfăşurat într-o pătură de bumbac, cu sare-n mâini şi braţul în sus, e un triumfător. Quesada e primul care se bucură şi entuziasmul său îi molipseşte pe toţi. Deşi Tora era un spital, speranţa îi îmbărbătează întotdeauna pe cei bolnavi. Plouă torenţial. Fluviul creşte şi se revarsă în toate părţile. Quesada vrea să vadă el însuşi, înainte de a pleca, drumul descoperit de San Martin și pregăteşte şaizeci de oameni dintre cei mai sănătoşi şi mai hotărâţi. Dacă drumul se dovedea a fi sigur, de la Tora va începe cucerirea Noului Regat. De astă dată vor merge cu caii şi cu armele. Dar apa se-nteţeşte. Pe măsură ce trupa de cercetare înaintează, fluviul se umflă, smulge totul, se acoperă de spumă, se întinde în pădure, surpă malurile. Zece zile durează inundaţiile. Oamenii înaintează cu apa până la brâu împotriva obstacolului pus de acest nou duşman. Noaptea, ca să doarmă, soldaţii se caţără în coroanele copacilor, iar caii stau cu apa până la chingi. Mâncarea se termină. Generalul fixează o porţie maximă de patruzeci de boabe de porumb copt. Timp de două zile armata trebuie să rămână pe o insuliţă inundată, în timp ce apele se retrag. Apoi, înaintează prin noroi. Cu câtă greutate se aprinde un foc pentru a-și usca hainele! Înaintează.

„N-a rămas câine râios pe care să nu-l devoreze, spune Herrera, și nici murdărie pe care să n-o fi mâncat.” Iar Aguado:

„Cel mai mare dar, pe care l-au avut în aceste paisprezece leghe de drum pe apă și pe uscat, a fost un câine care, din greşeală, se ţinuse după ei de la Tora, din a cărui carne s-a făcut un ospăţ celebru pentru comandanţi şi pe care aceştia nu l-au apreciat mai puţin decât mâncărurile oferite în mod obişnuit de unii împăraţi romani, pentru care cheltuiau o bună parte din ceea ce aduceau veniturile Imperiului. Şi e de crezare, dearece unii dintre cei care au fost prezenţi afirmă că picioarele din faţă şi din spate, capul, maţele și pielea câinelui au fost atât de bine folosite şi gătite, de parcă ar fi fost un batal din cel mai fraged, ba chiar mai mult, căci de puţine ori se foloseşte

pielea unui berbec, doar dacă nu e vorba de un scop mărunt, pe când pielea acestui câine s-a întrebuinţat tot pentru mâncare.”

Şi marşul continuă. Apele au scăzut. Armata înaintează pe poteci. Se avansează cu greu pentru că nu e drum pentru cai. Ajung la colibele lui San Martin. Îşi potolesc foamea cu gogoşi de porumb pe care-l macină chiar soldaţii. Alteori, în ceaune nu e decât yucca şi sare pentru a-l condimenta. Soldaţii, care se umflă şi se dezumflă ca acordeoanele, de la o zi la alta se văd ori cu carne pe ei, ori cu oasele abia învăluite de piele. Şi în ochi privirile se întunecă uneori sub norii scepticismului, iar alteori ard de speranţă.

Cum e tot mai greu să înainteze cu caii, Quesada hotărăşte să se poposească la nişte colibe care au semănături bune în jurul lor. Lázaro Fonte, Antón Olalla şi Céspedes pleacă mai departe cu câţiva soldaţi. Sunt avangarda. Li se dă un termen de zece zile ca să se înapoieze. Acceptă, dar în secret hotărăsc că vor fi douăzeci. În mai puţin timp nu se poate face nimic. Dacă după douăzeci de zile nu se întorc, să fie consideraţi morţi. Cei care rămân abia dacă ies din tabără la jefuit: atât sunt de ocupaţi cu spălatul rufăriei, măcinatul porumbului şi făcutul gogoşilor „foarte păioase”. La astfel de popasuri se fac de toate, uneori tabăra se transformă într-o adevărată fabrică de espadrile. Din cârpe, din piei, din orice dă Domnul, se fabrică încălţăminte ca să nu se bată drumurile cu piciorul desculţ.

De acum înainte perspectivele pentru expediţionari se luminează. Cei care au plecat în avangardă descoperă un cătun pe care indienii îl părăsesc la vederea spaniolilor. Să tot fie zece sau douăsprezece case şi semănături bune: cartofi, cartofi dulci, yucca, fasole. I se dă de veste lui Quesada. Sunt pe o pistă sigură. Dar să caţeri caii pe munţii aceştia e un act de mare îndemânare pe care-l va putea face doar întreaga armată. Quesada hotărăşte să rămână cu opt soldaţi pentru a avea grijă de cai şi-i trimite pe ceilalţi să facă cercetări.

Sunt vânaţi indienii care vorbesc altă limbă. Se întrezăresc aşezări foarte mici. Încep să se înmulţească drumurile şi ogoarele: se simte apropierea unei populaţii numeroase. Căzând asupra unui grup de aborigeni, o indiană prinde drag de spanioli şi trece de partea lor. Era în ceartă cu căpetenia tribului. Împreună cu soldaţii merge primul interpret din aceste ţinuturi: indianul Pericón. Prădând, găsesc ceva aur şi smaralde; iată cheia noului imperiu. Soldaţii se întorc cu toate acestea la locul în care îl lăsaseră pe Quesada. Îl găsesc bolnav, dar ferm în nădejdile sale. Cu lucrurile acestea în mână nu există ezitare. Lasă toată trupa în tabără şi, cu Céspedes, San Martin, Valenzuela, Cardoso şi trei soldaţi, se întoarce în Tora. Va aduce restul armatei sale. Acum începe într-adevăr aventura.

Când Quesada şi camarazii lui ajung la Tora, cei de aici o iau ca un miracol. Nu i-au înghiţit nici apele revărsate ale fluviului, n-au dat peste ei nici cele cinci sute de canoe ale indienilor arcaşi care cu o zi înainte îi asediaseră pe spaniolii din tabără. Tora nu e decât o umbră a ceea ce a fost în primele zile. Moartea a continuat să subţieze rândurile armatei. Un miros de spital nu te lasă să respiri. Din cauza ploilor şi a soarelui, nori de insecte se reped asupra trupei şi o otrăvesc... Pentru a doua oară se încearcă să-l convingă pe general să nu mai continue marşul. I se spune cât e de temerar să se aventureze cu o trupă mizeră în ţinuturile muntoase ale Opónului. Continuarea înseamnă pierderea propriei sale vieţi şi a soldaţilor săi. Însemnă să-l superi pe Dumnezeu. Dar Quesada, care în viaţa obișnuită a taberei râde şi vorbeşte cu farmec andaluz, este acum chinuit de febră; cu gâtul uscat şi ochii aprinşi de filtrele fermecate ale pădurii, parcă s-ar desprinde dintre paginile unui roman cavaleresc şi judecă la fel cum va fi judecat don Quijote. În faţa avalanşei de argumente convingătoare cu care îl înconjoară, îl presează şi încearcă în zadar să-l facă să renunţe, dar el s-a fixat la părerea sa care este pur şi simplu de neînvins.

„Niciunul dintre aceste lucruri, va spune cronicarul, nu era suficient pentru a-l face pe general să-şi schimbe părerea, căci, întărit de o vigoare plină de curaj, dorea să înfăptuiască o operă de neuitat pe care să o pună în slujba lui Dumnezeu şi a regelui; şi-n acest fel, celor care-i spuneau acele lucruri şi-l sfătuiau, le-a răspuns că, deşi zelul lor era bun, despre el s-ar spune că s-a întors de la porţile unui pământ preafericit din cauza nestatorniciei sale şi că de-ar muri chiar pe drum, el consideră mai glorioasă moartea în acea căutare decât viaţa infamă pe care, dacă s-ar întoarce, ar putea s-o trăiască, şi că-i ruga să nu-l mai îndemne la asemenea fapte, dacă voiau să-i apere viaţa şi să-i păstreze prietenia; căci nici un alt lucru nu l-ar putea mistui şi distruge mai mult decât insistenţa să se întoarcă."

Nu anunţă aceste cuvinte întreaga dramă cervantină? Cavalerul care grăieşte astfel este un bărbat palid, cu barba încâlcită şi haine zdrenţăroase; sfâşiat şi descusut, plin de noroi până la gât; cu pantofii rupţi, chinuit şi ros de foame, febră şi ambiţii. Toate acestea sunt şi nu sunt de râs. Nu pot scăpa destinului lor fiinţele care sunt prinse în vraja licenţiatului. El îşi are gândul fixat la un castel fabulos: castelul din Castilia de aur, din Castilia Aurea, cum zic hărţile. Vede un nou regat în mâinile sale. Se gândeşte, pentru ca nebunia lui să fie completă, la o doamnă, conform poetului care pune pe buzele călugărului Antón de Lezcámez următoarele cuvinte:

Pe cel mai frumos oraș
Granada eu l-aș numi

spre-a-mi aminti de tristeţi
ce odinioară trăii.
Şi pe drum, spre doamna mea,
credincioasa mea iubită,
gândul cu drag îmi zbura
amintindu-mi cum plângea
când am plecat din Granada
din vina ce m-alunga...

Dar nu; ceea ce în Europa poate fi şi a fost ficţiune, printre noi este adevăr, hrana vieţii. În spatele acestor discuţii se află realitatea aventurii. Cine vrea să se dedice conchistei, să vină sub stindardele licenţiatului Jiménez de Quesada. Este bolnav la pat şi din pat pregăteşte expediţia. Vorbeşte cu celălalt licenţiat, cu Gallegos, şi-i spune: „Aşteptaţi Domnia Voastră în locul acesta cu brigantinele, iar dacă vor trece şase luni şi nu ne-am întors, puteţi să vă întoarceţi liniştit la Santa Marta şi să ne ştergeţi din mintea voastră, căci înseamnă că am murit".

Dă ordin să fie trecuţi pe corăbii bolnavii, iar cei sănătoşi să se aşeze-n ordine pentru a se pleca imediat. Cei sănătoşi? Nu era niciunul. Pleacă toţi cu cârje, purtând pe umăr desagi cu ceva boabe de porumb, ca o armată de cerşetori. Pelerinii cei mai săraci ajung la Santiago de Compostela îmbrăcaţi în haine mai bune. Aceşti conchistadori – conchistadori! – au răni provocate de ţânţari şi sunt palizi din cauza febrei. Şi trebuie să le vedeţi părul! Pletele lungi, fără nicio ordine şi rânduială, lipite de transpiraţie; bărbile şi mustăţile care imprimă tuturor chipurilor un caracter de bărbăţie. Sunt la fel cu părul şi barba acelor spanioli care, la Toledo, se duc la porţile mânăstirii să ceară o farfurie de supă. Aşa va arăta Esop-ul lui Velásquez şi tot aşa cerşetorii lui Rivera...

Quesada este mai întâi de toate un creştin. Înainte de a pleca, dă ordin să se oficieze o liturghie. Nu există biserică, nici clopot, nu există altare, nici iconostas. Doar ostia albă şi singuratică – oare o exista vreo ostie? – se înalţă deasupra tuturor. În liniştea care înclină capetele soldaţilor, adie aerul cald de la tropice. Se aude zborul unui ţânţar. Din copacii învecinaţi vine cârâitul strident al papagalilor. Aerul mângâie bărbile acestor vântură-lume şi emoţia clipei le strânge inima. După slujbă, fray Domingo de las Casas ţine o predică.

În sfârşit, cei care vor rămâne pe brigantine îi îmbrăţişează pe cei care pleacă în căutarea Eldorado-ului. Generalul, ameţit de balsamurile pe care le-a luat spre a scăpa de friguri, dă ordine trupei. Cei răniţi se mişcă şchiopătând cu cârjele. Iluzia, vraja, servesc drept resort, stimul. Ceva măreţ,

făcut din curaj și nebunie palpită printre zdrenţe. Amestecaţi cu gloata merg, bineînţeles, călugărul și măgarul. E întregul roman cavaleresc al Spaniei. Un roman-foileton omenesc, care iese pe porţile unui spital pentru a traversa pâraiele care se varsă în Magdalena, pentru a se afunda în mâlul bălţilor, pentru a-și înfige unghiile rapace, tari, murdare, în peretele lanţului cordilierei, în ţinuturile muntoase ale Opónului.

Cinci sute, opt sute, o mie de oameni au plecat din Santa Marta pentru a duce la bun sfârșit această întreprindere. Unii cu brigantinele, ceilalţi prin mâlul și munţii continentului. Nu mai rămân dintre toţi decât două sute. Două sute de răniţi, ale căror mâini ca niște cârcei se agaţă tremurânde, dar cu hotărâre, de zdrenţele costumului lui Quesada. Două sute de răniţi în spatele unui fabulos stindard alb, verde și galben: sare, smaralde, aur...

Ajungând în acest punct, prinde contur în mintea generalului ideea de a deveni căpitan de răzvrătiţi. Căpitanul Gallegos, care rămâne cu brigantinele așteptând să se întoarcă sau să nu se întoarcă cei care pleacă, va fi lăsat acolo pentru tot restul vieţii sale. În zadar se va adresa, mai târziu justiţiei, pentru a i se recunoaște o parte din pradă. Nimic; tot ceea ce a suferit și îndurat mergând de-a lungul râului, în ritmul celor de pe uscat, se va dizolva ca zahărul în apă, când se va judeca cu Quesada. Quesada a studiat legea și a studiat-o așa de bine încât de multe ori și-a impus-o drept cauza. Și-ar fi impus-o mereu, dacă un anumit scepticism și oarecare melancolie, nota ironică care însoţește istoria, nu i-ar fi împins spiritul pe căi ciudate și capricioase.

Marșul se reia. Acum se părăsește cu adevărat drumul care urmează cursul râului. Se cunoaște drumul care duce în ţara sării și e absolut obligatoriu să nu fie lăsaţi caii. Pe măsură ce se urcă pantele lanţului muntos, aerul se tempereaza. Când ajunge în ţinuturile indienilor chibcha, armata prinde din nou viaţă. Cu securi și sape, cu toporiști care rănesc inima muntelui, se taie drum pentru animale. Uneori piatra este spartă cu târnăcopul și nu se știe cum se vor căţăra și caii. Se împletesc odgoane din liane ca să-i ridice cu totul. După multe chinuri, se ajunge în valea La Grita. În faţa armatei se desfășoară o amplă panoramă. Acoperișuri cenușii de colibe și mici coloane de fum anunţă pretutindeni prezenţa omului. Drumurile șerpuiesc printre buruieni și semănături. Emoţia noului regat își face loc pe chipul tuturor supravieţuitorilor. Vor fi o sută șaptezeci. E tot ce mai rămâne din armata de elită de la care și-a luat rămas bun cândva odată Fernández de Lugo la Santa Marta.

Spaniolii rămân opt zile în La Grita. Vor să se odihnească și să se refacă. Indienii îi privesc de la distanţă. Prezenţa calului și bărbile spaniolilor îi

nedumeresc şi îi sperie. Caii au grijă să-i alunge într-o noapte pe indienii cuprinşi de panică. Ceva asemănător stratagemei folosite de Cortés la Veracruz, când i-a dat drumul unuia dintre armăsarii săi să-şi caute iapa, în mijlocul uimirii indienilor. Aici, caii acţionează pe cont propriu. La câmp deschis le renasc puterile şi, într-o noapte, încep să se zbenguiască cu iepele. Aţâţate, iepele o rup la fugă. Armăsarii le urmăresc. Într-o îmbulzeală zgomotoasă năvălesc în tabăra indienilor. Se produce un adevărat haos. Indienii cred că spaniolii au trimis dinadins animalele, ca să-i nimicească. Îşi părăsesc în grabă colibele. Când, dis-de-dimineaţă, soldaţii se trezesc, găsesc pustie tabăra indienilor, iar caii veselindu-se în colibe.

Quesada îşi încolonează trupa. Cei care pot lăsa cârjele ţesală caii cu mâna, îşi piaptănă barba. Parcă s-ar întoarce la viaţă şi ar fi pe punctul de a intra la curte. O rafală de aer rece le-a redat tinereţea. Generalul nu se războieşte cu indienii. Preferă negocierile. Îi învaţă pe interpreţi să spună că vor pace. La început, indienii nu înţeleg, dar, văzând că spaniolii nu vor să mănânce carne de om, că le trimit un bătrân şi spaniolii nu se ating de el, că le aruncă copii de pe dealuri şi spaniolii nu-i duc la foc să-i frigă, şi că în schimbul acestor manifestări de prietenie caraibă le trimit mărgele de sticlă şi fleacuri, se încumetă şi se apropie de ei. Ei ciudat că pe aceleaşi drumuri, pe care altădată soseau indieni războinici, de data aceasta nu sosesc antropofagi. Nu, sunt nişte oameni păroşi, unii cu aspect de oameni şi animale care merg pe patru picioare, prevăzuţi cu nişte beţe ascuţite, strălucitoare ca sprâncenele soarelui. Indienii se apropie, mai întâi prudenţi, apoi încrezători, şi le oferă până la urmă spaniolilor adevărate ospeţe cu vânat, porumb, cartofi.

Quesada se simte transportat nu numai în lumea armelor ci şi în aceea a politicii în care s-a educat şi s-a format ca judecător superior[15]. A sosit momentul definirii elementului primordial al acestei aventuri: atâtea chinuri suferite sunt destinate îmbogăţirii lui Fernández de Lugo sau a lui Quesada şi a soldaţilor săi? Va continua ca subordonat al guvernului de la Santa Marta sau acesta este un Nou Regat creat prin efortul şi stăruinţa sa? Problema trebuia clarificată neapărat. În curând le vor pica în mâini aur şi smaralde; va trebui să fie împărţită prada. Pentru a rezolva aspectul juridic, iată-i, pe Quesada, care este expert în drept, şi pe călugăr, care se pricepe la morală. Dar, în special, iată-i pe soldaţi, căci situaţia trebuie supusă judecăţii lor, ca răsplată normală pentru aceste peregrinări. Aşijderea lui Cortés, când i-a vorbit de pe plajele Mexicului lui Diego Velázquez: „Adio, scumpul meu

[15] Titlul spaniol, *justicia mayor*, se dădea şefului justiţiei dintr-o provincie.

guvernator, de acum înainte nu ne vom mai îngriji de ce spuneţi dumneavoastră; poporul este acela care hotărăşte”.

Suntem exact în momentul în care Jiménez de Quesada, care a plecat din Spania ca judecător superior, va fi aclamat căpitan de răzvrătiţi. Numără oamenii şi caii, trece trupa-n revistă şi...

Astfel va relata episcopul Piedrahita, care a avut în propria sa mână hârtiile lui Quesada, această parte a istoriei:

„După ce s-a făcut, deci, apelul şi au pus în ordine caii, părerea răspândită în întreg regatul e că Gonzalo Jiménez de Quesada, luând în considerare marile cuceriri pe care le făcea şi acestea trebuiau să se întreprindă cu pericolele vădite pe care le produce războiul, şi-a spus că întâmplările nefericite urmau să atragă asupra persoanei sale judecata invidioasă a rivalilor săi, iar din acţiunile fericite gloria avea să-i revină guvernatorului don Pedro Fernández de Lugo, căci, ca locţiitor al acestuia, conducea el campania; şi, încrezător în speranţele afecţiunii şi bunului renume pe care le avea printre soldaţii săi – strângându-i cu această intenţie –, a renunţat formal la funcţia pe care o avea prin numirea guvernatorului, spunând că nu e capabil să-i conducă în expediţia aceea, care avea să fie atât de glorioasă pentru toţi; şi le-a cerut, ca prin voinţa tuturor să se numească un căpitan general pe care toţi să-l asculte, căci se aflau în situaţia de a o putea face, fără să treacă peste obligaţia de vasali credincioşi ai Maiestăţii Sale, şi că el va fi primul care, supunându-se alegerii tuturora, îl va asculta ca pe sine însuşi, şi-l va urma mai departe, de-ar fi să-şi piardă chiar şi viaţa; şi, cum există cuvinte care cerând cu eficacitate conving de contrariul a ceea ce propun, auzite fiind acestea de către ai săi, într-o împrejurare în care niciunul nu putea umple lipsa unui conducător atât de iubit, la ale cărui ordine erau obişnuiţi să răspundă, şi-au comunicat unii altora ceea ce simţeau, şi, ca urmare a propunerii, a fost din nou ales şi aclamat căpitan general de către toată tabăra, independent de guvernatorul din Santa Marta: aclamaţii pe care le-a acceptat cu plăcere, mulţumind pentru bunăvoinţa pe care arătau a o avea faţă de el...”

VI
NOROIUL, CĂPUŞELE ŞI INDIANA

Căpuşele sunt o plagă universală. Nicio prevedere nu e de ajuns; intră prin ciorapi şi pantofi, pătrund în carnea vie cu o durere şi o mâncărime arzătoare; apoi fac un fel de pieliţă şi, înăuntrul ei, după douăzeci şi patru de ore, îşi lasă ouşoarele, atât cât să iasă din ele un furnicar de căpuşe. Sunt nişte pureci care se formează din praf... Atunci trebuie neapărat şi degrabă ca un servitor, cu un ac cu gămălie sau de cusut în mână, să cerceteze picioarele în fiecare zi. În mod obişnuit, se scot în fiecare zi patru sau şase căpuşe; alteori cincisprezece şi chiar mai multe, după felul şi starea fiecăruia...

PĂRINTELE GUMILLA

Indiana a fugit cu altul.

SPUNE CÂNTECUL

La Tinjacá, Gachancipá, la Cogua şi la Ráquira, omul dialoghează cu pământul. Sunt satele de olari din Cundinamarca. Indianul se aşază, îşi pune o piele pe picioare, modelează o bucată de lut, o curăţă, o finisează. Un vânticel rece îi mângâie faţa. Din când în când îşi umezeşte mâna, lutul formează mici solzi pe care-i usucă briza, îşi udă degetele şi continuă operaţiile proprii olăritului. Cerul e senin. Nori mici, ca de puf, fără importanţă, aleargă în turme spre înălţimi. Au trecut deja norii groşi, norii plini de apă, murdari şi înfricoşători. Cu ce furie se descarcă deasupra colibelor, trecând prin ele de parcă ar fi făcute din frunze rare! Acum se vede peisajul deschis. Colinele conferă o mişcare lentă orizontului. Susurând, apa curge limpede printre văile muntelui. Indianul frământă lutul cu degetele, îi dă forma unei ceşti, o face rotundă şi curată, îi răsfrânge marginile. Ceea ce a făcut tatăl său, ceea ce a făcut mama sa, continuă să facă şi el, în timp ce mintea distrată i se pierde în idei fără legătură, cum li se întâmplă marinarilor, când urmăresc fumul pipelor lor. Pe bucata de piele umedă stă acum noua oală, rotundă şi terminată: *múcura*. Olarul îşi trece mâna prin gura vasului şi-i retuşează interiorul ca să rămână neted şi suav, la fel ca pântecele său, care străluceşte umed şi lucios în soare. Unul sau doi băieţei,

murdari ca pământul pe care cresc, își bagă mâinile în argilă și fac bile sau aduc vreascuri ca să aprindă focul.

Lanţul muntos, care se apără cu versanţi atât de abrupţi la coborârea în depresiunile lui Rio Grande de la Magdalena, îşi domoleşte înălţimile. Peisajul se turteşte, se transformă în văioage puţin adânci, în unduiri muzicale, în câmpii prin care apa nu curge, se lenevește, formează lagune. Cu cât e mai înalt ţinutul cu atât mai suavă e lumina. Aici orele zilei nu sunt strălucitoare: își au, pur și simplu, transparenţa lor. Copacii nu sunt trunchiurile groase, pe care le răneau tăietorii lui Jerónimo de Inzá, și nici arbuști târâtori, care încreţesc cu frunzele lor versanţii dealurilor și ascund cursul pâraielor. Pe cărările bătătorite de indienii iuţi de picior trec nevestele olarilor, cu povara ulcioarelor în spate.

Oala cea mare, goală pe dinăuntru şi pântecoasă – *múcura* – e deja gata s-o usuce soarele şi s-o mângâie flăcările cuptorului. Ca un zeu ager şi gânditor, indianul îi lipeşte două toarte la gât. Printr-o continuitate logică de idei, cu o anumită viclenie care-i înflorește pe buze și în priviri, face niște rulouri de lut și le lipește pe pântecele sau gâtul vasului, ca un meşter decorator primitiv. Sunt simbolurile sale. Pe suprafaţa oalei, modelată din acelaşi lut, sare o broască, sau alunecă un şarpe, sau se ivesc nasul şi urechile unui războinic. Indianul care-şi vede terminată opera râde cu un hohot ascuţit, împărtăşit de băieţelul de lângă el.

De la colibă pornesc multe cărări. Spre ogorul cu porumb care s-a copt deja. Spre salinele îndepărtate. Spre târgurile de la Muequetá. Spre ţinuturile aspre ale indienilor muzos. Imperiul indienilor chibcha este cuprins într-o împletitură de cărări. Indienii cărăuşi par furnici în libertate ce se agită în jurul salinelor, în zilele de târg. Acest indian olar, care a terminat de făcut vasul, aprinde focul frecând beţigaşe uscate. Lipit de pământ, suflă până ce o flăcăruie albastră prinde viaţă. Până la urmă, limbile roşii cuprind vasul în întregime. Coloana de fum anunţă triumful forţei plămânilor lui. Înăuntru, în colibă, femeia macină porumb sau toarce cu fusul care are un prâsnel de lut ars.

Cioc, cioc, cioc... Indianul ciocăne uşor în oala arsă, iar vasul îi răspunde cu un sunet confidenţial. A ieşit bine, nu are nicio crăpătură cât de mică. Poate că asta înseamnă că va avea parte de multe luni fericite, că nu vor mai fi războaie, că Zipa, şeful tribului de la Bogotá, s-a liniştit, şi că nici indienii sopoes, nici guatavitas, nici muequetaes şi nici chias nu vor mai veni să-i tulbure cu războaiele lor. În pupila sa maliţioasă, pe care nu o pot ascunde nişte gene scurte şi drepte, străluceşte amintirea acelei zile în care indienii din apropierea oraşului Junza i-au înfrânt – şi încă-n ce fel! – pe cei din

savanele de lângă Bogotá. Sigur că indienii bogotaes sunt mai deprinşi cu lupta. Războindu-se zi de zi cu indienii panches, care vin din ţinuturile calde, au învăţat să mânuiască săgeata cu uşurinţă, sunt perfizi. De obicei, la târguri sau când se îmbată cei care vin de prin părţile Bogotei, ei se încaieră cu cei care vin de la Junza (Tunja): pentru că unul s-a apropiat de nevasta celuilalt, sau pentru că celălalt i-a vândut nişte oale crăpate sau pentru că l-a înşelat într-un troc de pături sau cartofi. Finalul, însă, e uşor de prevăzut: cei din Junza i-au pus pe fugă pe indienii bogotaes. Însuşi şeful de trib de la Bogotá a trebuit să plece fugind, purtat de servitori în litiera sa. A murit după câteva zile, în timp ce adversarii sărbătoreau victoria cu *chicha*[16] într-o hărmălaie grozavă. Indianul îşi mai aminteşte de îmbrăţişările nevestei sale, de muşcăturile şi zbuciumul din noaptea aceea, când erau înnebuniţi amândoi de biruinţă şi de *chicha*, în timp ce indiana bucuroasă râdea şi se frământa, arătându-şi dinţii ca de yucca şi nişte gingii roşii ca *bija*[17].

Dar acum e pace. Pe vasta întindere de pământ cuprinsă între Vélez, Jacatativa şi Jusagasugá, niciun cuptor nu rămâne stins. Sunt leghe, zile şi luni întregi de mers ca să ajungi dintr-un capăt în celălalt al acestei imense populaţii. Mai mare decât aceasta în America abia de o fi neamul incaşilor sau acela al aztecilor. Toate podişurile, ţinuturile învecinate cu Anzii, sunt populate şi cultivate, străbătute şi chemate la viaţă de acest popor de olari, plugari, ţesători, mineri, care-şi petrec zilele dialogând cu lutul, luptând pentru a cultiva nişte cartofi, pentru a vâna un iepure, pentru ca semănăturile de porumb să se împodobească cu vesele panaşe de spice. Şi toată munca asta pentru a se întinde noaptea pe laviţă sau rogojini, fără alt martor decât focul mocnit, deja şovăitor, care agonizează în cuptor.

E vreme de pace; aşa cred, cel puţin, aceşti indieni care la Nemocón scot apă din saline, o pun să fiarbă în imense vase de lut şi nu încetează să aţâţe focul până ce nu se încheagă bucata de sare tare, albă ca dinţii indienelor. E vreme de pace; aşa cred aceşti pescari care intră în labirintul canalelor şi al lagunelor pe care le formează râul în savana indienilor bogotaes; pescari care se bucură când prind vreun peşte neted ca şarpele, sau când simt muşcătura racilor. Sunt indieni care cu securi de piatră taie lemne în pădure. Alţii care la războaie de ţesut rudimentare trec firul vopsit în negru, sau în roşu pentru a ţese pături care niciodată nu ajung să aibă coloritul celor ale incaşilor sau ale mayaşilor. Unii, bătând cu multă grijă o plăcuţă de aur, dau la iveală un basorelief înfricoşător pe care l-au săpat mai înainte pe o

---

[16] Băutură alcoolică din porumb fermentat.

[17] Arbore din care se extrage o vopsea roşie cu acelaşi nume (*bija*).

pietricică. Nu sunt puţini cei care se duc la târgul de la Muequetá cu lame de aur, bucăţi de sare, pături de bumbac pentru a face troc. Toţi simt că sunt protejaţi de o atmosferă prietenoasă, că un vânt de pace îi învăluie.

Doi mari seniori, doi mari şefi de trib, conduc această imensă populaţie: din partea indienilor bogotaes este Zipa; din partea indienilor din Junza este Zaque. Cei din Junza trăiesc în nord: ţinuturile lor ajung până în îndepărtatul ţinut de la Vélez, unde suflă un vânt călduţ şi plăcut; ajung până la Somondoco, de unde se scot pietricelele verzi, cristale verzi asemănătoare cu ochii mici ai fructelor aguacate: sunt smaralde care iau naştere în cuiburi de cuarţ. Alături se află seniorul din Suamoz, Sugamuxi, care citeşte în mersul aştrilor viitorul oamenilor şi bogăţia recoltelor. Şeful din Bogotá locuieşte în sud. Încurajat de câteva victorii asupra indienilor panches, i-a urmărit cu armele pe indienii din est, pe cei din Ebaque. Apoi, s-a îndreptat spre nord şi a supus Ebaté. Iar când avea deja de gând să intre definitiv în domeniile lui Junza, cele două armate s-au întâlnit la Chocontá. În închipuirea olarului trebuie să fi fost asemănătoare ciocnirii a o sută de mii de indieni şi probabil că astfel ar fi relatat cronicarii... Numai că indienii nu ştiau să numere până la o sută de mii...

Cu toate acestea, ţinutul acesta cu înălţimi atât de suave, cu şesuri atât de line, cu orizonturi atât de largi, servind drept frontieră a Anzilor, este un miracol care invită la muncă şi pace. Indianul care a înfipt în pământ stâlpii colibei, care după-amiaza se apucă să frământe lutul, care caută iepuri prin hăţişuri, nu simte dorinţa luptei. Se uită la nenumăratele cărări care pornesc de la gospodăria sa în toate direcţiile şi le urmează pentru a se duce la târg, sau la troc cu vecinii. Tânărul care se aventurează mai departe, va coborî odată în valea fluviului Magdalena şi poate că nu se va mai întoarce niciodată. Caraibii, care se caţără pe versanţii abrupţi din fundul văii, de îndată ce ajung pe podiş amorţesc şi se chircesc, se acoperă cu pături, nu mai mănâncă peşte, ci cartofi şi, nu după multe luni, devin nişte plugari paşnici.

Ţinuturile lui Bogotá sunt atât de înalte încât acolo frigul îţi intră în oase. Uneori, dis-de-dimineaţă, apa îngheaţă. O cunună de dealuri înconjoară câmpia. Oprit pe culmea acestor înălţimi sau pe anumite ascuţimi sau despicături în care podişul lasă impresia că e pe punctul de a se desprinde, se poate vedea în depărtare Magdalena. Diferenţa de nivel este de o mie cinci sute, două mii de metri. Acolo unde se văd descoperiţi, golaşi, contraforţii de rocă dură ai lanţului muntos arată pe ce temelii se sprijină ţinutul indienilor chibcha.

Zipa locuieşte într-o imensă colibă circulară, înconjurată de un gard în care se împletesc lemne vopsite în culori vii: pereţii sunt acoperiţi cu pături fine. Litiera în care este purtat pentru a-şi străbate domeniile este placată cu aur. Servitorii săi vânează în hăţişuri diverse animale pe care le rumenesc apoi la foc. Seara, peisajul savanei se asemuie unei tapiserii. Sunt crânguri de mirţi cu trunchiurile răsucite, ale căror ramuri se împodobesc cu muşchi care atârnă ca nişte bărbi sure, mlaştini în care creşte stuful, străbătute de canale: căi domoale pentru plutele pe care indienii pescari le împing cu prăjina; râul turbat, revărsându-se, şterge albia cu meandre capricioase; în unele locuri, semănături de porumb: frunze uscate care se rup sonore în bătaia vântului; ştiuleţi înveliţi în scutecele lor ca nişte copii cu părul blond, deja înnegrit şi încreţit de soare; din când în când, câte o colibă cenuşiu-aurie ca snopul de grâu; pretutindeni lagune care devin roşii sub razele soarelui la asfinţit. Seara este o lungă oră de linişte, primul semnal al odihnei, care se împrăştie printre nori de aur. Cerbii se opresc prevăzători, îşi înalţă capul cu ochi mai negri ca tăciunele şi speriaţi, iar crepusculul atârnă ca un stindard, între rămurişul coarnelor lor. La apus, într-o prăbuşire fastuoasă, scapătă soarele unui ţinut rece: soarele cerbilor.

Căpetenia de la Junza locuieşte în mijlocul îngrăditurilor care la intrare au plăci de aur pe unde pătrunde briza. Mişcându-le, pare un instrumentist care loveşte talgere surde. Sacerdoţii se spală în anumite lagune, acoperindu-şi corpul cu pudră de aur. Indienii confecţionează broaşte şi şopârle de aur pentru a le oferi drept ofrandă zeităţilor şi a le capta bunăvoinţa. La Sugamuxi există un templu dedicat soarelui, acoperit cu plăcuţe de aur. În unele locuri există meşteri aurari care lucrează pentru căpetenie şi indienii de bună credinţă. Este aurul, blestematul aur al Americii, este acela care generează atâtea fapte rele şi îndrăzneţe...

Ca furnicile se mişcă indienii, mergând pe cărări capricioase până în ţinuturile calde. Acolo schimbă sarea pe statuete de aur. Până pe meleaguri foarte îndepărtate sunt cunoscute aceste popoare care au sare, ţes pături de bumbac şi-l adoră pe zeul lagunelor. Dar există-n atmosferă ceva ce prevesteşte catastrofa. Versanţii sălbatici ai lanţului muntos se înfioară. Zvonuri înspăimântătoare se răspândesc prin sate. În nopţile senine, indianul vede în lună pe zeiţa Sia şi-i pune întrebări. De pe pietrele ce servesc lagunelor drept terasă, zeiţa Sia, aceea care păstrează sub fustele sale de sticlă broasca sacră, este din nou consultată. Se încearcă să se ghicească în oglinzile sacre adevărul asupra viitorului. Din străfundul văilor se aude deja un strigăt de război. Calul monstruos le nechează în auz. Se răspândeşte zvonul despre oamenii păroşi care au nişte bâte strălucitoare şi

subţiri ca razele lunii. Olarul ciocăne *múcura* rotundă, proaspăt arsă, iar *múcura*, crăpată, îi răspunde cu un glas ţipător. Indianul o priveşte înspăimântat...

Din nord, din sud, din est le ajunge zgomotul invadatorilor, asemănător zgomotului apei care, revărsându-se, smulge din rădăcini un copac centenar şi îl ridică, târându-l ca pe un pai. Prin nord soseşte trupa care a plecat zăpăcită din Santa Marta. În sud bubuie archebuzele lui Belalcázar, care aduce cu sine entuziasmul conchistadorilor din Perú. Pe la răsărit se caţără oamenii lui Federman, germanii cei lipsiţi de suflet, care au trecut prin creuzetul crimelor perfide. Forţele diabolice urcă asemenea focului când pustieşte munţii şi-i încununează cu diademe de flăcări. Pare o prezicere de-a dreptul absurdă ca tocmai în aceste zile să-şi dea mâna trei căpitani necunoscuţi însoţiţi de trupele lor de vagabonzi, ca şi cum ar veni la o întâlnire cu diavolul. Şi toţi înaintează având în faţă crucea lui Hristos...

Quesada, primul care soseşte, este cel mai înţelept. Vederea acestor ţinuturi cultivate şi plăcute îi reîmbărbătează pe soldaţii săi. Când văd în depărtare colibe înţesând peisajul care se pierde la orizont, conchistadorii exclamă cu entuziasm: „Aceasta este valea Alcázares". După zile atât de anevoioase, lăsând în spate versanţii abrupţi ai sălbaticului lanţ muntos, nu e nimeni care sa nu dorească odihna, întârzierea plecării, construirea unei case. Preotul Castellanos redă în versurile sale aceste sentimente cu rară pregnanţă:

Pământ prielnic, bun pământ
ce pune capăt suferinţei noastre!
Pământ de aur, mult îmbelșugat,
pământ pe care casă poţi dura,
statornică, având bogate holde,
pământ cu numeroase seminţii
de oameni știutori de-mbrăcăminte
și de gustoasa rumenire-a cărnii;
pământ lumină a făgăduinţei,
ce pune capăt suferinţei noastre!

Ţara aceasta nu e chiar o ţară de aur, aşa cum spune clericul. Este o ţară de plugari, de ţărani. Conchistadorul care ajunge aici, căutând un nou Potosi cu bogăţii uimitoare, nu găseşte decât o strălucire înşelătoare, fugară. Spaniolii intră ca în peştera lui Aladin, cu ochii larg deschişi, cu chipuri jalnice pe care li se citea sărăcia. Acesta este un Nou Regat? Malaria,

foametea şi frigurile i-au decimat. După primele ospeţe, datorate bogăţiei de vânat, cartofi, porumb, iepuri, prind culoare: corpul li se întăreşte. Îşi fac haine noi din păturile ţesute de indieni. Caii zburdă veseli. Un aer curat şi nou le umflă plămânii. Atunci uită de foametea îndurată şi se gândesc numai la bogăţii. Şi când aceste bogăţii nu le umplu mâinile, când căutătorii intră în colibă şi o găsesc goală, „tristeţea lor lasă foarte clar să se înţeleagă motivele pentru care au întreprins o cucerire atât de anevoioasă”, spune melancolic episcopul Piedrahita, fiu al unei indiene.

De acum înainte indienii îşi desfăşoară jocul, care constă în a-i păcăli pe spanioli cu viclenie. Quesada, ţinând ferm frânele puterii, începe să dicteze primele legi, în care străluceşte un subtil principiu machiavelic condensat în următoarele cuvinte: „Să asigurăm vânătoarea cu artă şi supunerea cu dibăcie a acestor seminţii”. Nu are experienţa întemeierii de oraşe, dar nu-i lipseşte concepţia iluzorie de jurist. E încăpăţânat, fantastic, mărinimos, plin de iluzii. Iată discursul pe care-l adresează soldaţilor, la vederea ţinutului care va constitui obiectul guvernării sale (încâlcitul text îl inventează episcopul Piedrahita în istoria sa):

„A sosit vremea, curajoşi spanioli şi camarazi, să rupeţi lanţul chinurilor în care aţi fost prizonieri în închisoarea munţilor şi să vedeţi în întinsele spaţii ale acestei ţări apropiate, reuşita binemeritatelor voastre străduinţe; mulţimea băştinaşilor, curăţenia şi aspectul lor sunt dovezi clare ale influenţelor binefăcătoare de care se bucură; pământul, mai puţin tăinuitor decât stăpânii lui, dă la iveală semnele unor comori bogate pe care străfundurile lui le păstrează în sânul unor izvoare învolburate, la care se hrăneşte speranţa. Am avut dovada limpede a curajului vostru în ascultarea neprecupeţită cu care mi-aţi executat ordinele, învingând greutăţi de necrezut; iar în acest moment care ne cheamă, n-aş vrea să interpun amânări, căci rapiditatea în acţiune, măreşte teama adversarilor, pe care trebuie să-i subjugăm mai degrabă cu teama decât cu armele; iar aceasta va fi cu atât mai mare în sufletele lor cu cât o vor simţi mai repede din partea noastră. Marcus Catus întrebat fiind odată cum a cucerit un anumit oraş din Spania, a răspuns că străbătând în două zile ceea ce, de regulă, se străbate în patru, pentru că, dacă ordinul cade ca tunetul, executarea lui trebuie să se facă cu iuţeala trăsnetului. La ce vor fi folosit calamităţile prin care am trecut, dacă nu obţinem gloria pe care norocul ne-o pune la îndemână? De ce să ne păzim viaţa, când au pierit atâţi prieteni buni, dacă nu ne-o folosim astfel încât numele nostru să se eternizeze sau ca o moarte cu onoare să ne îndreptăţească? Nu mulţimea duşmanilor are puterea de a contracara tăria pe care cerul a eliberat-o de sclavia atâtor nenorociri. Dacă scopul de a glorifica numele lui Hristos este acela pe care-l urmăreşte curajul

întreprinzător, numai pe acest temei vom ieşi victorioşi din pericole mai mari. Niciodată cei buni n-au fost soldaţi puţini şi nici mulţi duşmani cei ce se războiesc în dezordine. Faptele care vă aşteaptă nu vor fi mai mari datorită pericolului pe care-l presupun decât cele pe care le-aţi făcut până acum în atât de numeroase împrejurări; şi cei care au ştiut să iasă atât de mândri din primele, nu trebuie acum să se aştepte la mai multe pericole. Cei care n-au încredere în ei înşişi sunt modelele după care se sculptează victoriile adversarilor; iar cei care nu se tem de nimic, când le vine norocul, sunt curtezanii soartei, care le acordă aceleaşi favoruri ca lui Iulius Cezar. Asta, se înţelege, fiind neapărat nevoie ca să se urmeze calea armelor; dar nefiind obligatorie forţarea, stârnirea unei lupte atâta timp cât se ajunge la acelaşi sfârşit pe căi mai blânde, este o greşeală pe care prudenţa trebuie să o respingă. Pacea şi buna înţelegere, bunuri pe care şi cei mai barbari le preţuiesc, au mijlocit cele mai mari reuşite. Şi, deoarece e atât de important să-i cunoaştem pe indieni, va fi mai potrivit să încercăm acest lucru prin blândeţe, fără să ajungem la ciocniri înainte de a fi necesar. Dacă ne consideră oameni, nu vor refuza comunicarea cu noi şi dacă prin fapte dezminţim raţiunea, își vor pierde viaţa apărându-se, acest fapt fiind foarte natural, şi ne vor provoca primele neplăceri ascunzându-şi bunurile. Astfel încât cel mai potrivit va fi întotdeauna să asigurăm vânătoarea cu artă şi supunerea acestor naţiuni cu dibăcie, fiindcă norocul, aşa cum se vede la cei care se tem, face imposibilă obţinerea sa cu forţa; şi dacă mijloacelor paşnice le-ar corespunde simplitatea fără să se renunţe la ceea ce s-a stabilit de comun acord, ne vom dovedi superioritatea respectându-ne cuvântul dat; dacă însă nu vor preţui manifestările noastre de simpatie, nu voi pregeta să fac în aşa fel încât să le respecte.”

Quesada impune cu energie legile care se desprind din discursul acesta. Ajuns la şes, nu permite nicio încălcare a dispoziţiilor sale militare şi vrea ca totul să se mişte ca printr-un singur resort. Un indian scund se apropie într-o zi de tabăra spaniolilor cu nişte pături şi se întâlneşte pe drum cu soldatul Juan Gordo. Gordo a plecat ca să mănânce în taină carnea unui cal care murise pe undeva prin apropiere. Zărirea lui Juan Gordo de către indian, punerea păturilor jos şi plecarea sa în fugă mare s-au petrecut într-o fracţiune de secundă. Gordo înţelege că acesta e un fel de ofrandă şi le ia pentru sine. Indianul, după ce şi-a revenit din spaimă, văzând că spaniolul a plecat cu păturile în spinare, se duce în tabără şi i se plânge generalului. Quesada face cercetări, află că Gordo este autorul jafului şi-l execută. După cum spune Castellanos:

...lui nu i-a folosit că se numea Gordo[18].
ci mai degrabă, după cum se-obişnuieşte,
a rupt frânghia unde era mai slabă...

Ideile licenţiatului în materie de drept sunt în consonanţă cu acest mod feudal din care se inspiră legile din Spania şi a căror fidelă transpunere o reprezintă privilegiile oraşelor şi codurile regelui înţelept. Sunt legi crude, mistice şi ingenue. „De ziua Adormirii Maicii Domnului – spune cronicarul –, au socotit că era păcat să pornească în expediţie, în schimb au fost de acord cu faptul că generalul şi alte persoane importante s-au spovedit şi s-au împărtăşit pentru a merge cu cea mai mare devoţiune să prade pe căpetenia de la Tunza şi pentru a purcede pocăiţi la asemenea ispravă, înţelegându-se cu Dumnezeu să nu scape jaful din mâini."

În realitate, lucrul cel mai necesar armatei este disciplina: să asculte de o persoană; acest admirabil căpitan de răzvrătiţi, care este Quesada, înţelege foarte bine cerinţa normală ca ordinea să fie stabilită de el, iar trupa să gândească prin mintea lui. Trupă provine de la *troppus*: turmă... Eu sunt păstorul. Să se jefuiască, da, dar când ordon eu. Şi nimeni să nu cârtească şi nici să nu mă contrazică. Iată-l pe Lázaro Fonte, care spune că, de îndată ce vor ajunge pe malul mării, îl va denunţa pe general pentru a fi ascuns nişte smaralde, recuzându-se astfel de la plata impozitului de o cincime către rege. Cine-a mai auzit de-aşa ceva! Din această clipă, generalul nu se mai gândeşte la altceva decât să-l spânzure pe Lázaro Fonte. Să-l vadă soldaţii cum se leagănă-n aer ca Juan Gordo. Quesada face în aşa fel încât un soldat să-l denunţe pe Lázaro Fonte ca hoţ de smaralde. Generalul a ordonat ca nimeni să nu fure smaralde fără autorizaţia lui. Sunt zile de pradă îţi care totul este permis şi zile, care nu-s de pradă, şi-n care totul este interzis. Lázaro Fonte a încurcat acest calendar.

Primirea denunţului împotriva lui Lázaro Fonte şi condamnarea sa se succed foarte repede. Fără să se facă o judecată cu probe şi fără să i se dea acuzatului posibilitatea de a se apăra. În străfundul sufletului lui Quesada mocneşte furia. „Aşa că eu îmi însuşeam impozitul datorat regelui, iar tu urma să mă denunţi, ticălosule!" Dar, de data aceasta nu este vorba de Juan Gordo. Este Lázaro Fonte, floare a căpitanilor. Lázaro Fonte, cel care a mers cu San Martin în avangarda descoperirilor de la Opón, cel mai bun călăreţ, cel care l-a întrecut pe cel mai iute indian chibcha la nişte alergări care i-au lăsat pe indieni înmărmuriţi de eficacitatea miraculoasă a cailor. Lázaro face recurs la rege. Quesada nu i-l acordă. Să fie un truc al licenţiatului? În armată

---

[18] *Gordo* înseamnă gras (sp.).

se cuibăreşte groaza. Căpitanul Suárez iese în faţă şi-i cere în numele tuturor comutarea sentinţei la exil. „Sentinţa Luminăţiei Voastre, adaugă, poate fi luată drept un rezultat al urii.” Lovitura e sigură. Fusese înştiinţat? Quesada dă înapoi. Schimbă sentinţa şi Lázaro Fonte e dezarmat, i se fixează exilul în ţinuturile căpeteniei de la Pasca. Sentinţă la moarte! A intra dezarmat în ţinuturile indienilor războinici – care sunt cunoscuţi pentru perfidia lor – înseamnă să te duci direct la moarte. Douăzeci şi cinci de castilieni călare îl duc pe Lázaro Fonte până în satul indienilor pasca, care se retrag înspăimântaţi pe dealuri. Soldaţii îl părăsesc pe Lázaro într-o colibă prins în lanţuri.

Lázaro Fonte este din acei căpitani care ştiu să se facă iubiţi. O indiană, care l-a îndrăgit, l-a urmat. Îşi petrece lângă el noaptea, în timp ce Lázaro îşi încredinţează sufletul lui Dumnezeu. Indiana nu-i va lăsa pe indienii pasca să-l sacrifice pe căpitanul ei, pe omul ei, pe frumosul spaniol cu barbă creaţă, mângâiată de ea, în timp ce el îşi trece mâna puternică prin părul ud al femeii arămii. Când se luminează de zi, indiana se duce la intrarea în sat. Se întorc deja indienii. Ea înaintează până la locul unde se găsea căpetenia şi-i povesteşte cum Lázaro Fonte a fost pus în lanţuri pentru că s-a opus camarazilor lui care voiau să dea foc satului. Lázaro Fonte este salvat...

Lumea Nouă nu se apără de conchistadori decât într-o formă disimulată, ironică. Spaniolii înaintează încrezători, pentru că-i îmblânzesc pe indieni mai mult prin acte de diplomaţie decât fălindu-se cu armele lor. De acum înainte va fi un război fără lupte. Aceleaşi arme care-n Ungaria şi Italia se umpleau de sânge; aceleaşi lăncii care în Santa Marta rămâneau cu vârfurile înroşite de sânge, alcătuind coroana de garoafe a armatei, ruginesc acum datorită burniţelor din partea locului, capătă culoarea stânjeneilor. Toate acţiunile se învăluie în maliţie, şiretenie, abilitate. Şi aşa va fi timp de secole, în această nouă lume a gherilei, a ambuscadei şi a vicleniei.

Când armata intră în Sorocatá, găseşte alimente din abundenţă. Este masa de-a gata la care visau în Spania, când limbuţia guvernatorilor zăpăcea creierul vagabonzilor. Ogoarele de cartofi sunt bune de cules. Despre cartofi, spune Castellanos:

...la rădăcina-acestei ierbi
ce o avea vreo trei palme-nălţime,
stau legaţi bulbii ei pe sub pământ,
cam de mărimea unui ou, ca formă
unii rotunzi şi alţii alungiţi;
sunt albe, vineţii sau chiar gălbui

aceste rădăcini gustoase...

Armata hotărăşte să se odihnească. După două-trei zile, toţi încep să simtă o plăcută gâdilătură la degetele picioarelor. Când se culcă pe mormanele de paie, sau pe paturile de lemn, e un deliciu să-şi frece un picior de celălalt. Dar într-a treia zi, într-a patra, plăcerea începe să se transforme în altceva. Picioarele îi ard, se umflă, de parcă ar fi nişte sfecle, pe care nu mai pot să le mişte. Armata e prinsă de picioare. Sunt căpuşele, căpuşele albe din America, care le-au intrat în carne:

Sunt purecii mărunţi care se-nfig
sub piele şi în carne se îngroapă
şi-acolo cresc din cauza grăsimii
şi-ajung, dacă îi laşi în voia lor,
să fie mari cât bobul de năut,
iar excrescenţa aceea plină-i toată
cu pui ce seamănă leit cu mama lor,
căci se întind întruna pe picioare
şi se-nmulţesc puzderie, nu alta...

Se pare că indienii, sau cel puţin indienele, nu voiau ca spaniolii să dispară. Bărbaţii aceştia păroşi au farmecul lor. Suferinţa care a pus stăpânire pe ei le dă prestigiu. Indienele hotărăsc să le redea folosinţa membrelor inferioare. Spaniolii, desculţi, se sprijină pe pietre, se aşază pe paturile de lemn şi îşi întind picioarele indienelor care, stând pe vine, se distrează scoţând căpuşele cu beţigaşe ascuţite, spini lungi sau ace, umblând prin carnea suferindă cu atâta grijă şi afecţiune încât totul devine o plăcere...

Înşală pământul, înşală indienii şi, mai ales, înşală indienele. Pentru indienele maliţioase jocul cu noii-sosiţi are momente de neprevăzut. Să auzim întâmplarea cu indiana şi soldatul portughez, pe care o povesteşte părintele Castellanos în *Elegiile* sale. Este vorba de o indiană bine făcută, frumoasă şi vicleană. Portughezul, de cum o vede, îşi spune: „Asta va fi a mea”. Este una dintre acele femei care atrag toate privirile, oriunde s-ar găsi. Are personalitate, are acel *ceva*. Portughezul nu vrea s-o ia cu forţa: el doreşte să fie a lui pe căi religioase şi legale. O îmbracă într-o cămaşă fină, o botează şi îi face o nuntă adevărată. Spaniolii şi indienii privesc cu plăcere aceste ceremonii. Râd şi unii şi alţii, văzând-o pe indiană într-un veşmânt atât de ciudat şi pe portughez cuprins de o emoţie atât de profundă. La căderea nopţii, o noapte întunecoasă, portughezul o conduce pe indiană la

coliba sa. Până atunci, ea nu spusese nimic, ca şi cum voinţa ei n-ar fi avut grai. Este sfioasă, speriată, tăcută. Portughezul o duce la hamacul lui şi o strânge la piept cu multă dragoste. Ea tremură speriată şi nu pune geană pe geană toată noaptea. Deodată, cu multă dibăcie, face semne că se va duce o clipă afară pentru o mică treabă necesară. Portughezul îşi deschide braţele cu gingăşie şi o vede pe indiană, îmbrăcată în cămaşa ei albă, ieşind din colibă. Silueta albă se opreşte sub ramurile unui copac, care creşte aproape de intrarea în colibă. Trece o bună bucată de vreme. Portughezul priveşte şi iar priveşte printre umbre pata albă care flutură uşor, dar nu se clinteşte din loc. Portughezul îşi cheamă mireasa, o doreşte. Ea nu răspunde, nu se-ntoarce.

...Hai, vino, Teresa mea,
în braţele bărbatului care te vrea.

Dar indiana, nimic. Nu face niciun pas. Nici nu-l poate face. Ceea ce vede portughezul nu este decât cămaşa pe care indiana o lăsase să atârne de crengile copacului, în timp ce picioarele ei iuţi o duceau, în grabă, departe de colibă.

Văzând că nu-i răspunde, hotărî
să se ridice și, cu-ardoare bărbătească,
îi spuse: „Crezi, nu zău, că nu te văd?
Te văd prea bine-ţi văd îmbrăcămintea.”
Se duse,-ntinse mâna și găsi
doar teaca goală-a trupului iubit
și deci se-ntoarse numai cu cămașa...
Nu prea știa: să plângă sau să râdă...

VII
REGII INDIENILOR

Patul meu nu e din petale de trandafiri.
CUAUHTEMOTZIN

Toţi regii din America îşi pierd capul în acelaşi fel. Din Mexic până în Chile curge acelaşi val de înfrângeri în care se amestecă azteci, chibchi, incaşi şi araucani. La început spaniolii acţionează cu prudenţă, obligaţi la aceasta de demnitatea monarhilor indieni, dar setea de câştig le muşcă măruntaiele. Primele podoabe de aur le deschid pofta de îmbogăţire, le dilată pupilele. Legenda Eldorado-ului trezeşte, în închipuirea lor, imaginea unor comori nesecătuite. Dorinţa de bogăţii nu are limite şi intrusul spaniol crede întotdeauna că indienii îşi ascund o parte din comorile lor. E cu neputinţă – îşi face el socoteala – ca în jurul caselor şefilor indieni să fie atât de puţin aur. Cum se face că Atahuallpa abia a putut să umple o încăpere cu giuvaieruri? Şi cine mai pune la îndoială că în Mexic Cuauhtemotzin şi-a aruncat tezaurele în lagune? Deci, pentru a smulge secretul de la indieni, este recomandabilă tortura. Perfidia şi trădarea nu trebuiesc considerate vicii, ci consecinţe inevitabile ale setei de aur stimulate chiar de ambianţa conchistei.

Să evocăm o clipă chipurile acestor regi indigeni, pentru a vedea cum se repetă istoria în fiecare provincie din America.

Într-o zi, Cortés se îndreaptă cu soldaţii săi spre palatul lui Moctezuma, cu intenţia ascunsă de a-l captura. Moctezuma e regele, Cortés, intrusul. Cortés a cerut o audienţă. Primele sale cuvinte sunt învăluite în politică. Apoi schimbă brusc tonul şi spune:

— Sunt foarte mirat că un principe atât de viteaz, care a spus că ne este prieten, a poruncit căpitanilor, pe care îi are pe ţărmul de la Tucapan, să ridice armele împotriva spaniolilor mei, să aibă îndrăzneala să prădeze aşezările care se află în paza şi sub protecţia regelui şi seniorului nostru, să ceară indieni şi indiene pentru a-i sacrifica şi să ucidă un spaniol, frate de al meu, şi un cal.

Nimic din toate acestea nu fusese săvârşit de rege. Înspăimântat şi surprins, ascultă plângerea şi ordonă – „deschizându-şi de la încheietura braţului sigiliul şi însemnul Vichilobos” – să se procedeze la o cercetare imediată. Cortés îşi are soldaţii gata pregătiţi în încăperile regelui. Regele este singur, dezarmat. E greu să acuzi dintr-o dată pe un om cinstit şi loial. Cortés invocă unele motive, dar căpitanii îi curmă cuvintele cumpănite şi izbucnesc, pe un ton fără replică.

— La ce servesc atâtea cuvinte Înălţimii Voastre? Sau îl arestăm sau îl trecem prin spade. Spuneţi-i deci că dacă strigă sau stârneşte tulburare îl vom ucide pe loc, pentru că de data aceasta trebuie să ne asigurăm vieţile, altfel le vom pierde.

Îl prind pe Moctezuma şi-l duc sub pază severă în cazarmă, în timp ce acesta jură să fie vasal al Spaniei şi încearcă să-i liniştească pe mexicani. Nepoţii lui Moctezuma îi adună pe indieni ca să-l elibereze. Au loc răscoale. Regele iese pe terasa cazărmii ca să domolească mulţimea. Totul este zadarnic. Pe străzi indienii urlă de mânie. Aruncă asupra spaniolilor cu pietre, ciomege, săgeţi. Câteva pietre îl ating şi pe Moctezuma. Regele primeşte insulta cu lacrimi în ochi şi tace resemnat. Vede cum viaţa i se duce şi refuză să mai lupte.

Nu mănâncă, nu bea. Spaniolii, care sunt mai preocupaţi de propria lor apărare decât de aceea a unui prizonier, îl abandonează. „Când nici nu ne aşteptam, au venit să ne spună că murise.”

Moctezuma moare, dar rămâne Cuauhtemotzin. Luptă ca un leu ca să-şi apere poporul. Când spaniolii îl înfrâng, oraşul México este acoperit de cadavre. Indienii preferă să moară decât să se predea. Mormane de capete omeneşti zac pe străzi, în pieţe, în case. Nicicând nu s-a rezistat unui invadator cu atâta îndârjire. Diaz del Castillo spune: „Eu am citit despre distrugerea Ierusalimului; dar dacă a fost un măcel mai mare ca acesta nu pot să ştiu”. „Curgeau – spune Torquemada – râuri de sânge pe străzi, aşa cum curge apa când plouă cu furie. Cuauhtemotzin îi întrebase pe preoţi dacă trebuia să continue războiul şi, cum răspunsul acestora fusese afirmativ, a spus: „Dacă aşa vă e vrerea, păstraţi cu grijă porumbul şi hrana pe care o avem şi să murim cu toţii, luptând; din clipa aceasta nimeni să nu cuteze să ceară pace, căci eu îl voi ucide!” Indienii i-au făgăduit să lupte „nopţi şi zile şi să moară apărând cetatea”. Şi aşa au făcut.”

Numai moartea pune capăt acestei bătălii. Cuauhtemotzin, surprins de câţiva soldaţi, e aruncat în închisorile lui Cortés. Văzând că-i pierdut, cere doar libertate pentru femei şi pace pentru învinşi. Spaniolii se gândesc însă la aur. Ceea ce au găsit în palatul lui Moctezuma nu este destul. Indienii au ascuns probabil giuvaierele, iar Cuauhtemotzin trebuie să ştie unde. Pentru a-i smulge mărturisirea, îl supun torturii. Frânghiile îi pătrund adânc în carne. Regele nu are nimic de spus. Cel mult spune că vor găsi ceva în fundul lagunei. Soldaţii se aprind de mânie. „Unde se află aurul?”, întreabă ei congestionaţi. Ochii par să le iasă din orbite. Buzele le sunt uscate. Feţele, mânjite de cruzime şi de sânge. „Să i se ardă tălpile picioarelor – cer câţiva – aşa o să vorbească, ticălosul ăsta!” Se pune să fiarbă puţin untdelemn într-o

căldare. I-l aruncă pe tălpi până ce rămâne carnea vie. Un miros de carne friptă pătrunde în nările spaniolilor înfometaţi. Nu suflă niciun cuvânt.

Lângă Cuauhtemotzin se află un alt şef indian, căruia de asemenea i se aplică tortura. Se numeşte Tlacopan. Când îl jupoaie şi uleiul îl muşcă în carnea vie, ţipă şi se zvârcoleşte. Cuauhtemotzin, care îndură neclintit martirajul său, întoarce capul spre tovarăşul său şi îi reproşează blând: „Crezi că eu mă aflu într-o baie plăcută?"

Întemniţarea şi uciderea lui Atahuallpa de către fraţii Pizarro este asemănătoare. Este invitat să aibă o întrevedere cu Pizarro. Atahuallpa primeşte şi soseşte într-o zi liniştit şi maiestuos, încât îi trebuie patru ore ca să străbată o leghe. „A sosit într-o litieră de aur, căptușită cu pene de papagal multicolore, dusă pe umeri de slujitori, el stând pe o tablă de aur, peste care e pusă o pernă de lână, bogat împodobită cu pietre preţioase. De frunte îi atârna un ciucure mare de lână colorată foarte fină, care îi acoperea sprâncenele şi tâmplele, însemn al regilor din Cuzco. Îl însoţeau mai bine de trei sute de servitori pentru a susţine litiera şi pentru a îndepărta paiele şi pietrele de pe drum, ei dansau şi cântau în faţa lui urmaţi de mulţi înalţi slujitori pe un fel de brancarde şi în hamacuri, pentru strălucirea curţii sale."

În timp ce regele se apropie, Pizarro şi oamenii săi se aşază în dosul uşilor camerei unde urmează să aibă loc întrevederea. Dacă e cazul îşi vor descărca puştile asupra lui Atahuallpa şi îl vor omorî.

Printre ei se află un anume Sebastián de Belalcázar, care pe când era copil mâna măgarii, iar acum face parte din oamenii de vază ai lui Pizarro. Regele soseşte calm. Îl întâmpină un călugăr dominican, Vicente de Valverde. Călugărul îi spune regelui:

— Măria Voastră crede că există un Dumnezeu, unul şi întreit, crede în Duhul Sfânt şi în Isus Hristos, unicul său fiu, născut de Sfânta Fecioară Maria?... E acelaşi logos ca cel al lui Francisco de Cobos, pe care l-au învăţat toţi călugării şi care îl lasă pe Atahuallpa la fel de perplex ca şi pe indienii din Santa Marta. Fray Vicente, care nu-şi pierde vremea cu ocolişuri, rezumă şi completează astfel crezul: a înviat a treia zi, s-a înălţat la ceruri după patruzeci de zile, lăsând ca vicar al său pe pământ pe Sfântul Petru şi pe succesorii săi, care sunt numiţi papi; ei au încredinţat puternicului monarh al Spaniei cucerirea şi convertirea acestor pământuri; astfel vine acum Francisco Pizarro să vă roage să fiţi prieteni şi tributari ai regelui Spaniei, împărat al romanilor, monarh al lumii, şi să ascultaţi de papa şi să primiţi credinţa lui Hristos, cu condiţia să credeţi că ea e sfântă, iar cea pe care voi o aveţi e falsă. Şi luaţi seama că, dacă veţi face altfel, vom porni război împotriva voastră şi vă vom distruge idolii, pentru ca să părăsiţi mincinoasa voastră religie.

Atahuallpa îi răspunde astfel:

— Înălţimea Voastră poate fi sigură că, fiind eu liber, nu am de ce să plătesc tribut nimănui şi nici nu pot auzi că ar exista un rege mai mare decât Atahuallpa. Totuşi, m-aş bucura să fiu prieten al împăratului vostru şi să-l cunosc căci trebuie să fie un mare principe dacă a trimis atât de numeroase armate în lume, după cum spune Înălţimea Voastră. Dar nu voi asculta de acel papă, de care îmi vorbiţi, pentru a-i da ceea ce nu e a lui şi a mă încredinţa cuiva care n-a văzut niciodată regatul tatălui meu. În ceea ce priveşte religia, a mea e foarte bună şi cu ea mă împac de minune şi nu vreau, cu atât mai puţin, să pun în discuţie un lucru atât de străvechi şi adeverit. Hristos, de care îmi vorbeşte Înălţimea Voastră, a murit: soarele şi luna nu mor niciodată. Cum ştie Înălţimea Voastră că Dumnezeul vostru e cel care a creat lumea?

Fray Vicente nu e dispus să intre în dispute teologale cu Atahuallpa. Până în acest moment i-a vorbit cu crucifixul în mână. Acum îşi ia breviarul şi se apropie de rege. „Citiţi, Măria Voastră – îi spune – aceste pagini şi veţi vedea dacă ceea ce vă spun este sau nu adevărul.” Regele ia cartea, o priveşte şi o răsfoieşte cu curiozitate. Un obiect atât de ciudat îl face să râdă şi-l aruncă pe jos. Şi aici ia foc Troia! Preotul ridică braţele spre cer şi cere răzbunare.

— Evanghelia aruncată pe jos! Creştini, răzbunare! Săriţi pe ei, căci nu vor prietenia şi nici legea noastră!

Era ceea ce se aştepta. Soldaţii năvălesc cu pumnale, spade, lănci şi ciomege şi omoară cu lovituri de cuţit pe oamenii din suita regelui. Un indian care cade e înlocuit de altul. Regele se balansează într-o mare de capete, de glasuri care vociferează, de spade care se rotesc în aer, la început albe, apoi roşii. Pizarro se năpusteşte, îl apucă de mantie pe Atahuallpa şi-l doboară. În faţa acestui oribil sacrilegiu, indienii rămân uluiţi, le cad pumnii, ochii li se cască de groază. Panica, fuga îi îndepărtează repede, lăsând în urmă nori de praf. Soldaţii îl duc pe Atahuallpa într-o încăpere la Pizarro.

Spaniolii vor aur. „În schimbul libertăţii mele, am să vă dau aur ca să vă săturaţi”, spune regele. Se găsesc într-o cameră care are aproximativ 22 de picioare în lungime şi 17 în lăţime. „Am să vă umplu această încăpere de atâtea vase de aur şi de argint cât vor ajunge până la înălţimea pe care o poate atinge braţul meu pe perete.” Regele ridică mâna şi spaniolii trag o linie. Cu greu pot crede că tezaurul regelui va ajunge la atât de mult.

Pe drumurile ce duc la Tahuantinsuyo nu se văd decât indieni care se îndreaptă spre Caxamalca, cărând aurul pentru răscumpărare. Din cele mai îndepărtate colţuri ale imperiului, cărările, largile drumuri pietruite ale incaşilor sunt vine, rădăcini care se auresc ca să alimenteze copacul lăcomiei, ca la umbra ramurii aurite, regele să-şi redobândească libertatea.

Pe podea se revarsă încărcăturile şi se îngrămădesc necontenit vase, discuri, pieptare de aur. E Perú, Perú, cel al peruvienilor. Este Secolul de Aur al Spaniei. În spate oamenii conchistadorului îşi arată pumnalele pentru a fi luaţi în seamă în momentul împărţelii.

Bogăţiile sunt adunate. Acum trebuie anulată înţelegerea, iar regele, spânzurat. Pizarro, la fel de iscusit ca orice avocat, îi deschide imediat un proces. Acuzator este Felipillo, un interpret care „s-a îndrăgostit şi s-a împrietenit" cu una din soţiile lui Atahuallpa. Acest Felipillo este indianul trădător care figurează întotdeauna în procesele conchistei. Pizarro şi Almagro hotărăsc moartea regelui. Îi ajută un călugăr: Valverde.

„Când i-a fost adusă la cunoştinţă sentinţa – spune Benjamin Carrión – Atahuallpa i-a reproşat lui Pizarro făţărnicia sa; i-a amintit că el a îndeplinit înţelegerea stabilită a răscumpărării şi i-a spus că, în timp ce el şi poporul său au arătat spaniolilor prietenie şi încredere, aceştia i-au răspuns cu moartea... Văzând că cererile lui sunt zadarnice, a revenit iarăşi la atitudinea sa aparent senină şi, în conformitate cu riturile sale, a încredinţat învingătorului lui soarta copiilor şi a femeilor sale. Apoi a discutat cu învăţaţii care se aflau lângă el. Ei i-au amintit că spiritul incaş nu se poate întoarce în soare, atunci când trupul i-a fost ars de flăcările focului terestru, şi l-au sfătuit să se lase botezat pentru ca pedeapsa să-i fie comutată. Acesta a fost momentul întunecatei revanşe a lui Valverde... În piaţă, între rugul gata de a fi aprins şi spânzurătoare, se află grupul format de incaş şi călăii săi. Soarele s-a şi ascuns. Câteva torţe tremurătoare luminează fatidicul scenariu. Valverde mormăie psalmodii şi după ce incaşul declară – prin intermediul latinei acolitului – că renunţă la infama sa idolatrie şi îmbrăţişează religia creştină, varsă pe capul marelui rege apele botezului, impunându-i odată cu mirul şi sarea numele grotesc de Juan Francisco..."

„Supliciul. Călugării cântă slujba pentru morţi; soldaţii îngenunchează. În colţurile pieţei, ca beţi, indienii ascultă gemetele agonice ale fiului Soarelui."

Chaupi punchapi tutayaca: s-a înnoptat în mijlocul zilei!

După întâmplările din Perú urmează cele din Chile. Caupolicán reprezintă curajul temerar. El luptă pentru pământul araucanilor. Este ales căpitan, dovedindu-se cel mai puternic în probele militare. Îşi organizează trupele şi caută un nou scenariu pentru prima sa bătălie: marea. Când spaniolii sosesc la Peuco cu două sau trei nave, se aruncă în mare spre a-i opri. Spaniolii trag cu tunurile, el le smulge din postamente şi le azvârle în mare. Urmează o a doua bătălie pe uscat: cea de la Lagunillas. Aici forţele Spaniei fac ravagii şi Caupolicán cumpăneşte bine. Împotriva focurilor de armă, pavezele obişnuite nu servesc la nimic şi la Canete armata sa se va apăra cu scânduri

groase în loc de scuturi. Bagă săgeţi în paiele pe care le duc indienii drept tribut spaniolilor, pentru ca atacul să aibă loc dinăuntru către afară şi din afară înăuntru. Armele de foc ale spaniolilor sunt însă întotdeauna mai eficiente. Caupolicán cade prizonier. E tras în ţeapă şi acoperit de săgeţi până ce trupul îi este străpuns ca acela al Sfântului Sebastian. Soţia lui, fugind ca o nebună, străbate înălţimile apropiate, ajunge la timp ca să arunce la picioarele lui Caupolicán, care este în agonie, trupul fiului său. Spaniolii urmăresc pe cei învinşi. Se dau noi bătălii. După cea de la Quispo, sunt spânzuraţi şase sute de prizonieri indigeni. Istoria acestei ţări se va desfăşura de acum înainte sub semnul cruzimii. Indienilor care lucrează în mine li se vor tăia degetele de la picioare ca să nu fugă.

Regele Sacresaxigua, regele Cundelumarca sau Cundinamarca, pe ale cărui pământuri se află Quesada, va muri în condiţii foarte asemănătoare, dar, cum pe aceste meleaguri e un ger care-i face să râdă şi pe morţi, în calvarul şi moartea lui vor fi amestecate tragedia şi umorul. Sacresaxigua ştie că moartea e pe urmele lui, dar îi mai arde încă să-şi bată joc de spanioli ca acea indiană care şi-a lăsat cămaşa atârnată de uşa colibei portughezului.

Spaniolii pătrund în regatul indienilor chibcha, hotărâţi să se acopere de aur. Cum spune părintele Aguado: „Paznicii din foişoare își răspândeau şi risipeau privirile prin toate părţile. Ştiau în ce direcţie să le îndrepte. Verzile întinderi ale podişului sunt ca o masă de joc.” Regele Bogotá, pentru a scăpa de Quesada, îi spune că la nord se află minele de smaralde şi soldaţii pe care îi comandă Pedro Fernández merg la Somondoco unde cred că e cuibul pietrelor preţioase. Apoi, o indiană le spune că ar exista o aşezare numită Tunja, unde la porţile colibelor atârnă „nişte bucăţi mari de aur care sună lovindu-se unele de altele”. Generalul porneşte spre Tunja, îl prinde pe şeful tribului şi pune mâna pe tezaurul acestuia. În Tunja se spune că bogăţiile se află la Sogamoso, în templul Soarelui, care străluceşte pe dinăuntru, fiind îmbrăcat cu plăci aurite, iar podeaua este acoperită cu rogojini din fire de aur. Spaniolii dau pinteni cailor, înaintând prin mijlocul unor populaţii războinice. Nimic nu-i reţine. Ajung la Sogamoso şi, la căderea nopţii, intră în sanctuarul uriaş al lui Remichinchagagua cu torţe aprinse: plăcile de aur oglindesc şi multiplică luminile. Soldaţii se apropie cu făcliile de pereţi pentru a atinge tezaurul de necrezut. Deodată, limbi de foc ling coloanele de lemn, urcă la acoperiş, cresc în paiele uscate. Totul se transformă într-un rug gigantic care arde timp de un an – spune cronicarul. La lumina acestui incendiu, spaniolii se întorc la Tunja, mai degrabă pârliţi decât îmbogăţiţi. Apoi li se spune că cele mai mari bogăţii nu se află în nord, la Sogamoso, ci în sud, în puterea lui Bogotá, regele din Cundinamarca, căruia îi sunt tributare toate triburile. Quesada porneşte să-l caute cu oamenii lui, ca în jocul de-a

baba oarba. Bogotá a profitat de absenţele lui Quesada pentru ca să se ascundă.

Nu e uşor să pui mâna pe Bogotá. Indianul se ascunde în păduri unde ajung doar prietenii săi. Quesada se uită de jur-împrejur cu ochii ascunşi ai spionilor săi. Savana e o câmpie înşelătoare acoperită de mlaştini. Indienii, mişcându-se cu plutele, alunecând pe cărări pe care le cunosc numai ei şi şopârlele, aruncă săgeţi sau strigă din dosul stufărişurilor. Nimeni nu-i găseşte. Nu acţionează într-o ordine sau înţelegere, căci căpeteniile lor sunt departe. Într-o zi, Lázaro Fonte şi Maldonado zăresc doi indieni ascunşi după nişte ierburi înalte. Aceştia mărturisesc că sunt spioni. Cel mai bătrân e supus torturii ca să vorbească. Indianul nu scoate niciun cuvânt. Spaniolii sporesc tortura. Indianul tace. Sunt multiplicate mijloacele maşinii, infernale. Indianul tace. Întregul său trup sângerează, carnea se întunecă, membrele se dislocă: indianul tace şi moare.

Se pregăteşte aceeaşi tortură şi pentru indianul mai tânăr. Acesta, care a văzut ce-l aşteaptă, se hotărăşte să denunţe locul în care se ascunde regele. Cu delatorul drept călăuză, Quesada şi oamenii lui pornesc la vânătoare. Regele trăieşte într-un fel de peşteră monumentală formată din două defileuri ale cordilierei: Boca del Monte. Nici el nici soldaţii săi nu opun rezistenţă făţişă conchistadorului: se împrăştie şi se joacă cu el în lupte mărunte de gherilă. Din greşeală, un soldat îl omoară pe Bogotá... Şi încă odată comorile le scapă din mâini. Spaniolii caută, scrutează, adulmecă, dar nimic! Nu găsesc nici armată, nici palate, nici tezaure.

Acum, într-adevăr, vor pune mâna pe Sacresaxigua. Au trecut multe zile de când sufletul lui Bogotá s-a cufundat în lumea de nepătruns a umbrelor şi conchistadorii merg de la Muequetá la Sia, de la Sia la Tunja, de la Tunja la Bosa, în goană după aur, la vânătoare de smaralde, răspândindu-se ca nişte câini pe vasta întindere a podişului. Un singur lucru îi frământă: ce s-a întâmplat cu comorile lui Bogotá? Se răspândeşte povestea că le-ar fi azvârlit în lacuri. E aceeaşi legendă mexicană care se repetă şi aici de fiecare dată când un şef indian dispare fără a lăsa vreo urmă de bogăţii. Se ştie că Bogotá a lăsat un urmaş: pe Sacresaxigua, care trăieşte în Boca del Monte. Quesada şi oamenii lui înţeleg că e mai bine să-l captureze prin vicleşug decât să rişte prinderea lui într-o acţiune militară. Sacresaxigua trebuie să fie prins fără să se omită formula legală. Însuşi Quesada, „care din fericire a avut această idee”, pune pe Hernán Pérez să-i prezinte un înscris prin care cere capturarea lui Sacresaxigua pentru că n-a prestat jurământ de credinţă regelui Spaniei şi a ascuns comorile lui Bogota.

Prima parte a acestei vânători e un joc de-a v-aţi ascunselea. În arta de a fura, primul lucru pe care l-au învăţat indienii a fost să se ascundă. Sacresaxigua nu doarme niciodată două nopţi în acelaşi loc. Fuge dintr-o parte în alta şi urmăreşte cu veselie şi spaimă strădania generalului de a-l găsi. Aşa sunt indienii aceştia, bănuitori. Când şefii indieni sunt invitaţi să vină să-l viziteze pe general, nu spun niciodată nu, dar îi îmbracă pe servitorii lor ca şefi şi, în fundul colibelor, mor de râs închipuindu-şi respectul şi reverenţele cu care generalul îi întâmpină pe servitori. Sacresaxigua se distrează astfel cu generalul multe zile până ce acesta izbuteşte să-i descopere ascunzătoarea. Atunci, cu frumoase, mieroase şi meşteşugite cuvinte, Quesada îl pofteşte să-l viziteze. Rosteşte mesaje înşelătoare ca mărgelele de sticlă, vorbe care îl asigură pe Sacresaxigua că totul se va face în bună pace.

Până când, într-o zi, aşa cum s-a întâmplat şi cu Moctezuma, doisprezece arbaletieri îl prind, doisprezece arbaletieri îl aruncă în închisoare, doisprezece arbaletieri îl păzesc.

Şi apoi urmează formularea pretenţiilor:

— Luaţi aminte, iubite señor Sacresaxigua, îi spune Quesada regelui indian, că veţi fi tratat de mine cu întreaga consideraţie cuvenită unui mare domn ce sunteţi, dacă, scutindu-mă de proceduri mai neplăcute, îmi veţi înmâna tot aurul lui Thysquesuzha, regele Bogotei, deoarece bunurile lui, fiind ale unui vasal rebel, aparţin de drept regelui Spaniei. Căci, trebuie să ştiţi că papa, monarh suprem, care prin putere divină are autoritate absolută asupra tuturor oamenilor şi regatelor de pe pământ, a găsit de cuviinţă să dea regelui Spaniei această lume nouă, pentru ca în ea să continue urmaşii săi, cu scopul ca populaţiile barbare, care locuiesc şi trăiesc aici atât de orbite în idolatriile lor, să fie instruite şi îndoctrinate în sfânta noastră credinţă catolică, care recunoaşte numai un singur Dumnezeu, creator a tot ce există etc.

Sacresaxigua ascultă aceste raţionamente, vorbărie pe care n-o înţelege. Nu are nici cea mai mică îndoială că-i este rezervată aceeaşi soartă ca şi lui Atahuallpa şi hotărăşte ca ultimele momente ale vieţii lui să fie o farsă fină. Dintr-o închisoare atât de ferecată nu va putea să-l tragă pe sfoară pe conchistador, ascunzându-se în pădurile încâlcite; în schimb, îi rămân duplicitatea, întorsăturile spiritului şi speranţa că, înşelându-l pe Quesada, ar putea într-o bună zi să fugă ca vântul prin vreo crăpătură de uşă. Regele râde şi îi dă repede răspunsul lui Quesada:

— Dacă ceea ce doreşte Înălţimea Voastră e aurul lui Thysquesuzha, poruncesc chiar acum să fie adunat şi, în patruzeci de zile, Înălţimea Voastră va avea această încăpere plină de aur până la jumătatea înălţimii ei. Nu-i aşa

că atunci Înălţimea Voastră mă va scoate din temniţă şi mă va lăsa să mă întorc în munţi pentru ca poporul meu să mă vadă liber şi să fie fericit?

Spaniolii îşi rotesc ochii, privesc circomferinţa încăperii şi parcă văd masivul cilindru de aur pe care îl vor împărţi între ei. Se încheie înţelegerea. Sacresaxigua împarte ordine indienilor săi. Vor merge prin toate colţurile, vor cerceta ascunzişurile din munţi, din lacuri, căutând aurul lui Thysquesuzha. Și sacii îi vor deşerta într-o încăpere alături de cea a regelui, pentru ca spaniolii să nu-i vadă şi să li se deştepte lăcomia.

În fiecare seară sosesc indienii cu încărcătura. Cel care cară aurul asudă şi se încovoaie sub greutatea metalului. Alţi treizeci şi şase de indieni îl urmează, înfăşuraţi în mantii de bumbac, purtând ciomege, cu feţele acoperite până la nas, ca şi cum ar fi celebrat un rit. Spaniolii se uită cu lăcomie la procesiune. Indienii golesc sacii în locul rezervat pentru a se păstra preţul răscumpărării şi spaniolii aud căderea vaselor de aur, de bijuterii, de idoli care le obsedează imaginaţia. Vă voi da nu numai aur – a spus Sacresaxigua – ci şi trei vase pline de smaralde.

Indienii trec, unul după altul, prin faţa regelui lor, respectuoşi şi tăcuţi. Sacresaxigua le spune câteva cuvinte la plecare. Spaniolii, care ştiu felul în care Atahuallpa şi-a ţinut promisiunea, nu au nicio îndoială că se vor îmbogăţi ca cei întorşi din Perú. Se scurg cele patruzeci de zile. Sacresaxigua nu încetează, noapte de noapte, să caute o ieşire, dar arbaletierii îl păzesc, treji, zeloşi, implacabili. În a patruzecea zi soseşte Quesada să vadă muntele de aur. Pe faţa lui bărboasă se citeşte victoria. Dacă muntele de aur nu e destul de mare, îl va constrânge pe rege până ce îşi va îndeplini promisiunea. Nu-l va ierta nici de lungimea unui deget. Regele îi spune trei sau patru lucruri pe care nu le înţelege. Când Quesada intră în încăpere, regele rămâne în spatele lui. Odaia – Doamne Sfinte! – e goală; pe jos e doar pământul negru, gol-goluţ. Generalul înjură mânios. Soldaţii răcnesc de furie. Capul regelui tremură sub loviturile de pumn ale căpitanilor.

— Ticălosule, câine blestemat, mincinos neruşinat, îi strigă generalul. Unde e aurul pe care l-au adus indienii? Vei răspunde cu viaţa pentru neîmplinirea promisiunii.

Regele se chirceşte, spiritul lui e înfăşurat ca un ghem şi, într-un tremur care-i trece prin piele ca un curent electric, ţese un discurs prudent, plin de şiretenie şi subtilitate pe care spaniolii îl ascultă fără să piardă vreun cuvânt.

— Ce pot să ştiu eu, care zac aici în închisoare, de ceea ce au făcut indienii? Ce-am văzut eu au văzut şi arbaletierii voştri: că indienii intrau sub povara sacilor cu aur şi că apoi ieşeau cu sacul gol. Ştiu însă prea bine ce s-a întâmplat. Nerecunoscătorii aceia de Quixinimpaba şi Quixinimegua, duşmanii mei, sunt cei care au urzit această stratagemă ca să mă vadă

murind. E numai vicleşugul acestor mizerabili! Aici regele arată o energie care îi subliniază indignarea. Prindeţi-i pe aceşti doi şefi şi Înălţimea Voastră va vedea cum va creşte muntele de aur ca prin farmec.

Spaniolii se agaţă de această speranţă. Nimeni nu pune la îndoială sinceritatea unui rege ca Sacresaxigua. Toţi au văzut clar stratagema indienilor: cel ce mergea în faţă deşerta sacul, dar cum întotdeauna era însoţit de treizeci şi şase de oameni de povară, atunci când cădea aurul, fiecare din ei punea mâna pe o bucată, o băga în desagă şi sub pelerina de bumbac o scotea cu dibăcie şi demnitate.

Spaniolii se năpustesc ca nişte câini de vânătoare asupra celor doi şefi acuzaţi. La numai douăzeci şi patru de ore după ce i-a denunţat Sacresaxigua, ei se aflau deja în mâinile lui Quesada. Văzându-i în drum spre tortură, Sacresaxigua surâde. Îi va face să plătească pe aceşti doi indieni care nu i-au fost niciodată credincioşi. Quesada reflectează: trebuie să se procedeze conform legii. Li se fac somaţiile în numele regelui şi apoi sunt torturaţi în ritmul întrebărilor. În realitate, cei doi şefi nu ştiu nimic de tezaur şi n-au ce să răspundă. Lucrul este atât de limpede încât n-are rost să continue interogatoriul. Dilema este însă categorică: sau spun sau îi spânzură. Cum nu spun nimic, sunt spânzuraţi. Un fior de groază cuprinde sufletele celorlalţi indieni când văd cum se leagănă în spânzurătoare cele două căpetenii.

Cu vocea înăsprită de ranchiună şi cu o liniştită hotărâre, Quesada îl avertizează pe Sacresaxigua că dacă nu mărturiseşte unde se află tezaurul îl va spânzura ca şi pe cei doi duşmani ai săi.

...„căpitanii şi soldaţii au adus acuzaţii lui Sagipa, în faţa generalului lor, spunând că a fugit cu aurul şi smaraldele lui Bogotá, care pentru motivele enumerate mai sus aparţineau fiscului regal şi lor; după ce au fost luate informaţiile trebuitoare chiar de la indienii pământeni care au spus ce au vrut şi ce ştiau, bietul întemniţat a fost condamnat la tortură pentru ca să mărturisească despre aurul şi smaraldele lui Bogotá, dându-i-se înainte de orice un apărător, pentru că procesul trebuia să se desfăşoare foarte legal, să nu prezinte nedreptăţi, fiind acesta un lucru atât de important”...

Regele caută încă o portiţă de scăpare: „Dacă mă eliberaţi din închisoare şi cu o bună pază de trupe mă lăsaţi să caut eu însumi tezaurul, care, bănuiesc unde trebuie să se afle, vi-l voi aduce”.

Lăcomia e atât de mare încât ajunge să se transforme în naivitate. Îi scot cătuşele regelui care, cu o frânghie de gât, porneşte spre Boca del Monte ca să caute tezaurul. Regele gândeşte: „Dacă cel puţin aş putea să mă azvârl în prăpastie şi să mor cum aleg eu, ca să nu-i fac plăcerea acestui bătrân să mă spânzure...” Şi pe poteci aspre, pe urcuşuri anevoioase şi prin păduri

încâlcite îi duce pe soldaţi până într-un loc unde stânca e tăiată abrupt. *„Xisysa, xisysa”* – pe aici, pe aici –, spune cu perfidă viclenie. Şi când ajunge pe marginea unei prăpăstii, cu o săritură se aruncă în gol. Eşuează însă... Soldaţii, care intraseră la bănuială, trag la timp de frânghie şi de data aceasta se întoarce indianul într-adevăr învins, pentru ca să fie pus la stâlpul de tortură.

De cinci luni era întemniţat regele bogotanilor. Se terminase cu zâmbetele. Jocul a durat mult, regele a fost învins. O umbră de melancolie îl învăluie. E dus la stâlpul de tortură, dar nu spune nimic. E o tăcere dură, agresivă în care pare să se fi adunat amărăciunea ce dăinuia de mult timp. Zadarnic pătrund frânghiile în carne, zadarnic şiroieşte sângele, două luni de caznă. Spaniolii nu vor ca regele să moară pentru că, odată cu moartea lui, dispare orice speranţă. Regele îndură în tăcere, ca şi Cuauhtemotzin. Cu aceeaşi emoţie cu care e înconjurat patul unui muribund, căpitanii asistă la aceste chinuri, sperând ca regele să spună ultimul lui cuvânt. Regele nu spune nimic. Se încing până la roşu două potcoave şi cu ele îi sunt arse tălpile. Deodată, ochii lui încremenesc ca doi ochi de sticlă. Sudoarea îi îngheaţă pe frunte. Patru secole se vor scurge şi căutătorii de comori vor continua să caute aurul lui Sacresaxigua.

VIII
ÎNTÂLNIREA DINTRE UN GERMAN, UN ANDALUZ ŞI UN CATÂRGIU

Să se asigure vânătoarea cu iscusinţă şi să fie supuse cu dibăcie aceste popoare.

QUESADA

Ajungând – Belalcázar – în provinciile denumite Noul Regat, a vorbit aci cu licenţiatul Jiménez de Quesada şi cu anumiţi soldaţi, oameni fără căpătâi care nu înţelegeau ce aveau de făcut în aşezările acestui ţinut, drept care numitul Adelantado Belalcázar le-a dat, ca vechi şi priceput conchistador, poruncă şi îndrumări să populeze acele locuri şi, pe lângă aceasta, le-a împărţit mulţi cai şi arme şi alte lucruri trebuincioase.

Mărturie despre meritele şi serviciile lui Sebastián Belalcázar.

Eu, Nicolás[19] Federman cel tânăr, din Ulm, m-am îmbarcat la Sanlúcar de Barrameda, port din provincia spaniolă Andalucia. În numele domnilor Bartolomé Welser şi Comp., eram numit de către domnul Uhlrich Ehinger în calitate de Căpitan peste o sută douăzeci şi trei de soldaţi spanioli şi douăzeci şi patru mineri germani pe care trebuia să-i conduc pe marele ocean în ţara Venezuela, a cărei cârmuire şi stăpânire o cedase Maiestatea Sa Imperială numiţilor Welser, stăpânii mei.

FEDERMAN

A sosit timpul să se bucure de oarecare odihnă. S-a adunat tot aurul cu putinţă. Generalul, călugării, căpitanii şi soldaţii pot să se considere mulţumiţi. De acum înainte aurul se va scurge din mâini, aşa cum a dispărut umbra lui Sacresaxigua. Pământul e sărac în minerale. Nu există mine în

---

[19] Pentru personajele germane care au intrat în viaţa hispanică, păstrăm numele în forma dată de cronicarii spanioli.

împrejurimi. Ceea ce au găsit aici conchistadorii fusese adunat prin troc de-a lungul veacurilor de către neguţătorii de sare şi de pături, făcând comerţ cu indienii natagaima sau coyaima din văile arzătoare, unde râurile duc cu ele pepite de aur. În realitate, spaniolii nu au pus mâna pe niciun Potosi.

De cinci luni de când se tot învârtesc pe aici, conchistadorii nu s-au gândit să întemeieze un oraş. Acum e timpul s-o facă. Privesc de jur-împrejur savana, teren inundabil şi nesigur. Numai spre răsărit, la poalele a două înălţimi, e un loc sigur, acela în care regele Bogotá obişnuia să se odihnească în perioadele de ploaie. Quesada alege acel loc pentru a se stabili. „Hotărâtoare pentru fundarea unui oraş în acel loc – va spune călugărul Simon – au fost înlesnirile pe care le-au aflat acolo şi pe care trebuie să le aibă un oraş ridicat cu chibzuinţă, căci solul are înălţimea trebuincioasă, două defileuri cu ape dulci şi sănătoase coboară din înălţimile munţilor, una din ape atât de abundentă încât chiar în anii când nu sunt ploi face să meargă măcinătoarele din oraş; multă piatră pentru clădiri; lemnul de care e nevoie, aer bun... cerul e în general senin, priveliştile din oraş spre apus şi miazănoapte sunt largi şi se întind fără să fie împiedicate de ceva; dar ceea ce nu puţin a atârnat în alegerea locului a fost apărarea care venea din partea înălţimii şi munţilor de la răsărit, pe unde duşmanii nu puteau veni să tulbure populaţia...” Alcedo, în dicţionarul său, va spune: „Vânturile care bat regulat sunt: cel din sud, numit Ubaque, care suflă la înălţimea muntelui de unde vine, este subţire şi rece şi atât de binefăcător încât localnicii spun că trebuie primit cu gura deschisă, şi cel din nord, de care se feresc căci este aprig, umed şi vijelios...”

Quesada îşi aşază armata în formaţie în mijlocul unei mari adunări de indieni. Un scrib pune pe hârtie tot ce se întâmplă. Indienii privesc şi nu înţeleg. Părintele las Casas pregăteşte epitaful pentru liturghie. Quesada înaintează solemn până în centrul câmpului şi smulge un smoc de iarbă. Aceasta înseamnă un fel de proclamaţie că ia în stăpânire locul în numele domnului său, Carol Quintul. Cine îndrăzneşte să-l contrazică? Ca un adevărat cavaler încalecă pe cal, scoate sabia din teacă şi întreabă adunarea dacă e cineva care cutează să conteste această conchistă. Nimeni nu-l contrazice. Scribul notează. Părintele las Casas este gata. Oamenii îşi întorc feţele spre altar. Quesada coboară de pe cal şi un slujitor îl ia de hăţuri. Cavalerul, până acum o clipă trufaş, îngenunche. Soldaţii, acei aventurieri care îşi strâng pumnii ca să simtă posesiunea materială a aurului, aceiaşi care au încălzit până la roşu potcoavele cu care l-au torturat pe Sacresaxigua, îşi pleacă ochii şi capul. În faţa unui Hristos pictat pe o pânză, călugărul ridică potirul de plumb. Un zumzet de vorbe latineşti se ridică în

aerul limpede de august, un august care pare să se reverse în auriu şi albastru asupra savanei.

Apoi răsună din nou vocile celor care supraveghează munca începutului construcţiei. Generalul a spus: „Aci va fi biserica, aci casele căpitanilor”. Indienii sapă şanţuri în pământul negru, bat în cuie rafturi, cară cu spinarea legături de trestie, scot apă din Vicachá, râul cu cele mai bune ape, fac o plămadă de lut, o pisează harnic cu tălpi de picioare voinice, prepară paie pentru acoperişuri. Foarte repede vor fi gata zece căsuţe, pe care le vor ocupa cei mai de seamă. Ceilalţi continuă cu mai multă plăcere în locuinţe împrăştiate pe tot cuprinsul câmpului. Cronicarii vor afirma: „Cele douăsprezece căsuţe au fost ridicate în amintirea celor doisprezece apostoli. Cetatea care se întemeiază astfel se numeşte Ciudad Nueva de Granada.”

...Granada o voi numi
spre-a-mi aminti de tristeţi
ce odinioară trăii.

Repartizarea loturilor individuale se face împărţind terenul în străzi şi locuri pentru case şi scriind proprietăţile pe piele de cerb. Se scrie cu cerneală roşie, făcută din seva arborelui bija.

Suflă vânturi ciudate. Flancurile cordilierei se înfioară din nou. Spre culmea Anzilor, care domină aceste douăsprezece colibe de lut, trestie şi paie, se îndreaptă alţi aventurieri. Întâi sunt cei din nord. Îi anunţă un vânt zăpăcit, umed şi furtunos. Sunt oamenii lui Federman care au pornit din Coro. Nişte soldaţi zdrenţuroşi pe care îi comandă cavalerul din Germania. Lázaro Fonte, care continuă să fie prins în Pasca, îi dă vestea printr-un curier indian, scriindu-i mesajul pe piele de cerb... Istoria celor din Germania merită o atenţie aparte.

Pentru a fi ales Carol ca împărat al Germaniei, bancherii Fugger au dat banii necesari. În parte, alegerea se făcea pe încredere, valoarea voturilor urmând a se plăti mai târziu. Casa Fugger depuse o sumă de o sută treizeci de mii de florini pentru a garanta obligaţiile viitorului împărat Carol Quintul. Între desenele bătrânului Hans Holbein există un portret al lui Iacob Fugger. E un om cu privirea dură şi buzele subţiri, cu o beretă de catifea, aplecată pe o ureche. Imaginea austerităţii şi a calculului. Într-o zi, Iacob e întrebat de ce nu se odihneşte, de ce nu lasă banca nicio clipă măcar, că are bani din belşug pentru plăceri şi distracţii. Iacob răspunde: „Cât timp voi putea câştiga bani, nu voi înceta să o fac şi nu mă veţi vedea inactiv”. Iacob nu este numai bancherul împăratului, ci şi al papei. Puterea lui ajunge până acolo încât întemeiază un oraş numit Fuggerei, cu o sută şase case pe care le

construieşte cu propriii lui bani de-a lungul a şase strade sau bulevarde. Fuggerei este apărat de un zid gros împodobit şi ocrotit de trei porţi monumentale, pe care se află blazonul bancherului.

În faţa puterii familiei Fugger, se ridică o altă casă de bancheri, cei din familia Welser. Şi unii şi alţii s-au născut în oraşul bavarez Augsburg. Puterea lor creşte ca două ramuri care pornesc din acelaşi trunchi. Ambele familii au o putere şi o strălucire asemănătoare acelora deţinute anterior în Florenţa de Medici. Fugger-ii şi Welser-ii câştigă titluri de nobleţe, favorizează artele şi ştiinţele, ridică în Anvers palate cum nu se mai văzuseră în acele oraşe nordice. În Spania li se spune Fucares şi Belzares. Spaniolii îi privesc cu neplăcere, dar neplăcerea nu are leac, căci aceşti oameni merg după imperiu şi papalitate, mânuindu-l pe rege şi împodobindu-l pe papă. Odată dobândit de ei, aurul e folosit mai dibaci decât acela al lui Atahuallpa încăput pe mâinile lui Pizarro, ale regelui Spaniei, sau ale călugărilor din Toledo.

În timp ce Fugger-ii acaparează întreprinderile politice din Europa, Welser-ii îşi aţintesc privirile asupra Americii. Acestora, Carol Quintul le acordă Venezuela, pe atunci căpitănie. În timp ce Iacob Fugger primeşte titluri nobiliare, Welser-ii, nu mai puţin abili, fac ceva mai consistent: Filipina Welser, fiica lui Bartolomeu, se căsătoreşte în secret cu nepotul de frate al lui Carol Quintul, regele Ferdinand al Boemiei. Aşa prosperă afacerile. Contractul referitor la căpitănia Venezuelei nu poate fi mai avantajos. Colonizatorii germani vor veni în această ţară cu cincizeci de mineri din Austria, mulţi sclavi negri, zilieri spanioli, optzeci de cai. Conducători vor fi Enrique Ehinger şi Gerónimo Sayler sau, în lipsa lor, Ambrosio şi Jorge Ehinger. Vor veni cu împuterniciri de a face sclavi, a ridica fortăreţe, a-şi procura aur, a introduce cai, a descoperi, a cuceri şi a coloniza. Nu vor plăti impozit pe sare. Nu vor preda o cincime, ci o zecime din aurul pe care îl vor aduna în zece ani. Cine va îndeplini stipulaţiile va fi guvernator şi căpitan general pentru toată viaţa, cu trei sute de mii de maravedişi pe an.

În timp ce capitulaţia se îndeplineşte, Welser-ii nu dorm: Ambrosio Ehinger merge prin Española ca mandatar al bancherilor, arătând orgolios puterea „casei noastre". Când sosesc titlurile, totul este gata pregătit. În curând străbat marea Caraibelor nişte vase cu destinaţia Coro. La proră se află capul cu păr blond al lui miser[20] Ambrosio, iar în adâncul navei se află inşii „cei mai mârşavi din câţi au plecat din Spania în America, iar el este mai rău decât cel mai rău dintre ei". Germani, portughezi, spanioli, toţi vor lăsa Venezuela însemnată cu fierul roşu al ambiţiei lor.

---

[20] Denumire arhaică dată străinilor mai de seamă, echivalentă cu boier sau jupân.

Poate că germanii nu au fost mai răi decât spaniolii. Era însă firesc ca istoricii și cronicarii Spaniei să arunce asupra acestor intruși bălai apele murdare ale conchistei. În realitate, conchistadorul nu are patrie; e conchistador, și nimic mai mult. Şi conchista e dură. Ehinger merge, scrutează, caută pe ţărmurile golfului Maracaibo, prin Guajira, Tamalemque. „Ducea cu el şiruri de indieni cărând proviziile şi bagajele şi toţi erau legaţi de gât cu aceeaşi funie; cum funia făcea pentru fiecare cap un inel sau laţ, nu era cu putinţă să dezlege pe unul fără să înceapă cu primul din şir; din pricina asta, când un indian obosea, îi tăia capul, fără să desfacă laţul şi nici să se oprească."

Ehinger adună ceva aur, dar nu atât de mult ca să plătească soldaţii. În schimb, află ştiri despre fabuloasa ţară a indienilor chibcha. Se spune că într-un anumit sat sunt indieni a căror meserie e de a topi aurul în forje speciale. „Şi au forje cu nicovale şi ciocane care sunt făcute din pietre tari. Ciocanele sunt de mărimea unor ouă sau mai mici şi nicovalele, la fel de mari ca roţile de cașcaval de Mallorca, de asemenea din pietre foarte dure; foalele sunt nişte ţevi groase de două degete și lungi de două palme. Au nişte balanţe romane subţiri cu care cântăresc și sunt un os alb ce pare fildeş, dar sunt şi altele dintr-un lemn negru, ca abanosul."

Ehinger nu termină întreprinderea. Cruzimea îi este pedepsită de indieni sau poate chiar de spanioli. Fără să se ştie de unde vine, o săgeată înveninată îi străpunge gâtul. Patru zile durează lupta crâncenă între viaţă şi moarte, în care timp omul cu părul roşu scuipă sânge şi sudălmi bolborosite, iar veninul îi circulă prin vene şi îi umflă corpul. Spaniolii înşişi, care îl urau, simt că li se strânge inima când îl văd agonizând ca un osândit la chinurile iadului. Ca să aibă un mormânt încăpător şi o legendă care să-i amintească numele, valea care îi primeşte ultimul suspin e botezată valea lui miser Ambrosio...

Mort Ehinger, vine ca guvernator Juan Sinserhoffer. Un bancher flegmatic și liniştit, făcut mai mult pentru viaţa de casier în Europa, cântărind aur şi mirodenii, decât pentru întreprinderea de a ucide indieni războinici sau a muri cu o săgeată în gât. Sinserhoffer se instalează într-un scaun, în timp ce secunzii lui vânează indieni prin împrejurimi. Welser-ii vor însă ceva mai pozitiv şi soldaţii ceva mai tangibil. Guvernarea trece din mâinile lui Sinserhoffer în acelea ale lui Jorge Hohermuth. Acesta aduce ca secund pe Nicolás Federman. Pare ceva exotic – şi este într-adevăr – că prin istoria cuceririi Americii defilează aceste nume: Welser, Ehinger, Sinserhoffer, Federman... Pe toţi îi va înghiţi paradisul tropicului. Sau infernul verde, cum preferaţi...

Stăpânii căpităniei, Jorge Hohermuth şi Nicolás Federman, găsesc că scenariul în Coro este rarefiat şi sărac. La fel de steril cum era acela din Santa Marta pentru Fernández de Lugo şi Jiménez de Quesada. Înlăuntrul continentului se află şesurile care vara sunt savane de foc şi iarna sunt acoperite de apele râurilor care se revarsă până le prefac oglindă tăiată de zborurile cocorilor roşii. După aceste şesuri, cine se caţără pe flancul cordilierei ajunge până acolo unde indienii topesc aurul. Este necesar ca în banca Welser, în Amsterdam, să răsune acest metal demonic venit din America. Nu cel pe care îl pot smulge indienilor ghearele conchistadorilor, ci acela pe care îl vor descoperi germanii, care vor dovedi vlaga şi curajul lor în căpitănia şi aventura Venezuelei.

Jorge Hohermuth şi Nicolás Federman privesc spre ţinuturile din interior şi ordonă să înceapă marşul. Miser Jorge va merge pe urmele lui Ehinger. Miser Nicolás îl va aştepta în Coro. Când însă pasul trupei lui Hohermuth nu mai răsună în Coro, Federman nu mai rezistă şi porneşte şi el în explorare, pe seama lui proprie. Jorge poruncise lui Nicolás să se ducă în Española ca să aducă mai mulţi oameni, sclavi, cai. Nicolás dă uitării aceste ordine.

E greu de spus tot ce a suferit Jorge Hohermuth în lunga lui peregrinare. Şi-au rupt carnea de pe degete căţărându-se pe flancurile cordilierii fără să ajungă niciodată la culme. Sus, sus de tot, se află aşezările celor care scot sare şi smaralde, populaţia chibcha, care se hrăneşte cu cartofi prăjiţi, cu carne de cerb şi bea rachiu de porumb, în timp ce neamţul, necunoscând aceste fapte, dar presimţindu-le, urlă de foame pe versantele munţilor. Înşelător, Eldorado îl atrage pe miser Jorge şi îi scapă din mâini. E permanentul joc şi permanenta cochetărie a Americii noastre, atât de fermă, de necredincioasă şi atât de frumoasă! Într-o zi şeful indian Guayagueri îi spune lui miser Jorge: „Mai mergeţi, domnule căpitan, încă două luni şi veţi ajunge la o aşezare în care indienii mănâncă din vase de aur şi argint, pământul este neted şi moale, iar prin câmpurile cultivate şi liniştite vântul împinge turme de oi blânde”. Miser Jorge merge şi nu găseşte nimic. Altă dată, spaniolii pierd o plută mare pe care o construiseră ca să treacă râul Opia. Indienii vrăjmaşi izbutesc să pună mâna pe această construcţie navală şi apoi trec pe ea prin faţa spaniolilor. Pe acest scenariu plutitor, în sunetul unei muzici drăceşti, indienii execută dansuri de război şi luxură.

Indienii de pe şesuri şi de pe versantele munţilor sunt mai războinici decât cei de pe coaste. Când înaintează asupra lui miser Jorge, o fac cu un aer marţial. Bat tobe şi suflă în ocarina roz a melcilor. Merg în formaţii. Întâi păşesc lăncierii; apoi cei care mânuiesc praştiile şi arcaşii; în urma lor, femeile cu funii, oale şi provizii. În America femeile întotdeauna au urmat armatele, dacă nu cumva le-au luat-o înainte.

Aceşti indieni iubesc soarele şi luna. Despre Salambó, care a fost cel mai frumos astru în nopţile calde ale Cartagenei şi care, în templul cu ample terase, se împărtăşea cu luna, dezgolindu-se pentru a se înveşmânta cu lumina impalpabilă care aluneca în tăcere pe umerii, pe sânii şi pe genunchii ei, se spune că într-o noapte, în timpul unei eclipse, s-a întins să moară. Indienii, pe care îi vede Jorge Hohermuth, înnebunesc de asemenea când luna se ascunde şi în timpul eclipselor îi aruncă „pietre, tăciuni, beţe, noroi şi tot ce le vine la mână", rugând cu disperare astrul nocturn să nu plece pe cărările nopţii eterne.

Nicolás Federman e mai îndrăzneţ sau mai norocos decât Hohermuth. În timp ce acesta pierde trei ani ca să-şi distrugă armata într-o expediţie fără succes, miser Nicolás, secundul său, un om nu prea înalt, dar voinic, cu ochii albaştri şi barba roşie, creaţă, ager şi încăpăţânat, atinge culmea Anzilor şi ajunge în ţinutul indienilor chibcha. Când Hohermuth se întoarce la Coro, nu găseşte nici urmă de locţiitor. Scrie regelui Carol: „Am străbătut mai mult de cinci sute de leghe până la Choques şi, nefiind mai departe de douăzeci şi cinci de leghe de ceea ce căutam, m-am aflat atât de lipsit de oameni, cai şi arme încât a trebuit să mă întorc şi să-mi refac forţele pentru a termina expediţia."

Federman însă, nu. El se vâră ca o pană între munţi. Două lucruri îl fac să urce fără preget: pofta de a ajunge la Eldorado şi teama de a se întâlni cu Hohermuth. Cum era de aşteptat, îi mor soldaţi, suferă de foame şi săptămâni întregi trupa se hrăneşte cu carnea cailor care cad atinşi de o boală ciudată. Urcă însă, urcă până ajung pe podişurile înalte în care cuţitele gerului pătrund în carnea soldaţilor veniţi din câmpiile unde arde un soare necruţător. Când trupa intră în ţinutul indienilor chibcha, este mai săracă şi mai jalnică decât aceea a lui don Gonzalo Jiménez de Quesada. Sunt trei ani şi jumătate de când colindă Federman printr-o lume necunoscută. Soldaţii lui nu mai au pe corp niciun petic de haine, ci piei de cerb. Lázaro Fonte, care continuă să fie surghiunit în Pasca, îi trimite un mesager lui Jiménez de Quesada, anunţându-i venirea germanului. Quesada, care crede şi nu crede mesajul, trimite pe ascuns spioni. Delegaţii lui Quesada şi ai lui Federman se apropie, se văd. Armatele se înfruntă. Şi acum se întâmplă un miracol. O sută şaptezeci şi trei sunt soldaţii lui Quesada, o sută şaptezeci şi trei ai lui Federman. Însă cei ai lui Quesada s-au refăcut prin odihnă şi mâncare, poartă îmbrăcăminte de bumbac, ca indigenii, şi mai sunt douăzeci de mii de indieni pe care Quesada i-a instruit ca pe un fel de armată a sa, el fiind domnul şi stăpânul acelor pământuri. Cel cu barbă roşie îl priveşte cu uimire şi neîncredere pe cel cu barba neagră cum e cărbunele. Cele două mâini puternice întâi şovăie, apoi se strâng. Soldaţii se îmbrăţişează. O clipă,

spaniolul are bănuiala că nenorociţii ăştia ai lui Federman vin ca să-i fure cuceririle, dar se convinge repede că nu e vorba de așa ceva. Mai urgent e să li se dea câţiva pumni de porumb ca să-şi reia obiceiul vechi de a mânca. Rezultatele întrevederii între cei doi generali sunt sintetizate astfel de cronicarul lui *El Carnero*: „Se înţeleseră ei la început foarte bine, dar apoi se născură nu ştiu ce susceptibilităţi pe care aurul le prefăcu în râs: rămaseră foarte prieteni şi hotărâră să se dea de mâncare din ce se cucerise la două grupuri de soldaţi din armatele acestor doi generali...” Făcând catalogul soldaţilor lui Federman, Rodriguez Freile scrie: „Soldaţii generalului Nicolás de Federman, căruia i s-a dat să mănânce în acest regat...”

Câţiva bieţi fugari din Santa Marta, care s-au hrănit cu şopârle şi năpârci şi care nici în Spania nu se deosebiseră de aventurierii fanfaroni de prin tindele bisericilor, dau să mănânce împuternicitului bancherilor Welser, care în bâlciul electorilor cumpăraseră coroana de împărat german pentru regele Carol al Spaniei...

Nu se ştie încă cine priveşte cu mai mare surpriză această întâlnire: indienii sau chiar spaniolii, când o nouă veste, nu mai puţin neaşteptată, îi lasă încremeniţi pe Quesada şi pe Federman, iar pe soldaţi şi indieni îi uluieşte. O aduce vântul de sud numit Ubaque, pe care băștinașii spun că trebuie să-l primeşti cu gura deschisă... E vorba de nişte soldaţi pe care îi comandă don Sebastián de Belalcázar. Plecaţi cu ani în urmă din Perú, cu destinaţie incertă, fac să se audă pasul cailor lor pe celălalt versant al cordilierei. Ca şi cum ascunsul motiv al aventurii ilicite în care s-au angajat cei trei căpitani i-ar împinge pe toţi spre aceste meleaguri pustii. Cei trei generali sunt toţi răsculaţi. Aşa cum Quesada s-a răsculat cu trupele pe care i le încredinţase Fernández de Lugo, Federman s-a răsculat cu cele pe care i le dăduse Hohermuth, iar Belalcázar cu acelea ale lui Pizarro. Nu putea avea o origine mai cinstită această cetate denumită Santa Fe – Sfânta Credinţă –, care curând va primi blazoane de la regele Carol şi de la regina nebună, doña Juana. Aşa se nasc nobilele oraşe; în acelaşi îngrăşământ îşi au rădăcinile cele mai strălucite dinastii, cei mai prestigioşi arbori genealogici. Belalcázar fusese un satârgiu în locul său natal.

Mergea adeseori Sebastián,
când fratele mai mare-i poruncea,
s-aducă crengi și lemne din pădure
cu un măgar ce-acasă le căra
ducând mai mult decât putea să-ndure.
Dar drumu-acum, după o cruntă ploaie,
e lunecos și bietul urechiat

se poticneşte-n gropi, se încovoaie
sub greutăţi şi se întinde lat.
Îi scoate hamu'-l ceartă, îl îmbie;
măgarul zace şi nu vrea să ştie.
Atunci Sebastián se face foc
şi pune mâna pe-un ciomag voinic.
„Dacă-ţi dau una, te ridici pe loc;
Hai, hop la trap!", dar bestia, nimic.
Furios, cu sete îl loveşte-n cap
şi moare bietu-asin. Adio trap!
Văzându-şi nebunia, părăsi
netotul funii, lemne şi măgar,
cu gânduri şi păreri de rău târzii;
fugi de sărăcie şi amar.
Şi-nchipuindu-şi insul că-l aşteaptă,
în cucerirea Lumii celei Noi,
noroc şi aventuri, răsplată dreaptă,
lăsă asinii şi veni la noi.
Decât să duci acas' o muncă tristă,
mai bine faci, strălucitor, conchistă.

Datorită morţii măgarului, Sebastián fuge de acasă şi se înrolează într-una din expediţiile care pleacă în Indii. Soseşte în Antile, stă în Española, trece pe continent, face descoperiri în Darién, jefuieşte, pune stăpânire, cumpără, vinde. Tinerelul se face bărbat; catârgiul, căpitan. Adună aur. Într-o zi, când Pizarro se zbate disperat, soseşte pe ţărmurile Ecuadorului Sebastián de Belalcázar cu întăriri pentru a se pune în serviciul lui. Vine din Nicaragua. Aduce o navă mare cu doisprezece cai şi treizeci de oameni. Belalcázar îşi calculează cu grijă acţiunile, e scump la vorbă şi eficient în acţiune. Face parte din cei care, cu spada în mână, asistă la întemniţarea lui Atahuallpa şi e gata să o înfigă până la gardă, dacă e nevoie. Nouă mii nouă sute de pesos de aur şi patru sute şapte mărci de argint îi revin la împărţirea prăzii. Pizarro, deşi se teme de el, îi încredinţează comanda oraşului San Miguel. Belalcázar merge în calitate de căpitan. Îl însoţesc nouă ostaşi călări.

Când Belalcázar se îndepărtează de Pizarro, îi vine o idee: să fie guvernator. Atahuallpa venise de la nord, din regatul Quito, deci în Quito trebuie să fie aur cu grămada. De pe nişte nave care sosesc din Panamá şi Nicaragua cu trupe noi pentru Pizarro, el ia două sute de oameni şi şaptezeci de cai. Le spune soldaţilor: „Mergem în ţinutul regelui care a umplut cu aur o odaie în Cajamarca, în ţinutul lui Atahuallpa unde se află acum fiii lui!" Fără

ca Pizarro să ştie, părăseşte San Miguel şi porneşte spre Quito. Ca precauţie, se lasă rugat. Într-o declaraţie, Bartolomé Garcia, maestru pe navă, povesteşte astfel stratagema: „Locuitorii îl rugaseră să meargă el la Quito şi el le spuse că nu poate să facă aşa ceva şi atunci intrară în consiliu alţii şi îi spuseră că dacă el nu poate să meargă, vor pune alt căpitan; şi îndată ce văzu că vor într-adevăr să o facă, le spuse: «Dacă e vorba să meargă altul, atunci vreau să merg eu» şi începu să recruteze oameni...”

„Începu să recruteze oameni” şi porniră la drum spre nord, ca să se îndepărteze de Pizarro şi Almagro. Belalcázar pretinde că va pedepsi pe Ruminagui, succesorul lui Atahuallpa la domnie şi bogăţii. Ruminagui deschide ostilităţile împotriva lui don Sebastián. Sapă şanţuri mari ca să cadă în ele caii. Caii ocolesc capcana. Batalioanele de indieni se desfac în evantai şi aruncă săgeţi. Spaniolii îşi descarcă archebuzele. Înving spaniolii. Ruminagui îşi reface armata şi opune o nouă rezistenţă. Ţintuieşte pe drum capetele de cai şi le împodobeşte cu flori pentru bucuria indienilor şi învăţătură de minte spaniolilor. Din nou, praful de puşcă învinge săgeata. Ca spaima indienilor să fie mai mare, se cutremură pământul şi Cotopaxi se încoronează cu flăcări. Indienii îşi părăsesc femeile – un mare serai de neveste şi concubine – şi le spun: „Bucuraţi-vă că vin creştinii cu care o să puteţi să vă desfătaţi”. Câteva au râs – spune cronicarul – ca femeile, negândind poate la ceva rău. Ruminagui le înjunghie pe cele care râseseră mai mult.

Belalcázar continuă. În cetatea pe care regele indian o incendiază şi o părăseşte, el întemeiază oraşul San Francisco de Quito. Într-o noapte, călăuzindu-se după anumite stele, escaladează două vârfuri stâncoase. Nu găseşte comorile pe care le aşteptau. Soldaţii devin nerăbdători. Belalcázar continuă spre Guayaquil. Întemeiază acest oraş şi se întoarce la Quito. În Guayaquil lasă o trupă redusă. Când pleacă, indienii îi atacă pe spanioli, pentru că „începuseră să înţeleagă supărările pe care le aduceau şi graba cu care le cereau aur, argint şi femei frumoase”.

Toate astea nu au mare importanţă. O au în schimb ştirile că la nord se află Eldorado. În ţinuturile numite Cundinamarca există un rege indian care îşi unge trupul cu terebentină şi, acoperit cu praf de aur, se scaldă în lacuri în timp ce preoţii oferă zeilor idoli de aur şi pumni de smaralde. Belalcázar posedă o scrisoare a împărătesei Spaniei în care îl felicită pentru descoperirile şi cuceririle lui. Pentru a servi o atât de înaltă doamnă, trebuie mers înainte. În timp ce consiliul comunal se îndoieşte şi opune rezistenţă, Belalcázar îşi pregăteşte armata. Misterioasa scrisoare a împărătesei se preface în mascota catârgiului. Porneşte din Quito cu tot ce este necesar unei armate. Îl urmează cinci mii de indieni sclavi, duce cu el o veselă de aur

şi sute de porci. Primăria, tremurând de frică, îi comunică faptul lui Pizarro, fără să transmită şi conţinutul scrisorii către Belalcázar, „din lipsă de hârtie”.

Belalcázar lasă în urmă pământurile peruviene asupra cărora apasă un destin fatal. Istoria oraşului Perú din aceşti ani se poate rezuma în puţine cuvinte. Francisco Pizarro, întemeietorul, îşi ucide asociatul, pe Diego de Almagro. Fiul lui Diego îl asasinează pe Francisco Pizarro. Vaca de Castro înjunghie pe acest al doilea Almagro. Viceregele Núñez de Vela îi aruncă în închisoare, pe Vaca de Castro. Gonzalo Pizarro îl omoară pe viceregele Núñez de Vela. Licenţiatul La Gasca îl ucide pe Gonzalo Pizarro. Pe La Gasca încearcă să-l asasineze fraţii Contrera: dacă nu se întoarce în Spania, îl mănâncă de viu... fray Valverde, care l-a ajutat pe Atahuallpa să moară cum se cuvine, e omorât cu bâtele în bătaia pe care i-o administrează locuitorii din Pună.

Nu e rău ca Belalcázar, acum expert în materie de conchiste, să continue înaintând spre nord, să străbată asprul ţinut stâncos din Guáitara, să traverseze pajiştile calde din Patia, să ajungă până la valea Cauca, largă şi frumoasă, să întemeieze cetăţi şi să facă din ele axa închipuită a viitoarei sale guvernatorii: Popayán. „Odată sosit Belalcázar la curtea lui Popayán şi aflând frumuseţea unei văi care se întinde de aci până la izvoarele lui Rio Grande, preţ de patrusprezece leghe, bogată în râuri şi pârâuri coborâtoare din Anzi, precum şi în arătoase câmpii şi lunci, în care mulţimea grădinilor şi a caselor învederau rodnicia ţinutului, se hotărî să se stabilească aici, alegând ca loc un platou înalt a cărui climă, fugind de excesele reci din Quito şi calde din Cartagena, este la mijloc între cele opuse şi al cărui cer benign, deşi ploios, şi ale cărui câmpuri potrivite pentru creşterea griului, au făcut ca cerul, solul şi pâinea din Popayán să fie socotite cele mai bune din Indii.”

Fireşte că Belalcázar continuă să înainteze, ca toţi conchistadorii, prin foc şi sânge. Plecând din Quito, îşi împarte armata în trei ramuri şi îi ordonă lui Juan de Ampudia să fie conducătorul uneia din ele. „Să urmaţi cărările cordilierei – spune şeful – şi să nu vă angajaţi în acţiuni periculoase: noi vă vom urma.” Nu îi este greu lui Belalcázar să-l urmeze pe căpitanul Ampudia: acesta arde toate satele care îi ies înainte şi omoară pe indieni; cenuşa şi sângele îl călăuzesc pe don Sebastián.

E lung şi plictisitor să se repete naraţiunea unui marş care nu se deosebeşte întru nimic de atâtea altele. Timp de patru ani, Belalcázar descoperă, cucereşte, întemeiază şi colonizează, până ce destinul îl împinge spre regatul Cundinamarca, locul unde se găsesc Quesada şi Federman. Printr-o rară coincidenţă, soseşte chiar atunci când Federman urcă prin Pasca. Belalcázar vine prin valea Magdalena şi ajunge la poalele muntelui pe a cărui culme se află Quesada. În timp ce licenţiatul primeşte de la Lázaro

Fonte vestea despre german, indienii i-o aduc pe aceea despre peruvianul care înaintează pe partea opusă. Quesada tratează în grabă cu Nicolás, în timp ce îl trimite pe fratele lui să-i iasă înainte lui Belalcázar şi să discute cu el. Acesta, în mai puţin timp decât le trebuie tuturor ca să-şi revină din surpriză şi fără să intre în parlamentări, avansează cu trupa. Dispune de acelaşi număr de soldaţi ca, pe de o parte, Quesada, şi de alta, Federman. Este ceea ce se numeşte triunghi isoscel în geometria forţelor militare. Unica diferenţă stă în îmbrăcăminte. Aceea a oamenilor lui Belalcázar este mai bună: haine de peruvieni, mai înstăriţi, norocoşi. Cel care a mânat catârii în copilărie, vine acum „cu lăcomia de a găsi pe omul aurit" şi e îmbrăcat în mătase şi ţesături fine, cu cămaşă de zale şi mulţi servitori indieni. Veselă de argint şi ciurde de porci.

IX
PETRECERE ŞI CHEFURI ÎN EUROPA

Generalul Jiménez de Quesada, care aducea mult aur din Indii, vru să-și vadă întâi orașul natal, Granada, ca să se bucure de reîntâlnirea cu rudele și prietenii săi. După câtva timp, cu scopul de a-și rezolva anumite treburi, se duse la curte, care în acea vreme se afla în doliu după moartea împărătesei. Se spune în acest regat că Adelantado[21] veni îmbrăcat într-un costum roșu stacojiu, cu multe împletituri de aur, cum se purta pe atunci, și că secretarul Cobos, văzându-l de la ferestrele palatului, cum mergea prin curte, spuse cu glas tare: „Cine este nebunul ăsta? Dați-l afară din curte" și cu asta plecă. Dacă el a făcut așa ceva și este adevărat, după cum s-a vorbit în acest oraș, pot și eu să însemnez întâmplarea. Căci Adelantado avea, într-adevăr, gesturi nesocotite, iar eu l-am cunoscut foarte bine, fiind el nașul unei fete, sora mea de botez, și cumătru al părinților mei, deși mai folositor ar fi fost să nu fie, după cât ne-a costat a doua călătorie pe care a făcut-o în Castilia, când nu mai știa altceva decât să meargă să caute Eldorado-ul și în această călătorie s-a dus și tatăl meu cu el, cu o mare sumă de bani, iar ei amândoi s-au întors, dar suma nu.

JUAN RODRIGUEZ PRESLE

În marea savană de pe culmile Anzilor, smălţuită de argintatele oglinzi ale lagunelor şi întunecată de crestaţii arbuşti de smarald, acolo se află inima Americii. Trei oameni au plecat din punctele cele mai depărtate – din golful albastru al Santei Marta, de pe coastele blonde ale Venezuelei şi din Quito, verdea aşezare a incaşilor –, căutând toţi trei centrul continentului. Ca şi cum ar fi urcat în acelaşi timp pe cele trei feţe ale unei piramide, sosind pe această culme, s-au văzut deodată faţă-n faţă, cu mâinile încă sângerânde,

[21] Denumire de prestigiu care nu corespundea unei funcţii precise. La origine, era dată guvernatorilor, magistraţilor supremi şi comandanţilor de oşti.

sfâşiate de pantele aspre, stâncoase, pe care le urcaseră. Unul a venit pe Rio Grande de la Magdalena, altul a trecut râul Meta, iar al treilea apele râului Cauca; când au început să-şi povestească isprăvile, părea că în relatările lor se împletesc şi se despletesc misterele acestor trei ape în ale căror largi albii se potoleşte zgomotul cascadelor din Anzi. Vânturile dezlegate pe aceste meleaguri îşi unesc şi ele petalele în centrul unei flori. Vântul subţire şi rece din sud, ca şi cel impetuos din nord, mângâie spinările cerbilor repezi şi tremurânzi, ating apele râului Funza şi îşi strâng aripile pentru a însoţi luntrea înceată a pescarilor indieni care alunecă pe meandrele adormite. Ceasurile de grijă şi teamă pe care le-au trăit trupele conchistei, când au străbătut şesurile răsăritene sau când au înfrânt rezistenţa caraibilor sau au supus semeţia ultimilor regi incaşi, şi-au aflat aici lumina zenitului. Aceste trupe se amestecă într-o singură armată gălăgioasă şi turbulentă, reunind oameni din Spania, Portugalia, Grecia, Italia, Germania. Destinul i-a adunat în aceeaşi zi pe bietul pământ al indienilor moscas sau muiscas, care zumzăie şi punctează peisajul ca un roi de tăciuni.

Dintre cei trei căpitani, andaluzul, fără alte arme decât darul lui de vorbire dezinvoltă, se impune celorlalţi. Având simţ politic, dezarmează pretenţiile lui Federman, dacă le are, sau pe acelea ale lui Belalcázar, care le arborează vizibil. Federman nu e nici pe departe un prost. Despre prima sa călătorie în Venezuela scrie, sau pune pe notar să scrie, o istorisire fantastică pe care o va publica Juan Kiefhaber, cumnatul său, sub acest titlu: *Frumoasa şi atrăgătoarea povestire a primei călătorii a lui Nicolás Federman cel tânăr, din Ulm, în Indiile din marea oceană şi tot ce i s-a întâmplat în această ţară până la întoarcerea lui în Spania, scrisă pe scurt pentru plăcerea cititorului*. În această relatare, împuternicitul bancherilor Welser se străduieşte să nu rămână cu nimic în urma celui mai mincinos dintre cronicari. Narează cu amănunţime şi prolixitate călătoriile lui prin ţara piticilor, unde făptura cea mai mare nu trece de patru palme înălţime. În prologul pe care Kiefhaber îl redactează ca o dedicaţie către Juan Guillermo de Laouberberg, din Loubenbergerstain, el spune: „Iubit şi graţios senior, am aflat că sunteţi iubitor şi bun cunoscător nu numai al lucrurilor antice, dar şi al expediţiilor peste mări săvârşite în epoca noastră şi care au dus, prin graţia lui Dumnezeu, la descoperirea noilor insule denumite Lumea Nouă, unde se găseşte o mare cantitate de aur, nestemate, mirodenii şi lemn de preţ, ceea ce dovedeşte nesfârşita bunătate divină faţă de oameni; multe lucruri mai rămân încă ascunse, pe care le vom descoperi înainte de judecata finală, ceea ce înalta dumneavoastră raţiune v-a dezvăluit, fără îndoială, înaintea mea.”

În pofida excelentei predispoziţii a lui Federman de a servi pe patronii săi Welser şi a-şi folosi darul vorbirii, în fruntea unei trupe împuţinate şi chinuite de şesurile Venezuelei, el este un învins. Cel care mânuieşte pana de scris este Quesada, omul legilor. Pana neamţului, care ajunge la întâlnire aproape gol, se aseamănă cu aceea pe care o poartă ca podoabă şi semn distinctiv indienii din America.

Cu Belalcázar, treaba este mai serioasă. Acest fost catârgiu soseşte într-un cortegiu fastuos de servitori şi animale, îndeosebi râmători. A întemeiat aşezări peste tot pe unde a trecut, e primul specialist în crearea de oraşe. Îi explică lui Quesada cum se face colonizarea. Şcoala urmată de el, supunerea indienilor din America, a fost mai bună decât aceea a andaluzului, care şi-a stricat vederea în Salamanca, citind comentariile lui Cezar despre războiul cu galii. Totuși, Belalcázar poate socoti că, pentru ambiţia lui, îi este de ajuns Popayán. Ar fi absurd a cuprinde într-un singur guvernământ întregul vast teritoriu pe care l-a străbătut în mersul său. Nu e atât de pretenţios.

Cum e vorba de trei locţiitori de guvernatori care s-au răzvrătit cu trupe cu tot, dar cărora meritul celor întreprinse le-ar putea fi de folos înaintea curţii, se cade de acord ca să decidă înşişi regii Spaniei. Se fac deci paşii prealabili pentru a merge în Peninsulă. Belalcázar strânge la piept scrisoarea împărătesei, Quesada are în pumni smaraldele și Federman panaşul numelui său...

Cei trei generali pornesc pe drumul Magdalenei, adică pe drumul spre Spania. Fiecare a pus mâna pe cât aur a putut. În închipuirea lor renaşte imaginea vechilor prieteni din Europa. Povestirea cuceririlor lor, bogăţia, relaţiile cu personajele importante ale curţii le vor asigura un cerc de admiratori oricând vor începe să vorbească prin cârciumi, să se apropie de grupurile fetelor sau să peroreze în pridvoarele bisericilor, în faţa celor veniţi să-i asculte. Cine a cucerit un nou regat va putea să strângă fără împotrivire mijlocul celei mai chipeşe domnişoare. Aşa cum au simţit unda caldă a tropicului, acum, apropiindu-şi urechea de pieptul europenelor, vor auzi cum le tresar inimile.

I s-a lăsat cârmuirea noilor pământuri unui frate al licenţiatului, lui Hernán Pérez. Cu el rămân aproape toţi soldaţii lui Quesada şi ai lui Federman. Din cei veniţi cu Belalcázar, rămân numai vreo patruzeci cărora „li se va da să mănânce”, restul fiind trimişi să populeze alte pământuri: sunt prea vioi ca să fie păstraţi în noua colonie. Belalcázar crezu la un moment dat că îl lăsase pe Quesada să câştige prea mult teren şi mângâie ideea să pună mâna pe comandă, prefăcându-se că un grup de soldaţi i-o cerea. Quesada izbuti să citească ce idei erau în mintea catârgiului şi se apără cu hotărâre, înainte ca celălalt să facă ceva. Câştigă partida. Totul trece, şi

dorința de a merge în Europa devine mai puternică decât ispita unor bătălii în stil peruan, de felul acelora dintre Almagro și Pizarro.

Cei trei căpitani coboară pe valea Magdalena. În bărcile pe care le-a construit căpitanul Albarracin, se urcă împreună cu câțiva din suita lor. Curentul îi târăște pe aceste ape care, pentru prima oară, oglindesc chipuri de spanioli, liniștite și surâzătoare. Câteva clipe, fiecare se gândește la ceea ce a lăsat în Noua Cetate a Granadei, botezată în ultimul moment cu un nou nume, indigen și creștin: Santa Fe de Bogotá. Lui Belalcázar îi e dor de porcii lui; Federman regretă găinile, Gonzalo Jiménez, măgarul. Amănunte umile ale cuceririi și, totodată, singurele care se vor incorpora în viața indienilor ca achiziții democratice. Vor trece trei, patru secole și băștinașii nu vor vedea, din tot ce a fost în acele zile extraordinare decât cele trei daruri pe care le-au adus cei trei magi: măgarul lui Quesada, porcii lui Belalcázar și găinile lui Federman.

Între veselii căpitani și soldații care se îndreaptă spre Cartagena și care curând, trecând din nou oceanul, vor debarca în portul Sanlúcar de Barrameda din Spania, merge un călugăr dominican care ne este cunoscut: Domingo de las Casas. Și el găzduiește în imaginație visuri agitate. Poate că nu este în afara obiceiurilor lui să participe la petrecerile pe care obișnuiesc să le încingă în Europa cei care revin din Indii. Soldații nu văd în el un sfânt. Spun că în timpul conchistei, fray Domingo a aruncat toată povara muncilor spirituale asupra lui Lezcámez, rezervând pentru el partea ușoară și bănoasă. Despre zelul său apostolic nu vor lăsa mărturie favorabilă nici cronicarii. Vorbind despre întemeierea noului oraș Granada, fray Pedro Simón spune: „Nu a numit Quesada nici judecător, nici consiliu, nu a stabilit nici furcă, nici cuțit, nici celelalte lucruri importante pentru cârmuirea unui nou oraș și nici preot pentru biserică”. În privința acestui ultim punct, e limpede că responsabilitatea cea mai mare revine lui las Casas. Las Casas are însă alte griji.

Și, între aceste griji, aceea a banului. Când se împarte prada luată de la indieni – cei douăzeci de mii de ducați de aur și smaraldele – Quesada face împărțeala:

Dându-le partea lor cu precădere
preoților pe care-i aduceau...

Ca și cum asta nu ar fi de-ajuns, fray Domingo face să i se plătească și calul care îi murise pe drum. Și, încă nemulțumit, se adresează soldaților, într-o cuvântare bine simțită, pentru a-i instrui asupra modului cum trebuie să folosească aurul,

mai înainte de a-l duce la colibe,
sau de a-l pierde-n joc de cărţi şi zaruri.

Ideea pe care călugărul o pune în mişcare este foarte simplă. Aceşti soldaţi, care au ajuns prin miracol pe binecuvântatele pământuri unde se află acum, datorează viaţa Fecioarei. Sfânta preacurată i-a salvat de ciumă, de foamete, de indieni şi de animale. Nu se va găsi în inima nici unuia destulă recunoştinţă pentru a plăti această fericire, nici limba nu le va fi, în rugăciuni, atât de elocventă încât să poată spune tot ce datorează ca gratitudine. E nevoie deci să ridice un monument durabil de recunoştinţă Fecioarei Maria. Să înalţe o capelă aproape de cheiurile sevillene, care, într-o anume zi, i-au văzut plecând pe aceşti soldaţi înconjuraţi de femei care strigau: „Mergeţi cu Dumnezeu şi Sfânta Fecioară să. Vă ocrotească!" Da, în acest loc, conchistadorii regatului indienilor chibcha trebuie să pună piatra credinţei lor creştine şi a dragostei lor pentru Maica Domnului. „Fiecare să ia din aurul care i-a revenit o parte pentru biserică şi să mi-o încredinţeze mie – spune călugărul –, că eu merg în Spania şi, pe legea mea creştinească, am să ridic acel lăcaş. Într-o zi mă voi întoarce în această ţară de creştini şi voi da socoteală căpitanilor şi soldaţilor de cum am împlinit această sarcină a mea şi a noastră, a tuturor."

Poate niciodată nu a vorbit atât de mult şi cu atâta putere de convingere. Moaie inimile tuturor. Pe de o parte, fiindcă entuziasmul de a cheltui banii e mai puternic atunci când sunt pline nişte pungi obişnuite sa fie mai întotdeauna goale şi, pe de alta, fiindcă într-adevăr fusese un miracol să ajungă în acest port al salvării.

Şi acum... în timp ce barca alunecă pe fluviu, călugărul, în loc să numere mărgelele mătăniilor, numără pepitele de aur.

Quesada aduce aur şi smaralde într-o cantitate pe care nimeni nu o cunoaşte exact. Pe lângă partea ce i-a revenit din pradă, se afirmă că a scos bani cu forţa din casetele regale, chipurile pentru a-i preda personal Maiestăţii Sale. Va afirma acest lucru într-o scrisoare adresată oficialităţilor din Sevilla, scrisoare care nu va ajunge însă niciodată la destinaţie. Într-alta, semnată de Hernán Venegas, Pedro de Colmenares şi Juan Tafur, se spune: „Atunci când licenţiatul Gonzalo Jiménez, căpitan şi locţiitor de guvernator, a plecat din acest Nou Regat pentru a raporta despre descoperirea lui şi a locuitorilor lui, am scris domniilor voastre ceea ce se cuvenea să vă facem cunoscut şi pentru a vă preveni despre aurul şi pietrele preţioase datorate Maiestăţii Sale eu titlul de cincime regală, ca şi despre treisprezece mii de

castiliani[22] de aur de şaisprezece până la optsprezece carate, pe care Hernán Pérez de Quesada, fratele licenţiatului, care a rămas în locul lui, le-a scos din casetele Maiestăţii Sale, împotriva voinţei noastre şi cu forţa, spunând că le va duce Maiestăţii Sale; neştiind sigur dacă a făcut aceasta, vă înştiinţăm pe domniile voastre pentru a putea încasa aurul şi banii”.

Niciodată nu se va şti cu precizie la cât se ridică sumele din jefuirea indienilor. Aurul şi smaraldele se ascund pentru ca să se predea mai puţin Maiestăţii Sale care avea drept la a cincea parte. Uneori, datorită geloziei între conchistadori, apar denunţuri. Dar scrisorile se pierd, unele în cursul lungii traversări prin munţi şi peste mări, altele sunt escamotate de căpitani, iar cele care ajung în Spania se îngrămădesc în mormane de dosare unde nu există ochi care să izbutească a le citi şi examina. Ceea ce spun Vanegas, Colmenares şi Tafur despre cei treisprezece mii de castiliani pe care îi duce don Gonzalo se înfrăţeşte cu un alt denunţ pe care îl fac tot ei printr-o scrisoare ce se pierde şi ea, precum şi în aceasta în care spun: „Vă scriem Domniilor voastre prin căpitanul Juan de Junco spre a vă informa despre fapta căpitanului Hernán Pérez de Quesada care a scos alte şase mii de castiliani din caseta Maiestăţii Sale, împotriva voinţei noastre şi cu forţa, spunând că îi scotea pentru a trimite cercetaşi în regiunile înalte, înzăpezite, despre care existau ştiri importante, dar de fapt aceşti şase mii de castiliani el i-a dat lui Jerónimo Lebrón ca plată a îmbrăcăminţii şi calului ce cumpărase de la el pentru drum şi, întrucât în această chestiune voinţa noastră a fost forţată, am hotărât să înştiinţăm pe domniile voastre.”

Vasul cu care vin cei trei conchistadori ancorează la Málaga. Peninsula sărăcăcioasă pe care o lăsaseră la plecare, cu trei ani în urmă, începea acum să se ridice datorită aurului conchistei. Ce se întâmplase conchistadorului norocos i se întâmpla Spaniei. Se înalţă biserici cu arhitectură pretenţioasă şi pe faţadele lor se reliefează, ca nişte tirbuşoane de piatră, coloanele barocului. Zgomotul cioplitorilor de piatră răsună în Toledo, Granada, Salamanca. Împăratul Carol Quintul construieşte în Alhambra un palat gigantic, distrugând câteva monumente maure. Imperiul ţine să se afirme prin umilirea şi peste ruinele necredinţei. La Toledo, Alcazarul înaintează în proporţii monumentale. Primele transporturi cu aurul luat de la regii din Perú umplu sipetele regale şi Pizarro uimeşte curtea cu descrierea fantastică a comorilor lui Atahuallpa. Când şi-a descărcat nava, „vama s-a umplut de bare masive, vase cu diferite figuri, imitaţii de animale, flori, farfurii şi alte obiecte executate cu mai multă sau mai puţină îndemânare, toate de aur pur, spre marea mirare a privitorilor, veniţi în mare număr din localităţile

[22] Monedă de aur bătută în Castilia.

învecinate ca să vadă produsele minunate ale artei indiene." Dacă la prima lui venire, Cortés a uluit curtea și aproape că l-a eclipsat, cu relatările lui, pe Carol Quintul, acum el pare un frate mai mic al celor doi Pizarro, care din porcari în Trujillo s-au ridicat la rangul de aștri ai curții. Quesada, care vine din necunoscut, este asediat de către cei doritori să afle ce este cu acest nou regat răsărit ca prin farmec din mâinile lui. Când trece prin Granada, declară că are în scrinurile lui o sută cincizeci de mii de pesos de aur. Invidia palidă îl urmărește pretutindeni și, când poate, mușcă. Cobos, mare comandor al provinciei Leon, se grăbește să scrie procurorului de pe lângă Consiliul Indiilor denunțând această avere și arătând că, în loc să debarce la vama Sevillei, conchistadorul a coborât la Málaga, ca să nu fie descoperit. Quesada este acum figura centrală la Málaga, Granada, Córdoba și Sevilla. Câteva zile e lăsat în pace.

Quesada are ambiția de a fi numit guvernator al Noului Regat. Fernández de Lugo a murit mai demult și fiul lui, hoțul, se învârte pe la curte reclamând dreptul de a-i succeda. Își extinde pretențiile până și asupra pământurilor descoperite de Quesada. Acesta primește la Sevilla învoirea de a merge la curte și pornește în căutarea regilor. Crede că dacă lui Pizarro i-au dat Perú, lui trebuie să-i dea Noua Granadă. Dar Alonso de Lugo e mai iute de mână și câștigă. Quesada socotește că cel mai bun lucru e să-i cumpere titlul de guvernator. Alonso, devenit cavaler, s-a căsătorit cu o doamnă de viță nobilă. E prieten cu toți și a știut să folosească în chefuri și mituiri aurul pe care l-a furat tatălui său. Quesada propune cumpărarea. Don Alonso consimte la vânzare. Licențiatul avansează banii. Curtea nu admite târgul. Începe pentru licențiat un proces nesfârșit în care cere banii pe care i-a dat cu anticipație lui don Alonso.

Quesada este sub o stea norocoasă. Acest secol de aur al Spaniei este plin de surprize și intrigi. Carol Quintul a ajuns la culmea măreției. Se nasc primele miliții ale Societății lui Isus, ale iezuiților. În anul în care Quesada calcă pământul Spaniei, Loyola perfecționează constituirea ordinului iezuit. Quesada are ochii ațintiți asupra lui Carol Quintul și Carol Quintul îi scapă mereu din mâini. Împăratul pleacă să înfrângă insurecția din Gand. Lumea occidentală dă înapoi în fața avântului de fier și catifea al împăratului înarmat și al curții lui.

Cu puțin înainte de plecarea lui Quesada în Indii, regele Francisc I căzuse prizonier în mâinile spaniolilor, în bătălia de la Pavia. Acum, Carol străbate regatul Franței, primind cel mai splendid omagiu al aceluiași rege Francisc. Quesada rămâne la curte, judecându-se cu Alonso, în timp ce figura împăratului se pierde dincolo de Pirinei. Federman, crezându-se mai abil, merge după Carol, solicitând titlurile pentru el. Patronii lui, Welser, cum îl

văd, pun mâna pe el. Nu le aduce nici măcar o mostră din aurul pe care l-a adunat prin jaf în Venezuela. Cade prins în capcana bancherilor. Nu după mult timp, va muri sărac în Franţa.

Regele Francisc, renumit prin galanterie, nesinchiseală şi înşelătorie, trăieşte în reuniuni de curteni în castelele Franţei – unde nobilimea se distra peste măsura cuvenită – şi urzeşte intrigi, împreună cu necredincioşii, contra lui Carol Quintul. Spaniolii care merg în cortegiul lui Carol se bucură de vinuri şi de femei după cum o face cunoscut cel mai zgomotos geniu care i-a făcut să râdă pe fiii Senei. În vreme ce în Spania, Ignacio de Loyola pregăteşte exerciţiile lui spirituale, în Franţa Rabelais dă tiparului viaţa şi faptele lui Gargantua şi Pantagruel. În Spania lumea este văzută prin prisma chinurilor infernului. În Italia, prin prisma lui Machiavelli. În Franţa, prin prisma regelui dipsozilor. Când te gândeşti că Ignacio de Loyola, Machiavelli şi Rabelais trăiesc în acea vreme şi că oameni ca Jiménez de Quesada trebuie să privească spre aceste trei orizonturi cu care sunt contemporani, multe lucruri prind a se explica. De pildă, de ce aceia care aduc aurul Americii nu ezită între a-l prăpădi în Spania, sau a se bucura de el în Italia şi Franţa?

Pe când Carol Quintul străbate Franţa, ajunge la Bruxelles, intră în Gand, miniştrii săi primesc veşti din India, aduse de curierul din Spania. Numai foşnetul hârtiilor ajunge la urechile împăratului. Mai importantă decât povestea indienilor sălbatici este afirmarea ordinii europene, pe care o va stabili umilindu-i pe oamenii liberi din Gand. La Bruxelles regele decide soarta lui Quesada şi a Santei Marta, ordonând să se dea titlul de guvernator lui don Alonso de Lugo.

Pentru a înţelege micimea problemelor Americii înlăuntrul ambianţei în care se mişcă împăratul Carol Quintul, să vedem ce se petrece la intrarea sa în Gand. Cu puţine săptămâni în urmă, în pieţe şi prin cârciumi, pe la târguri şi la reuniunile breslelor, curelarii şi tâmplarii, lăcătuşii şi ţesătorii, brutarii şi măcelarii, pătrunşi de pasiune democratică, ridicau glasul împotriva impozitelor decretate de rege şi ameninţau cu pumnul strâns pe cei care ar fi vrut să-i stăpânească. Asemenea *comuneros*-ilor din Spania, cu douăzeci de ani în urmă, şi ţăranilor germani cu cincisprezece ani, aceşti târgoveţi din Gand cereau libertate strigând din toate puterile. De fapt, Gandul a fost o mică republică. Cele cincizeci şi două de bresle ale meşteşugarilor şi cele treizeci şi două ale ţesătorilor au conducere proprie şi miile de oameni care ies pe străzi izbucnesc în strigăte de protest. Este o mulţime turbulentă, care se opune împăratului. Nu lipsesc însă nici cei care, în fundul sufletului lor, preferă „liniştea despotismului faţă de turbulenţa libertăţii”.

La anunţarea noilor impozite s-au întrunit breslele şi au rupt solemn pergamentul lui Carol Quintul, nesocotind ameninţarea cu pedepsirea

acelora care vor pretinde pentru oraş alte privilegii decât cele acordate de el. Cu steagurile breslelor purtate mândru şi cu strigăte mânioase, care răscoleau cetatea înconjurată de ziduri au ieşit mulţimile, cu petece de pergament drept insigne, cântându-şi libertatea...

Dar acest strigăt, care părea o cartă de eliberare, începe să slăbească. Începe să lucreze teama. Tăcuţi, meseriaşii revin la ateliere. La piaţă nimeni nu mai vorbeşte decât de lână, carne sau peşte. De-a curmezişul Franţei, cu un cortegiu răsunător, înaintează împăratul. Poporul din Bruxelles îl aclamă. Îngrămădiţi la porţile oraşului, pe acoperişurile şi cornişele caselor, de la ferestrele gotice ale clădirilor de piatră, toţi aplaudă înaintarea ritmică a trudelor şi însemnele regelui care flutură între panglici de aur. Un martor spune că intrarea lasă impresia că Dumnezeul paradisului ar fi sosit în oraş. Mai mult de şase ore durează trecerea cortegiului. „Patru mii de lăncieri, povesteşte în istoria sa John Lothrop Motley, o mie de arcaşi, cinci mii de alebardieri şi muşchetari alcătuiau garda lui, toţi înarmaţi până în dinţi şi gata de luptă. Împăratul călărea în centru, înconjurat de cardinali, arhiepiscopi, episcopi şi un mare număr de demnitari ecleziastici, ca şi cum teroarea bisericii se împreuna cu aparatul de război care înfricoşa sufletul târgoveţilor turbulenţi.”

Niciodată nu se văzuse în Gand ceva asemănător. În pas de procesiune, alaiul îmbrăcat în mantii de catifea, cape de hermină, coliere de aur, cascade de perle pătrunde în măruntaiele cetăţii. Văzută de pe acoperişuri, strada pare un covor fantastic. Armele strălucesc albăstrui, lumina se leagănă şi se rupe între stindarde, heralzii îmbrăcaţi în roşu sfâşie aerul cu sunetele trâmbiţelor lungi de aramă, prinţii fac să foşnească mătasea ţesută cu argint care le împodobeşte caii. Pe bonetele nobililor strălucesc pietre preţioase. E o revărsare de stofe fine, de preţ, care înăbuşă, reduce vocea oamenilor liberi la o rugăminte temătoare.

La o lună de la sosirea împăratului, atârnă în spânzurători, ca exemplu pentru întregul oraş, nouăsprezece revoltaţi. Gandul îşi goleşte grânarele pentru a hrăni această armată de infanterişti şi cavaleri, de regi şi soldaţi care se revarsă pe străzi şi în pieţe. După execuţii, vine decretul care pedepseşte oraşul. Va avea o nouă constituţie pentru a reprima orice tulburări în viitor. Vechiul aer democratic va trebui să se transforme într-o umilinţă tăcută. Ca să existe o aprobare solemnă a capitulaţiilor, o să aibă loc o ceremonie simbolică în care toţi să-şi plece capetele, să-şi încline frunţile. În ziua fixată, se înfăţişează reprezentanţii ţesătorilor, îmbrăcaţi în negru, cu capul descoperit, fără bijuterii sau podoabe, întovărăşiţi de cincizeci de conducători ai meşteşugarilor şi cincizeci de lucrători, aceştia în cămăşi şi cu un jug la gât, pentru a implora iertarea împăratului. Toţi slujitorii oraşului se

aşază în genunchi „pentru a spune cu glas tare şi limpede, prin gura conducătorilor lor, adânca părere de rău care îi apasă din cauza lipsei de loialitate din trecut, a neascultării şi încălcării legilor, a tulburărilor, rebeliunilor şi înaltei trădări în care căzuseră, făgăduind că niciodată nu vor mai săvârşi astfel de fapte şi cerând cu umilinţă ca împăratul, din dragoste pentru pătimirile lui Hristos, să le acorde graţia şi iertarea sa.”

Zilele de glorie sau preocupările lui Carol Quintul pun la încercare pe conchistadorii Americii. La curte se află Hernán Cortés, solicitând răsplată pentru marile întreprinderi din tinereţea lui; Quesada, apărându-şi cucerirea; Hernando Pizarro, vorbind tare şi hotărât; Belalcázar, reclamând guvernarea regiunii Popayán pe care împăratul avea să i-o dea, dacă nu pentru alte motive, pentru a ştirbi cu ceva puterea fraţilor Pizarro; Alonso Luis de Lugo, cerând şi obţinând Santa Marta cu puterea pe care i-o dă, mai mult decât faptul de a fi fiul lui Fernández de Lugo, acela de a avea aur şi de a se fi căsătorit cu o doamnă de neam.

Cei care au venit cu speranţe la curte, se înghesuie pe coridoare, pe străzi, în cârciumi, în casele grefierilor şi secretarilor. Cei care prin curaj, vitejie şi îndrăzneală, împreună cu soldaţii lor, au făcut de două ori mai mare întinderea lumii şi i-au multiplicat orizonturile până la infinit, se pierd acum pe cărările încurcate ale curţii în faţa unor miniştri palizi, precauţi, şi a unui împărat absent, cu mână grea şi purtare reţinută.

Cortés vrea să dovedească în lumea veche renumele lui de războinic. Pentru a fi mai aproape de împărat şi a redeştepta în sufletul lui o trecută afecţiune, îl însoţeşte în expediţia acestuia în Algeria. Îi vedem plecând într-o zi plină de speranţa unei alte biruinţi asupra păgânilor, asupra soldaţilor blestemaţi ai lui Barbarossa. După victoria albă de la Gand, nu ar fi rău să se adauge titlurilor împăratului o victorie roşie asupra oştilor din Algeria. Speranţa lui Cortés renaşte. Schimbă păreri şi argumente cu împăratul, ca doi oameni de arme care au fost vechi camarazi. Dar soarta le e potrivnică. Se dezlănţuie o furtună în timpul nopţii şi trupele care încercuiesc Algerul rămân împotmolite într-o mare de glod. Vasul lui Cortés se duce la fund, tot astfel patrusprezece din galerele sale. Cortés şi fiul lui izbutesc să ajungă înot la ţărm. Când se face ziuă, se privesc toţi ca nişte naufragiaţi nefericiţi. Împăratul, cu hainele ude, tremură ca un căţel. Cortés propune o ofensivă care se dizolvă în dezamăgirea lui Carol şi în foamea trupei. Din acea zi, amintirea bătrânului conchistador al Mexicului trece pe planul al doilea. Carol nu se mai gândeşte la el decât ca la un personaj care l-a însoţit într-o expediţie dezastruoasă.

Pizarro obişnuieşte să se întâlnească cu Quesada prin diferite spelunci. Quesada începe să-şi piardă curajul la această curte absurdă şi

contradictorie și o apucă pe drumul plăcerii, unde îl cheamă femeile şi trişorii. Într-o zi se întâlnesc la masa de joc Quesada, Pizarro, Pedro Almirez şi încă unul. În timp ce trântesc cărţile de joc pe postav, spun vorbe de ocară sau se grozăvesc cu toate conchistele lor, o slujnicuţă se apropie surâzătoare și insinuantă. Pizarro, care tocmai câştigase partida, îi dă o coroană. Pedro Almirez şi celălalt fiecare câte o coroană. Quesada îşi transformă pierderea în orgoliu. Quesada, care nu pierdea numai la joc în favoarea lui Pizarro, ci şi la curte, unde peruanul se înălţa, priveşte fata din creştet până la picioare, ia câţi escudos de aur îi încap în mâini, îi varsă în poală şi, în timp ce ea îi primeşte încântată, îi spune: „N-am câştigat partida cu aceşti generoşi cavaleri, dar acum îmi dau seama că voi câştiga, dându-vă aceşti escudos”.

În timp ce Quesada îşi împarte timpul între distracţii şi rugăminţi ca regele să-i facă dreptate, la tribunalele de verificare a gestiunilor din Indii se ridică împotriva lui un munte de hârtii. A cucerit un regat aproape egal ca mărime şi bogăţii, cu Mexicul şi Perú-ul; a încrustat – cum a spus cineva – smaraldul în coroana imperială; are dreptul să fie acoperit cu comori, dar marea de hârtie ameninţă să-l înece. În Santa Marta, în Santa Fe, la curte, scribii îşi petrec zilele şi nopţile umplând coli cu acuzaţii contra lui. Din Noul Regat în Peninsulă vin pachete pe care funcţionarii judiciari le trimit pentru a denunţa crimele fantastice ale lui Quesada, sau a-l ponegri până şi în privinţa actelor celor mai necesare ale disciplinei militare.

Un soldat din Santa Marta îl acuză de a fi poruncit să fie aruncat în închisoare, de a-l fi expus ruşinii publice, fiindcă i s-au dat o sută de lovituri de bici numărate cu voce tare, şi de a nu-i fi acordat drept de apel. Soldatul săvârşise un act de laşitate, lăsând o arbaletă în mâinile indienilor. Denunţul e depus la Santa Marta în timp ce don Gonzalo se afla la curte, în Spania. Judecătorul ordonă „arestarea persoanei licenţiatului Jiménez”. Alguazilul însărcinat cu executarea ordinului îl caută pe licenţiat şi se întoarse, raportând: „Senior, l-am căutat pe licenţiatul Jiménez şi nu l-am găsit; spun că nu este prin locurile astea”. Judecătorul insistă şi, prin strigare publică, face cunoscut că licenţiatul trebuie să se prezinte în cursul a nouă zile la Santa Marta. Cum nici după acea strigare nu apare, licenţiatul e declarat rebel.

Între timp, începe judecarea de control a cărei desfăşurare o grăbeşte don Miguel Diez de Armendáriz. Se fac strigări pentru ca în termen de douăzeci şi şase de zile să se înfăţişeze licenţiatul în faţa instanţei pentru a răspunde mai multor învinuiri. „În numele regelui, anunţă crainicul cu bătăi de tobă, în numele regelui eşti chemat, Gonzalo Jiménez, să te înfăţişezi înaintea justiţiei regale!” Din colţ în colţ, se repetă citaţia în capitala Noului Regat, în timp ce don Gonzalo se preumblă prin tavernele Spaniei. Cele douăzeci şi

şase de zile trec şi don Gonzalo, încă o dată, e declarat rebel prin glasul justiţiei.

Lista învinuirilor ce i se aduc e impresionantă. Că a maltratat pe indieni, supunându-i la multe furturi, silnicii şi ucideri, luându-le gospodăriile şi roadele muncii, fiind torturaţi şi omorâţi, fie din propria lui poruncă, fie din aceea a căpitanilor şi soldaţilor lui. Că a dat foc multor sate şi, din pricina cruzimii lui, pământuri rodnice şi abundente s-au golit de populaţie. Că, obţinând de la indieni mai mult de trei sute de mii de pesos de aur şi multe smaralde, nu le-a declarat la vreme împuterniciţilor Maiestăţii Sale, le-a păstrat vreme îndelungată şi apoi a arătat şi reţinut ce a vrut el. Că atunci când a făcut împărţirea prăzii a pus deoparte a zecea parte şi cele mai frumoase giuvaieruri, zicând că sunt pentru don Pedro Fernández de Lugo, şi apoi a păstrat totul pentru el. Că a reţinut a noua parte ca locţiitor general. Că a dus în Castilia, pe lângă aurul pe care îl luase cu sila de la şefii indieni, câte cincizeci, o sută şi o sută cincizeci de pesos de la fiecare soldat şi aceştia nu au mai ştiut nimic despre banii lor. Că din aurul obţinut după împărţirea prăzii nu a dat nimic soldaţilor. Că a scos din casetele regale trei mii de pesos ca împrumut şi nu i-a mai restituit. Că l-a supus la tortură pe Sacresaxigua până la moarte şi că banii pe care acesta i-a predat i-a luat pe toţi pentru el. Că a semănat spaima în indieni până ce i-a îndepărtat de spanioli. Că a dictat instrucţiuni secrete să se caute comori, fără să dea nimic din ce se dobândea în aceste căutări nici soldaţilor, nici regelui. Că s-a purtat crud cu soldaţii, îndeosebi cu Juan Gordo pe care La spânzurat şi cu don Lazáro Fonte pe care l-a surghiunit etc.

Judecătorul tribunalului de control publică acuzaţiile şi anunţă că licenţiatul trebuie să răspundă în trei zile. Cum licenţiatul nu apare, se consideră că s-a mărturisit vinovat. Aceste procese în gol nu rămân în arhiva de la Santa Fe. Ajung la curte şi curtea montează cu minuţioasă delectarea maşinăria menită să-l înghită de viu pe Jiménez de Quesada. De la masa rotundă la care obişnuiesc să ia loc conchistadorii ca să vorbească de marile lor întreprinderi, de la această masă unde au dialogat Belalcázar, Cortés şi Pizarro, Federman şi Quesada, fug unul câte unul învinşi. Şi aşa o ia la fugă acum don Gonzalo. Fuge spre Franţa, spre Franţa lui Francisc I, rabelaisiană şi amabilă. Şi, în timp ce conchistadorul se amestecă în oraşe cu poporul şi adesea, solitar, loveşte în mesele tari ale hanurilor cerând un pahar de vin, judecătorii Spaniei îl caută la curte. Regina Juana a ordonat întemniţarea lui.

Vin apoi zile de amărăciune şi melancolie. Don Gonzalo, care crezuse că va afla în Franţa o horă de plăceri în care să-şi înece tristeţile, se vede izolat şi maltratat. Aşa cum avea să i se întâmple de multe ori de acum înainte, se

închide în vreo odăiţă de han şi mânuieşte condeiul pentru a scrie istorisiri care niciodată nu vor fi citite...

În Franţa începe să se desfăşoare încă o dată ghemul războaielor împotriva Spaniei. Regele Francisc, după ce fusese un amfitrion atât de fastuos al lui Carol Quintul, când acesta mergea să reprime pe răsculaţii din Gand, ascute acum spadele pentru a-l ataca din nou. Istoria celor doi monarhi se reduce la o pândă neîncetată care numai din când în când e atenuată sau ascunsă sub cuvinte curtenitoare. Francisc se aliază când cu italienii, când cu turcii, încercând să ruineze puterea vecinului său. Acum, fiind încă proaspătă înfrângerea lui Carol în Algeria, se sileşte să slăbească poziţia acestuia atât în Flandra cât şi în Italia. Războiul ajunge până la coastele Americii, ca o întreprindere de piraterie. Roberto Baal, cu patru sute de francezi, se prezintă pe ţărmurile Santei Marta. Cetatea e lipsită de apărare. Don Alonso de Lugo, care ar trebui să fie aici cu soldaţii săi, a plecat la Santa Fe. Francezii jefuiesc oraşul, îl incendiază.

Quesada se plictiseşte în Franţa. Neliniştea îl împinge să treacă de la o ţară la alta, ca şi cum ar vrea să stingă cu propriile-i mâini viaţa Europei. Urmăreşte desfăşurările politicii cu interes crescând. Scrie în ceasurile de urât şi plictiseală. Cu cei care fac versuri se încurcă în lungi polemici pentru a nega eficienţa metrilor poetici străini care acum sunt la modă datorită unor prieteni ai noutăţilor. Acelaşi lucru l-a făcut mai înainte în pădurile Americii. Pentru Quesada, versul trebuie făcut după tiparul tradiţionalei metrice catiliane:

acelea potrivite limbei noastre,
fiind copii ai pântecului său.

Quesada compune primele lui cărţi. Cizelează şi amplifică o relatare a cuceririlor sale, dând în treacăt informaţii despre viaţa americană. Poate că redactează, de asemenea, şi primele lui eseuri despre diferenţa dintre războaiele din America şi cele din Europa.

Continuă să se îmbrace elegant, dar în cugetul său este cu fiecare zi mai singuratic. Nu se mai distinge la curte, ci se pierde în popor. Dacă se va ajunge vreodată să se cerceteze arhivele închisorilor din Franţa, poate se vor găsi urme ale vieţii lui. Pentru a reconstitui existenţa unor oameni de felul lui Quesada, nu e de prisos să tragi cu urechea prin închisori. Când oamenii curioşi din secolele următoare vor încerca să reconstituie biografia lui Cervantes, se va vedea că o încurcătură scandaloasă a fiicei lui şi socotelile măsluite, în care va fi implicat, vor fi singurele fire puternice rămase din

viaţa şi amintirea sa. Dacă Shakespeare ar fi fost mai puţin cinstit şi s-ar fi văzut amestecat în vreun proces judiciar, istoria vieţii sale nu ar constitui un mister pentru oamenii secolului al XX-lea. În privinţa lui Quesada, partea cea mai precisă ar fi socotelile lui cu justiţia. Restul, cărţile, călătoriile, sunt lucruri pe care le ridică vântul şi le duce uitarea. Ei bine: Jiménez de Quesada nu numai că se plictiseşte în Franţa, dar mai e plictisit şi de justiţia care îl urmăreşte. Trece în Italia.

Italia primeşte în fiecare zi o maree de spanioli care inundă străzile, se îngrămădesc în hanuri, alterează viaţa la Roma, Neapole, Veneţia, Genova. Femei cu viaţă voioasă se amestecă în serbările celor bogaţi şi se înghesuie în biserici. Într-o zi, la Roma, în casa cardinalului Arborence se reprezintă *Plácido şi Victoriana*, farsa lui Juan del Encina. Ducele de Mantova povesteşte că erau în sală mai multe vagaboande spaniole decât italieni. Curtezanele vorbesc spaniola şi în limbaj vulgar încep să se incorporeze multe cuvinte de origine castiliană. Gloria lui Carol Quintul şi cuceririle din America dau spaniolilor un fel de titlu: acela de a trece pe străzi cu un aer de superioritate. Abundă fanfaronii şi donjuanii. Turişti exuberanţi, pungaşi, şmecheri. Cei care găsesc prea strânsă viaţa Spaniei clericale şi „cruciada" emigrează în oraşele din această altă peninsulă unde triumfă spiritul Renaşterii.

Uneori, călugării pleacă din Spania ca să se distreze în Italia; îşi leapădă veşmintele monahale şi se luptă cu fetişcanele. În oraşele italiene, oamenii au oroare de aceşti aventurieri şi pehlivani care curăţă hanurile de tot ce poate fi şterpelit. În cartea sa despre epocă, Benedetto Croce notează faptul că în limbajul popular al Italiei s-a introdus cuvântul *cappeare*, ceea ce înseamnă „a da raite noaptea furând pelerina (capa, în spaniolă) ţăranilor" şi adaugă:

„A devenit proverbială expresia – «a fura capa în timpul nopţii, ca spaniolii». Şi nu numai capa! «E spaniol cel care se apropie de dumneavoastră?» spune în comedie pajul stăpânului său, şi acesta replică: «Spaniol? Nu vă apropiaţi aşa de mult. Rămâneţi aici.» Şi în alt pasaj: «Să dea Dumnezeu să nu ne înşele; să nu fi pus ochii pe aurul acesta. Zici că-i spaniol şi mai e şi călugăr?»"

În această Italie sosesc Gonzalo Jiménez de Quesada şi călugărul Domingo de las Casas. Domingo de las Casas vine să pună în circulaţie pomenile pe care cu atâta şiretenie le-a smuls soldaţilor Castiliei în Noul Regat, oferindu-se să ridice o biserică în apropierea cheiurilor Sevillei. Se secularizează, rupe cu regula ordinului călugăresc şi se scufundă în bulboana acestor oraşe din care nu-l vom mai vedea ieşind niciodată. Presiunea ambianţei. Aşa cum s-a întâmplat cu familia Borja sau Borgia, familia Las Casas dă în Spania şi în

America pe un Bartolomé, apărător pasionat al indienilor, şi în Italia pe un Domingo, mână-spartă şi petrecăreţ foarte puţin recomandabil.

Există Italia luminată şi erudită. În ea, lucrurile din America sunt privite cu crescând interes. La Roma s-a editat scrisoarea lui Columb, iar relatările de călătorie ale lui Amerigo Vespucci sunt în italiană. Ele au adus primele veşti despre progresul descoperirilor. Foarte repede vor deveni cărţi cunoscute în Italia istoria Americii de Hernández de Ovieto, scrisorile lui Fernando Colón, cronica lui Agustin de Zárate despre cucerirea Perú-ului.

Quesada perorează prin taverne. Excelează prin mustăţi impozante şi o barbă răvăşită care aduce încă miresme de selvă americană. Rămâne în Italia câţiva ani, distrându-se spre a compensa insuccesele de la curte. Este martor al atacurilor poporului, în anumite ocazii, contra spaniolilor. Mereu se întâmplă încăierări la Neapole între localnici şi spanioli. Chiar acum, „în tavernele din Chorrillo, optsprezece spanioli au fost ucişi, tăiaţi în bucăţi sau aruncaţi în stradă pe ferestre; în piaţa din Via Catalana şi în casele de pe această stradă, au fost omorâţi mulţi bătrâni şi multe femei."

Aici se află explicaţia cărţii pe care avea să o scrie Quesada în apărarea patriei sale şi care începe cu aceste rânduri: „Capitolul I. În care se cercetează dacă ostilitatea pe care multe naţiuni o nutresc faţă de cea spaniolă este ură sau invidie şi dacă sunt îndreptăţite cauzele acestora..."

Don Gonzalo se plictiseşte acum şi în Italia. Într-o bună zi, o porneşte spre Portugalia, să schimbe aerul. Îl vedem îmbrăcat magnific, luxos şi seniorial, pe străzile Lisabonei. Toată Andaluzia străluceşte în ochii lui, uneori duri prin amintirea vieţii sale militare, alteori luminoşi prin graţia caracterului său. Calcă apăsat, păşeşte elegant. Se află la acea maturitate care ţine între patruzeci şi cincizeci de ani. Abia mijlocul vieţii sale. Jumătate din ea a folosit-o colindând lumea, îi mai rămâne de străbătut încă o jumătate. Orgoliul său renaşte din ruinele melancoliei. Se gândeşte din nou la America. America e o lume putredă, în care se împletesc invidii şi mizerii. Poate că în America oamenii sunt aceiaşi, sau mai răi, sau mai buni, dar cel puţin există un fond misterios care rămâne să fie descoperit. Visul despre Eldorado cuprinde din nou mintea conchistadorului. Va putea să se răscoale încă o dată, chiar dacă ar fi să o facă precum un căpitan de răzvrătiţi şi să trăiască luptând bărbăteşte cu pământurile virgine.

Aceste gânduri îi ridică moralul. Pe străzile Lisabonei figura lui capătă o astfel de amploare încât stârneşte interesul prin simpla apariţie. Nu poate să treacă fără să fie luat în seamă, chiar dacă este cel mai necunoscut cavaler. Nici în Santa Marta nu a fost nebăgat în seamă atunci când o trupă roasă de foame a căutat în el pe omul care trebuia să o conducă până la culmea cea mai înaltă a Anzilor.

L-au arestat odată-n Lisabona,
găsindu-l în costum brodat cu aur
(se pare că acolo nu-i permis)
și-atunci când a fost scos de la-nchisoare,
nevasta temnicerului-i ceru
câțiva maravediși pentru locație,
dar el dispuse să îi dea ca plată
o sută de ducați și-atunci femeia
jură să lase baltă meseria
și numai lui să-i fie temniceră.

Quesada se întoarce în Spania, în Spania care pe atunci devenea leagănul lui don Miguel de Cervantes Saavedra.

X
ÎNTOARCEREA

Indiile, refugiu și adăpost al disperaților din Spania, biserică a răzvrătiților, bilet de liberă trecere pentru ucigași și masă a jucătorilor de cărți, momeală generală a femeilor ușoare.

CERVANTES

Miguel de Cervantes Saavedra cere și roagă cu umilință și din toate puterile sale ca Maiestatea Voastră să binevoiască să-i facă favoarea de a fi numit în Indii într-una din cele trei sau patru funcții care sunt acum libere: contabilitatea Noului Regat al Granadei sau cârmuirea provinciei Soconusco din Guatemala sau contabil al galerelor din Cartagena sau consilier comunal al orașului La Paz... fiind dorința lui aceea de a rămâne, ca totdeauna, în slujba Maiestății Voastre și de a muri așa cum au murit strămoșii săi...

CERVANTES

De opt sau nouă ani hoinărește Quesada prin Europa, când încep să se prescrie sentințele judecătorești pronunțate împotriva lui. Se poate întoarce în patrie. În Cordoba intră ca un om căruia i s-a cruțat viața. Unchiul său, Jerónimo de Soria, îi oferă un post de administrator al așezământului San Lázaro. Acum sacul lui Gonzalo este golit, dar nu e mai puțin trist ca omul care a ajuns până în ținuturile înalte ale regatului indienilor chibcha, care a adăugat imperiului lui Carol Quintul un teritoriu atât de întins și care a adus Spaniei atât de mult aur, să fie propus candidat la conducerea unei leprozerii, prin renunțarea pe care o face unchiul său în favoarea lui.

Șederea lui Jiménez de Quesada în Spania, după cucerirea Noului Regat, trebuie situată între două evenimente ale vieții sale, care pot măsura dimensiunile mizeriei umane. Când sosește din America este obiectul îndârjirii avocaților, al hârțogăriei Consiliului Indiilor; Cobos îi strigă de la ferestrele palatului: „Dați-l afară pe nebunul ăsta de la curte!”, este amenințat cu închisoarea, magistrații regelui îi fixează diverse amenzi; pentru a spune totul în câteva cuvinte, iată declarația pe care o face Villalobos, ca procuror al regelui: „Eu, licențiatul Villalobos, procuror al

Maiestăţii Voastre, declar că licenţiatul Gonzalo Jiménez, fost Locţiitor al Guvernatorului Noului Regat al Granadei, şi Hernán Pérez de Quesada, frate al susnumitului licenţiat Jiménez, în vremea în care au avut amintita cârmuire au făcut şi au comis multe şi grave delicte, păgubindu-l pe Dumnezeu şi pe Alteţa Voastră, ca şi multe fapte rele împotriva băştinaşilor acestor ţinuturi, cum ar fi jafuri, violenţe, incendieri, omoruri şi altele, ca să le fure averea... cer şi rog pe Alteţa Voastră să ordone condamnarea susnumiţilor licenţiaţi Jiménez şi Hernán Pérez de Quesada la cele mai mari şi mai grele pedepse, de care se fac pasibili şi care să se răsfrângă asupra persoanelor şi bunurilor lor şi asupra fiecăruia dintre ei, ca să fie exemplu lor şi altora; jur pe Dumnezeu că toate cele de mai sus nu le-am spus şi nici nu le-am cerut din răutate.” Astfel a fost salutat Quesada când s-a întors triumfător din America. Acum, când se întoarce din exil, unchiul său îi face oferta cu leprozeria...

Riscurile meseriei de conchistador! Cel puţin acum, prin umila poartă a unui spital, i se deschid cele ale curţii. Este pentru prima dată, în nouă ani, când se va afla în apropierea regelui. Va cere un titlu. Nu se mai gândeşte la o Europă care-i aduce imputări. Se va întoarce în America şi va scrie o lucrare asupra bunei cârmuiri a indienilor. Regele îl numeşte mareşal. Lecţiile pe care i le-a dat viaţa strecoară-n cuvintele lui un timbru de surdină. Cavalerul care a fost încarcerat la Lisabona, conchistadorul mesei rotunde care dăruie pungi de ducaţi pe vremea în care Pizarro nu dădea decât un *castellano*, este acum un bărbat ai cărui ochi strălucesc de un entuziasm reţinut în faţa certitudinii reîntoarcerii în Indii. Va pleca pentru a-i tortura din nou pe indieni? Nu tocmai; ci ca să vegheze să fie trataţi cu dreptate. Se naşte în el un cavaler rătăcitor. Aşa s-a întors în America.

Din tot ceea ce a scris Quesada nu vor rămâne posterităţii decât două opere complete: apărarea lui Carol Quintul şi recomandările pentru buna guvernare a Noii Granade. În aceasta din urmă ce reunesc experienţele sale de conducător, reflecţiile sale politice, studiul său asupra realităţii americane. Găsiţi aici milă creştinească – lucru puţin obişnuit în literatura catolică generată de conchistă. Este o simplă explicare a vieţii americane şi un avertisment în favoarea operei civilizatoare a coroanei. Pentru a scrie aceste recomandări, Quesada a avut la îndemână experienţele din cuceririle şi călătoriile sale, amintirea propriilor lui cruzimi, panorama Europei văzute cu ochii săi, istoria lui Carol Quintul şi a curţilor din Franţa şi Italia, pe care le-a scrutat cu ochii săi de cercetător perspicace. Nu s-a limitat la ambianţa spaniolă, nici n-a pierdut din vedere realitatea americană. Încadrată în vremea sa, această scriere capătă o valoare excepţională. Sfaturile sale au

două faţete: pe de o parte, bărbatul de stat pătrunde în complicatele aspecte ale economiei şi politicii, iar pe de alta, vorbeşte bunul creştin. Te face să te gândeşti la sfaturile pe care i le va da don Quijote lui Sancho Panza în ceea ce priveşte guvernarea insulei.

Vorbeşte ca un om din popor şi ca principal căpitan şi conchistador al Noului Regat. Ca un om din popor a văzut cum se fac, de obicei, nedreptăţile în America, cum se înşală justiţia, cum sunt exploataţi indienii până la moarte şi cum se pustieşte ţinutul.

Primul lucru pe care-l cere este să existe o biserică sigură la Santa Fe, care să fie ridicată la rangul de episcopat, stabilindu-se totodată ca episcopul să locuiască în permanenţă în Noul Regat. Să existe ordine călugăreşti obişnuite pentru a vedea dacă se desfăşoară cu mai mult zel misiunea apostolică. Deşi la Santa Fe există clerici, nu sunt suficienţi pentru convertirea indienilor, „cu atât mai mult cu cât ei nu se amestecă şi nu se îngrijesc de nimic din toate acestea, ca şi cum s-ar fi dus acolo numai pentru bunăstare şi nu pentru altceva". Atâta timp cât nu vor fi călugării mai buni, „indienii vor ezita să se convertească la religia noastră creştinească şi asta pentru că nu există oameni care, cu suflet şi ardoare, să le-o facă pe înţeles".

Quesada vrea să se confirme împărţirea, deja făcută, a satelor, fixându-li-se limitele pe care le-a indicat el. Să se perpetueze repartizările de indieni, aşa cum s-a făcut în Mexic şi Guatemala, ca să se poată desena prima hartă funciară a Noului Regat. Şi să se dea un model exact a ceea ce trebuie să plătească drept tribut fiecare căpetenie de trib, stabilindu-l cu moderaţie. Spaniolii iau tributul cu grămada, fără nicio regulă, semănând groaza şi uluirea printre indieni. Împotriva acestei situaţii trebuie să se ia măsuri, ca şi împotriva obiceiului spaniolilor de a nu avea o zi fixă pentru strângerea tributului. Astfel, mulţi indieni îl plătesc de câte două şi chiar trei ori, sau, gândindu-se că vor să le ceară aur din nou, „îşi iau femeile şi copiii şi fug în pădure, părăsindu-şi ţinuturile, aşa încât acestea rămân nelocuite şi-n paragină".

Quesada susţine că indienii se pricep la exploatarea minelor de smaralde mai bine decât spaniolii. Dacă se vor abandona metodele tradiţionale de căutare a pietrelor, se va sfârşi cu minele de aur şi acestea vor rămâne devastate şi pustiite. Populaţia care a trăit din comerţul cu aceste pietre va părăsi dezamăgită ţinutul. Intervenţia proaspăt sosiţilor a fost greşită. Ofiţerii regelui, pentru a obţine cincimea cuvenită acestuia, luau din cinci pietre una, care de multe ori valorează mai mult decât cele patru care rămâneau. Propune ca pietrele să fie scoase la licitaţie, iar cincimea să se ia *ad valorem* din ceea ce va produce adjudecarea.

Quesada îi apără pe întreprinzătorii spanioli care încep să exploateze mine de aur sau să aducă scorţişoară din ţara mirodeniilor, pe care a descoperit-o fratele său, Hernan Pérez de Quesada. Consideră că, la început, coroana nu trebuie să reclame o cincime din produse, ci a zecea parte, aşa cum s-a făcut şi-n alte părţi. Că pentru a lua impozitul pe scorţişoară sau pentru a se lua ceea ce s-a stabilit ca proprietate a regelui, cei care o exploatează nu trebuie să se întoarcă prin porturile Noului Regat, deoarece scorţişoara provine dintr-un ţinut îndepărtat şi pustiu care are legături mai comode cu Peninsula prin alte puncte, şi că este absurd să fie consideraţi delapidatori sau contrabandişti cei care se deplasează pe drumurile obişnuite ale ţării.

Quesada se exprimă cu cea mai mare precizie şi lux de amănunte în ceea ce priveşte tratamentul rău care li se aplică indienilor. El însuşi va da un exemplu cu indienii care i-au fost încredinţaţi, uşurându-i de tributuri excesive şi va deveni apărătorul lor. În aceşti zece ani care au trecut de la întemeierea noii colonii nu s-au văzut decât cele mai groaznice nedreptăţi. „În Noul Regat conchistadorii şi alţi locuitori spanioli le-au aplicat indienilor multe tratamente rele, ca de exemplu omorârea lor, jefuirea şi tăierea mâinilor şi a picioarelor, în asemenea măsură încât numai înfăţişarea lor e de ajuns să îngrozească şi toate acestea, cu scopul să le dea aur şi pietre, şi din această cauză au rămas nepopulate multe sate şi oraşe şi a murit un foarte mare număr de indieni.” Cârmuitorii şi judecătorii nu fac nimic pentru a pune stavilă acestui val de cruzime. Le este teamă de conchistadori şi de multe ori sunt ei înşişi cei care omoară sau jefuiesc sau comit alte nenumărate fărădelegi.

Oare această apărare a indienilor împotriva împuterniciţilor înşişi ai regelui nu anunţă deja aventura lui don Quijote, care-ntr-o zi îi va pune în libertate pe condamnaţii la galere, încropind chiar, în fugă, un discurs împotriva celor însărcinaţi să administreze dreptatea? Indianul din America şi condamnatul la galere îşi au gradul lor de asemănare în faţa dreptăţii însăşi. Discursul lui don Quijote aduce cu acela al lui Quesada. Iată-l pe cel al lui don Quijote:

„Din toate câte mi le-aţi spus, preaiubiţi fraţi, am tras încheierea că, deşi sunteţi pedepsiţi pentru greşelile voastre, pedepsele la care sunteţi osândiţi nu vă prea fac plăcere şi vă duceţi să le înduraţi fără niciun chef şi cu totul împotriva voinţei voastre. Îmi dau seama că s-ar putea întâmpla ca slăbiciunea cutăruia, când a fost supus la tortură, ori poate lipsa de bani a cutărui altuia şi lipsa de protecţie înaltă, sau, în sfârşit, judecata sucită a magistratului să fi fost cauza pierzaniei voastre şi să fi împiedicat dreptatea

să iasă la iveală chiar atunci când era de partea voastră. Toate acestea îmi vin acum în minte, spunându-mi, încredinţându-mă şi chiar silindu-mă să-mi arăt cu voi rostul pentru care cerul m-a sortit să trăiesc pe lumea asta şi să îmbrăţişez tagma cavaleriei pe care am îmbrăţişat-o, făcând jurământ să ajut pe cei nevoiaşi şi pe cei obijduiţi de mai marii lor. Dar cum ştiu că este unul din principiile cuminţeniei să nu faci niciodată cu răul ceea ce se poate face cu binele, vreau să-i rog pe aceşti domni paznici şi pe domnul comisar să binevoiască a vă desfereca şi a vă lăsa să plecaţi nestingheriţi, că sunt destui care să-l slujească pe rege cu mai bune prilejuri, şi mi se pare prea crud să faci robi din cei pe care Dumnezeu şi natura i-a făcut oamenii liberi."

Când cârmuitorii află că soseşte vreun împuternicit al regelui, sau presimt că o să vină, se grăbesc să-i numească primari pe cumetrii lor şi o iau înaintea justiţiei, făcând în aşa fel încât cineva să depună la primar un denunţ împotriva lor, stabilind cu acesta o pedeapsă oarecare. Când soseşte împuternicitul, cârmuitorul îi iese în întâmpinare spunându-i: „Dacă aici s-a întâmplat ceva, s-a şi făcut dreptate".

Quesada nu condamnă numai toate acestea, ci propune şi să li se interzică spaniolilor să inspecteze satele de indieni care nu le-au fost atribuite. Aceşti spanioli se instalează în sate sub un pretext oarecare, ca de exemplu mersul la târguri, şi fac în aşa fel încât să fie hrăniţi şi serviţi de către indieni fără nicio limită. Quesada spune: „Dacă aceşti spanioli trebuie să meargă prin sate, să o facă însoţiţi de vreun alguazil[23] sau judecător al regatului, care să-i supravegheze".

Spaniolii cărora li s-au atribuit indieni au inventat, pentru a-şi mări câştigurile, sisteme puse la punct până în cele mai fine detalii. Scurtează calendarul încasând tributul de trei ori pe an. Măsluiesc greutăţile, punând în balanţă aproape o *arroba* (aproximativ 11,5 kg) pentru o livră. Cei care au proprietăţi aproape de fluviul Magdalena angajează indieni spre a-i folosi ca pe nişte animale die povară pentru transportul bagajelor prin munţii din Opón. Fiecărei ticăloşii îi găseşte Quesada leacul pe care-l consideră drept şi denunţă unele fapte care-i umplu de revoltă sufletul creştin: „Ori de câte ori merg spaniolii în Noul Regat, aceasta are drept urmare moartea unui mare număr de indieni prin munţii din Opón, pentru că, provenind din regiuni cu clime diferite, în acest ţinut cald, şi fiind atât de împovăraţi, se îmbolnăvesc şi mor." Regele trebuie să interzică acest lucru, chiar dacă indienii vor spune că „o fac de plăcere, deoarece Maiestatea Voastră ştie doar cum e această

[23] Funcţionar inferior, agent de poliţie, uneori portărel.

vrere a indienilor și cum îi fac spaniolii, prin fel și fel de chipuri și tertipuri, să spună aceasta”.

Pe Quesada îl preocupă problema câinilor. Cu câinii s-a făcut conchista, și în limbajul vulgar a intrat ca o expresie înfiorătoare *aperrear*, „a asmuți câinii ca să devoreze pe cineva”. Spaniolii dădeau drumul haitelor lor de câini asupra războinicilor indieni, iar câinii îi mușcau până-i omorau, însă câinele, care la început a fost groaza americanilor, îl însoțește îmblânzit pe indian când se constituie colonia. Fiecare colibă are câte o pereche și nu există sat în care să nu se numere cinci sute și chiar o mie. Quesada se gândește că va sosi o zi în care indienii se vor putea ridica cu arma vie pe care o reprezintă aceste animale. Propune regelui să ordone ca niciun indian să nu poată ține vreun câine, cu excepția căpeteniei, „iar acesta să aibă doar unul sau doi, masculi nu femele, ca să nu se poată înmulți”.

În altă propunere, Quesada pledează în favoarea căsătoriei spaniolilor. Notează cum se încalcă dispozițiile regelui pentru realizarea țelului fundamental de a se popula Indiile. „În Noul Regat, spune el, unde să tot fie, după părerea mea, vreo trei sute de proprietăți repartizate, nu există doisprezece bărbați căsătoriți. Trebuie să-și piardă proprietatea cei care nu se vor căsători, să nu li se admită tărăgănarea acestei obligații și să nu fie scutiți de ea.”

Și câte nu fac spaniolii împotriva justiției! Impozitele le aranjează după bunul lor plac. Diriguitorii îi numesc în consiliile comunale pe guvernatori, făcându-se aceasta în „cea mai mare dezordine și bătaie de joc din lume”. În cancelarii, se cheltuiește în procese de trei ori mai mult decât valorează afacerea. Tribunalul regal de control al gestiunii conchistadorilor se amestecă în afaceri care nu intră în competența sa. Împărțindu-se proprietățile, satele indienilor rămân dezmembrate. Și câte samavolnicii nu se comit ca să nu fie inspectate satele aflate sub guvernarea celor care se află în fruntea administrației.

În încheiere, licențiatul face două sugestii: ca la numirea primarilor să nu poată participa la alegerea acestora „nici unul din ofițerii Maiestății Voastre și nicio persoană care să aibă vreun titlu și nicio persoană cu putere sau cu funcție de judecător”. Iar ordonanțele regale să se păstreze într-un cufăr cu trei chei, pentru că toate se rătăcesc sau se pierd, după dorința și nevoia celor interesați.

Ce găsește don Gonzalo, la întoarcere, într-al său Nou Regat? Santa Fe începe să prindă contur. Piața cea mare este înconjurată de case căptușite cu paie galbene. Pe străzi umblă alene porci, găini, călugări, spanioli, indieni. Bârfa îi dă un aer de oraș, de viață socială. Dulgherii fac mese, cufere, dulapuri, paturi; mobile necesare familiilor, care într-o zi vor adăposti

rufărie curată şi apretată de cămine aşezate, tihnite. Se păşeşte pe o iarbă proaspătă, printre pereţi albi, pe sub streaşina unor acoperişuri cenuşii. Verde, alb, gri; culori specifice satului, pe care-l învăluie atmosfera liniştită a platoului. În piaţă, în faţa bisericii principale, care este tot de culoarea paielor, se află cimitirul. Două braţe de cristal, două râuri, se adună pentru a-l asculta pe don Gonzalo. Este un poştaş extraordinar care aduce veşti de la vechii camarazi; le face, celor care odinioară s-au războit în Italia, cronica Neapolelui şi a Romei. Povesteşte faptele extraordinare ale lui Carol Quintul: intrarea sa în Gand, înfrângerile sale din Africa. Spaniolii îl ascultă cu respect. Indienii îl privesc zăpăciţi, abia înţelegând ceea ce spune. Gonzalo Jiménez de Quesada, mareşal al Noului Regat, mergând pe propriile sale urme, s-a întors să-şi vadă prietenii.

Mareşalul Quesada! După atâţia ani de procese, de chefuri, de nopţi tăcute, de meditaţii asupra grandorilor şi mizeriilor puterii, nu a izbutit să aibă titluri mari, onoruri şi recompense asemenea lui Cortés şau Pizarro, nici măcar o guvernare ca Belalcázar, ci abia titlul de mareşal.

Dar neputând să prind-un peşte mare,
n-avu-ncotro: rămase cu plevuşca...

În jurul său se ridică alţii cu mai mult noroc, pe care, la rândul lor, îi va prăbuşi treptat destinul. Viaţa parohială se dezvoltă, iar mareşalul o urmăreşte cu ochii liniştiţi. Cei cincizeci de ani ai săi, pe care nimeni nu i-i sărbătoreşte, îi modelează trupul viguros şi-i conferă, în acelaşi timp, sufletului, o anumită măreţie pe care el ştie s-o tempereze şi s-o scalde într-o lumină de optimism. Este, desigur, un om din popor. Cronicarii îşi bat joc de mareşal. Va fi considerat escroc şi nebun. Dar când colonia va cunoaşte momente de frământare, ochii se vor întoarce, bineînţeles, către nebun pentru a-i cere sfatul şi a implora ajutorul braţului său.

Şi în aceste-mprejurări din nou
veni-n regatul ce descoperise
şi cucerise cu-ai săi căpitani,
don Gonzalo Jiménez de Quesada,
nu prea pletos, ci mai mult jumulit
de joc de cărţi, de lupte şi femei,
de lux, valeţi şi fast nesăbuit,
aşa că risipind neîncetat
îşi termină grămada de monezi
ce adunase cârmuind ţinutul.

Ce deosebită este această Santa Fe din 1550 de aceea pe care o părăsise Quesada, când de-abia se ţineau în picioare cele douăsprezece colibe ale primilor locuitori şi când nu se vedeau decât chipurile căpitanilor conchistelor! Acum sosesc oameni cu carte, se pun temeliile acolo unde va urma să se înalţe clădirea Tribunalului Regal. Se vor confecţiona primele ţigle de lut ars. Încep să fie cunoscute caprele şi oile. Dar lucrul cel mai extraordinar sunt femeile. Au venit cu Lebrón, Alonso Luis de Lugo şi doctorul Lope Diez Aux de Armendáriz. Pe lista a ceea ce a adus cu sine în Noul Regat Diez de Armendáriz se poate citi: avea bărbier, chirurg, fierar, doi croitori, un ciorăpar, ţesători, copişti, doi dulgheri, şase negri, trei bărbaţi căsătoriţi, veniţi cu nevestele lor, şi două văduve de măritat, fiecare cu fiicele lor necăsătorite... A sosit „înconjurat de bărbaţi şi de femei, spune episcopul Piedrahita, dar compania atâtor femei i-a adus multă discreditare lui Miguel Diez, care a continuat până la sfârşitul guvernării sale...”

Vechii prieteni ai lui Quesada s-au risipit treptat. Aproape toţi trăiesc pe proprietăţile lor cu indiene. În zece ani, a scăzut, poate datorită climei acestor locuri, curajul bărbătesc, iar conchista se transformă într-o vieţuire leneşă: este colonia în care Eloisa Romero face pâine de grâu, se fac rugăciuni în capela Troiţei şi încep să se pârguiască primele spice.

Printre cei care au dispărut se află şi doi fraţi ai lui Quesada. Pe amândoi i-a dat în judecată Alonso de Luga, nu atât din vreun motiv anume cât mai degrabă ca să nu aibă rivali în preajmă. Don Alonso spusese despre Hernán: „Nu e loc pentru doi cocoşi pe aceeaşi grămadă de gunoi”. Înverşunaţi de încurcături judiciare, cei doi Quesada şi Lugo au coborât într-o zi pe fluviul Magdalena. Tocmai atunci sosea, ca împuternicit al regelui pe ţărmurile Cartagenei, Diez Aux de Armendáriz. Cei doi Quesada au crezut că el le va aduce puţină dreptate. S-au îmbarcat pe o felucă cu destinaţia Cartagena. Totul era aranjat pentru ridicarea ancorei, când s-a dezlănţuit o furtună. Cei doi Quesada se aflau pe punte şi jucau cărţi cu căpitanul Suárez şi episcopul Calatayud. Cade un trăsnet. Cei doi Quesada sunt loviţi în plin. Suárez îşi pierde un braţ, iar episcopul un picior.

Despre moartea lui Hernán Pérez, Ocariz spune: „I-au luat foc, din cauza trăsnetului, barba şi părul din cap şi de pe tot corpul, căci era tare păros; şi i-a luat foc îmbrăcămintea, de-a rămas gol, iar o parte din haine a ars de tot şi a devenit la fel de măruntă ca sarea, iar corpul i-a ars de asemenea în întregime fără să aibă urmă de lovitură, căpătând culoarea specifică unui negru”.

Astfel vor dispărea de pe scenă bărbaţii care au făcut conchista, în timp ce Quesada urmăreşte scurgerea anilor. Au trecut toate măreţiile şi mizeriile

conchistei: acum vor trece măreţiile şi mizeriile coloniei. Cel care va izbuti să pătrundă puţin în spiritul bătrânului conchistador, va avea acces la cea mai amplă imagine a primei jumătăţi a secolului al XVI-lea. Bărbaţii care, în Spania, i-au contestat gloria au devenit o succesiune de umbre. Îi însoţesc până la mormânt câinii justiţiei, dar nu nişte ogari liniştiţi, care merg pe urmele stăpânului lor, ci lătrând furios şi hăituindu-l.

Pe Sebastián de Belalcázar, acuzat de a-l fi omorât pe nedrept pe mareşalul Jorge Robledo, Tribunalul îl condamnă la moarte. Belalcázar face recurs la curte, i se aprobă şi pleacă spre Peninsulă când Quesada abia sosise la Santa Fe. Ajungând la Cartagena se îmbolnăveşte şi moare. Un prieten al conchistadorului, executorul său testamentar, cumpără patru *varas* (aproximativ 3,5 m) de pânză de Rouen, cu un peso şi doi reales, pentru giulgiu. O femeie cere un peso ca să croiască giulgiul şi să pregătească după datină cadavrul. Se plătesc douăzeci de pesos bisericii pentru prohod. Cu douăzeci şi doi de pesos şi doi reales este expediat pe lumea cealaltă, fără alte ceremonii, unul dintre cei care au pus mâna pe comoara lui Atahuallpa, rival al lui Quesada la Santa Fe şi întemeietor de oraşe.

Un altul este don Alonso de Lugo, fiul borfaş. Şi el se duce la curte ca să se apere de acuzaţiile care plouă deasupra capului său. Acolo l-a văzut Quesada, deja pe drumul dizgraţiei. Acum se ştie că, practic exilat, luptând în trupele regelui, uneori în Mallorca, alteori la Milano, şi alteori în Franţa, el a murit fără glorie.

Primele zile din viaţa unei colonii nu sunt liniştite. Nu lipsesc niciodată scandalurile, asasinatele, furturile sau excesele. Este drept că la Santa Fe nu ajunge avalanşa agitaţiei care, în ţinuturile joase sau în Perú, provoacă războaie între spanioli. În timp ce La Gasca şi fraţii Pizarro se războiesc în Perú, Belalcázar îl spânzură pe Jorge Robledo. În timp ce la Santa Marta poporul se dedă la tulburări cu prilejul incursiunii piraţilor francezi, aici nu există decât cazuri izolate, pe care justiţia le rezolvă cum poate. Se fac cunoscute noile legi ale Indiilor, ceea ce generează mari nemulţumiri. Nimeni nu vrea să-i protejeze pe indieni. Diez de Armendáriz îi scrie regelui că acest ţinut s-a molipsit de la Perú şi că, văzându-se părăsit de către toată lumea în ceea ce priveşte intenţia sa de a aplica legile în vigoare, a hotărât sa le suspende pentru doi ani. Dacă însă regele nu găseşte potrivită această măsură, nu-i rămâne altceva de lăsat decât să-şi sfârşească zilele în slujba Maiestăţii Sale... Ceea ce nu-l împiedică pe Diez să informeze – şi faptul raportat vine să justifice legile – că indienilor din Hontibón, Guatavita, Bogotá şi Sogamoso li s-a încasat tributul întârziat, recurgându-se la

arestări, la asmuţirea câinilor şi la alte pedepse, care nu pot fi amintite din cauza mârşăviei lor.

Primii care se ridică împotriva noilor legi sunt clericii. „Dacă ni se iau – spun ei – mijloacele de care am beneficiat până acum pentru întreţinerea noastră, vom părăsi bisericile.” Diez de Armendáriz lasă lucrurile aşa cum sunt, dar ei continuă să ceară mai mult. Preoţii care câştigă cincizeci de mii de maravedişi au spus că, dacă nu li se dau o sută de mii, să caute pe alţii care să îndeplinească obligaţiile preoţeşti. Se acceptă mărirea de salariu, iar salariul paracliserilor se va mări la cincizeci de mii. Şi se mai spune că religia nu progresează! Într-o zi se face o experienţă: se ia un grup de indieni ca să se vadă dacă ştie vreunul Ave Maria. Nu se găseşte nimeni în stare să-l spună. Licenţiatul Góngora îi scrie regelui, spunându-i că preoţii şi călugării se străduiesc mai puţin decât se cade pentru a-i face pe indieni să renunţe la idolii şi la sacrificiile lor. „Prelaţii Maiestăţii Voastre se ocupa mai mult de altele decât de doctrină. Supraveghetorul franciscanilor era un preot bătrân şi bolnav, care a renunţat în favoarea altuia, puţin interesat şi surd din naştere. Dominicanii şi franciscanii au cerut să fie aduşi alţi preoţi: e indicat să fie oameni trecuţi de patruzeci de ani.” Puţin mai târziu, doctorul Venero de Leyva va insista în legătură cu acest aspect, spunându-i Maiestăţii Sale că trebuie să facă ordine printre clericii care vin şi se întorc cu mulţi bani, fără să facă nimic folositor, „căci îşi petrec vremea crescând câini şi cai de rasă.”

La baza acestor dezordini, incisivul autor al *Berbecului*[24] găseşte întotdeauna câte o afacere în legătură cu femeile. El îşi va asuma rolul de a transmite posterităţii toate bârfele. De ce se băteau între ei magistraţii, de ce îşi ascundeau căpitanii nevestele şi fiicele, de ce erau călugării corupţi? Trebuie remarcat faptul că sunt de ajuns câteva femei pentru a isca toată această agitaţie în noua aşezare. Are dreptate Jiménez de Quesada când cere ca toţi spaniolii care vin aici să fie căsătoriţi. Necazul lui Antón de Olalla – vechiul prieten al lui Quesada alături de care a făcut campania conchistei – cu magistraţii ni-l face cunoscut tot *Berbecul*. La Santa Fe s-a instalat o tânără din acelea care dau mult de furcă. S-au îndrăgostit de ea un magistrat şi un călugăr. Cei doi se întâlnesc într-o noapte la femeie acasă. Magistratul abia-şi poate stăpâni furia şi a doua zi face în aşa fel încât Tribunalul îl exilează pe călugăr. Călugărul este un prieten intim al lui Antón de Olalla, astfel că acesta se ceartă cu Tribunalul. Când magistraţii se întorc în Spania, pleacă şi Olalla cu ei, dar pe altă corabie, de teamă să nu-l asasineze în timpul călătoriei. Preşedintele Diez de Armendáriz îi anunţă regelui într-o scrisoare că, pentru păresimi, a avut deosebita grijă să-i controleze pe

[24] *El borrego*, publicaţie satirică a epocii.

spaniolii căsătoriţi, pentru a-i determina să se ducă să locuiască împreună cu nevestele lor. Acest gest de moralist e nou la el. La Cartagena don Diego nu era aşa.

Împuternicitul Diez de Armendáriz, înainte pasional şi curajos, este acum un cavaler căruia îi revine misiunea de a juca rolul principal în această comedie de moravuri. Suntem pe vremea negresei Juana Garcia, prima vrăjitoare pe care, într-o bună zi, episcopul o condamnă la arderea pe rug ca zburătoare şi codoaşă. Jiménez de Quesada intervine pentru a împiedica executarea sentinţei, iar episcopul se mulţumeşte să o expună pe un podium, la ceasul liturghiei principale, cu o funie de spânzurătoare la gât şi cu o lumânare aprinsă în mână. Negresa, care ştie tot ce se întâmplă la Santa Fe, geme şi spune: „Toate, toate am făcut din astea, dar numai eu plătesc".

Diez de Armendáriz îşi cumpără o casă de chirpici, pe care o căptuşeşte cu paie, pentru a locui acolo ca primă autoritate a republicii. Această achiziţie îi va fi cenzurată mai târziu şi va trebui să anuleze afacerea. Pe capul bietului preşedinte începe să curgă plângeri şi ocări. Rivalii, care se dovedesc sălbatici, se folosesc de calea poştei pentru a face să ajungă în Spania murdăria pe care ei o aruncă asupra bunului său renume. El îi scrie unchiului său Luis, rugându-l să-l apere în faţa curţii, pentru că ştie că guvernatorul Heredia îl acuză de lucruri urâte, nedemne nici de un negru din Guineea. Şi Lugo îl acuză pe Diez de Armendáriz că ar fi furat şaptezeci de mii de *castellanos*. În legătură cu acest nou afront, Diez îi scrie regelui, sărutându-i picioarele, să trimită pe cineva să-i ceară socoteală asupra „relelor săvârşite", ca şi cum el ar fi un tâlhar de drumul mare.

Desigur, împuternicitul regelui face şi oarecare bine. Pe indienii din Hontibón, Guasca şi Sogamoso, care se răzvrătiseră din cauza tratamentului inuman la care fuseseră supuşi, îi aduce sub jugul regelui. Pe şeful lor, când se încheie pacea, îl îmbracă în veşminte din Spania: cămaşă, pantofi şi celelalte, şi chiar cu un surtuc de satin roşu-aprins. În timp ce Diez îl îmbracă în hainele acestea, indianul, nerecunoscându-se, râde. Râde şi Armendáriz, plin de bunătate, ca şi cum n-ar fi acelaşi care, cu puţin timp înainte, la Mompox, l-a scos din biserică pe Juan Rodriguez şi a ordonat să fie bătut cu ciomagul până va muri, pentru că n-a vrut să-i dea un cal. Aici, la Santa Fe, până şi fiarele devin păsări de curte. Din cauza frigului.

În afară de acestea, numitul don Miguel Diez mai face şi altele. Pe bună dreptate spune episcopul Piedrahita că faptul de a fi adus femei cu el i-a pricinuit necazuri. Niciodată nu s-a îngrijit la Cartagena să se împlinească dispoziţiile regelui ca bărbaţii căsătoriţi să locuiască împreună cu nevestele

lor. De îndată ce a intrat în regat, înfăţişarea sa a fost aceea a unui june-prim de operetă. S-a înveşmântat în mătase violetă, cu o vestă scurtă şi strânsă pe corp, iar pe deasupra cu o haină mai lungă, şi ieşea pe străzile portului călărind cu mult fast. Făcea campania călărind pe un cal cu clopoţei, spun duşmanii lui; şi adaugă: noaptea ieşea de multe ori deghizat cu pieptar alb şi nişte şalvari înalţi din pânză, cu picioarele goale şi în talie. Se spune că locuitorii din Santa Fe îşi luau noaptea nevestele cu ei, la rondul de noapte, de teamă că, lăsându-le singure în casă, va intra peste ele licenţiatul. Se povesteşte că a întreţinut relaţii amoroase cu doña Ana, soţia lui Sebastián de Heredia, şi cu Pimentela, şi cu Lucia de Alvarez, şi cu doamna Sotomayor de Alcocer, care, fiind a lui Alcocer, era din când în când şi a lui Pedro de Orsúa. A pus mâna şi pe Catalina López, când aceasta a venit să-i ceară eliberarea soţului ei, dulgherul Jerónimo. Iar nevasta lui Alonso de Olmos, o metisă, a trebuit să coboare într-o noapte cu frânghia pe fereastra casei lui Armendáriz, căzând aproape moartă în stradă. Odată, Juan Escalante n-a vrut să facă rondul de noapte: licenţiatul a dat dispoziţie să fie prins şi l-a trimis să-şi facă rondul prin oraş; profită de această ocazie pentru a-i intra în casă, unde l-a găsit Escalante, care, drept pedeapsă, a înjunghiat-o pe nevastă-sa. Cronicarul care ne comunică aceste întâmplări adaugă: „Din respect pentru istorie nu reproduc alte detalii ale scandalurilor provocate de către Armendáriz”.

Valul de desfrâu nu se opreşte la aceste incidente. În acuzaţia care se întocmeşte împotriva lui Armendáriz avea să se menţioneze că îi fura pe creştini la fel ca pe indieni, că vindea dreptatea, că făcea negoţ cu mărfurile luate de pe corăbii. Într-o informare a lui Restrepo Tirado, eruditul istoric va spune: „Mi s-ar înroşi pana de ruşine, dacă aş enumera scandalurile care aveau loc zilnic la Cartagena şi lista clericilor şi laicilor cu înaltă poziţie care trăiau în concubinaj. Te revoltă, de asemenea, nedreptăţile care li se făceau indienilor.” Baltasar de Párraga, locţiitor de guvernator la Tolú, a dat ordin să bage patruzeci de nefericiţi din aceştia într-o colibă „şi le tăia mâinile, braţele, nasul, iar pe alţi indieni i-a înjunghiat sau a asmuţit asupra lor câinii care i-au devorat”. Într-un proces intentat lui Gómez Carvajal acesta este acuzat că a dus-o pe o colină pe indiana Luisa, liberă şi creştină, că a legat-o de un copac şi că a biciuit-o atât de tare încât i-a jupuit corpul şi i l-a umplut de sânge şi că a mai biciuit-o şi bătut-o încă de multe ori acasă, pentru că nu-i găsea un cuţit rătăcit şi că i-a ars abdomenul cu untdelemn şi foc. Despre acelaşi proprietar se spune că l-a omorât pe indianul Juanillo dintr-o lovitură, că pe altul l-a legat şi l-a biciuit până l-a lăsat mort şi că pe mulţi alţii i-a hăituit cu câinii şi i-a ars cu untdelemn încins.

Numai că frigul de pe platou, vântul îngheţat care-i amorţeşte pe locuitorii din Santa Fe, şi dimineţile acelea în care bruma albeşte păşunile şi-i face pe oameni să dârdâie, tempereazã sufletul spaniol. Miguel Diez de Armendáriz este totuşi un om bun. Aventurile sale au loc în taină. Noaptea pe care o luminează, cu lucirea sa de gheaţă, o lună rotundă şi simplă, nu-l invită, ca la Cartagena, să iasă deghizat în căutarea petrecerilor. Când Armendáriz va pleca de la Santa Fe, toţi îi vor regreta plecarea şi vor spune: „Era un om bun”.

Din zori răsună la Santa Fe loviturile ciocanelor pe nicovale. Este muzica fierului care, cu glasul său nou, răneşte pentru prima dată urechile Anzilor. Cioc! cioc! cioc! Indienii se întrec care mai de care să sufle în foalele imense. Drugii de fier înroşiţi în foc par bucăţi de turtă dulce. Caii legaţi de stâlpii şopronului nechează şi dau cu copita. De ce e atâta forfotă în fierărie? Ce noi proiecte se născocesc făcându-l pe fierar şi pe ajutoarele lui să asude atât de mult?

Este – vai, cât de dureros! – proiectul justiţiei. Licenţiatul Montaño este cel care ordonă să se facă lanţuri şi cătuşe. Timp de câteva săptămâni nu se face altceva decât să se sudeze verigă cu verigă un lanţ lung de câţiva metri, care va fi mândria închisorii. Santa Fe trebuie să înţeleagă noua etapă a procesului de colonizare. Jiménez de Quesada observă, mereu din planul al doilea, mişcările lui Montaño, care sau trimite oameni la spânzurătoare pentru motive neîntemeiate sau ordonă să fie biciuiţi la colţuri de stradă cei care au fost descoperitori ai regatului. Când trece Montaño prin piaţă, în mijlocul cohortei sale de sclavi, se lasă o linişte înspăimântătoare. În zadar îi dă soţia sa sfaturi în propriul lui interes. Nu, Montaño vrea ca toată lumea să ştie care este tonul domniei sale.

Creşte cruzimea faţă de indieni. Sunt ciomăgiţi şi loviţi cu picioarele pentru orice pricină, iar la piaţă li se fură tot ce aduc pentru bietul lor negoţ, „plătindu-li-se nefericiţilor în moneda ciomegelor, deşi ei cer alta”, sub pretext că ceea ce li se ia este pentru casa lui Montaño.

Toţi tremură de frică. Episcopul abia dacă reuşeşte să ţină predici moralizatoare, dar ele se pierd în aer. Între episcop şi Tribunal se iscă situaţii conflictuale. Într-o zi soseşte din Perú un anume cleric pe care Tribunalul de la Lima îl reclamă pentru a i se intenta un proces penal. Clericul se refugiază în azilul ecleziastic. Tribunalul trece peste normele legale şi-l arestează. Episcopul protestează. Nu i se acordă atenţie şi hotărăşte să-şi părăsească dioceza. Se produce un moment de groază: dacă episcopul pleacă, oamenii vor rămâne fără ocrotire. Tribunalul e descumpănit, iar magistraţii străbat o distanţă de câteva leghe, pentru a-l

implora pe Sfinţia Sa să se întoarcă. Îngenunchează pentru a-i săruta inelul şi a-i cere iertare. Episcopul dă curs rugăminţii, dar, în treacăt, le cere, ca dovadă a căinţei lor, să se întoarcă la Santa Fe pe jos. Se întoarce să-şi păstorească turma, dar aceasta nu înseamnă că lucrurile se vor schimba. Magistraţii nu îndrăznesc să i se opună lui Montaño. În special Briceño tremură ca un iepure fricos ori de câte ori ridică Montaño glasul, şi semnează umil tot ce i se cere. Pe stradă i se strigă lui Briceño poreclele cele mai injurioase. Va rămâne în istorie cu aceea de „iubita lui Montaño".

Există o singură persoană care se va încumeta să-i apere pe toţi cei care ţin piept înverşunării lui Montaño: Jiménez de Quesada. Conchistadorul devine din nou un apărător al poporului. Pana sa de scris se exersează, din nou în redactarea unor lungi memorii în apărarea conchistadorilor şi a indienilor. În rândurile populaţiei nu există decât mâna aceasta fermă care cere dreptate, deşi o face fără să depăşească limitele dreptului. Montaño îl priveşte cu mânie crescândă, dar există o anumită măreţie la căpitanul care a cucerit aceste pământuri pentru rege, care-l intimidează. Înfrânt, de fapt, încearcă să diminueze importanţa mareşalului. Pledoariile pe care le face Quesada nu sunt auzite de către Tribunal. Se găseşte de fiecare dată câte un spaniol cumsecade, sau câte un biet indian care, mişcându-se cu greu în temniţe, fac să se audă lanţul lui Montaño, fiarele lui Montaño, cătuşele lui Montaño. E trist că glasul fierului se aude la Santa Fe numai printre zăbrelele închisorii.

Într-o zi pleacă din Santa Fe, în căutarea aventurii, douăzeci şi cinci de spanioli. După doi ani se întorc ca nişte sălbatici, fără haine. Diez de Armendáriz îi scrie regelui: „Sunt mulţi vagabonzi care nu doresc altceva decât să aibă trei-patru indieni care să-i slujească şi să meargă la furat din proprietate în proprietate; le-am spus să-şi caute stăpân şi să muncească, căci altfel îi voi alunga din ţară; unii au fugit, iar alţii s-au retras în pădure ca să jefuiască; unuia i-am dat trei sute de bice şi nu am ordonat să fie spânzurat pentru că nu furase nimic din averea Maiestăţii Voastre, ci din aceea a particularilor."

Se răspândeşte ştirea că un sevillan, Alvaro de Oyón, s-a răsculat prin părţile ţinutului Cauca. I-a trecut prin foc şi sabie pe primari şi pe toţi cei care au vrut să i se opună şi, împreună cu şaizeci de bandiţi, prigoneşte aşezările. Un nepot al lui Quesada este ucis de armele lui don Alvaro. Tribunalul primeşte aceste ştiri cu spaimă. Câţiva se hotărăsc să plece în urmărirea răzvrătitului. Montaño îi cheamă în consiliul de război pe toţi căpitanii, cu excepţia unuia singur: mareşalul Jiménez de Quesada. Excluderea este atât de absurdă încât până şi sărmanul magistrat Briceño

votează până la urmă în favoarea lui Quesada pentru ca un corp de armată să plece sub comanda lui. Dar Montaño se impune din nou, Briceño dă înapoi şi se hotărăşte ca Montaño să fie în fruntea trupelor. Expediţia porneşte, deşi nu mai e importantă; don Alvaro a fost înfrânt şi atârnă în spânzurătoarea pe care i-a pregătit-o trădarea sa faţă de rege.

Dacă există la Santa Fe o figură morală care, nefiind nimic, e totuşi totul, chiar din planul al doilea, al umilinţei în care e lăsată, această figură este aceea a lui Quesada. Pe fostul împuternicit regal, Diez de Armendáriz, Montaño îl ţine-n închisoare. L-a chemat de la Cartagena ca să răspundă la probele pe care le adunase împotriva lui. După ce l-a ţinut mai multe luni în cătuşe, Montaño hotărăşte ca procesul să continue la Cartagena. Deşi a fost acuzat de furturi şi extorcări, nu are nicio centimă. Temnicerii îi cer bani pentru mâncarea pe care i-au dat-o, dar el nu are cu ce s-o plătească. Portărelul îi ia lui Armendáriz haina pe care o are pe spate ca să-i plătească pe temniceri, lăsându-l în vestă pe fostul guvernator al regatului. Căpitanul Lanchero, văzând toate acestea, simte că se sufocă de indignate. Lanchero nu a fost niciodată prieten cu Armendáriz, ba a fost chiar persecutat de către acesta, dar ceea ce face portărelul, neomenia lui Montaño îl impresionează. Scoţându-şi mantia de stofă stacojie o pune pe umerii lui Armendáriz. Armendáriz se întoarce ca să vadă cine îi face acest dar neaşteptat şi îi vede pe Lanchero, care îl întreabă: „Dar, señor, nu se găseşte niciunul dintre protejaţii de odinioară care s-o ajute pe domnia voastră în clipa de faţă?” Iar Armendáriz, melancolic, îi răspunde: „Nu, pentru că pe vremea când mi-am făcut prieteni, i-am ales pe cei mai răi, señor Lanchero!”

Va putea oare Montaño să se poarte în continuare în felul acesta, atâta timp cât va fi de faţă mareşalul Jiménez de Quesada? În mijlocul violenţelor, a puterii şi a laşităţilor sale, există ceva care-l obsedează şi tortureaza pe Montaño: Jiménez de Quesada. Este un om, nimic mai mult, care uneori zgârie hârtii cu pana sa, iar alteori tace. Hotărăşte să-l exileze. „Fără altă vină – spune cronicarul – în afară de generoasa apărare a conchistadorilor în procesele care-i ameninţau la fiece pas.” Quesada trebuie să părăsească Santa Fe şi să nu se apropie la mai mult de şase leghe de jur-împrejur. Mareşalul nu spune nimic şi pleacă. Dar absenţa sa devine mai dificilă pentru Montaño decât prezenţa însăşi a mareşalului. Dacă l-ar putea ucide, dacă ar putea şterge umbra asta blestemată... Totul e inutil; cu cât silueta conchistadorului devine pe zi ce trece o umbră, cu atât îl umbreşte mai mult pe Montaño, şi-l urmăreşte mai groaznic, fără să-l urmărească.

Decretul de exil nu poate rămâne în picioare. Din afară, Quesada începe să fie mai puternic decât dinăuntru. Prietenii îl fac să se întoarcă. Montaño

nu-şi mai susţine decretul. La Santa Fe se conspiră. Acasă la magistratul Briceño sosesc fără încetare cereri ca Montaño să fie arestat şi să i se intenteze un proces în care să dea socoteală de ceea ce a făcut. Briceño moare de frică, încearcă să reziste. Ştie că nu va fi în stare să audă glasul dur al tiranului. În sfârşit, cum este atât de presat, afirmă că va fi de acord dacă i se va înmâna o hârtie semnată de episcop, procurorul Maldonado şi Jiménez de Quesada. Conspiratorii se adresează acestora.

Episcopul şi Maldonado acceptă imediat. Motivează că răbdarea regatului a ajuns la capăt. Dacă lipsa de jurisdicţie trebuie să-l asuprească pe cel mai cutezător dintre supuşi, adaugă ei, atunci şi nevoia urgentă a salvării trebuie să-l transforme în legislator împotriva tiranului. Teologia şi legea, pe care episcopul şi avocatul le mânuiesc cu artă şi dibăcie, se străduiesc să facă legală arestarea pe care o doresc. Dar adevărul este că nu va fi legală. Quesada ştie acest lucru şi se gândeşte că tiranul va sfârşi în mocirla propriilor sale vinovăţii. Quesada cunoaşte arta de a aştepta, nu se grăbeşte, ba are chiar mai multă încredere decât ceilalţi. Când îi este cerută părerea, şi-o spune:

— Nu accept planul acesta. Mai degrabă să ne ia capul călăul decât să luăm armele cu de la noi putere. Chiar dacă Montaño va tăia toate capetele, şi primul va fi al meu, iar ca urmare a atâtor nenorociri se va pierde totul, nu voi consimţi niciodată ca un judecător superior să fie arestat fără ordinul expres al regelui.

XI
ANTIJOVIO SAU MAREA QUIJOTADĂ

Consider mai fericit acel secol în care nu se scria nimic decât acesta în care se scrie atâta.
JIMÉNEZ DE QUESADA

Anul 1567. Dacă n-ar citi, ce ar putea să facă la Santa Fe din Noul Regat al Granadei un om de litere ca Jiménez de Quesada? Să scrie!

Licenţiatul citeşte şi scrie. S-au terminat conchistele şi aventurile. Noii colonizatori se mulţumesc să-i pună pe indieni să lucreze, să asculte cum curge apa râurilor şi cum latră câinii. Mareşalul nu se mulţumeşte cu atâta. Și-a adus multe cărţi. Cărţi care n-au nicio legătură cu America, ci cu Europa pe care a cunoscut-o în anii tinereţii sale şi pe care a revăzut-o după ce a întemeiat Noul Regat al Granadei: Italia, Germania, Austria, Franţa... Îl interesează tot ce se referă la Carol Quintul. El nu e nici curtean, nici cronicar al regelui. În Santa Fe de Bogotá creşte orgoliul lui de spaniol, contemplând în mod ideal pe împărat, a cărui măreţie o exaltă. Quesada nu ţine seama că el însuşi, în America, a săvârşit fapte vitejeşti în faţa cărora ar fi pălit monarhul pe care l-a pictat Tiţian. Îşi pierd din valoare eroismele soldaţilor lui care au făcut marşurile de la Santa Marta la Santa Fe, explorând valea ucigătoare a fluviului Magdalena. Toate acestea, care sunt propriile lui isprăvi vitejeşti, le lasă de o parte pentru a urmări, pas cu pas, războaiele din Italia şi Flandra, pentru a asista la intrarea împăratului în Austria. Ce fel de conchistador e acesta care, făcând fapte vitejeşti de necrezut pe scena Lumii Noi, le iroseşte şi se dăruieşte numai entuziasmului pentru un rege căruia nu-i datorează nicio favoare deosebită, de la care nu aşteaptă nimic şi nu-i cere nimic?

Înfundat într-o bibliotecă, lucru uimitor într-o aşezare atât de virgină ca Santa Fe, cu mai multe cărţi la îndemână decât un călugăr într-o mânăstire, volume în franceză, italiană, spaniolă, latină, de fiecare dată când ochii îi cad pe vreo relatare, fie în italiană sau franceză, care să arunce cea mai uşoară umbră asupra împăratului Carol Quintul sau să spună ceva rău despre armatele acestuia, arde de indignare. El, care a fost martor şi soldat în aceste războaie, care a luat parte la prădarea oraşului Genova, a discutat cu ambasadorii împăratului, nu poate suporta nicio minciună. Îl indignează în mod deosebit istoria lui Paolo Giovio[25], episcop de Nocera. A citit opera acestuia mai întâi în italiană şi acum într-o traducere spaniolă. E de necrezut

---

[25] Umanist italian, autor al lucrării *Historiarum sui temporis libri XLV* (1483–1552).

ca în spaniolă să fie răspândită o asemenea monstruozitate! Cum se poate îngădui ca în cartea aceasta fiecare victorie la care iau parte spaniolii să fie micşorată şi să fie consideraţi eroi nişte italieni care n-au făcut nimic ca să merite lauri?

În jurul casei conchistadorului roiesc bârfele şi măgarii, călugărul, slujbaşul, găinile, porcii, proprietarii de *encomiendas*. Oricine îşi bagă nasul în biroul lui sau îl priveşte de departe, îl consideră un nebun venerabil. Îi poartă respect pentru că are măreţie în firea sa, dar îl plâng deoarece celor care citesc mult li se poate tulbura judecata. Ei bine, dacă nu ar citi, ce ar putea să facă don Gonzalo de Quesada? Să scrie!

Scrie uneori cu rânduială şi grijă, fără să se grăbească, *Analele împăratului Carol Quintul*. În ele înregistrează viaţa eroului său imaginar, cu minuţiozitatea unui mare cunoscător al vieţii. Se vor scurge anii, gândeşte, şi aici se va afla marele depozit al istoriei: plin de detalii precise, totul adunat fără înşelătorie şi minciună, împodobit ca ceea ce a văzut cu ochii lui. Face ce fac şi cronicarii oficiali de la curte, cei plătiţi de Coroană. Acelaşi lucru şi totuşi deosebit. Aici, în America, don Gonzalo lucrează pe degeaba, din pură plăcere. Dacă Hernán Cortés, Pizarro, Valverde, Belalcázar ar putea să se apropie de deschizătura uşii lui, l-ar considera ca pe cel mai vădit nebun al tuturor timpurilor. Şi pe bună dreptate. Scrie pentru şoareci. Soarta manuscrisului *Analelor* a fost să ajungă praf şi să fie dat uitării. Nimeni, niciodată, n-a putut să găsească această voluminoasă carte. Se ştie că a scris-o, datorită repetatelor aluzii pe care însuşi Quesada le face într-o altă operă a sa, care a fost descoperită după trei secole şi jumătate de când fusese scrisă.

Opera descoperită se numeşte *Antijovio*. De data aceasta n-a mai compus în linişte, ci cu pornire mânioasă. Trebuia să-l înfrunte fără întârziere pe Paolo Giovio ca lumea să-şi dea seama de minciunile lui. În numai şase luni, a terminat o carte enormă în care – recunoscându-i faima şi meritele – îl înfăţişează pe cunoscutul italian ca pe un neîndoielnic mincinos.

Cufundat în singurătatea din Noua Granada, Quesada, în cuvinte teribile, îl acuză astfel pe Giovio:

„De bună seamă poartă o mare vină o persoană atât de învăţată care a vrut să lase în scriitură veşnică – grea mustrare de cuget! – atâtea lucruri contrarii raţiunii şi onestităţii, născocite împotriva spaniolilor, total opuse celor întâmplate. Şi nu s-a mulţumit să povestească întâmplările invers de cum s-au petrecut ele şi să-i facă de multe ori pe învingători învinşi şi pe năvălitori atacaţi şi pe răniţi sănătoşi şi pe morţi vii, şi, în sfârşit, să răstoarne cu susul în jos meritul pentru cele întâmplate, ci a dat spaniolilor epitete şi porecle urâte şi injurioase, de cele mai multe ori când vorbeşte de

ei. Şi nu numai că spune toate astea, dar chiar şi pe poporul spaniol, în general, îl numeşte barbar, crud, cinic, fără milă şi multe alte lucruri de acest soi, încât, având eu calitatea pe care o am, poate pe aceea de om de bine, m-am simţit obligat să-mi apăr patria şi, chiar dacă nu am ştiut s-o fac, cel puţin nu mi se poate tăgădui dorinţa vie de a o face.”

Rareori în istoria literelor americane s-a scris într-o spaniolă atât de frumoasă ca cea pe care o mânuieşte Quesada. Şi într-un mod atât de dezinteresat. A scris într-o vreme în care, pe meleagurile acestea ale lumii, felul în care scriau în Europa cronicarii mercenari îi supăra pe conchistadori. Diaz del Castillo, în Nueva España, vociferează împotriva lui López de Gómara, istoric plătit în Peninsulă. Deosebirea stă în faptul că Diaz del Castillo îşi apără propria sa cauză, iar Quesada polemiza pentru un împărat depărtat. E greu să poţi preciza de-a lungul voluminosului *Antijovio* unde se afla Quesada în Italia, ce făcea, cum îi era viaţa de soldat. Nu-l interesează să figureze în carte nici măcar ca soldat. Îl interesează numai să se facă dreptate. Giovio scrie ca un mercenar şi despre istoricii mercenari, despre episcopul Giovio, Quesada spune:

„A dorit ca această istorie a lui să ajungă în toate colţurile lumii ca să dobândească notorietate. Şi, cum principii sunt cei care trebuiau să se găsească în ea, căci ei sunt acei care se complac în portrete înfrumuseţate şi adulaţii meşteşugite, trebuia neapărat să fie compusă din linguşiri măgulitoare, cu care să satisfacă pe regi şi pe alţi potentaţi ca să-şi atingă scopul. Şi fiind această istorie mercenară, îşi poartă dezvinovăţirea scrisă pe frunte; şi astfel, dacă vei căuta în toată lucrarea, nu vei găsi nici cel mai mic rău din lume despre vreun principe sau persoană asemănătoare. Şi dacă, totuşi, spune ceva de cineva, nu e nici grav, nici amănunţit, ci, mai degrabă, pentru a mulţumi pe toată lumea, deşi unii sunt duşmanii celorlalţi, îi găseşte pe toţi plini de virtuţi şi cel mult le află vreun defect nu prea mare, ceea ce arată mai degrabă marele defect al autorului. Numai soldaţilor le găseşte vicii, nelegiuiri şi fapte ticăloase, reuşind totuşi, să-i scoată întotdeauna basma curată pe italieni...

Măcar dacă s-ar opri aici, dar desface şi rupe trunchiul adevărului în aşa chip, încât, vrând să scrie nişte *Decade* asemenea lui Titus Livius, ajunge să întocmească, precum Ovidiu, *Metamorfoze*.”

Este un Don Quijote care-şi apără scutierul, care ia locul lui Sancho ca să arate motivele plebei. Cum nu e un om capabil de minciună, îi apără pe soldaţi, dar nu trece cu vederea brutalităţile lor. Războiul e război. Victoriile obţinute în Italia culminează cu jefuiri. Jafurile sunt tot atât de vechi în Europa ca şi istoria fiecărei naţiuni. Paolo Giovio adună, scandalizându-se, întâmplări din timpul cuceririi Genovei, ca şi cum unor trupe îndelung

constrânse în timpul asediului ar putea să li se impună diguiri în momentul în care rup porţile, zdrobesc ultimele rezistenţe şi se aruncă în turbulenţa victoriei. Romanii s-au comportat oare cu delicateţe la Ierusalim după victoria lui Titus? E de-ajuns să vezi scenele de jaf de atunci, sculptate pe flancurile Arcului lui Titus, ridicat în inima Romei.

„Impola a fost cucerită cu curaj – scrie don Gonzalo – şi cu aceiaşi curaj (nu o negăm) apărată; intraţi înăuntru să-l întrebăm pe Giovio: a văzut el sau a auzit vreodată, din întâmplare, altceva atunci când a fost cucerită vreo aşezare prin forţa armelor? Spun aceasta pentru că exagerează mult jaful şi modul în care s-a săvârşit, spunând că spaniolii au smuls femeilor brăţările, inelele şi chiar talismanele pe care le purtau din devoţiune, considerând că era o cruzime, şi nu e bine ca acest italian s-o considere ca un lucru ciudat, ca şi cum soldaţii ar fi trebuit să lase în pace giuvaerele de aur şi să ia tigăile şi oalele de bucătărie.”

Că femeile au fost supuse unor acte de violenţă? Cu siguranţă că da. Dar cine se aşteaptă la altceva de la o armată europeană? Cine poate şti despre toate acestea mai mult? Episcopul Giovio, care n-a fost la război, sau don Gonzalo, care a participat la campanie? Ce s-a întâmplat la prădarea Genovei?

„După ce au intrat în Genova, numai spaniolilor le sunt atribuite (de către Giovio) violenţele şi fărdelegile jafului, iar italienii, sfinţi şi drepţi, aparţinând unei naţiuni atât de miloase (şi atât de miloasă în faptele de război, lucru pe care îl ştie toată lumea), nu au făcut cu siguranţă nimic. Şi povesteşte în special cum nişte spanioli au vrut să siluiască pe o anumită doamnă genoveză, şi cum marchizul a alergat la ţipetele acesteia, şi cum i-a făcut bucăţi. Fapt e că eu n-am văzut şi n-am auzit, şi ar fi trebuit s-o ştiu tot atât de bine ca episcopul. Chiar dacă s-ar fi întâmplat, nu mă îngrozesc, căci într-o armată sau o mulţime mare de oameni nu pot să nu se afle şi josnici şi buni, şi amestecaţi, afară numai de italieni, care, după părerea lui Giovio, în niciun chip niciunul dintre ei n-au obiceiuri atât de jalnice, şi, dacă ar exista mai mulţi Giovio, care s-o spună, italienii n-ar pierde nimic cu aceasta.”

Hoţi spaniolii? Oare erau numai spanioli cei ce formau trupele lui Carol Quintul? Nu se aflau acolo şi germanii? Şi n-au fost ei cei care au pus mâna pe tava ultimei cine cu smaraldul ei, dacă era vreun smarald?

„Câte mai spune episcopul din Nocera!... Lasă să se înţeleagă că spaniolii s-au dus să prădeze biserica Sau Lorenzo şi să fure bijuteria aceea atât de preţioasă pe care o au genovezii, piatra preţioasă care e ca o farfurie, aproape strachină, şi despre care spun unii că Mântuitorul nostru şi-ar fi luat în ea ultima sa cină prea sfântă, preschimbată apoi de Maiestatea Sa Divină în smarald (după părerea mea, lucru apocrif). Şi e lucru ştiut şi

cunoscut, netăgăduit de niciuna din părţi, că prada a fost răscumpărată cu o mie de escudos înainte de a fi luată şi că furii au fost o bandă de nemţi, că împreună cu ei se afla şi colonelul lor Jorge de Frondesperge.”

Quesada, neîncrezător, ironic, muşcător, trebuia să se mişte într-un labirint. Eroul lui era Carol Quintul; cauza lui însă era aceea a naţiunii spaniole. Admira poporul italian, îl irita însă modul în care italienii scriau istoria. Se pleca în faţa ierarhiei bisericii, dar dacă se înfruntau împăratul său şi papa, lua partea împăratului. Nega italienilor prioritatea de a dispune de scaunul sfântului Petru şi găsea la fel de justă alegerea lui Adrian de Utrecht, cum fusese şi aceea a spaniolului Alexandru Borgia. Nimic nu-l oprea să combată minciuna, fie că o spunea episcopul Giovio sau papa. Nu i-a tremurat condeiul ca să scrie în Santa Fe de Bogotá, acum patru sute de ani: „Papa minte!” Şi a scris-o cu supărarea unui om rănit în sentimentele lui patriotice. Era fals să se afirme că împăratul şi susţinătorii lui au dezlănţuit războiul. Să o spună bunul şi sfântul episcop! Să o spună însă papa! „Nu se poate asculta liniştit nimic din ce spune acel episcop despre aceasta şi nu numai el, ci şi alt episcop mai mare, cel mai mare al creştinătăţii, a spus-o atunci, şi de la el a luat-o Giovio: unul o spune pentru scopurile sale, celălalt pentru scrisul său.”

După părerea lui Quesada, papa Clement l-a trădat pe împărat, în mod calculat şi cu neagră ingratitudine. Mâna împăratului împinsese voturile în colegiul cardinalilor şi Clement nu trebuia să uite că el câştigase scaunul cu sprijinul lui. La moartea papei Adrian, Carol Quintul a trimis ca ambasador al său la Roma pe don Luis de Córdoba, duce de Sesa, pentru ca să acţioneze în favoarea alegerii lui Clement. Quesada, care a scris toate acestea în *Analele* sale, o reaminteşte acum în *Antijovio*, precizând: „O spun pentru ca să se vadă cât de mare era prietenia lui pentru Clement, pe care l-a pus în fruntea tuturor favoriţilor lui şi cu toate aceste favoruri înalte, după ce a dobândit scaunul Sfântului Petru, primul lucru pe care l-a făcut Clement a fost să se apropie de Franţa şi să fie duşman ascuns şi apoi, cu timpul, duşman pe faţă al împăratului. Drept care, deşi i s-a cerut, după ce a fost ales, să aprobe pactul intervenit între Adrian, împărat şi veneţieni pentru apărarea Italiei, pact în care se stipula de asemenea că, în cazul în care papa ar muri, succesorul său să-l aprobe; Clement însuşi, pe când era cardinal, solicitase şi înţelesese în acest fel pactul, dar după aceea n-a vrut să-l îndeplinească, ba mai mult, după puţin timp a retras armata bisericii în teritoriul propriu şi a părăsit oştirea împăratului. Acestea au fost, primele fapte ale papei Clement care i-au trădat intenţiile şi de atunci înainte şi-a

îndepărtat tot mai mult masca până ce a devenit un francez cu mască de italian şi duşman public al lui Carol Quintul.”

Într-o epocă în care papii erau protagoniştii principali ai războaielor europene – şi uneori originea lor – oscilaţiile efectuate de Vicarul Sfântului Petru produceau satisfacţie sau repugnau cronicarilor, după cum se hotărau să treacă de o parte sau alta. Lui Giovio îi convenea papa Clement, pentru că era antiimperial, şi nu-i convenea papa Adrian, care era de partea împăratului. Quesada se află în extrema opusă. Deoarece declară trădarea lui Clement, exaltă ridicarea la demnitatea papală a lui Adrian de Utrecht, care venit din Flandra în Spania fusese braţul drept al lui Carol Quintul, şi din Spania trecuse să ocupe scaunul Sfântului Petru. Faptul că un cardinal olandez obţinuse acest triumf îl indigna pe Giovio, considerând că alegerea era o pată pe onoarea Italiei. Referitor la aceasta, Quesada face un comentariu indignat:

„Toate acestea – scrie el – nu merită altceva decât râsul, deşi o acţiune atât de injustă ar putea să deştepte şi mânie, nu numai râs. Căci acea supremă demnitate şi reprezentarea lui Isus pe pământ nu le-a lăsat însuşi Dumnezeu în mod special, cred eu, italienilor mai mult decât altor naţiuni. Episcopul era obligat să ştie şi aceasta, aşa cum trebuia să ştie să scrie istorie; căci întotdeauna reprezentanţii diferitelor naţiuni au ajuns la demnitatea de Pontifice Suprem. Adrian a fost un bărbat de seamă, de recunoscută valoare, dacă din întâmplare a fost vreodată un om care să o merite.

Faptul că s-a născut în Olanda nu are importanţă pentru acest caz, lucru evident chiar pentru cel mai sărac cu duhul din tot Septentrionul. Şi, ca dovadă, invoc cunoscuta doctrină a Sfântului Petru.”

În viaţa acelor Quijote care în mod ideal se mişcă printre principi, regi şi papi, există un stil democratic de a se apropia de cei mari, de a-i nivela în raport cu justiţia. Aceasta constituie lecţia profundă a cărţii pe care mai târziu avea s-o scrie Cervantes: dialogul între señor şi scutier este o regulă egalizatoare care se poate întâlni numai între spanioli. Pentru Quesada, ierarhia rezidă într-un anumit principiu ideal de drept, care e valabil atât între oamenii din popor, între clasele obişnuite, ca şi la curţile nobile. Carol îl sfidează pe papă, îl capturează pe regele Franţei, se luptă cu Soliman, ca stegar al Spaniei şi al credinţei, şi pentru toate acestea el apare ca prototipul cavalerului în ochii cronicarului de la Santa Fe de Bogotá, care îi relatează isprăvile vitejeşti. Măreţia lui însă nu implică supunerea nedemnă a poporului din Spania care, la începutul domniei sale, dezlănţuie împotriva lui puterea municipiilor, în luptele acelor *comuneros* din Castilia. Nu poate exista niciun motiv care să justifice ridicarea popoarelor împotriva

locţiitorului lui Dumnezeu, care l-a aşezat în provincia unde domneşte, spune Quesada. Totuşi... „Cauzele principale care, în fond, i-au făcut să se mişte pe *comuneros* au fost în număr de trei: prima, faptul că regele lor, ajuns împărat, a vrut să plece din regatul său pentru a merge în Germania să primească primele însemne ale demnităţii sale, iar aceasta era o doctorie amară pentru spanioli, care nu puteau fi de acord cu plecarea regelui. Şi, fără să considerăm anturajul regelui care, după aceea, a descoperit Spania, privind lucrurile omeneşte, aveau dreptate cei care se întristau văzând că principele lor pleacă de pe pământul regatului său, lucru cu care ei nu erau obişnuiţi de pe vremea regelui don Pelayo, primul rege al Spaniei, după goţi. Un singur monarh făcuse excepţie[26], dar şi acesta, prin simpla intenţie de a fi ales pentru demnitatea imperială, trezise aceeaşi împotrivire... Era un lucru ciudat să vezi pe un rege străin (vreau să spun născut pe pământ străin, deşi era rege legitim al Spaniei) că vine să domnească într-o ţară, fără să o fi văzut vreodată şi, pe lângă aceasta, să guverneze cu străini şi să-l vezi apoi plecând din ea şi trecând prin Spania în goană sau ca un călător, dacă putem spune aşa; acest lucru apărea ca foarte supărător pentru urechile, ochii şi sufletele tuturor oamenilor. A doua cauză a mişcării acestor *comuneros* a constituit-o faptul că împăratul acorda slujbe şi beneficii străinilor pe care îi adusese cu el din Flandra, lucru de înţeles deoarece crescuse cu ei şi era obligat să le recompenseze serviciile, crezând că poate să pună plata în sarcina Spaniei, şi, într-adevăr, putea, dar luând urcuşul în piept, iar spaniolii nu doreau deloc să urce şi ei cu consimţământul lor, ci să meargă pe şesul larg al regilor glorioşi din trecut. Şi îi durea în adâncul sufletelor să vadă cum favoruri atât de numeroase umflau piepturile şi averile unor persoane necunoscute lor. Şi a treia cauză era că vedeau cum se scot din ţară, în mare cantitate, avuţiile regatului, lucru pe care orice rege şi regat trebuie să aibă grijă să nu se întâmple, căci starea visteriei este de cea mai mare importanţă pentru existenţa unei ţări. O mare nedreptate în ochii spaniolilor ca Spania să fie sărăcită pentru ca Flandra să devină grădina Europei şi să se socotească printre cele mai fericite ţări ale lumii."

Nici înşişi *comuneros* nu au rezumat faptele aşa de bine în memoriul lor referitor la prejudicii şi neajunsuri. Ca un adevărat cavaler rătăcitor, Quesada trebuia să asculte cuvintele lui Sancho-Simţ-Popular pentru ca apoi să-şi ridice privirea spre faptele măreţe şi destinele regale. Uimitor pentru el era că împăratul Carol Quintul a înăbuşit nişte rebeliuni de felul celor care au avut loc în Flandra, în Germania, în Neapole, în Sicilia, în Africa... şi chiar în Indiile Occidentale! El însuşi, când s-a răsculat cu trupa lui de oameni din

---

[26] Aluzie la regele Alfons al X-lea, care domneşte între 1254–1282.

popor, împotriva lui Fernández de Lugo şi a luat în posesiune Noul Regat ca un rebel, nu era oare un *comunero* din aceeaşi şcoală a lui Balboa şi Cortés? Revoltele erau în aer, stăteau sub semnul stelelor.

Patru sute treizeci şi şase de pagini scrisese foarte repede don Gonzalo – în şase luni –, când ajunge la capătul pledoariei sale de apărare a împăratului. Contrazicând mereu pe Giovio, a terminat cu războaiele din Italia pentru a urma armatele lui Carol Quintul în luptele lor prin Franţa, Germania, Ungaria şi, în sfârşit, pentru a vedea steagurile creştine înfruntând pe acelea ale Semilunii. Subliniază marea victorie a împăratului asupra lui Soliman, Marele Turc, care cu oştile lui imense, semănase spaima în toată Europa. Se strămută în Grecia, pentru a înfăţişa campaniile pe care împăratul le-a încredinţat lui Andrea Doria, şi la Tunis, pentru a relata campania în Africa împotriva lui Barbarossa... O singură dată apare pe neaşteptate tema Lumii Noi. În istoria sa, Giovio dedicase trei capitole pentru a elogia figurile lui Blasco Nuñez de Balboa, Hernán Cortés şi Magellan, informând despre unele lucruri săvârşite de spanioli în descoperirea şi cucerirea Indiilor Occidentale. De ce se bagă Giovio în astfel de treburi? Ce poate şti el despre o temă atât de măreaţă încât prin ea însăşi face ca nimeni să nu o poată cuprinde? Însuşi don Gonzalo, în pofida a tot ce a trăit în America, a citit la ceilalţi cronicari sau conchistadori şi a scris el însuşi în *Ratos de Suesca (Momente din Suesca)*, ştie că dacă ar cădea în ispita de a face o istorie generală a Indiilor Occidentale, nu i-ar ajunge o viaţă întreagă să o scrie. Pentru a nu intra în amănuntele pe care le ia atât de uşor episcopul din Nocera, el se mărgineşte să trimită pe cititor la istoriile bine cunoscute scrise de Hernández de Oviedo şi Cieza de León, López de Gómara şi Augustin de Zárate. Cu acest să-nu-îşi-bage-episcopul-nasul-în-ce-nu-îl-priveşte, don Gonzalo termină capitolul, intră pe pământurile Franţei şi continuă să-l dezmintă pe italian punct cu punct.

Anul 1567, în care Gonzalo începe şi termină voluminoasa sa carte, este anul în care, de exemplu, don Diego de Losada întemeiază Caracas. Santa Fe de Bogotá nu a împlinit treizeci de ani. Încă se mai poate aprinde elanul aventurier al soldatului care stăruie în Quesada şi încă se mai simte în stare de fapte mari, mânat de o a doua iluzie a mirificului Eldorado. Mai mult însă decât aurul, care continuă să-i ispitească pe toţi, cântăreşte în sufletul său dorinţa de a face dreptate în polemica cea mai extravagantă din istoria literară universală. Ce câştigă el scriind această carte? Cine are să o publice? Cine are să o citească? La fiecare din aceste întrebări răspunsul este mereu acelaşi: nimic, nimeni. Arată maldărul de foi al manuscrisului preotului din Tunja, lui don Juan de Castellanos, care a fost tovarăşul său spiritual, care, ca

și el, își petrece timpul scriind și va termina prin a lăsa, în versuri, cea mai lungă istorie scrisă în această formă în limba spaniolă, precum și părintelui Andrés de Santo Tomás.

Cei doi slujitori ai bisericii se molipsesc de indignarea lui împotriva lui Giovio, ceea ce în mod sigur nu se va vedea în Europa. Nu poţi să nu fii înduioşat de aceste exaltări neogranadine, de aceste mânii intelectuale care se petrec pe înălţimile, pierdute în timp şi spaţiu, ale Anzilor. Preotul Castellanos scrie zece versuri care încep în felul următor:

Giovius, om învăţat, se ocupă de fapte de seamă,
dar, invidios, le omite pe cele mărețe și tace,
nu suflă-o vorbă de ceea ce-i demn de-amintire perenă...

Fratele Andrés de Santo Tomás scrie şi el douăsprezece versuri. Iată primele două:

Giovius a întinat adevărul și fapte ilustre
a suprimat și-apoi Paulus ne-ncondeiază...

Cu aceste două poezii, cu o dedicaţie şi o introducere, cartea a fost terminată. Cui să o dedice? Unui principe? Unui mecena ilustru? Se va găsi oare în toată Spania vreun nobil generos care să-și dea seama de faptul extraordinar că un conchistador, care a câştigat pentru Coroană un Nou Regat, a reușit de asemenea, să apere remarcabil onoarea regelui contra unui umanist din Italia? Numele lui Cortés şi Pizzaro răsună încă prestigios, pentru că aurul adus de ei şi topit în mii de monezi a dat viaţă nouă Spaniei și pentru că istoria isprăvilor lor a fost scrisă de marii cronicari ai patriei. Quesada a rămas în penumbră şi, cu toate că este încă vie amintirea cuceririlor sale, nu se vor ivi mâini care să culeagă cartea sa, niciun editor să o publice, niciun arhiepiscop care să o susţină, niciun marchiz care să o patroneze, niciun Paolo Giovio să o citească. Don Gonzalo priveşte în jur şi întrucât, oricum, trebuie să dedice cuiva cartea, nu-i vine în minte decât familia nebunilor numiţi Quijada sau Quijano sau Quesada. Favoritul este don Luis Quijada care abia a ajuns să fie comis la grajdurile regale și señor de Villagarcia. Ga şi Quesada, acest Quijada face parte din cei care au luptat în Italia şi au văzut aceleaşi lucruri ca don Gonzalo. „Căutând în amintire un soldat...” care să fi fost martor, „am dat de un cavaler”, spune don Gonzalo.

După ce a scris tot ce avea de scris, don Gonzalo leagă cu grijă pachetul și, cu multe măsuri de securitate, îl trimite în Spania, așa cum a făcut sau va face cu celelalte opere ale sale. Toate celelalte se pierd. Aceasta va nimeri la

arhivă. Acolo va dormi trei sute de ani, cu toate că e cartea cea mai ciudată care s-a scris în toată America în acea vreme.

Când se va publica *Antijovio* – abia în zilele noastre – don Manuel Ballesteros Gaibrois, unul dintre descoperitorii manuscrisului, comentează astfel o frază a lui Quesada, în care acesta spune că porneşte la apărarea adevărului pentru onoarea regelui său:

„Frumoasă frază! Jiménez de Quesada se preface în cavaler rătăcitor al unei doamne jignite: quijotism pur, cu destui ani înaintea lui Cervantes.”

XII
CAVALERUL DIN ELDORADO

Începu, deci, numaidecât don Quijote să umble ca să facă rost de bani și, mai vânzând el câte un lucru, mai punându-și amanet altul, date toate cu preț de nimica, strânse o grămăjoară bunicică. Își făcu rost, de asemenea, de-o pavăză luată cu împrumut de la un prieten și, cârpocindu-și coiful spart cât putu mai bine, dădu știre scutierului său Sancho de ziua și ora când avea de gând s-o pornească la drum, ca și el să-și facă rost de tot ce-o crede că i-ar fi mai de trebuință; îl însărcină mai presus de toate, să se îngrijească de niscai desagi.

CERVANTES

Vorbind de familia Quesada, am spus la locul cuvenit cum, în timpurile trecute, infanta Palomela a avut pe blazonul ei două porumbiţe drept emblemă. După aceea, porumbiţele şi-au muiat ciocurile în sânge maur. Cetatea denumită Quesada, după care şi-au modificat numele, a tulburat minţile acestor oameni naivi, împingându-i pe drumul nebuniei. În secolul al XVI-lea, se molipsesc de spiritul vremii care îi face să viseze la pământuri necunoscute, la pământuri fabuloase, la doamne fantastice. Îi vedem pornind pe ambarcaţiuni incerte, zvârlind banii cu ambele mâini, discutând despre arme şi litere, redând oţelului un sens romantic şi deşteptând în diferiţi Sancho noţiuni de vitejie şi demnitate,

Gonzalo ocupă locul central în trilogia acestor Quesada din secolul al XVI-lea. Primul este Gaspar, care pleacă din Andaluzia cu expediţia lui Magellan, tocmai când Gonzalo împlinea douăzeci de ani. Ultimul, Alonso, va porni din La Mancha după moartea lui Gonzalo. Istoria lui Gaspar e următoarea: a plecat cu Magellan din Sevilla în 1519. Avea să participe la prima călătorie în jurul lumii, ca om de încredere al regelui şi comandant al uneia din cele cinci nave care alcătuiau expediţia: *Concepción*. Magellan are o fire aspră şi închisă. Nici căpitănii nu ştiu încotro merg. Navighează de mai bine de şase luni fără ca amiralul să le dezvăluie secretele lui. În sfârşit, disperaţi şi hotărâţi, se revoltă împotriva acestei tăceri. După ce îl roagă pe Magellan să aibă o convorbire cu cei care comandă navele şi, după ce primesc răspunsul lui negativ, se hotărăsc să acţioneze. Într-o zi, Magellan îi invită să asculte liturghia pe nava comandant şi să ia prânzul cu el. Căpitanii nu vin.

Nemişcaţi pe navele lor, îl lasă mofluz pe amiral. O singură corabie îi rămâne credincioasă: *San Antonio*. În timpul nopţii, când o ceaţă grea şi umedă abia lasă să se zărească, şters, siluetele vaselor, Quesada şi câţiva oameni ai lui coboară într-o barcă şi, cu grijă, ajung la flancurile lui *San Antonio*. Se urcă pe punte. Zgomotul paşilor îl deşteaptă pe contramaistrul Juan de Eloriaga care înaintează spre conspiratori, cerându-le o explicaţie. Cu şase lovituri de pumnal, Gaspar Quesada termină cu el. Apoi, totul intră în linişte. A doua zi dimineaţă, când marinarii lui Magellan se apropie de *San Antonio*, sperând că nava continuă să fie credincioasă, de pe punte, soldaţii le strigă: „Pe *San Antonio* nu comandă amiralul Magellan, ci căpitanul nostru, Gaspar Quesada".

Ca şi Gonzalo, Gaspar e căpitan de răzvrătiţi şi, tot ca el, om cu învăţătură de carte. Trimite amiralului o scrisoare, în care dă un ordin, acoperit sub formula unei rugăminţi. Nici el, nici tovarăşii lui nu vor să-şi mai rişte navele într-o întreprindere care pare a nu avea niciun sfârşit bun. Dacă Magellan le ascultă rugămintea, îi vor fi plecaţi slujitori. Şi, dacă până acum l-au numit domnia voastră, de acum înainte îi vor săruta mâinile şi se vor prosterna la picioare. Magellan, tăcut şi iute în hotărâri, întinde o cursă căpitanului corabiei *Victoria*, îl prinde şi îl înjunghie. Repede devine din nou stăpân pe situaţie. Cad în mâinile sale căpitanii rebeli pe care îi pune în lanţuri. Condamnă la moarte pe Quesada. De asemenea, pe scutierul lui Quesada, dar îi spune: „Dacă execuţi sentinţa contră lui Quesada, îţi dăruiesc viaţa". Dintr-o singură lovitură, scutierul taie capul stăpânului. Înfipt într-un par, capul lui Gaspar Quesada arată, în acea zi, până unde au ajuns oamenii Spaniei care vor da ocolul lumii,

Gonzalo a cunoscut în tinereţe aceste lecţii. A învăţat cum destinul acoperă sau înnorează mereu scutul familiei. A vrut şi el să ţină globul lumii în mâini, şi cu un aer filosofic, să-l facă să se rotească sau să şi-l aşeze la picioare şi să-l privească neglijent, ca în tabloul lui Albrecht Dürer; dar lui Gonzalo, ca şi lui Gaspar, lumea îi scapă printre mâini şi tot astfel li se întâmplă celor din neamul lor cu iubirea. Dragostea rămâne întotdeauna la distanţă în viaţa lui. Pietatea alternează cu zgomotul armelor. O permanentă fantezie îl împinge spre aventură şi dă pinteni calului său. Aceasta e soarta familiei care va fi exaltată până la nebunie în figura uscăţivă a lui Alonso, cel cu frunte înaltă, visătoare. Viaţa lui Alonso nu va rămâne necunoscută nimănui: o va scrie un om de litere care, dacă nu izbuteşte să se îmbarce pentru America, nu a fost din lipsă de voinţă. Acest om de litere va fi don Miguel de Cervantes Saavedra...

Don Gonzalo nu stă într-un jeţ impunător, de piele, în faţa unei pieţe cu arcade de piatră. Colonia e nouă şi săracă. Nu se află în ea mobile şi piatră

lucrată. Scenariul se reduce la chirpici, paie şi iarbă; la câteva femei care aprind gelozia conchistadorilor; la doi-trei călugări arţăgoşi şi la indienii plătitori de tribut care frământă cu picioarele lutul, pentru a face primele cărămizi, sau cară saci cu cartofi. Gonzalo Jiménez de Quesada conversează cu oamenii din popor, în timp ce Montaño îşi piaptănă barba înaintea găinilor şi porcilor din curtea casei. Cavalerul Quesada simte însă pământul ferm, continentul, pe care se sprijină. A se afla în Lumea Nouă, a avea America sub tălpile picioarelor, reprezintă pentru el o invitaţie la o nouă expediţie. Mintea sa vagabondează, atrasă de noi proiecte de cucerire. Priveşte din nou spre Eldorado.

Regele i-a conferit o stemă. Pe blazonul ei se vede un munte peste nişte valuri de mare, iar apele sunt presărate cu multe smaralde verzi „în amintirea minelor pe care le-aţi descoperit”, iar la picioarele muntelui şi crescând peste creste, încoronându-l, nişte arbori mari, pe un câmp de aur, şi un leu pe câmp colorat, ţinând în labă o spadă „în amintirea curajului şi străduinţei pe care le-aţi dovedit urcând pe fluviu pentru a descoperi şi câştiga Noul Regat”. Urmează stema cu un castel şi un chenar cu patru luni de aur şi argint pe câmp de azur, având ca pecete un coif închis şi ca deviză un leu cu o spadă fără teacă în labă şi cu aripi negre, înconjurate de frunziş albastru şi auriu... Nu se putea o viziune mai fantastică a Lumii Noi. Nicio mai mare risipă de smalţuri, nicio poezie mai frunzoasă transferată în lumea armelor. Dacă Alonso, cel din La Mancha, ar fi dobândit aşa ceva... Nici Gonzalo nu este însă mai puţin ferit de iluzii. Acest blazon nu se va săpa în piatră la intrarea nici unei case şi niciodată culorile lui nu vor străluci vii la lumina zilei. Mareşalul îl păstrează pe hârtie, în sipetul său. Timpul îl va roade treptat; culorile aprinse se vor şterge şi moliile, gărgăriţele şi şoarecii îl vor preface în pulbere.

Va merge Gonzalo de Quesada să cucerească Eldorado? Deocamdată, nu.

Într-o zi soseşte la Santa Fe curierul regelui cu o dispoziţie care-i acordă lui Quesada dreptul de a purta titlul de *don*. Decret de trei litere care se va înfige ca un spin în inima lui Montaño. De acum înainte, în Noul Regat se va spune don Gonzalo. Nu don Quesada, cum se spune don Quijote. La ce va folosi vestea bună? Văzând că nu-l poate deprecia pe acest hidalgo respectat de toţi, Montaño caută o formă de exil spre a-l îndepărta din preajma lui: îl numeşte guvernator al Cartagenei. Gonzalo ascultă vorbele mieroase ale lui Montaño şi, ascultător, liniştit, acceptă exilul. Când se află ştirea, nu există om care să nu o primească cu îngrijorare şi să nu o deplângă. Episcopul hotărăşte că don Gonzalo nu poate pleca atât timp cât nu se cercetează într-un sinod problemele cârmuirii eclesiastice şi nu se remediază „dezordinile cu care cei care îndoctrinează pe indieni, fie eclesiaşti, fie laici, pervertesc

mijloacele prin care ar trebui implantată credinţa în sufletele lor”. Don Gonzalo este un sprijinitor eficient al episcopului în această luptă. Sinodul se reuneşte şi el participă. „Văzând episcopul Barrios că, după optsprezece ani de când se cucerise regatul, spaniolii se împart în partide învrăjbite, iar sacerdoţii, în loc să-i potolească, îi aţâţau, şi că între indieni abia se găsea câte unul cunoscător al primelor noţiuni de religie creştină, în schimb, puteau să fie profesori în subtilităţile lăcomiei spaniole, a convocat sinodul provincial pentru îndreptarea atâtor abuzuri.”

Sinodul proclamă multe lucruri care îl rănesc pe Montaño şi, cu toate că hotărârile luate se vestejesc în mâinile episcopului din cauza opoziţiei funcţionarilor judiciari, se spune că totuşi el reuşeşte a face câte ceva pentru a înfrâna lăcomia nestăvilită a proprietarilor de *encomiendas*, iar preoţii recunosc că biserica dispune de pedepse contra celor care s-au abătut de la profesiunea lor. După terminarea sinodului, don Gonzalo pleacă.

Deşi este decorat cu titlul de guvernator, don Gonzalo găseşte mai greu de îndurat exilul la Cartagena decât pe celălalt care îi impusese obligaţia de a se îndepărta la nu mai puţin de şase leghe de Santa Fe. O boală ciudată care îi roade pielea se înrăutăţeşte pe ţărmurile mării. Pentru prima oară, omul de neînvins în faţa loviturilor şi primejdiilor pământului american cedează. Îl chinuiesc o adâncă melancolie şi arsurile care îi devorează carnea. Dar spiritul bărbătesc care sălăşluieşte în el stă de pază la intrările vieţii sale. Primeşte plicuri cu corespondenţă de la curte şi hotărăşte să le ducă personal la Santa Fe, lăsând cârmuirea în mâinile unui locţiitor. E ultima oară când vede Quesada apele mării. Inima Anzilor îl cheamă. Fără emoţie îşi îndreaptă privirea spre golf şi urcă pe Rio Grande de la Magdalena, scenă, în altă vreme, a marilor lui fapte şi încercări.

Montaño suferă iarăşi din pricina prezenţei lui Quesada, observând că locuitorii îl numesc căpitan general. Sunt noi magistraţi la Tribunalul audienţei[27] şi există şi un plic secret, adus de Quesada, pentru ca Montaño să fie supus verificării. Plicul se află în mâinile avocatului Tomás López, un laş care tremură de frică şi care mai degrabă se gândeşte cum să intre în rândul preoţilor servitori ai lui Dumnezeu, decât să se ocupe de treburile Tribunalului. Despre López spune Quesada că nu există un slujbaş mai bun decât el pentru a proclama legi în favoarea indienilor şi mai rău pentru a le executa. Montaño vede că ceva se urzeşte contra lui. Vrând să le-o ia înainte adversarilor, imaginează o conspiraţie care să-i permită să fugă, simulând fidelitate faţă de rege. Voci secrete pun toată lumea în gardă. Nimeni nu mai

[27] Instanţă superioară specială în faţa căreia guvernatorii, după expirarea mandatului lor, trebuiau să dea socoteală de gestiune şi să răspundă reclamaţiilor.

îndrăzneşte să iasă noaptea. Ca să-şi unească forţele, hidalgii se adună în casele lor. În sfârşit, Tomás López se hotărăşte şi deodată comunică lui Montaño că va trebui să fie verificată activitatea lui de guvernator. În mijlocul satisfacţiei generate, e trimis în Spania la judecată. Va trebui să suporte el însuşi lanţul pe care îl făurise pentru duşmanii lui.

În casa sa, sprijinindu-şi de perete umerii încă puternici, mareşalul priveşte cum se topeşte lumina apusului între imenşi nori de aur, în timp ce aerul, pătruns de emoţie crepusculară, învăluie arbori, case, munţi, într-o aureolă care trece spre vioriu. Din Spania sosesc veşti despre Montaño: a fost executat în piaţa din Valladolid cu proclamarea infamiei lui în faţa mulţimii. Din Venezuela vine un curier cu ştirea că tiranul Lope de Aguirre sfidează autoritatea regelui şi îşi impune voinţa pretutindeni. Mareşalul, cu un nou elan tineresc, se gândeşte la alte cuceriri. Îi vine în minte figura fratelui său, Hernán Pérez, când a pornit-o pe şesurile orientate în căutarea lui Eldorado şi a descoperit păduri de arbori de scorţişoară. Fără îndoială, acolo e sursa aurului care nu a fost găsit în ţinuturile indienilor chibcha. Însuşi tiranul Aguirre cutreieră meleagurile acelea. Ce încoronare mai glorioasă pentru viaţa lui Quesada decât să facă o descoperire care să eclipseze primele sale isprăvi şi totodată pe acelea ale lui Cortés şi ale fraţilor Pizarro?

Zvonul scandalurilor lui Aguirre – tiran şi trădător – se face tot mai precis. Trecând cordiliera, ştirile din Venezuela se amplifică şi sunt îmbrăcate în culorile fanteziei. În Santa Fe nu se mai vorbeşte de altceva şi toată lumea începe să se înarmeze. Se convoacă un consiliu militar. Nu există decât o singură persoană căreia i se poate încredinţa comanda trupei. Ca şi în ziua în care s-a simţit ameninţarea lui Gonzalo de Dyón, nimeni nu se îndoieşte că numai Quesada poate fi căpitanul expediţiei. În Santa Fe însă s-a uitat între timp meseria armelor. A înarma un corp de oaste este o noutate care surprinde şi emoţionează pe toţi, smulgându-i de la flecăreală şi făcându-i să se gândească la riscul aventurii. O neobişnuită mişcare întinereşte oţelul spadelor, întocmeşte şeile de călărie, duce caii în goană pe străzi. Pe femei această noutate le bucură, de parcă au reapărut oamenii pe care ele i-au cunoscut în zilele semeţe ale faptelor mari. Toată lumea are păreri, vrea să discute. Că să ieşim înaintea lui Aguirre prin valea Cerinza sau prin Cúcuta. Această problemă de stat major divizează pe soldaţi. Se constituie două tabere care sucesc chestia pe faţă şi pe dos şi discută până la ore târzii din noapte. Că valea Cerinza este ideală pentru o bătălie, spun unii. Că, mergând până la Cúcuta, afirmă alţii, vom pune mâna pe un Aguirre rupt de oboseală şi de urcuşul stâncilor. Mareşalul lipseşte de la aceste dezbateri, gândindu-se numai la întâlnire şi revenind la ideea fixă a altei expediţii:

aceea spre Eldorado. Zarva şi tărăboiul sunt însă atât de mari încât în, cele din urmă, trebuie să intervină. Soldaţii au ajuns până la a se provoca la luptă pentru a-şi susţine cu mai mult curaj punctele de vedere. Atunci mareşalul publică un ordin prin care anunţă că va pedepsi cu moartea pe cine va mai discuta această chestiune. El are trupele sub responsabilitatea sa şi cu aceasta s-a terminat povestea.

Afirmarea autorităţii sporeşte entuziasmul general. Fiecare dă banii necesari pentru echipamentul propriu şi se formează o armată bună, fără a se cheltui un maravedis din casetele regale. Între timp, soseşte ştirea că tiranul Aguirre a murit. E o iluzie care se risipeşte, o grevă a braţelor căzute care-i întristează pe soldaţi. Numai Quesada îşi menţine vie iluzia. Cu trăsături tot mai clare, străluceşte acum în mintea lui ideea Eldorado-ului.

Se împlinesc douăzeci de ani de când Quesada se află în Santa Fe. Se apropie de şaptezeci de ani. Picioarele sale puternice pot încă să stăpânească salturile unui cal tânăr. „Ceea ce ai crezut că e bătrâneţe, a fost odihnă.” Dar a pleca la şaptezeci de ani într-o expediţie mai grea şi mai riscantă decât însăşi aceea a descoperirii Noului Regat, nu e o nebunie? Nu. Este în alcătuirea acestui om ceva superior, care-i convinge pe ceilalţi prin simpla lui prezenţă. Vrea să se scuture de atâtea lucruri prosteşti, să arunce la coş bârfa şi intriga, poveştile vrăjitoarei Juana Garcia şi aventurile amoroase ale lui Amendáriz, infidelităţile lui Inès de Hinojosa şi hărţuielile episcopului cu clericii. E timpul să pună punct şi strădaniei sale de a i se asigura repartizarea unor indieni sau a i se acorda titlul de *Adelantado*, mărindu-i-se venitul cu două sau trei mii de ducaţi, şi de a i se recunoaşte dreptul de a-l lăsa moştenire. Marchizului del Valle şi lui Pizarro li s-au dat, fiecăruia, douăzeci şi una de mii de vasali şi cincizeci sau şaizeci de mii de ducaţi ca venit şi titluri foarte importante deşi aceştia nu au descoperit, nici nu au populat provincii mai bune, pe când lui, nimic! Ajunge!

Quesada obţine învoirea de a merge să descopere ţara Eldorado-ului. Sună din corn pentru a aduna pedestraşi şi călăreţi. O mulţime de spanioli se oferă să meargă după formidabilul bătrân care face rost de bani, pregăteşte cai, adună arme şi alimente şi recrutează indieni cu o stăruinţă şi hărnicie care nu i-au fost cunoscute la Santa Marta, când avea numai jumătate din anii care îi apasă acum pe umeri.

Capitulaţiile pe care le încheie Quesada sunt aproape de neconceput chiar pentru mintea unui om de treizeci de ani. Încheie contracte pentru viitor, pentru ce va fi să fie. Procedează ca şi cum ar fi un milionar. În faţa ochilor săi se deschide un viitor fabulos. Este moştenirea pe care *o va lăsa fiului său*, cum zice capitulaţia. Ce fiu? O fantomă care acum colindă probabil prin Spania... Va echipa armata pe spezele sale. Sub comanda sa va merge trupa.

Voi suporta cheltuielile, garantează el Audienţei, pentru patru sute sau cinci sute de oameni prevăzuţi cu toate armele, opt clerici, aprovizionarea pentru toţi... Nu va lua indieni chontales şi va intra în posesiunea tuturor cuceririlor sale în numele regelui. Când va întemeia aşezări, ceea ce va fi înainte de patru ani, va pune în ele nu mai puţin de alţi cinci sute de spanioli şi va aduce oameni căsătoriţi, slujbaşi şi plugari, cinci sute de vaci şi trei sute de iepe, patru sute de cai, o mie de porci, trei mii de oi şi capre, cinci sute de sclavi negri, bărbaţi şi femei...

Toate acestea par abia verosimile, dar Audienţa le acceptă. Spaniolii îl cred, indienii vin să-şi ofere serviciile. Quesada îl împuterniceşte, pe Rodrigo Suárez, căpitanul cavaleriei, să bată tobele în Tunja şi să arboreze steagul. Potrivit capitulaţiilor, dacă don Gonzalo face cucerirea, i se va atribui, pentru el şi fiul său, titlul de marchiz. În luna februarie 1569, într-o dimineaţă în care frigul pătrunde în oase, locuitorii din Santa Fe sunt toţi de faţă pentru a-şi lua rămas bun de la mareşal. Când ostia e ridicată, într-o slujbă religioasă solemnă, tăcerea şi pietatea sunt profunde. Sunt câţiva care îşi aduc aminte de Tora, când febrilul general Quesada pornea să descopere acest regat.

Trei sute de soldaţi spanioli sunt gata călări. O mie cinci sute de indieni şi indiene de serviciu îi urmează ducând hamace şi provizii, mânând porci şi vite. O mie o sută de animale de povară, şase sute de vite, opt sute de porci! Mulţime de negri şi negrese, sclavii... Ce mare este această expediţie faţă de aceea care pornea de la Santa Marta, când Quesada nu era decât locţiitorul lui Fernández de Lugo! Este renaşterea conchistei înăuntrul coloniei şi, ca toate renaşterile, este clocotitoare şi optimistă.

Încet-încet convoiul de oameni şi animale se pune în mişcare şi înaintează domol prin savană, pe drumurile suave care şerpuiesc ca un râu; apoi urcă primele trepte ale cordilierei prin desişul arbuştilor. Steagurile şi tobele marchează drumul şi ritmul mersului. Când se face ziuă, sunetul trâmbiţei ridică în picioare calda masă umană, care se scoală şi se pregăteşte pentru a porni din nou. În primele zile se cântă sau se fluieră, aşa cum fac băieţii de şcoală când pleacă în vacanţă. Apoi, greutăţile marşului pun surdină vocilor şi căldura ţinuturilor de jos, împreună cu foamea, pun capăt veseliei. Se uitase ce înseamnă a descoperi.

Primul contact cu şesurile nesfârşite, *los llanos*, este dur. Într-o zi focul se extinde prin păşunile care înconjoară tabăra. Flăcările cresc cu iarba uscată, zboară trosnind sub suflarea rapidă a vântului şi înaintează iute până la pânza cortului rezervat pentru *Adelantado*. Îndată un tunet înspăimântător face să se audă pe câmpie vocea conchistei: explodează butoiul cu praf de puşcă din cortul lui Quesada.

Apoi vine la rând cunoaşterea celeilalte Lumi Noi: şerpii, boa care înghit câte un cerb întreg şi îl prefac în suc de-a lungul interminabilului tunel al corpului lor; primul boa pe care îl ucid măsoară douăzeci şi şapte picioare lungime. Indienii îşi ard colibele înainte ca spaniolii să sosească. Zilele încep odată cu foamea, căci soldaţii trebuie să se hrănească acum cu muguri de palmier. După multe zile în care nu mănâncă nimic, descoperă un sat cu pământ lucrat şi roade: e botezat Ucide-foamea.

Trei soldaţi fug cu cai cu tot. E absurd să se înfunde într-o conchistă când Santa Fe îi aşteaptă liniştită şi primitoare. Exemplul rău face pui. Într-o noapte încearcă să fugă alţi şase sau şapte. Sentinelele sunt însă prevenite şi îi arestează. *Adelantado* hotărăşte să îl spânzure pe Juan Gil pentru a menţine disciplina şi ca posibilii fugari să ştie la ce risc se expun. Suferinţa este totuşi atât de mare încât, în altă noapte, încă patruzeci încearcă să scape. Surprinşi, zece din ei sunt condamnaţi la închisoare. Moralul slăbeşte, la soldaţi ca şi la căpitani. Căpitanul Gonzalo Macias încearcă să fugă cu câţiva negri şi negrese. Surprins, se sinucide.

Continuă marşul, dar nu mai merg în ritmul tobelor, ci al foamei şi morţii. Uneori se mănâncă până şi pielea scuturilor. Nu mai sunt porci şi nu pot ocroti nici caii. O febră necunoscută macină viaţa oamenilor şi a animalelor. Cailor le tremură nările, semn neîndoielnic al morţii. Când părăsesc un campament, lasă în urma lor arme, îmbrăcăminte, podoabe pe care nimeni nu se oboseşte să le ridice. De câte luni rătăcesc aceşti soldaţi duşi de bătrânul *Adelantado*?

Luni, nu; ani. De când au plecat din Santa Fe au trecut doi ani şi nu au ajuns nicăieri. Entuziasmul vădit pentru Quesada, din acele zile, slăbeşte continuu. Numai el, încăpăţânat, neclintit, de neînvins, merge înainte în căutarea misterului. Trupa este însă la capătul puterilor. Cei care în Santa Fe îi sărutau scara şeii sau marginea stindardului, merg cu gura uscată, cu răni pline de viermi, cu măruntaiele sfâşiate de gheara foamei. În minţile torturate ale celor mai disperaţi se schiţează o singură soluţie: să-l asasineze pe *Adelantado*. Să-l omoare pe Quesada ca să se întoarcă, dacă va fi cu putinţă, într-un ţinut de creştini. Sunt sătui să tot omoare indieni degeaba, să ajungă în sate şi să le găsească cenuşă, să vadă râurile astea de câmpie care se revarsă cât vezi cu ochii şi să le traverseze cu apa până la brâu, cu fiarele la pândă. Trebuie ucis *Adelantado!*

În coliba unui oarecare don Gabriel se întrunesc conspiratorii. Îi chinuie hotărârea, dar apărarea vieţii proprii trece înainte de loialitatea faţă de un nebun. Se discută despre cum e mai bine: să-i înfigă un pumnal, sau să-i taie capul cu spada. Unul aminteşte de explozia pulberii de la începutul campaniei şi se gândesc să facă ceva asemănător! „Să-l ardă de viu cu praf de

puşcă” Să-l omoare pe Quesada, care a îndulcit asprimile coloniei şi a fost braţul înarmat al unui cavaler apărător al celor umili! Totuşi trebuie să o facă. Greutatea de a duce la îndeplinire, o intenţie, care le pricinuieşte atâta mâhnire, dă naştere la şovăieli. Complotul se descoperă şi suferă rigorile justiţiei Francisco Gómez, Francisco de Hermosilla şi un portughez, Gaspar, fără a pune la socoteală închisoarea care îi revine lui Gabriel, cel cu coliba primitoare.

Quesada înţelege totuşi că nu are rost să-i ţină legaţi de voinţa sa pe cei care îl urmează de frică. Joacă o ultimă carte şi dă trupei libertatea de a-l urma sau de a se întoarce la Santa Fe. Lui Juan Maldonado, care discută cu Quesada de dimineaţă până seara despre întoarcere, conducătorul îi spune: „Dacă domnia ta, ca şef militar, vrei să te întorci la Santa Fe, nu te opreşte nimeni”, Maldonado, care atât aştepta, ia drumul spre Santa Fe, împreună cu părintele Guisado şi fray Murueña. *Adelantado* hotărăşte să scoată un folos de la cei care pleacă şi îi înzestrează cu şase femei care nu mai au soţi. Soţii fugiseră.

Totul e de prisos faţă de îndărătnicia bătrânului conchistador. Explorează terenul încoace şi încolo, ca şi cum ar cerceta ţinutul viitorului său guvernământ. Dă numai peste mizere triburi de indieni. Nu contează. El are să ajungă la autenticul Eldorado. Chiar dacă nu l-ar mai însoţi decât o mână de oameni loiali. Cei care fug o vor regreta într-o zi. Răniţi de mărăcinişuri, cu ochii ieşiţi din orbite de foame şi de febră, cei care merg în frunte caută noi cărări, uneori tăind lianele în selvă, alteori traversând înot curentul râurilor largi. Caii, râioşi. Soldaţii plini de negi care le cauzează moartea. Deodată se aude un răpăit de tobe. Pedestraşii care merg în fruntea coloanei anunţă că se apropie o mare armată de indieni. Un nou entuziasm se deşteaptă în sufletul lui don Gonzalo la apropierea bătăliei. Cavalerul Quesada, cu alţi nouă călăreţi, se angajează în luptă, ca să învingă o mie de indieni care înaintează bine aliniaţi, apăraţi de scuturi şi ameninţând cu mulţimea săgeţilor. Mareşalul caută un teren potrivit pentru a da lupta. Soldaţii se pregătesc; în urmă rămâne o grămadă confuză de invalizi, de femei, animale care nu mai ţin pasul şi de vorbe „Domnul să fie cu voi”, glasuri care se pierd în zgomotul armelor. *Adelantado*, care are o saltea de bumbac drept armură şi pe chipul căruia vântul îi flutură şuviţele albe, ridică lancea şi invocă pe Santiago cum ştiu să o facă adevăraţii cavaleri.

Şi Santiago e din nou cu cei din Spania. Caii trec printr-o apă repede; pe celălalt mal se află armata indienilor. Sunt indieni viteji şi vicleni care se zvârcolesc de furie. Bătălia se reduce, ca în basme, la un tunet strident şi la un nor de fum. Rodriguez Pérez descarcă o archebuză asupra indianului care

se află în fruntea indienilor şi moartea lui îi face pe ceilalţi să dispară cu iuţeală în păduri, fără să lase nici foşnetul frunzelor în urma paşilor lor.

Sunt ultimele secvenţe eroice ale aventurii. Trupa continuă să fie bolnavă, roasă mai mult de descurajare decât de friguri. Aproape niciodată nu au norocul să găsească pământuri lucrate, care să le dea hrană. Când coboară vertiginos de pe cordilieră pe câmpie, văd numai o suprafaţă plană nesfârşită, acoperită cu ierburi arse. Soarele după-amiezii se rostogoleşte ca un imens balon de sânge. Noaptea se aude mersul lunii care, cu fusta ei de mătase roz, atinge iarba sau imperceptibila alunecare a năpârcilor care fug. Ce departe, groaznic de departe, e clopotniţa albă de la Santa Fe! Unii ajung chiar să tânjească după muzica lanţurilor pe care le făurea justiţia lui Montaño. *Adelantado* hotărăşte ca nimeni să nu se simtă prizonierul voinţei lui şi deschide porţile întoarcerii. El va continua să înainteze, dar cine vrea să revină la Santa Fe nu are decât să intre în cortul său şi să o declare:

Să intre cine vrea pe-această poartă;
eu le-o păstrez mereu şi clar deschisă.

Şi intră zece, douăzeci, cincizeci. Don Gonzalo nu clipeşte. Le dă tuturor învoirea. A jurat să le-o dea şi niciunul nu intră cu neîncredere. Don Gonzalo e un cavaler. S-au aşezat în formaţie militară de marş cei care vor pleca. Cum sunt mulţi, e bine să aibă un căpitan şi un preot. Don Gonzalo îi numeşte şi le dă instrucţiuni. Cei care trăiseră împreună atâtea zile de încercări şi suferinţe se despart cu emoţie.

Continuă marşul celor rămaşi. Indienii le ucid caii. Încă şapte spanioli cer voie să se întoarcă; le-o dă. Din ei, numai unul ajunge viu la Santa Fe. Nu mai rămân decât douăzeci şi cinci de oameni. Vă amintiţi cu câţi a plecat Quesada din Santa Fe? Vă amintiţi de acea trupă mândră care se învârtejea la auzul vocii lui aspre, de comandă? Din tot ce-a fost nu mai supravieţuieşte decât o mână de oameni care îl roagă pe comandant să-şi întoarcă paşii. Dacă el vrea, ei vor continua cu el până la sfârşitul zilelor lor şi al lumii. E absurd însă ca, roşi cum sunt de toate relele, să se străduiască peste puteri azi, ca să moară mâine. El însuşi trebuie să se refacă într-o climă blândă: datorează acest lucru patriei şi prietenilor. Trei ani sunt de când au pornit în această expediţie şi nu mai au niciun porc, nicio duzină de cai. Sunt douăzeci şi cinci de prieteni cum niciodată nu se va mai vedea şi care, strânşi în jurul lui, îl roagă, îl imploră. Cavalerul nu mai are nimic de făcut. Din trei sute de spanioli, mai sunt în viaţă şaizeci şi patru care aproape toţi mor la sosirea la Santa Fe. Din o mie cinci sute de indieni nu scapă decât patru. Din o mie o sută de cai, optsprezece. Dar *Adelantado* e *Adelantado*.

Veni-n acest regat nou don Gonzalo,
lipsit de sănătate şi de bani
şi, izbucnind războiul cu gualizii,
trib indian rebel şi întărit,
aproape de cetatea Mariquita,
regala Audienţă îi dădu
însărcinarea de a-i pacifica.
Deşi bolnav şi-n vârstă,
el primi să-ndeplinească-acel regal mandat
şi deci se pregăti pentru conchistă.

XIII
SOARELE CERBILOR

Şi printre cele pe care le-am spus, sunt şi spusele cărturarilor, anume că fără ei n-ar mai fi nici oştire, căci şi războiul are legile lui şi este supus acestor legi, iar legile cad în puterea literelor şi a oamenilor de litere. La acestea armele răspund că legile n-ar putea exista fără ele, căci statele se apără cu armele, cu armele se păstrează domniile, se păzesc cetăţile, se curăţă drumurile de tâlhari şi mările de piraţi; şi, în sfârşit, de-ar fi să nu fie ele, statele, domniile, dinastiile, cetăţile şi drumurile pe uscat şi pe mare ar fi supuse urgiilor şi tulburărilor pe care le-aduce după sine războiul cât timp durează şi cât timp i se dă răgaz să-şi folosească privilegiile şi silnicia.

CERVANTES

După ce ascultă liturghia sau spre seară, la ora rugăciunii, stau de vorbă în piaţa mare femei bisericoase, slujbaşi, proprietari, sclavi, indieni. Singur este numai un hidalgo impunător pe care anii şi încercările, boala şi osteneala încep să îl marcheze. Rareori apucă pe strada principală, pe drumul regal. Ocolind biserica, merge pe drum în sus, urmează zigzagurile spre nord şi continuă să urce până se opreşte în faţa unei case mai mari, dar sărace, de care au grijă câţiva indieni şi o jupânească care îi priveşte părul alb cu respect, şi singurătatea cu înduioşare. Încă puţini paşi mai departe şi calea se pierde printre primii arbuşti ai pădurii. În curtea casei, câţiva cai slabi. Trântit pe coridor, un câine sperie muştele cu coada. E un hidalgo scump la vorbă. Astma îl înăbuşe şi cade greu în jeţul de piele. Îi trebuie o jumătate de oră ca să parcurgă o bucată de stradă, târându-şi picioarele şi sprijinindu-se într-un toiag gros. Săptămâni întregi nu se poate mişca din casă. Petrece lungile zile închis într-o încăpere în care se află numai o masă cu o grămadă de cărţi îmbrăcate în pergament, unul sau două scaune, imaginea sfintei Fecioare, luminată, iar într-un colţ, lancea şi spada; cămaşa de zale atârnă de un cui, coarnele unui cerb servesc drept cuier şi se pierd sub o pălărie cu boruri mari şi o mantie lungă până la pământ. Pe fereastra deschisă întră aerul şi lumina: un aer rece, mirosind a pădure şi o lumină

lăptoasă şi albăstruie. În Santa Fe încă nu se cunosc geamurile. Porţile sunt de obicei din piei nerase.

Oraşul creşte. Pe o întindere de două leghe jur-împrejur se înmulţesc sate de indieni pe care le exploatează *coregidorii*. Prind formă străzile bine trasate şi biserica bine văruită. Se văd livezi cultivate, izvoare cu apă limpede. Creşte grâul pe câmp şi se înmulţesc vitele în grajduri. Sosesc călugări ca să întemeieze mânăstiri. Apar biserici noi, cu statuete aduse din Spania, pe care le luminează lămpi mici cu ulei de nap sau lumânări de seu. În curţi îşi răspândesc şi amestecă miresmele muşeţelul, busuiocul, menta.

Înainte de a pleca spre Eldorado, iscusitul hidalgo Quesada, în memoriile scrise regelui, semna orgolios „Mareşalul”, înlocuind formulele finale de omagiu cu un rapid *et caetera*. Acum, de fiecare dată când se adresează suveranului, o face în aceşti termeni: „Al Maiestăţii Sale catolice şi regale, umil servitor şi vasal, care îi sărută mâinile şi picioarele sale regale, *Adelantado* don Gonzalo Jiménez de Quesada.” Totuşi păstrează îngropat oarecare orgoliu, ce îi scapă din când în când. A cucerit un regat şi l-ar mai cuceri de două ori de ar fi nevoie. În ziua în care ar trebui să dea noi bătălii, şi-ar scutura beteşugurile şi ar redeveni cavalerul purtat de bidiviul lui. Când face ultimul raport asupra serviciilor aduse, după ce se numeşte pe sine căpitan al descoperirii, spune: „După ce am cucerit şi populat Noul Regat, am venit în Spania pentru a solicita de la Maiestatea Voastră răsplătirea unui asemenea serviciu, iar pretenţia mea a fost mereu aceea care va fi până la ultima suflare a vieţii mele.”

Bătrânul singuratic se închide în casă ca să zgârie cu o pană neîndemânatic tăiată maldăre de foi de hârtie. L-a cuprins încă o dată febra de a compune cărţi. Înainte de a pleca în căutarea lui Eldorado, scrisese *Ratos de Suesca*, cuprinzând ştiri despre istoria naturală a Noului Regat, despre obiceiurile indienilor, lucrurile rare şi curioase pe care le văzuse de când călcase pământul american. Ceva de felul scrisorilor lui Cortés sau al primelor descrieri ale Americii.

Acum alternează scrierea de cărţi cu aceea de pagini atinse de misticism. Spiritul creştin i se adânceşte. Ultimii săi ani sunt plini de contradicţii. Uneori e văzut târându-şi paşii, alteori, comandând trupa; într-o zi face să se incendieze sate de indieni, într-alta imploră să fie priviţi cu bunăvoinţă şi afecţiune. E ceva asemănător luminii lămpilor care sunt pe cale să se stingă, lumină care pâlpâie, fie aruncând o fulguraţie disproporţionată, fie plecându-se între fluturii negri ai umbrei.

Quesada vrea să lase o istorie completă a tuturor cuceririlor sale şi începe marea lucrare intitulată *Compendiul istoric*. Prima carte o dedică epocii descoperirilor sale, intrării în ţara indienilor chibcha. A doua tratează

despre întoarcerea sa în colonie, despre sinodul care s-a întrunit înainte de a pleca el la Cartagena, despre dezastruoasă expediţie spre Eldorado. Pe măsură ce lucrarea înaintează, istoria se confundă cu ultimele sale zile. Îl preocupă să pună în ordine socotelile lui cu Dumnezeu. Critică lăcomia expediţiilor pe care el însuşi le-a condus. Povestind jefuirea palatului regelui din Tunja, spune: „Era lucru demn de văzut cum creştinii scoteau grămezi de aur, cărându-le pe spinare, cărau pe spinare, de asemenea, creştinătatea lor”.

Scrie o colecţie de predici pentru sărbătorile Sfintei Fecioare din postul mare. Vrea ca în fiecare sâmbătă din postul mare, chiar după moartea sa, să se celebreze o slujbă cu muzică, predică şi rugăciuni pentru toţi conchistadorii vii sau morţi. Anii de zile, Santa Fe va asculta, pe buzele preoţilor care le încurcă şi stâlcesc, predicile întemeietorului regatului...

Îşi drămuieşte paşii. Îşi face un examen de conştiinţă. Se pregăteşte să părăsească lumea aceasta. E obosit şi bătrân, spun în fiecare moment cronicarii. Şi totuşi, încă se mai gândeşte la Eldorado. A promis soldaţilor că se întoarce la Santa Fe pentru a-şi reface sănătatea şi, pe bunul Dumnezeu, e în joc onoarea lui să reia căutarea.

Toţi îl privesc cu respect – toţi, mai puţin preşedintele tribunalului de Audienţă, don Andrés Diez Venero de Leyva. „Grea năpastă a fost pentru mine – scrie Quesada –, deşi nu destulă pentru păcatele mele, fiindcă, depăşindu-şi sarcinile, a pornit război crud împotriva mea, luând ca titlu şi acoperire numele justiţiei contra celui care, aproape înainte ca el să se fi născut (sau cel puţin înainte ca să-i fi mijit mustaţa), avea părul încărunţit în serviciul Maiestăţii Voastre.”

Sosesc veşti neliniştitoare din ţinuturile calde. Indienii guali se răzvrătesc. Un şef al lor a răpit pe o metisă a unui *encomendero*, Francisco Jiménez. Indianul a asasinat pe Jiménez, pe doi nepoţi ai acestuia şi a luat-o pe femeie să doarmă în hamacul lui. Răpirea metisei, asasinarea celor trei spanioli, spaima albilor au dat curaj indienilor guali. Aceştia, locuind aproape de Mariquita, într-un ţinut cu clima fierbinte şi aţâţătoare, pe pământuri bogate în aur, nu sunt blânzi şi docili, ca cei de pe podişurile înalte. Dimpotrivă, îndrăzneala lor atinge culmea, căci nemulţumiţi cu neruşinările comise de ei contra spaniolilor pe coastele Magdalenei, urcă până la savana din Santa Fe şi săvârşesc tot felul de nelegiuiri. Şefii şi satele lor s-au aliat şi se iveşte din nou imaginea războiului. Şi cine poate servi drept căpitan al celor din Spania? Don Gonzalo Jiménez de Quésada.

Adio cărţi, adio îngrijirea sănătăţii. În sunetul trâmbiţei care cheamă „La arme!”, se adună *encomenderos* şi soldaţi. Adus pe litieră, *Adelantado* comandă trupele sale. Clima pământurilor calde e mai favorabilă corpului

său şi poate spune că începe să simtă din nou elanurile de altădată. În zgomotul cailor şi al armelor, fiii lui Santiago invadează pământurile celor revoltaţi. Se ucide fără milă, se dă foc satelor, se ia aur ca în timpurile bune. Moralul lui Quesada e atât de ridicat încât întemeiază o aşezare, Santa Agueda, o fortăreaţă pentru apărarea spaniolă în timp ce iau „caimacul" minelor.

Quesada se duce în ţinutul indienilor guali pentru a „distruge bandele de tâlhari", cum spune, şi cere prima autoritate a regatului. Armata soseşte în satul unde se află şeful indian răspunzător de rebeliune şi îl surprinde în timpul nopţii. Indienii se deşteaptă sub flăcările incendiului. Conducătorul indian se repede la arme, lăsând pe metisă să zacă pe jos. Se dau lupte om la om. Căpetenia e ucisă. Înfrânţi şi fără conducător, indienii o iau la fugă. Spaniolii le iau urma, jefuind într-o zi un sat, urmărindu-i într-alta pe fugari prin munţi. Dau de o climă mai plăcută şi de pământuri cu aur. La puţin timp, nu mai rămâne indian viu. Quesada îşi rezumă astfel campania:

„Când eu continuam, în ciuda sănătăţii mele şubrede, să mă preocup de Eldorado, s-a întâmplat ca împuternicitul Maiestăţii Voastre, preşedintele Briseño, să afle acest regat într-o stare de gravă tulburare cauzată de răscoala indienilor din munţi, care se ridicaseră împotriva serviciului Înălţimii Voastre, în aşa fel încât numiţii răzvrătiţi coborau spre şesurile regatului şi prădau totul. Nu se mai putea lucra în minele de aur ale acestei provincii şi mai ales în ţinuturile călduroase nimic nu mai semăna a linişte şi pace. Atunci licenţiatul Briseño, împuternicitul Maiestăţii Voastre, şi magistraţii, văzând toate acestea şi înţelegând că este necesar a pune capăt primejdiei cu repeziciune, şi îndepărtându-mă de la expediţia pe care eu gândeam să o continui, mi-au poruncit să mă ocup de cealaltă, întrucât descoperisem eu acest regat, să îl restaurez şi adică să pacific ţinuturile acelea muntoase şi să supun provincia răsculată. Iar eu, ca alt Hercule (să nu fie luată afirmaţia ca îngâmfare, căci ştiu bine că nu merit acest nume şi nu mă apropii de el, pretinzând a fi, datorită muncilor din Indii, pentru această Lume Nouă, ceea ce a fost cel pe care l-am numit pentru cea veche, deşi cele de aici alcătuiesc o creaţie şi o lume, dar să îl numim astfel), am luat fapta în mâini, am recrutat şi instruit soldaţi şi am sosit în munţi, dus pe umeri de alţi oameni (fiindcă din cauza stării mele nu mă puteam ţine pe picioare), şi în felul acesta am început pacificarea şi am continuat-o şi am desăvârşit-o, iar în decursul ei sălbatecii aceia mi-au omorât mulţi oameni, între ei pe nepotul meu Gerónimo Hurtado de Mendoza y Quesada, care era preferatul meu în acest regat..."

În ţinuturile calde de la Mariquita şi Tocaima, moartea dă târcoale bătrânului conchistador. „Este sărac şi năpădit de nevoi – spune mareşalul

Hernán Venegas – şi nu ştiu să aibă nici bunuri mobile, nici imobile, nici vreo casă mai acătării în care să locuiască aici în Santa Fe sau în Tunja.” Căpitanul Tafur confirmă: „E foarte sărac şi plin de datorii”. Gonzalo de Martos declară: „Nu cunosc să aibă *Adelantado* bunuri imobile sau mobile şi nici venituri care să-i asigure viaţa, afară de micul venit de la indienii pe care îi deţine în acest regat, după cum este ştiut, venit ipotecat din cauza marilor cheltuieli făcute pentru expediţia trecută...”

Când este pace în Noul Regat, *Adelantado* îi priveşte cu simpatie pe indieni. A rugat stăruitor pe Montaño şi a intervenit pe lângă preoţi în favoarea lor. A insistat în sinodul de la Santa Fe să li se arate puţină milă creştinească şi în istoria sa se strecoară cuvinte amare contra proprietarilor şi sacerdoţilor. Nu e, în cuvintele acestea, literatură sau dorinţă de a polemiza, este conştiinţa lui. Când i se atribuie proprietatea din Chita şi trebuie să încaseze restanţele, consideră că taxa stabilită pentru a fi plătită de indieni este excesivă. Sunt, spune regelui, prea încărcaţi pentru că nu sunt nici cinci sute de inşi, au obligaţia să dea o mie cinci sute de pături de bumbac; este deci necesar ca indienii să fie despovăraţi, iar până atunci el nu va cere şi nu va încasa restanţe, deşi este spre paguba şi prejudiciul său.

Are optzeci de ani. Pe străzile orăşelului Mariquita, sub soarele vertical al tropicului, abia mai are putere să meargă la biserică. Priveşte cu ochi deja tulburi lumina care arde sub imaginea Fecioarei, ultima rază de aur care îl va duce la Eldorado al Dumnezeului creştinilor, pe care el îl caută cu dragostea lacrimilor. Acesta este cu adevărat Eldorado pentru un cavaler creştin.

Mai mult decât conchistador, Quesada a fost un descoperitor. Tace, opreşte oţelul, înclină fruntea pentru a auzi vocile indienilor şi a descoperi secretele inimilor lor. Atitudinea lui este deosebită de aceea a soldaţilor care au strâns inima Americii până ce au rămas cu mâinile şiroind de sânge. În jurul lui s-au ridicat oameni norocoşi sau nenorocoşi, pe care forţa ambiţiei i-a aşezat pe creasta valurilor şi invidia concurenţilor i-a prăbuşit în fundul mizeriei. În fiecare zi sosesc la Santa Fe noi seniori cu moravuri îndoielnice care îşi târăsc în desfrâu viaţa şi onoarea. „Fie cel puţin – gândeşte *Adelantado* – ca această lumină care arde sub imaginea Fecioarei să-i învăluie într-o zi cu limpezimea ei.”

În ceasul când apare soarele cerbilor, soarele Americii care moare între fabuloasele lor coarne, Quesada înaintează spre întunericul nopţii cu aceeaşi melancolică siguranţă care îndemnase la rugă buzele lui Columb.

Când Columb era bătrân şi bolnav, Diego, fiul său, ducea tratative la curte ca să i se permită amiralului să meargă de la Sevilla la Toro şi de la Toro la Segovia călare pe un catâr, privilegiu rezervat infanţilor, clerului şi femeilor.

Cel care a încălecat pe spinarea nebună a Oceanului Atlantic în furtună, pentru a-l îmblânzi şi pune în serviciul Spaniei, se ruga, bătrân şi bolnav, ca regele să-i dea voie să se urce pe un catâr...

Quesada, care a cucerit un Nou Regat şi a cheltuit o sută cincizeci de mii de ducaţi pentru cucerirea şesurilor, suferind într-o mie de zile „eu şi oamenii mei atâtea nenorociri şi atâtea întâmplări ciudate şi extraordinare, încât se îngrozeşte cugetul aducându-şi aminte de ele, chiar numai povestite, pare cu neputinţă să le crezi pe toate”... îndoaie genunchii spre a fi lăsat să moară în pace şi a-i linişti în sfârşit pe creditori.

Quesada nu are avere pentru a o lăsa moştenitorilor. Are – asta, da! – o bibliotecă. Conchistadorul, care s-a prezentat la Curte cu aur şi smaralde, s-a întors în America cu câteva lăzi de cărţi. Acum revede pentru ultima oară volumele şi le lasă mânăstirii Santo Domingo. Să facă cu ele ce vor socoti de cuviinţă. Să le cerceteze preotul şi, dacă va fi cazul, şi bărbierul...

Regii nu i-au dat decât titluri. Ar putea scrie ceva asemănător acestor rânduri din testamentul lui Columb: „Regelui şi reginei, stăpânii noştri, eu le-am servit şi dat Indiile ca un lucru care era al meu, putând spune că am importunat pe alteţele lor din această cauză, Indiile fiind necunoscute şi drumul ascuns, precum şi tot ce se găsea în ele, iar pentru a merge să le descopăr, pe lângă faptul că eu am pus ştiinţa şi persoana mea, alteţele lor nu au cheltuit niciun maravedis şi am fost nevoit să cheltuiesc eu pentru tot restul.” Quesada a dăruit regilor un regat, fără ca ei să fi pus pentru împlinirea marii fapte altceva decât steagul. Iar acum ei, cu regatul în mâini, îl ignoră, îl uită, îl amână.

Dar aici, în faţa lui, este lumina aprinsă sub chipul Fecioarei. Ea înseamnă drumul. Să dea Domnul ca, din venitul proprietăţii sale, să se plătească datoriile pe care le lasă, să-l ierte creditorii şi să-l ferească Dumnezeu de datorii mai mari. Cuvintele lui sunt scăldate în duioşie. Se gândeşte... la ce se gândeşte? La fiul lui? Dar ştie oare ceva de fiul lui? Nu are rost să-l numească; de sus, Dumnezeu să-l călăuzească. În schimb, asemeni lui don Quijote, îşi aminteşte de nepoata sa. Între testamentul lui don Quijote şi acela al lui Quesada există oarecare asemănare. Ambii declară că a trecut de acum vremea nebuniei şi se află în deplina folosinţă a facultăţilor lor. Quesada începe prin a vorbi astfel despre regatele pe care le-a cucerit:

„Don Gonzalo Jiménez de Quesada, *Adelantado* al acestui Nou Regat al Granadei, pe care eu în calitate de căpitan l-am descoperit, cucerit şi populat în aceste Indii occidentale cu alţi mulţi soldaţi şi cavaleri care au venit cu mine în numita armată... cred în Sfânta Treime, în Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh...”

Despre don Quijote, narează Cervantes că, după ce a scris începutul testamentului, rânduindu-şi sufletul cu toate cumintele creştineşti care se cer, s-a referit la regatul ce-l cucerise şi, întorcându-şi privirea spre Sancho, a exclamat:

„Dacă, aşa după cum atunci când eram nebun voiam să-i dau cârmuirea unui ostrov, aş mai putea şi acum, când sunt în toate minţile, să-i dau cârmuirea unei împărăţii, apăi i-aş da-o."

Întoarcerea la realitate se întâmplă la fel în capul lui don Quijote ca şi al lui Quesada. Spune Quesada:

„În clipa de faţă eu mă aflu foarte bolnav trupeşte; dar sănătos sufleteşte pentru a orândui ceea ce este folositor sufletului."

Şi don Quijote:

„Luaţi-o mai cu binişorul, domnilor, spuse don Quijote, fiindcă-n cuiburi de mai nu prinzi pui de ciocârlan. Eu am fost nebun şi acum sunt cu mintea întreagă, fost-am cât am fost don Quijote de la Mancha; acum sunt Alonso Quijano cel Bun."

Îşi îndreaptă ochii Quesada asupra nepoatei sale şi zice:

„Întrucât Maiestatea Sa mi-a făcut favoarea să pot numi un succesor la *encomienda* ce mi s-a repartizat în acest regat, potrivit acestei învoiri, numesc ca succesoare a mea pe Maria de Oruña, fiică a colonelului Hernando de Oruña şi a doñei Andrea Jiménez, soţia lui şi sora mea, amândoi decedaţi, cu însărcinarea următoare: să se plătească toate datoriile mele, cele care ar apărea aici în Indii, ca şi în Spania sau în altă parte şi, dacă nu vor fi de ajuns bunurile mele pentru aceasta, atunci succesorul să plătească din drepturile, restanţele şi celelalte venituri ce mi se cuvin din Indii."

Spune don Quijote în testamentul său:

„Las toată averea mea, mişcătoare şi nemişcătoare, nepoatei mele Antonia Quijana, care-i aici de faţă, scoţând mai întâi din grosul acestei averi banii trebuincioşi pentru aducerea la îndeplinire a altor moşteniri pe care le las; şi cea dintâi dorinţă care vreau să-mi fie îndepărtată este să se plătească simbria pe care o datorez chelăresei mele de când a început să mă slujească şi să-i mai dea pe deasupra încă douăzeci de galbeni, pentru un rând de straie."

Spune Quesada:

„Numesc ca aducători la îndeplinire a testamentului meu în acest regat pe excelenţa sa domnul episcop şi pe ilustrul señor care este sau va fi preşedinte al Tribunalului Audienţei.”.

Spune don Quijote:

„Îi las să aibă-n grijă aducerea la îndeplinire a testamentului pe părintele și pe domnul bacalaureat Samson Carrasco.”

Şi, aşa cum spune Cervantes despre don Quijote, Quesada „închise testamentul şi, cuprinzându-l o sfârşeală, căzu înapoi în aşternut cât era el de lung. Se speriară cu toţii şi săriră să-l ajute şi, timp de trei zile, cât mai trăi el după ziua în care-şi făcu testamentul, la tot ceasul îşi pierdea simţirile. Toţi cei din casă erau cu sufletul la gură; lucrul acesta nu-i împiedica însă pe nepoată, să mănânce, pe chelăreasă să bea în sănătatea unuia şi a altuia şi pe Sancho să mai huzurească şi el, căci gândul moştenirii mai şterge întrucâtva sau mai astâmpără în cugetul moştenitorului mâhnirea pe care-i firesc s-o lase după el răposatul. Sosi, în sfârşit, şi clipa cea din urmă a lui don Quijote, după ce primise toate tainele şi după ce osândise cu multe şi înţelepte vorbe cărţile cu istorii cavalereşti. Se află şi notarul de faţă şi spuse că el nu citise niciodată în vreo carte, cu istorii cavalereşti ca un cavaler rătăcitor să fi murit în patul lui atât de liniştit şi atât de creştineşte ca don Quijote, care, în mijlocul jalei şi a lacrimilor celor ce se. Aflau acolo, îşi dete duhul, vreau adică să spun că se săvârşi din viaţă.”

XIV
QUESADA ŞI OAMENII

În ultimele sale zile l-a chinuit rău boala leprei pe care o luase într-un deșert, în apropiere de Tocayma, pe care o numesc și costișa Limba, unde curge un pârâu cu apă urât mirositoare fiindcă trece prin ţinuturi cu minerale de sulf. A lăsat un venit cu care să se întreţină acolo, pentru drumeţi, o cadă cu apă, nefiind apă aproape și locul fiind călduros și, în sfârșit, fără să se fi căsătorit, sărac și cu datorii de peste șase sute de mii de ducaţi, a murit în cetatea Mariquita.

FLOREZ DE OCARIZ

În ultimele zile ale lui Quesada se petrecu o întâmplare tragică în legătură cu *encomienda* pe care o avea la Chita. Se întoarseră împotriva lui sfaturile pe care le dăduse coroanei cu ani în urmă.

Spunea Quesada în instrucţiunile sale pentru o bună cârmuire: „Maiestatea Voastră să binevoiască a porunci ca în numitul Nou Regat să se căsătorească toţi cei care au proprietăţi şi indieni repartizaţi, în termenul pe care Maiestatea Voastră îl va fixa, iar după trecerea acestuia, să piardă repartizarea şi să se dea altora căsătoriţi sau să intre în patrimoniul regal, aşa încât să înţeleagă bine că trebuie să se căsătorească în termenul statornicit, şi că Maiestatea Voastră şi magistraţii regali de aici nu le vor acorda amânări şi nu vor accepta scuze, iar termenul acordat să fie potrivit şi îndestulător pentru ca cei care nu s-au căsătorit să o poată face."

Şi acum, urmarea. Înainte de a muri, fu nevoit să vină umil în faţa arhiepiscopului Juan de los Barrios, rugându-l să-i dea acces la tribunalul eclesiastic spre a se dovedi că nu era în condiţii de a se căsători! Mi s-a repartizat – spune el – *endomienda* din Chita. „A duce acum viaţă maritală cu vreo femeie ar fi să mi se deschidă, pe faţă şi cu ştiinţă, mormântul."

„Nu am vârsta potrivită pentru căsătorie şi nici sănătatea trebuincioasă, căci de mai mult de douăzeci de ani sunt bolnav de astmă, boală cu totul potrivnică însoţirii, după cum e ştiut şi cunoscut... Şi cu toate că ambele, vârsta şi piedica boalei, sunt vădite în persoana mea, pentru că prin înfăţişare arăt acei şaptezeci de ani, ceva mai mulţi sau mai puţini, pe care îi am, şi nu mai puţin învederată este boala, întrucât nu pot să urc o scară, nici

să merg zece paşi decât cu mare greutate, totuşi, pentru mai multă dovedire a celor spuse, sunt gata a da alte informaţii.”

Îşi aminteşte pe patul de moarte de perioadele când suferea de foame în aşa grad încât mânca „şopârle şi şoareci şi alte gângănii şi, chinuiţi de foame, mâncam şi câini, pielea de pe scuturi şi animale moarte”. Îi vin în minte aventura căutării Eldorado-ului şi suferinţele din savane. Câmpiile arzătoare şi infernul verde. Atunci imaginaţia sa, aţâţată de febră, se opreşte ca să-şi amintească o costişă arsă de soare în Tocayma, unde nu găseşti decât piatră seacă şi teribilul foc tropical. Nici o singură umbră de arbore... E povârnişul Limba, în ţinutul Tocayma! Acolo umbra lui, de dincolo de moarte, ar trebui să facă ceva pentru uşurarea drumeţilor. Îşi va izbăvi sufletul întinând, din eternitate, un fel de căuş al mâinii pentru ca cei însetaţi să poată avea o sorbitură de apă. Testamentul lui atinge punctul culminant atunci când dictează notarului voinţa să se întreţină pentru totdeauna o cadă de apă pentru călători...

Testamentul s-a pierdut. De ce nu a fost cu putinţă ca pe vreo hârtie de-a lui Quesada să ajungă întreagă posterităţii? Spune Castellanos: „S-a îndeplinit greşit testamentul său...” Nici cada cu apă nu a fost văzută pe costişa din Limba. Moştenitorii se vor mulţumi să îndeplinească dispoziţia mareşalului făcând o cişmea în Santa Fe. Vechea cate a argintarilor a înlocuit povârnişul din Limba.

Spaniolii au ştiut să exprime mai bine decât oricine puterea nivelatoare a morţii. În ordonanţa destinată a reforma abuzurile şi excesele înmormântărilor, Filip al II-lea a spus că a decretat-o „pentru ca ceea ce se cheltuieşte cu zadarnice demonstraţii şi aparenţe, să se cheltuiască spre serviciul lui Dumnezeu, sporirea cultului divin şi binele sufletelor celor răposaţi”. În *Danza de la muerte*, scrisă de un poet anonim din secolul al XIV-lea, moartea cheamă două tinere nobile:

Veniră ele foarte fără voie
ca să-mi asculte cântul dureros,
dar nu le vor fi de niciun folos
găteli şi roze, cum obişnuiau.
De ar fi fost pe-a lor, mă părăseau,
dar nu puteau, căci îmi erau mirese.
Acestora şi tuturor în loc de-alese
veşminte le voi da eu goliciunea
şi-n schimbul frumuseţii, urâciunea
de care, vii, erau înspăimântate.
De-asemenea, în loc de-a lor palate,

vor căpăta gropi reci întunecoase,
iar cărnurile lor mâncări gustoase
vor fi pentru viermi lacomi, rozători.

În timp ce i se scurg printre mâini cuceririle lumii – şi de data aceasta pentru totdeauna! –, Quesada se desparte de oameni, spunând: *Expecto resurrectionem mortuorum...*

Se împlinesc patru sute de ani de la întemeierea capitalei Santa Fe de Bogotá. Oraşul îmbracă haine de sărbătoare pentru a celebra acest eveniment. Se ia hotărârea de a se strămuta lă catedrală rămăşiţele pământeşti ale întemeietorului, care se odihnesc într-un vechi cimitir. Omagiul ne aminteşte de o situaţie pirandelliană. Într-un sat aproape de Roma au murit, în aceeaşi zi, doi indivizi. Unul face parte din categoria marilor personaje cărora li se aduc importante dovezi postume de admiraţie. Celălalt, un „vai de capul lui”, bărbierul satului, e dintre cei care sunt expediaţi cu patru lopeţi de ţărână. În timp ce erau duşi la casa unde se depuneau cadavrele până la înmormântare, soseşte la Roma vestea că marele om a murit. Ce articole necrologice în presă, ce agitaţie în academii, ce fierbere în ministere: mortul aparţinea tuturor societăţilor ilustre. După puţine ore la casa funerară se transmit instrucţiuni pentru ca ilustrul mort să fie trimis la Roma cu toate pregătirile cuvenite rangului său. În aceeaşi noapte, într-un vagon cu pânze solemne de doliu, defunctul pleca prestigios spre Roma. După câteva ore, mortul amărât, urmat de trei cunoscuţi, lua drumul cimitirului sătesc şi era aşezat în mormântul lui de piatră şi var.

Într-o gară din apropierea Romei, miniştri şi academicieni s-au urcat în vagonul mortuar şi, după ce şi-au descheiat pardesiurile şi şi-au aprins ţigări cu toată ceremonia de rigoare, s-au apropiat de mort şi i-au văzut faţa. Oroare! Omul de la casa funerară încurcase cadavrele. Nefericitul necunoscut călătorise în clasa întâi şi era primit ca membru, măcar aşa, defunct, al academiilor! Organizatorii schimbă cu grabă păreri. Nu mai sunt decât câteva minute până la sosirea în oraşul Cesarilor, unde aşteaptă primul ministru, ziariştii, parlamentul în corpore. Însoţitorii mortului trebuie să joace un rol tot atât de important ca el, dacă nu mai important. Văd deja, cu închipuirea, pe fotografi şi pe cei de la cinematografie postaţi la porţile gării. Nu e posibil să sustragă corpul acestor ceremonii. Ce dracu, nu mai rămâne decât o soluţie: să ducă la bazilică acest cadavru, al unui anonim, să reverse asupra lui discursurile, să-l acopere cu coroane şi să-l găzduiască pentru totdeauna în capela de marmură.

Când procesiunea notabilităţilor şi a locuitorilor din Bogotá conduce rămăşiţele lui Jiménez de Quesada, cineva se întreabă: ale cui or fi oare? Cui or aparţine pulberea şi cenuşa pe care le duc între nori de tămâie, părăsind cimitirul catolic, cel care este al tuturor, pentru a intra în catedrala centrală, panteonul celor aleşi?

În 1883 au apărut în *El Papel Periódico Ilustrado*, în Bogotá, aceste întrebări:

„Care este elefantul ce poartă turnuri pe enorma sa spinare? Ce aminteşte mişcarea târşită a păianjenului care îşi agită picioarele, prins solid cu dintele ascuţit de fier, şi se-mpotriveşte neclintit uraganului furios? Ar fi posibil să vedem rămăşiţele pământeşti ale lui Gonzalo Jiménez de Quesada? O fi sigur că există în prezbiteriul catedralei, alături de epistolar?"

Quesada moare în Mariquita, în luna februarie sau în iunie 1579. Zece sau cincisprezece ani corpul lui rămâne în cimitirul călugărilor franciscani.

În Mariquiţa căldura e teribilă. Cadavrele intră în descompunere la puţine ore de la deces. Când decanul catedralei din Santa Fe, Clavijo, a propus să se recupereze resturile mareşalului, nu s-a găsit decât pulbere. Nu avea importanţă. Oase sau pulbere, totul e nimicnicie în mâinile morţii. S-a adus pulberea la Santa Fe şi a fost depusă într-o criptă a bisericii Veracruz. Mai târziu, căpeteniile oraşului îşi spuseră: „De ce nu ducem resturile la catedrală?" Zis şi făcut. Alături de epistolar, au aşezat rămăşiţele. Două sute de ani mai târziu, catedrala fu pe punctul de a se prăbuşi. Se suspendă serviciul religios ani întregi, pentru a se reface, reclădi etc. Săpându-se sub presbiteriu, „se găsiră – spuse arhiepiscopul – alături de epistolar, resturile mareşalului Quesada". Pentru sporirea confuziei, rudele lui Quesada se îngropaseră în aceeaşi criptă. Deşi zdrobite, pulverizate şi amestecate, resturile pământeşti sau unele din ele ar fi trebuit să fie acolo. Atunci, directorul lui *Papel Periódico Ilustrado* hotărî să sondeze enigma şi se duse să vadă el însuşi cripta care, sub altarul cel mare, alături de evanghelie, trebuia să conţină resturile resturilor.

La zece şi jumătate dimineaţa, după ce au ridicat o lespede grea pe o scară mică, improvizată, coboară în criptă domnul Urdaneta, directorul ziarului, don Lázaro Maria Girón, don Manuel Maria Narváez, paracliserul catedralei şi câţiva curioşi. Iată rezultatul explorării, aşa cum e publicat în numărul din martie 1883 al lui *Papel Periódico Ilustrado:*

„După întunecarea trecătoare a vederii produsă de trecerea bruscă de la lumină la umbră, am putut deosebi în fundul unei bolte de şase metri lungime, trei lăţime şi doi înălţime, ceva ce a fost un sicriu, cu resturi informe de catifea şi mătase mov, indicii de demnitate arhiepiscopală, şi am înţeles că ele au aparţinut ilustrisimului senar Fernando Caicedo y Flórez,

arhiepiscop, şi în colţ, două sicrie mai mici cu resturile aceleiaşi îmbrăcăminţi şi multe oase de la cel puţin două schelete, toate răvășite şi fără cel mai mic semn de îmbrăcăminte militară. Am coborât de asemenea în cripta din partea opusă. Acolo, în foarte bună stare, se află rămăşiţele doctorului Margallo în centrul unei bolţi egale cu cea anterioară, iar în colţuri două sicrie mici şi altul pentru un copil de vreo zece, doisprezece ani. Se pare că nu au fost atinse absolut deloc. Vom emite părerea noastră în această chestiune în numărul viitor, după ce vom studia cu grijă problema."

În numărul viitor, nu s-a mai spus nimic. Nici în cel următor, nici în cele care după aceasta, timp de doi ani, s-au mai publicat. Poate s-a crezut, ca în Pirandello, că cel mai bun lucru era să duci mortul fără să-l identifici, dar să-l duci. Am citit cu cea mai mare atenţie notele din *Papel Periódico Ilustrado*, care au urmat anunţului că se va rezolva nodul enigmelor. Ceea ce apare este dezolant. Tot felul de veşti. Se povesteşte că jurnalele din Paris înregistrează concertul în care compatrioata noastră *„M-lle Teresa Tanco a joué avec autant de talent que de sentiment"*. Că „stimabilul nostru prieten, don Ricardo Becerra, cu simpatica şi graţioasa sa familie, s-au întors la Bogotá de la începutul lunii". Şi, în sfârşit: „Mulţumind cu anticipare frumoaselor doamne şi domnişoare, le propunem o nouă enigmă a ilustrului poet Schiller: cine ne duce la mii de leghe distanţă şi totuşi rămâne pe locul lui? Fără a-şi întinde aripile, ne poartă vertiginos prin văzduh. Este cea mai rapidă ambarcaţiune pe care a condus-o vreun călător vreodată şi, străbătând întinderea imensă a mărilor, vă poartă cu iuţeala gândului. Vă ajunge pentru a dobândi toate astea o singură clipire."

Restul istoriei cuprinde trei noi capitole: strămutarea resturilor de la catedrală într-un mic parc din faţa cimitirului catolic; o nouă mutare de aci în cimitir şi, în cele din urmă, splendida, magnifica demonstraţie de afecţiune pentru întemeietor, aceea care a însoţit o nouă strămutare de la cimitir la catedrală...

Nu e de mirare că acela care în optzeci de ani ai vieţii sale a colindat atâta prin Europa şi continentul american, la trei secole jumătate de la moarte s-a aventurat în aceste mărunte excursii. Şi acum urmează chestiunea portretului său.

Portretul său este chiar al său? Cartea cea mai erudită şi temeinică scrisă despre întemeietorul capitalei Bogotá este aceea a lui Enrique Otero D'Costa care dovedeşte că în istoria lui Quesada totul este incertitudine. Triumfă balada asupra istoriei. Numai că balada lui Quesada este melancolică.

Ce poate face acela care vrea cu adevărat să imprime memoriei sau bronzului imaginea chipului lui Quesada? Va trebui să şovăie între

trăsăturile energice ale soldatului şi dezamăgirea bătrânului, între căpitanul crud, care poruncea să fie spânzurat soldatul rebel, şi sufletul care în Suesca dialoga cu Fecioara şi scria predici pentru preoţi. Când mareşalul ajunse la optzeci de ani, viaţa sa oscilase între ani de bravură şi ani de melancolie, fără a-i mai socoti pe aceia petrecuţi în Europa cu citirea de cărţi, aventuri amoroase şi călătorii. În acest fel, figura sa de o complexă umanitate scapă versiunilor pe care le dau despre ea istoricii cu tendinţă eroică.

De la don Enrique Otero D'Costa aflăm că plecarea din Santa Marta, când Quesada a pornit să descopere Noul Regat, nu a avut loc în 1537, aşa cum afirmă fray Pedro Simón, Flórez de Ocariz şi Rodriguez Fresle, părinţii istoriei noastre, ci în 1536. Că soldaţii cu care a dus la bun sfârşit întreprinderea au fost, după conchistador, 162; după altul, 165; după alţi doi, 167 şi, după al patrulea, 170. Că boala care a măcinat persoana lui fizică şi a acoperit amintirea sa legendară nu a fost lepră, a fost numai o ulceraţie a pielii, comună în acele vremi de necurăţenie şi excese, care în limbaj vulgar, ca să termine repede cu nomenclatura, era denumită lepră. Că frumoasa baladă a preotului Lazcames, cu admirabilele versuri în care Quesada povesteşte:

cum am plecat din Granada
din vina ce m-alunga;

nu a scris-o în secolul al XVI-lea Lazcames, ci în secolul al XX-lea Franco Quijano. Şi că portretul lui Jiménez de Quesada...

Nu există niciun columbian care să nu poarte în minte o anumită imagine a întemeietorului. Este portretul unui „bărbat matur, cu barbă neagră, bogată, cu ochi mici, întredeschişi, nas acvilin şi pieptar împodobit cu dantele". Desigur, uimeşte că o persoană atât de dură şi încercată de suferinţe şi greutăţi arată aşa de proaspăt şi galant. Totuşi aşa apare în primele pagini ale cărţilor de istorie a patriei. Ei bine: acest portret este al regelui Franţei, Francisc I.

Potrivit elanurilor patriotice ale directorului ziarului *Papel Periódico Ilustrado*, care-i glorifica cu îndârjire pe părinţii naţionalităţii noastre, don Constancio, Franco a dăruit odată un portret în ulei al mareşalului. Din acest portret şi din gravura în lemn pe care a făcut-o după el Urdaneta, decurge toată iconografia lui Quesada. Don Costancio era un istoric merituos căruia literele columbiene îi datorează mari descoperiri. Era directorul Muzeului Naţional. Se îngrijea mai cu seamă ca să nu rămână vreun vicerege, magistrat sau preşedinte despre care viitoarele generaţii să nu aibă o imagine adevărată. Aşa că a angajat serviciile unui pictor şi a început să

formeze galeria. Odată, artistul termină efigia viceregelui don Sebastián de Eslava. Directorul o privi cu nesfârşită plăcere şi mulţumire. Câtă omenie se vedea pe acel chip cu fina culoare trandafirie a feţei şi cu peruca atât de albă de bumbac!

„Portretul e magnific – spuse. Din nefericire, avem unul pentru Eslava. Să-l lăsăm pe acesta pentru Amar y Borbón, care îmi face trebuinţă, aşa că pune-i numele cu toate titlurile.”

În privinţa portretului lui Quesada, după un număr de ani, s-a descoperit înşelătoria. Totuşi, ca şi în cazul mortului lui Pirandello, ce mai era de făcut, dacă paginile istoriei erau deja tipărite?

XV
FIUL LUI DON QUESADA

Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu ţin să-mi aduc aminte, nu-i mult de când trăia un hidalgo... Ani să tot fi avut hidalgo-ul nostru ca la vreo cincizeci... Unora le place să spună că era poreclit Quijada sau Quesada – asupra acestui punct există oarecare divergenţe de păreri între autorii care s-au ocupat de cazul lui – cu toate că, după conjecturile cele mai vrednice de crezare, se poate deduce că i se zicea Quijana...

Cum îşi văzu calul botezat atât de pe gustul său, îi veni chef să-şi pună şi lui un nume, şi-şi mai bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească don Quijote, de unde, aşa cum am mai spus, traseră cei care au scris despre această poveste, atât de adevărată, încheierea că, fără nicio îndoială n-avea cum să se numească altfel decât Quijana şi nu Quesada, cum pretind alţii.

CERVANTES

Don Antonio de Berrio era un segovian care de la patrusprezece ani a luat parte la fapte de arme. A făcut, în Europa şi Africa, campanii care i-au dat o viziune a lumii asemănătoare cu aceea a lui Quesada. S-a bătut în Italia. A participat la asediul Sienei. Din Italia a trecut în Germania şi de aci pe coastele Africii. În lupta de la Hemmingen a înfruntat pe olandezi şi în cea de la Alpujarra pe mauri. Avea mai mult de cincizeci de ani când, fiind guvernator al Alpujarrei, s-a căsătorit cu fata colonelului Hernando de Oruña, Maria, nepoata preferată a lui don Gonzalo Jiménez de Quesada.

Bine informat de cine era acel don Antonio de Berrio, Quesada pe pragul morţii, gândi: „Acesta este omul meu”. Dacă nici el, nici fratele lui nu fuseseră în stare să ajungă la Eldorado, ar putea să izbutească în locul lor bărbatul nepoatei sale. Dictându-şi testamentul, spuse: „Declar ca succesor al meu la numita guvernatorie a Eldorado-ului pe căpitanul Antonio de Berrio, soţul doñei Maria, nepoata mea, sau, dacă el nu va mai fi în viaţă, pe fiul său cel mai mare şi, rog din tot sufletul pe Maiestatea Sa, să-l confirme în această favoare pe care mi-a făcut-o.”

Odată cu vestea morţii lui don Gonzalo ajunge în mâinile nepoatei şi testamentul. Sângele familiei Quesada se aprinde din nou. La masa rotundă a acestor quijoţi, se află acum şi don Antonio de Berrio care îi aude o dată mai mult dedându-se la nesfârşite fantezii asupra vieţii fabuloase a întemeietorului Noului Regat, care bătrân, sărac şi uitat, după ce împlinise fapte măreţe superioare, credeau ei, acelora ale lui Cortés, sau Pizarro, nu găsea niciun scriitor de cărţi pentru a le nara. Ajuns în apropierea imediată a morţii, el lăsa ceva care avea să uimească lumea: adevărata, unica cucerire a Eldorado-ului.

Această cucerire constituia moştenirea pe care o punea în mâinile nepoatei. Ce era de făcut? Din familia Quesada ieşiseră personajele cele mai ciudate ale Spaniei: Gaspar, cel care se revoltase împotriva lui Magellan; Hernán, cel dintâi în aventurarea spre Eldorado; Gonzalo... Gonzalo, scriitorul, soldatul *Adelantado*, mareşalul, guvernatorul, uitatul!

Cu testamentul în mâini, Maria îşi închipuie răzbunarea uitării şi intrarea pe porţile verzi ale selvei, în cetatea cu palatele de aur, cu străzile pietruite cu aur, cu copii care se joacă în curţi cu bile de aur. După două veacuri, lumea aceasta a Guyanei va fi zugrăvită în aceleaşi culori utopice de către scepticul şi ironicul Voltaire. Don Antonio a cedat şi el vrăjii. Cine ar fi rezistat?

Don Antonio şi doña Maria se îndreaptă spre curte pentru ca Maiestatea Sa, regele, să le acorde favoarea pe care a cerut-o Quesada. Până să obţină împuternicirea, încep şi continuă, fără odihnă, pregătirile. Între 1580 şi 1583, mergând de acasă la curte, de la curte la Sevilla, sunt într-o continuă activitate, în neobosită mişcare. În sfârşit, soseşte mult dorita guvernare. Don Antonio Berrio reuşeşte ceea ce nu putuse obţine Cervantes: să treacă Atlanticul. Spune Castellanos:

Iar nobilul Antonio de Berrio
fu succesorul său prin testament;
față de indieni el dovedi
o continuă grijă. Cu devotament,
înțelepciune și cu chibzuință,
el hotărî cum că descoperirea
să o continue și cred că firea
vitează-l va purta spre biruință.

Tocmai atunci când don Antonio şi doña Maria alergau după împuternicire presupusă, soseşte în Spania un bărbat mult mai tânăr decât Berrio, de treizeci şi trei de ani, cu o frunte netedă şi înaltă. Fusese captiv la

piraţi în Alger. Fray Juan Gil îl răscumpărase cu cinci sute de scuzi pe care familia îi adunase cu greu, din împrumuturi şi ajutoare. Se numea Miguel de Cervantes Saavedra. După lungi ani de captivitate îi găseşte pe cei de acasă sărăciţi şi, cum era firesc, se îndreptă spre curte pentru a obţine o slujbă. Se va fi întâlnit aici cu don Antonio de Berrio şi cu soţia lui? E mai mult decât probabil. În căutarea unui post, Cervantes făcea inevitabil antecameră cam în aceleaşi locuri. Aşteptările erau foarte lungi şi se necesita mult timp pentru a alimenta speranţele celor veniţi la curte.

Când Cervantes soseşte aici, prezenţa lui Berrio reînnoise interesul pentru cuceririle din America. De mult timp nu se mai auzeau numele lui Cortés sau Pizarro, dar ştirile despre Quesada şi proiectul de cucerire a Eldorado-ului dau o nouă actualitate unei teme care părea epuizată. Partea uluitoare a Americii nu este colonia rutinară ă funcţionarilor despre care s-a vorbit în ultima vreme, ci aceea pe care au deschis-o cu lăncile lor descoperitorii. Quesada apărea ca ultimul din cavalerii conchistei. Cavalerul din Eldorado.

Nu ar fi exagerat să afirmăm că din toate relatările care însufleţesc taifasurile, două le depăşeau pe toate prin ciudăţenie: aceea despre America personificată de Quesada şi aceea despre Africa întrupată în Cervantes. Cervantes are darul vorbirii plăcute şi viaţa lui era un roman uimitor. Nimeni nu îl întrecea în povestirile cu mauri. În ziua când i-au scos lanţurile, aflându-se deja pe vasul care trebuia să-l ducă, liber, în Spania, din ochii lui veseli şi-a luat probabil zborul un stol de fantezii. Avea anecdote destule pentru a-i desfăta pe oamenii tuturor secolelor viitoare...

În anul în care Antonio de Berrio şi soţia lui plecau pentru guvernarea Eldorado-ului, Cervantes se căsătorea cu Catalina Salazar. Era vreo legătură între aceasta şi familia Quesada? Poate că da, poate că nu.

Fiind don Miguel ocupat cu publicarea *Galateei* şi „cum niciodată nu a fost omul care să uite cu totul realitatea de dragul visului, se gândi că ar fi bine să se căsătorească şi să-şi facă un cămin”.

„Vorbindu-se în familie despre această problemă – aceea a căsătoriei – se ivi în conversaţie numele unor rude, hidalgi înstăriţi din Esquivias, în Sagra de Toledo. Familiile Cervantes şi Salazar erau prietene şi înrudite. În Sevilla şi în alte locuri, numele lor se împreunaseră. Pe această linie, Cervantes şi Salazar, apăruseră filosofi înţelepţi ca Francisco şi poeţi delicaţi ca Juan, văr, presupunem, cu Miguel care s-a născut şi el la Sevilla.

Erau doi hidalgi în Esquivias: unul, don Francisco de Salazar, şi altul, fratele lui, Hernando de Salazar Vozmediano. Acesta avea o fiică numită Catalina. Se vorbeşte de asemenea de un unchi sau văr, care era Salazar prin

al doilea nume. Şi ştiţi care erau numele de botez şi de familie ale acestuia? Era un hidalgo cunoscut ca Alonso Quijada.”

Să fie Cervantes unit, prin Catalina, cu cercul familiei Quesada? Cele trei nume existente, cum am văzut, în familia Quesada, își dau mâna în acest moment al vieţii lui Cervantes. Cei care au servit drept martori la botezul Catalinei au fost Casimiro Palomeque şi Baltasar Jiménez. Cât despre Quesada, să nu uităm: Quesada, sau Quijana, sau Quijada, sau Quijote se numea iscusitul hidalgo. Adică sunt de faţă acei Palomeque ai infantei, din care descinde familia lui Gonzalo, acei Jiménez care se pierd umbriţi de puterea celui de-al doilea nume al mareşalului, iar denumiţii Quesada triumfă prin impulsul copleşitor al nebuniei lor.

Două teme noi încep să preocupe spiritul lui Cervantes: America şi familia Quesada. Acea viaţă a Indiilor de care a auzit vorbindu-se atâtea în peregrinările sale pe la curte şi în noul său cămin, acea patrie a hoţilor şi pehlivanilor – cum spune el –, ultim refugiu al cavalerilor, îl atrag. În 1590 se adresează regelui pentru a-l ruga să-i facă favoarea de a-l numi într-un post în Santa Fe sau în Cartagena: cele două cetăţi Quesada. Nu încape îndoială, că don Quijote, înainte de a trăi în Spania, a trăit în America. Acest prim don Quijote este don Gonzalo.

De câte ori, meditând sub frunzoasa genealogie a soţiei sale, ochii lui Cervantes nu se vor fi aprins ascultând relatările despre neamul Quesada! Înlăuntrul lui, Cervantes va fi gândit cu simpatie cordială, dar şi cu puţină zeflemea: familia Catalinei e o familie de nebuni! Ea însăşi, Catalina, se hrăneşte cu iluzii şi va fi o femeie cumsecade, în timp ce don Miguel colindă prin lumea mizeriilor sale.

Multe a putut prinde din zbor Cervantes despre diferiţi Quesada: despre Gaspar, Hernán, Francisco... dar cel care îl emoţionează prin nebuniile şi pietatea sa, prin măreţie şi mizerii, este don Gonzalo, oglinda lui don Quijote. Dacă Cervantes ar fi venit în America, în Noua Granadă, şi-ar fi imaginat eroul şi l-ar fi făcut să se mişte în scenariul Indiilor. L-ar fi dus din Santa Fe în savane şi din savane la Mariquita. În loc de a-l numi don Alonso, i-ar fi spus don Gonzalo...

Primul don Quijote – adică don Gonzalo – este un om care, ca şi cel de al doilea, discută despre cărţi şi despre arme; se gândeşte la o îndepărtată doamnă, la o Dulcinea, pe care a lăsat-o în Granada şi căreia îi dedică întreprinderile sale, duce cu el oameni din popor, prima imagine a lui Sancho, în urmărirea unor cuceriri fabuloase, oferindu-le bogăţii şi titluri care se află numai în închipuirea sa; apără pe cei umili, un fel de osândiţi la galere, în cea mai fantastică dezbatere împotriva preoţilor şi proprietarilor de *encomiendas*, la sinodul din Santa Fe; schimbă discursuri şi argumente

cavalereşti cu călugărul care şi-a pierdut iapa la Tamalemque şi care, ca mulţi din cei ce îl urmează, are gândul mai mult la plăcerea senzuală a bogăţiilor; aruncă aurul primei femei care trece prin faţa lui când iese din carceră sau când stă la joc de cărţi cu Pizarro; înnebunit de friguri, în La Tara, ia un balsam infernal şi păşeşte înaintea soldaţilor, scutierii săi, împins de pasiunea gloriei; după necazurile primei sale plecări, aceea eroică din Santa Marta, face a doua, spre Eldorado, cum s-ar spune spre nimic, şi a treia pentru a se război cu gualizii; sfârşitul fiecărei aventuri se rezolvă, ca în viaţa lui Alonso, într-un discurs; când porneşte din Santa Marta, călărind graţios pe slăbănogul său telegar, omul de rând care îl urmează duce un măgar, măgarul lui Sancho, măgarul filosofic care a prezidat momentele cele mai solemne ale conchistei; cu preotul capelan al trupei discută ca un Quijote, despre arta poeziei; scrie, pentru folosinţa altor Sancho, sfaturi de bună guvernare şi moare lăsând-o moştenitoare pe nepoata sa, iar ca executori testamentari un preot şi un om de litere...

Cervantes nu izbuteşte să se îmbarce pentru America. Regele nu îi face această plăcere şi eroul cărţii sale va fi deci nevoit să se mişte înlăuntrul scenariului familiar lui don Miguel. Din toţi Quesada, el nu poate face portretul decât celui care ar rămâne în Spania: acelui fantastic moştenitor al Eldorado-ului. Unul care să apere pe cei umili în Castilia şi să ofere guvernăminte în Peninsulă. Aşa că trebuie să fie don Alonso protagonistul lui *Quijote*. Don Alonso este ca un fiu imaginar al lui don Gonzalo – e adevărat, fără însă să spânzure pe cineva – care va exalta până la nebunie virtuţile tatălui său. Spiritul va fi acelaşi. La vreo cincisprezece ani după ce Gonzalo se desparte de oameni în Mariquita, Cervantes se află cu fantoma lui don Alonso peste tot, poate chiar în propria casă a Catalinei, şi încep să dialogheze despre viaţa aventuroasă. Foarte repede dialogul dispare. Alonso îl transformă într-un monolog al său. Don Miguel ascultă. Ca toţi Quesada, Alonso e un bărbat înalt şi uscăţiv, visător şi închipuit, care va trece drept nebun şi va face să plângă pe cei care vor citi istoria sa.

În 1605 apare la Madrid, publicată în tiparniţa lui Juan de la Cuesta, o carte a lui don Miguel de Cervantes care se intitulează *Iscusitul hidalgo don Quijote de la Mancha*. La puţin timp, se expediază cu corabia *Espiritu Santo*, două lăzi cu cărţi având ca destinaţie Cartagena. Inchizitorii din Sevilla încredinţează expediţia lui fray Rodrigo Quintanilla, consultant al Sfântului Oficiu. Nota Inchiziţiei este din 22 martie 1600. În aprilie, cărţile trec prin vamă.

Ce pleacă spre Indii în aceste lăzi? În prima, optzeci şi patru exemplare din *Don Quijote* şi nouă *Summa*. În lada cealaltă, două exemplare din *Misterele mătăniilor*, patru din *Santorales de Heredia*, patru din *Civitas Dei*,

patru din *Filosofia secretă Moya*, şase din *Măsluitorul andaluz*, patru din *Emblemele morale* de Covarrubias, şase comedii de Lope de Vega, opt exemplare din *Peregrinii* săi, încă şaisprezece din *Don Quijote*...

Cervantes ştie de ce trebuie să meargă *Don Quijote* în America sau mai exact în Noua Granadă pe care a întemeiat-o părintele spiritual al eroului său. În acelaşi an 1605, în care la Madrid se publică *Don Quijote*, în Santa Fe cei care au conversat cu don Gonzalo pot să citească aventurile lui don Alonso. Prima parte a romanului va trece desigur prin mâinile celor din familiile Berrios şi Quesada, care îl vor citi cu nesaţ, sperând că într-un al doilea volum, se va vorbi despre a doua ieşire a cavalerului şi despre moartea care îl va salva pentru că a murit crezând în înviere. Desigur, vor fi nemulţumiţi de ironizarea, destul de puţin acoperită a celor de felul lui Quesada, dar nu trebuia să dispere: când opera va fi completă, vor descoperi, emoţionaţi, în ultimele pagini, că don Alonso moare la fel de cuviincios şi cuvios ca don Gonzalo, pocăindu-se de nebuniile lui şi lăsând ca moştenitoare pe nepoata sa. Atunci vor plânge aceste rude îndepărtate. Toţi ştiu bine ceea ce sunt, în ultimă instanţă, aceste temerare întreprinderi, pe care le atenuează şi îmblânzeşte sfânta teamă de Dumnezeu.

Urmărind genealogiile acestor patru familii, Cervantes, Salazar, Quesada şi Berrios, se vede că ele se încrucişează şi sprijină reciproc până ce formează un singur arbore. Salazarii din partea soţiei lui Cervantes sunt aceiaşi cu cei din partea lui don Miguel şi cu ei se amestecă Palomeques, iar cei din familiile Berrio şi Quesada, Quijano şi Quijada, la fel. Tot astfel s-au încrucişat pe coridoarele curţii Berrio şi Cervantes, nepoata lui Gonzalo şi poate acel Alonso de patruzeci de ani pe care familia îl uita pe atunci ca fiind nebun şi care a fost un coţcar incorigibil, pierdut ca Gaspar, însoţitorul lui Magellan, dar pe care îl va face nemuritor pelegrinul sosit de la Alger cu gleznele încă învineţite de lanţurile închisorii.

În arborele genealogic al familiei Berrio se află, de asemenea, mulţi Quijada. Cel care l-a alcătuit transmite posterităţii în aceste versuri stampa armelor ei.

În scutul alb cei patru bravi Quijada
cu fârtare de blazon ne fac dovada
culorii: toţi cei care o privesc
cred că e demnă de lăcaş ceresc.

Ea este proprie unor cavaleri
vestiţi războinici, vajnici mesageri
ai gloriei Spaniei strălucitoare,

cu mândră, castiliană așezare.

Cei care iubesc pe don Quijote, vor găsi în aceste versuri anunţat acel „don” pe care l-a folosit cavalerul din La Mancha, pus la umbra a patru *quijadas* (fălci) heraldice.

Poate că nu-i de prisos să spunem că şi în această familie Quijada de Berrio au existat doi Alonso: Alonso Diaz de Quijada, care a fost comendador al Alhambrei în 1306 şi Alonso de Quijada, care s-a căsătorit cu doña Francisca de Quiñones.

Potrivit capitulaţiilor încheiate în vederea cuceririi lui Eldorado, Quesada a putut avea un fiu care apoi se pierde ca o fantomă. Cervantes nu-l menţionează pe tatăl lui, don Alonso, dar faimosul hidalgo s-a născut atunci când Gonzalo Jiménez de Quesada se afla în Spania. Sunt simple coincidenţe. Bietul don Gonzalo care a lăsat în umbră istoria iubirilor sale, căci niciodată nu a dezvăluit aventurile sale intime, – posibil din cauză că nu erau prea legale – va trebui să se mulţumească în viaţa cealaltă cu gândul că a putut fi tatăl lui don Quijote. Numai un academician din Argamasilla, Monicongo, şi-a amintit să lege, destul de vag şi abscons, numele lui Quijote cu acela al Americii, acoperind-o pe aceasta cu denumirea pe care i-a dat-o Columb: Catay. Acest academician spuse la moartea lui don Quijote:

Străfulgerul ce-mpodobi La Mancha,
mai glorios ca Iason, cel din Creta,
căci mintea lui își învârtea rozeta
în timp ce biruia luptând cu lancea,

cel ce știu, din China la Gaeta,
să biruie viteaz, dar și să-mpace,
sub rece lespede aicea zace...

Dar să ne întoarcem la don Gonzalo. Niciun conchistador nu a trecut prin greutăţile şi suferinţele pe care le-a îndurat el. Niciunul nu a fost mai crud muşcat de dezamăgire şi de tristeţe. Niciunul nu a murit mai sărac, mai bătrân şi mai răbdător, la umbra unui acoperiş care nu era al său. Ce înseamnă însă toate aceste vanităţi? Gonzalo a spus-o: „Aştept învierea morţilor”. Şi epitaful său a fost îndeplinit. Înverzeşte viaţa lui în aceea a lui don Quijote, care niciodată nu se va vesteji. Să se adune în orice loc toţi soldaţii care au venit în America, ca să se vadă dacă există unul singur în stare să prezinte, ca don Gonzalo, cavalerul din Eldorado, un fiu fantastic mai nebun şi mai minunat. În abisurile eternităţii, lacrimi de duioșie vor

izvorî din ochii întemeietorului Noii Granade, văzând năzdrăvăniile fiului său, don Quijote.